

**МАРКАЗИ ТАДҚИҚОТИ СТРАТЕГИИ НАЗДИ
ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

ХУДОБЕРДӢ ХОЛИҚНАЗАР

**ВАҲДАТ – КАФОЛАТИ
ҲАСТИИ МИЛЛАТ**

Нашри дуюми мукаммалшуда

**ДУШАНБЕ
2015**

ББК 66.4 (2 Тоҷик + 63.3) + 66.5 (2 Тоҷик)

X-84

Ба 18-солагии Рӯзи Ваҳдати миллӣ бахшида мешавад

**Нашри илмию публисистӣ
Шӯрои илмии Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба чоп пешниҳод намудааст**

**Худобердӣ Холиқназар. Ваҳдат – кафолати ҳастии миллат.
Маҷмӯаи мақола ва матни суханрониҳои солҳои 2010–2015. –
Душанбе: «Эр-граф», 2015, 260 сах.**

Муҳаррир: Қиёмиддин Сатторӣ

Ин маҷмӯа ба 18-солагии Рӯзи Ваҳдати миллӣ бахшида шуда, дар он ҷабҳаҳои гуногуни ваҳдати миллӣ, робитаҳои ногусастани ҳастии миллӣ бо ваҳдати миллӣ, масъалаҳои истиқлолияти миллӣ ва арҷузорӣ ба он, истиқлолияти давлатӣ ва раванди ташаккулёбии дипломатияи тоҷик, заминаҳои мағкуравию маънавии рушди кишвар, роҳҳои дарёфти гояи умумимиллӣ, дурнамои рушду равнақи миллӣ аз тариқи таҳияи барномаи миллатсозӣ, таърихчай истиқлолияти миллии тоҷикон, нақши Сарвари давлати тоҷикон дар таъмини сулҳу ваҳдати миллӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди баррасӣ ва арзёбӣ қарор гирифтаанд.

Китоб барои сиёsatшиносон, ҷомеашиносон, кормандони илмӣ, омӯзгорон, донишҷӯён ва ҳамчунин, доираи васеи хонандагоне, ки шавқу рағбати зиёд ба масъалаҳои назарияи миллат ва гояҳои умумимиллӣ доранд, тавсия мешавад.

ISBN 978-99975-46-29-6

© Холиқназар X., 2015

**Ваҳдати мо Тоҷикистонро мунаvvар кардааст,
Нури Ваҳдат тоҷиконро тоҷ бар сар кардааст.**

ПЕШГУФТОР

Хонандай азиз, чун ин китобро ба даст мегиред, бояд бидонед, ки дар паси сатрҳои он чӣ қадар андешарониҳо ва шабҳои бехобӣ, дарду алами ватандорӣ ва азобу машаққати ғарбиҳои муаллиф ниҳон аст. Ҳамаи ин роҳи пурпечутоби зиндагӣ, таҷрибай рӯзгор сабаби он шудааст, ки муаллиф раванди ба даст овардану таҳқими сулҳу салоҳ ва ваҳдати миллиро дар гуфтаҳо, дар навиштаҳо, дар суханрониҳо, дар мусоҳибаҳо ва дар тадқиқоташ хеле барҷаста, воқеъбинона ва ҳаматарафа инъикос намудааст.

Худобердӣ Холиқназар дар тамоми давраҳои музокироти байни тоҷикон аз соли 1994 то соли 1997 иштироки мустақим дошт ва дар таъмини сулҳу ваҳдати миллӣ дар Тоҷикистон саҳми худро гузошт. Дар мақолаҳое, ки дар ин маҷмӯа гирдоварӣ шудаанд, муаллиф дар бораи раванди музокироти сулҳ, фаъолияти кишварҳои дӯsti Тоҷикистон дар ноил шудан ба сулҳу субот, нақши риҷоли бузурги сиёсӣ дар таҳқими сулҳи тоҷикон, нақши Созмони Милали Муттаҳид дар ҳалли низои Тоҷикистон, пешрафтҳои иқтисодӣ ва иҷтимоии кишварамон баъд аз имзои Созишномаи умумии сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон фикру андешаҳои хешро иброз намудааст.

Муаллифи ин маҷмӯа дар илму сиёсати Тоҷикистон шаҳсияти шинохта аст. Вай кору фаъолияти илмиро дар Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли 1980 дар риштаи шарқшиносӣ шурӯъ намуда, дар соли 1987 дар Донишгоҳи давлатии Москва рисолаи номзади илмҳои таъриҳро дифоъ намуд. Дар солҳои вазнини кашмакашҳои сиёсӣ (1992) дар Ҳукумати мусолиҳаи миллӣ муддате дар вазифаи вазири корҳои хориҷӣ кор ва фаъолият намуд. Дар соли 1998 вазири меҳнат ва шуғли аҳолӣ таъйин шуд, сипас дар вазифаҳои мушовири Президенти кишвар, мушовир-

фиристодаи сафорати Тоҷикистон дар Ҷумҳурии Мардумии Ҷин ва дар ҳоли ҳозир ба ҳайси директори Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон кор ва фаъолият менамояд.

Дар ин маҷмӯа як силсила мақолаҳо, суханрониҳо ва мусоҳибаҳои Ҳудобердӣ Ҳолиқназаров ҷамъоварӣ шудаанд, ки аҳамияти таърихӣ ва сиёсӣ доранд. Дар онҳо мо ба бисёр саволҳои худ ҷавобҳои қонеъкунанд мейёбем. Дар гуфтаҳо ва навиштаҳои муаллиф мо меҳри беандоза ба Ватану миллатамон, ифтихору сарсупурдагиро дар ҳифзи манғиатҳои миллӣ ва давлатӣ эҳсос мекунем.

Боварии комил дорам, ки хонандай закӣ, ба ҳусус онҳое, ки ба таърихи сулҳу вахдат дар Тоҷикистон таваҷҷӯҳ доранд, аз ин китоб барои худ хеле ҷизҳои муғидро дарёфт ҳоҳанд намуд.

Сайфулло САФАРОВ,
*муовини якуми директори Маркази тадқиқоти стратегии
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон*

НАҚШИ САРВАРИ ДАВЛАТ ЭМОМАЛӢ РАҲМОН ДАР ТАҶМИНИ СУЛҲУ ВАҲДАТИ МИЛӢ ДАР ТОҶИКИСТОН

*(Матни суханронӣ дар Конфроси илмию амалӣ дар мавзӯи :
«Плюрализм ва масъалаҳои замонашавии низоми сиёсӣ дар
Ҷумҳурии Тоҷикистон», Душанбе, 22 июни соли 2012)*

Понздаҳ сол пеш, 27 июни соли 1997 фарзанди фарзонаи миллати тоҷик, Сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва дигар фарзандони ватанпаст, меҳандӯсту сулҳоҳи тоҷик баъд аз нофаҳмиҳо ва даргириҳои таҳмилӣ дар натиҷаи музокироти сулҳ ба ин ихтилофот хотима гузошта, Созишномаи умумии истиқори сулҳ ва ризояти милӣ дар Тоҷикистонро имзо карданд.

Расидан ба сулҳ кори басо душвор ва ниҳоят мураккаб буд. Баъд аз анҷоми Иҷлосияи таърихии XVI-уми Шӯрои Оли, Раиси навинтиҳобшудаи Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон тамоми қувва ва иродаю имконияти хешро барои таъмини сулҳ, баргардондани муҳочирин ба Ватан ва шурӯи музокирот бо муҳолифини собиқ равона намуд. Иқдоми муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз ҷиҳати методологӣ дорои аҳамияти ниҳоят бузург буд, зеро ӯ миллатро ба ғолибу мағлуб чудо накард ва савганд ҳӯрд, ки вазифааш аз он иборат аст, ки оҳирин шаҳрванди фирории Тоҷикистонро ба Ватан баргардонад, миллатро сарҷамъ намуда, ҳама дар яқҷоягӣ дар заминай ваҳдати милӣ Тоҷикистони соҳибистиклолро созанд. Бо ин изҳороти худ Сардори давлат аз ибтидо дарҳоро барои музокира кушод ва ин заминай бисёр муҳим барои дар оянда шурӯъ шудани музокироти байни тоҷикон гардид. [1]

Қобили зикр аст, ки дар ин роҳи басо душвор шуҷоату часорати нотакрор доштани Эмомалӣ Раҳмон, фаросати азими мардумпарваронааш, ватанпастӣ ва миллатдӯстиаш боиси он гардид, ки ӯ ҷони хешро ба гарав монда, барои таъмини ваҳдат ва барқарории сулҳ дар Тоҷикистон сафарҳои пурхатар намуд ва сулҳу ваҳдатро дар кишвар барқарор намуд.

Яке аз солҳои бениҳоят душвор ва сарнавиштсози гуфтушунидҳо соли 1995 буд, ки дар ин сол аввалин бор музокироти сатҳи олӣ дар шаҳри Кобул баргузор гардид. Пеш аз сафар ба Афғонистон дар моҳи апрели соли 1995 Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар сӯҳбати ихтисосиашон бо хабаргузории «Интерфакс» дар бораи ҳадафҳои воҳуриашон бо Сайид Абдуллоҳи Нурӣ чунин иброз доштанд: **«Ҳангоми воҳӯйӣ бо роҳбари оппозитсион ман пеш аз ҳама мавзӯъҳоеро баррасӣ ҳоҳам намуд, ки ба ҳалли мусолиматомези қазияи Тоҷикистон иртибот дошта, масъалаҳои оташбас ҳам дар сарҳад ва ҳам дар дохили кишвар, баргашти тамоми муҳочироне, ки ҳануз дар хоки Афғонистон ҳастанд ва ҳамчунин дигар масъалаҳоро дарбар ҳоҳад гирифт. Мақсади ман расидан ба мусолиҳа бо оппозитсион мебошад, ки ин мусолиҳа бояд бечунучаро аз ду тараф ичро шавад».** [2]

Дар вазъияти мураккаб ва ноамни комил дар шаҳри Кобул, ки дар бисткилометрии берун аз он ҷанги шадиди байни нерӯҳои ҳукumatӣ ва гурӯҳҳои муҳолиф идома дошт ва мушиқҳо ба тарафи шаҳр ва баҳусус, ба фурудгоҳи Кобул парронида мешуд, ҳавопаймои Сарвари давлат дар фурудгоҳи шаҳри Кобул ба замин нишаст ва баъдан музокирот байни Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва роҳбари муҳолифини собиқ Сайид Абдуллоҳи Нурӣ шурӯъ гардид. Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар чунин шароити сахт ва хатарнок барои таъмин ва истиқори ҳарчи зудтари сулҳу салоҳ дар Ватан ва оромии миллат дар душвортарин шароит ду рӯз музокироти хеле муҳим ва сарнавиштсозро муваффақона анҷом дод. Натиҷаи музокироти сатҳи олӣ дар Кобул барои ташвиқ ва тарғиб намудани барқарории фазои сулҳ ва ҳамдигарфаҳмӣ дар Тоҷикистон аҳамияти фавқулода дошт. Дар Изҳороте, ки аз тарафи ду роҳбар ба имзо расид, аз ҷумла чунин ишора шуда буд: **«Ҷонибҳои тоҷикон ба хотири рафъи низоъ аз тариқи сиёсӣ, тавассути музокирот, бунёди шароити сулҳи пойдор дар сарзамини тоҷикон тамоми ҷидду ҷаҳди хешро дареф наҳоҳанд дошт».** [3]

Пас аз баргаштани ҳайати ҳукуматии Тоҷикистон ба Душанбе, вазири дифоғи Афғонистон шодравон Аҳмадшоҳи Масъуд дар мулоқот бо хабарнигорон аз ҳусуси мавқеи гуманистӣ ва ватандӯстона доштани Раиси Ҷумҳури Тоҷикистон

Эмомалӣ Раҳмон ёдовар шуда, чунин гуфт: «Раҳбари Тоҷикистонро ман ҳамчун шаҳсияте дарёфтам, ки ҳалқи қишвараш, миллати тоҷикро, ватанаш – Тоҷикистонро хеле амиқ ва са-мимона дӯст медорад. Барои беҳбудии ҳалқу марзу бумаши омода аст ҷонбозиҳо кунад. Бо чунин Раис тоҷикон ҳатман ба сулҳу оштӣ даст ҳоҳанд ёфт». [4]

Дар худи Тоҷикистон низ ҳамон сол дар минтаҳаҳои зери нуфузи муҳолифини сабиқи мусаллаҳ Президенти Тоҷикистон дар шароити хеле ҳатарнок мулоқоту гуфтушунидҳои зиёде бо гурӯҳҳои гуногун анҷом дод, ки баъдан натиҷаи хуб до-данд.

Музокироти бениҳоят душвори дигар дар сатҳи олий дар Ҳустдехи Афғонистон дар зимистони басо сарди соли 1996 сурат гирифт. Ин музокирот дар як деҳаи дурдаст–Ҳустдех, ки дар он ҷо на ҷойи хоби мувоғиқ мавҷуд буд ва на барқ баргузор шуд. Ҳайатҳои музокиракунандай сулҳи тоҷикон ду шабонарӯз то субҳо баҳс карданд ва дар натиҷа Протокол дар бораи танзими авзои ҳарбию сиёсии минтаҳаҳои дӯғ дар 8 банд таҳия ва ба имзо расид, ки дар натиҷаи он оташбас барқарор гардид ва нерӯҳои низомии муҳолифони сабиқ ба мавзеъи пештараашон баргаштанд. Президенти Тоҷикистон дар ин музокирот пешниҳод намуд, ки ҷиҳати таъмин ва таҳқими сулҳ дар Тоҷикистон бояд Комиссияи Оштии Миллӣ (КОМ) таъсис шавад ва роҳбари он бояд намояндаи муҳоли-фин бошад. Чунин пешниҳоди часурона дар он давра кори саҳлу осон набуд.

Дар маҷмӯъ, дар натиҷаи музокироти тӯлонӣ, ки аз 5 ап-рели соли 1994 то 27 июни соли 1997 дар қишварҳои гуногуни ҷаҳон: Афғонистон, Покистон, Эрон, Қазоқистон, Қирғизи-стон, Русия, Туркманистон идома ёфт, мұяссар шуд, ки барои амалӣ намудани ҳадафҳои сулҳ 9 даври музокирот, 6 му-лоқоти сарон ва 21 маротиба музокирот анҷом дода шавад, ки дар натиҷа 40 санади тақдирсози миллат ба имзо расид. Дар ҷараёни гуфтушунидҳо тоҷикон ба хубӣ фаҳмиданд, ки ҷангӣ таҳмилӣ бояд фавран қатъ гардад, чунки ин даргирии бародаркуш миллати тоҷикро метавонист аз байн барад ва ба давлатдории тоҷикон хотима бахшад. Бегонагоне, ки ин ҷангро ба сари миллат таҳмил карданд, маҳз таназзулу нобудии

давлатдории тоҷиконро меҳостанд. Аммо, шукри Парвардигор, ки тирашон хок ҳурд.

Бояд таъкид намоям, ки баъзе қишварҳои дуру наздик намехостанд дар Тоҷикистон сулҳу оромӣ бошад ва бо ҳарроҳ ба раванди сулҳу салоҳ ҳалал мерасонданд. Тавре ки маълум аст, аз нахустин қадамҳои истиқолият доираҳои муайяни бадҳоҳ бо истифода аз таҷрибаи даврони гузашта ва усулҳои озмудаи худ, бо роҳи барангҳектани низоъҳои доҳилӣ ва бозиҳои сиёсӣ, давлати ҷавони Тоҷикистонро дучори ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ гардонданд. Дар натиҷа беш аз сад ҳазор шаҳрвандони мо кушта шуданд, қариб як миллион нафар иҷборан ҳонаву дари худро тарқ карда, ба қишиварҳои ҳамсоя фирор намуданд. Мувофиқи ҳисобҳо, ҷанги таҳмилӣ ба иқтисодиёти мамлакат, дар маҷмӯъ, беш аз 10 миллиард доллари амрикоӣ зиёни моддӣ расонид, ки он замон 105 мартотиба аз буҷаи соли 1995-и Ҷумҳурии Тоҷикистон зиёд буд. Зиёда аз 30 ҳазор ҳонаҳои истиқоматӣ сӯзонда, садҳо биноҳою иншоот, корхонаю фабрикаҳо, муассисаҳои тиббӣ, маориф ва идораҳои давлатӣ ва дигар муассисаҳо ҳаробу валангор гардианд. Зарари маънавии ҷанг ҳадду ҳисоб надорад, зеро бар асари он даҳҳо ҳазор модарон аз фарзандонашон, даҳҳо ҳазор занон аз шавҳаронашон маҳрум гардида, зиёда аз 55 ҳазор кӯдакон ятим монданд.

Созишномаи умумии истиқори сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон, ки 27 июни соли 1997 дар шаҳри Москва ба имзо расид, ба ҷаҳониён нишон дод, ки миллати боғарҳанг, ватандӯст, сулҳҳоҳ ва сулҳпарвари тоҷик дар он давраи хеле саҳт ва мудҳиш якпорча шуд, роҳи музокироти сулҳро пешгирифт, аз ақлу фарҳанги азалии хеш истифода намуд, аз роҳи бо зӯрӣ ҳал кардани мушкилоти сиёсӣ ва иҷтимоӣ дасткашида, сиёсати пешгирифтаи Сарвари давлатамонро ба хотири таъмини сулҳи сартосарӣ самимона дастгирӣ намуд.

Бо қӯшишу ҷаҳду ҷадалҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон барои татбиқи давра ба давраи сулҳи сартосарӣ, таъмини фазои боварӣ ва эътиимод ба ҳамдигар, аз байн бурдани фазои бадбинӣ ва даргириҳои мусаллаҳона, фахмондани ҳадафҳои сулҳ ва вахдати миллӣ, ҳалъи силоҳ намудани баъзе қумондонони саркаш ва дар амал татбиқ намудани созишномаҳои имзошуда, фароҳам овар-

дани заминаи мусоид барои рушди иқтисодию иҷтимоии кишвар, Комиссияи Оштии Миллӣ (КОМ) дар шаҳри Душанбе таъсис гардид. Қобили зикр аст, ки Комиссияи Оштии Миллӣ бо сардории раиси собиқаш шодравон Сайд Абдуллоҳи Нурӣ дар раванди таъмини сулҳ ва иҷрои вазифаҳои хеш фаъолияти хеле хуб нишон дод ва ба Ватан содиқона хизмат кард.

Имзо ва татбиқи Созишномаи умумии истиқори сулҳ ва ризояти миллӣ дар ҷомеаи мо раванди Ваҳдати миллӣ, ҳудогоҳӣ, эҳтиром ба муқаддасоти миллӣ ба мисли парчам ва нишонҳои миллӣ, демократикунонӣ, таҳаммулпазирӣ ва гуногунандеширо тақвият бахшид ва сулҳи тоҷиконро пойдор кард. Дар натиҷа аз баракати сулҳу салоҳ дар кишварамон ҳизбу созмонҳои муҳталиф, аз ҷумла ҳизби ҷанбаи динидошта низ арзи вуҷуд намуд. Ногуфта намонад, ки дар миқёси Осиёи Марказӣ ягона ҳизби динӣ дар Тоҷикистон фаъолият дорад ва ҳамин далел нишон медиҳад, ки дар ҷомеи мо фазои комилан демократӣ барқарор ва устувор аст.

Имзои Созишномаи умумии истиқори сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон ба давлатҳои гуногуни ҷаҳон нишон дод, ки минбаъд тамоми мардуми ҷумхурӣ Сарвари давлат Эмомалӣ Раҳмонро ҳамчун Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф ва эҳтиром карда, соҳти демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявиро интихоб ва қабул намуданд. Ҷомеаи ҷаҳонӣ итминон пайдо кард, ки Тоҷикистон роҳи сулҳ, ободӣ ва бозсозии кишварро пеш гирифт ва бад-ин хотир кишварҳои муҳталиф омодагии ҳудро барои сармоягузорӣ дар ватанамон изҳор доштанд.

Истиқори сулҳ ва ризояти миллӣ волоияти иҷрои қонунҳои ҷумхурӣ, амру дастурҳои Президенти кишвар ва қарорҳои Ҳукумати ҷумҳуриро дар тамоми қаламрави Тоҷикистон таъмин намуд ва ба қумондонсолорӣ хотима бахшид. Мардуми тоҷик, ки аз қумондонсолорӣ хаста ва безор шуда буд, нафаси озод қашид. Ҳамагон фаҳмиданд ва дарк намуданд, ки танҳо бо роҳи сулҳу салоҳ метавонанд Ваҳдати миллиро таҳқим бахшанд, миллатро зинда кунанд, эҳтируму обруйи Ватанро дар арсаи ҷаҳонӣ баланд бардоранд ва насли навро дар рӯҳияи соҳибистиклолӣ, муҳаббат ба марзу бум, ба таъриху адабиёту фарҳангу забони модарӣ, пешрафти ҷомеаи

демократӣ, худшиносии миллӣ ва арзишҳои суннатӣ тарбия кунанд.

Баъд аз барқарории Ваҳдати миллӣ ва сулҳи сартосарӣ дар кишварамон бо ташабbus ва ибтикори ҳамешагии Сарвари давлат раванди бозсозии иқтисодии кишвар, рушди демократия, гуногунандешӣ, таҳаммулпазирӣ, озодии сухан ва матбуот, ташаккули тафаккури миллӣ равнақу ривоҷи бештар пайдо намуда, ваҳдати миллиро мустаҳкам намуд.

Бо дастуру супориши мустақими Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ҳалли масъалаҳои иқтисодию иҷтимоӣ, фарҳангӣ, сиёсӣ ва соҳаҳои гуногуни ҳаёти кишвар барномаҳои сармоягузорӣ ва ҷорабиниҳои муҳими зерин дар сатҳи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида шуданд, ки итминон ва боварии мардумро ба раванди бозсозии кишвар даҳчанд намуданд:

- таъсиси Шӯрои ҷамъиятии Тоҷикистон;
- соҳтмони роҳҳои оҳан ва мошингард, нақбу неругоҳҳои барқӣ;
- дар сатҳи ҷаҳонӣ гузаронидани маъракаҳои фарҳангӣ, аз қабили 1100-солагии таъсиси давлатдории Сомониён, соли тамаддуни ориёй, 680-солагии олим ва мутафаккири бузурги Шарқ Мирсаид Алии Ҳамадонӣ, 1150-солагии устод Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, ҷаҳонишавии Наврӯзи бостонӣ ва дигар фаъолиятҳои фарҳангӣ;
- ҷудо кардани 75 ҳазор гектар замин барои киштукори мардум;
- таҳия, қабул ва дар амал татбиқ намудани қонуну қарорҳои ҳуқуқӣ барои рушду равнақи демократия дар кишвар.

Ҳудуди фазои иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон баъд аз истиқори сулҳ ва ризояти миллӣ на танҳо аз нигоҳи сифат, балки аз лиҳози миқдор низ густариш ёфт, мазмуну моҳияти гуногунандешӣ гирифт ва имрӯз дар кишвар 456 рӯзномаву маҷалла нашр мешавад, ки аз онҳо 270 тояшон гайридавлатӣ мебошанд. Дар соли 2009 Тоҷикистон аз нигоҳи озодии сухан дар ҷаҳон ҷойи 113-ро гирифта, аз ҳамсаъони худ дар Осиёи Марказӣ дар сафи пеш қарор дошт.

Имрӯз дар Тоҷикистон 8 ҳизби сиёсӣ, аз ҷумла ҳизби ҷанбаи динидошта озодона фаъолият намуда, дар парлумони кишвар намоянда доранд, ки ин нишондиҳандай аслии мавҷудияти плюрализм, яъне гуногунандешии воқеӣ ва рушди демократия дар Тоҷикистон аст.

Таҷрибаи сулҳофаринии тоҷикон, ки асосгузори он Сарвари давлат Эмомалӣ Раҳмон мебошад, имрӯзҳо вирди забони чомеаи байналмилалӣ гаштааст, ба ҷаҳониён собит намуд, ки миллати дорoi фарҳангу таърихи бузург ҳамеша дар ҳолати душвор ва сарнавиштсози таърихӣ аз ин неъматҳои худододӣ истифода намуда, худро наҷот медиҳад. Ба қавли собиқ Котиби Генералии Созмони Милали Муттаҳид Кофи Аннан, тоҷикон намунаи беназири таҷрибаи сулҳофариро барои мамлакатҳои дигар ба армуғон оварданд. [5]

Дар охир пешниҳод менамоям, ки бо кумаку мусоидати Созмони Милали Муттаҳид дар Тоҷикистон **Пажӯҳишгоҳи низоъшиносӣ ва фарҳанги сулҳ**, ки бевосита дар даҳсолаи наздик барои амалӣ намудани манфиатҳои миллии мо, тарбияи насли наврас ва баҳусус, ҷавонон дар рӯҳияи садоқат ба Ваҳдати миллӣ ва фаҳмишу дарку қадрдонии сулҳу субот дар Тоҷикистон зарур мебошад, таъсис дода шавад.

Сарчашмаҳои истифодашуда:

1. Ваҳдат, Давлат, Президент. Ҷилди VI.–Душанбе, 2007.- С.76.
2. Эмомалӣ Раҳмонов. Долгий путь к миру. - Душанбе, 1998.- С. 16.
3. Роҳи сулҳ (Ҳуҷҷатҳои гуфтушуниди байни тоҷикон). Душанбе, 1997.- С.30.
4. Ҳамад Султон. Нақши Аҳмадшоҳи Маъсӯд дар сулҳи тоҷикон. «Рӯзномаи Тоҷикистон, 27.09.01.
5. Т.Назаров. Таджикистан: экономика, политика, международное сотрудничество. - Д., 2001.-С.153-154.

ВАХДАТИ МИЛЛӢ – ЗАМОНАТИ БАҶОИ МИЛЛАТ

Пеш аз ҳама, меҳостам тамоми мардуми шарифи Тоҷикистонро бо иди саид, фархунда ва муқаддас барои тамоми тоҷикони ҷаҳон – 15-солагии Рӯзи вахдати миллӣ аз самими қалб табрику муборак намоям.

Понздаҳ сол пеш, 27 июни соли 1997 фарзанди фарзонаи миллати тоҷик, Сарвари давлат Эмомалӣ Раҳмон ва дигар фарзандони ватанпаст, меҳандӯст ва сулҳоҳи тоҷик баъд аз нофоҳмиҳо ва даргириҳои таҳмилӣ дар натиҷаи музокироти сулҳ ба ин қашмакашҳо хотима гузошта, Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистонро имзо карданд. Ин санади сарнавиштсоз Тоҷикистонро аз вартаи ҳалокат ва нобудӣ начот дода, ба миллати тоҷик рӯҳи нав, илҳоми нав бахшид, дар сарҷамъ кардани миллат, иттиҳоду ягонагии мардуми кишварамон нақши бебаҳо гузошт. Бо имзо шудани ин санади таъриҳӣ давлати соҳиби-истиқоли мо ҳувият ва ҳастии хешро дубора ҳифз кард ва ба ҷаҳониён собит намуд, ки миллати тоҷик дорои тамаддун ва фарҳанги бостонӣ буда, Ватанро муҳимтарин муқаддасоти хешро медонад.

Сулҳи тоҷикон на танҳо давлату миллатро начот дод, балки дар дили насли ҷавони тоҷик умедин ба ояндаи нек, ҳушбахтӣ, саодат, некномӣ ва вахдати ногусастаниро зинда намуд. Расидан ба сулҳ кори басо душвор ва ниҳоят мураккаб буд. Баъд аз анҷоми Иҷлосияи XVI Раиси нави Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон тамоми қувва ва иродаю имконияти хешро барои таъмини сулҳ, баргардондани муҳочирин ба Ватан ва шурӯъи музокирот бо муҳолифини собиқ равона намуд. Дар натиҷаи музокироти тӯлонӣ, ки аз 5 апрели соли 1994 то 27 июни соли 1997 дар кишварҳои гуногуни ҷаҳон: Афғонистон, Покистон, Эрон, Қазоқистон, Қирғизистон, Русия, Туркманистон идома ёфтанд, муюссар шуд, ки барои амалий намудани ҳадафҳои сулҳ 9 даври музокирот, 6 воҳӯрии сарон ва 21 маротиба музокирот анҷом дода шавад, ки дар натиҷаи онҳо 40 санади тақдирсози миллат ба имзо расонида шуд.

Яке аз солҳои бениҳоят душвор ва сарнавиштсози гуфтушунидҳо соли 1995 буд, ки дар ин сол аввалин бор музокироти сатҳи олӣ дар шаҳри Кобул баргузор гардид. Дар вазъияти мураккаб ва ноамни комил дар шаҳри Кобул, ки дар бист километр берун аз он ҷанги шадиди байни нерӯҳои ҳукуматӣ ва гурӯҳҳои мухолиф идома дошт ва мушакҳо ба тарафи шаҳр парронда мешуданд, музокирот байни Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва роҳбари мухолифини собиқ Сайд Абдуллоҳи Нурӣ шурӯъ гардид. Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар чунин шароити саҳт ва хатарнок барои таъмин ва истиқори ҳар чӣ зудтари сулҳу салоҳ дар Ватан ва оромии миллат ҷони хешро ба ғарав монда, ду рӯз музокироти хеле муҳим ва сарнавиштсозро муваффақона анҷом дод. Дар ҳуди Тоҷикистон низ ҳамон сол дар минтақаҳои зери нуғузи мухолифини собиқи мусаллаҳ мuloқotу гуфтушунидҳо сурат гирифт, ки баъдан натиҷаи хуб доданд.

Музокироти сулҳ дар сатҳи олӣ дар Ҳустдехи Афғонистон дар зимистони басо сарди соли 1996 ва дар ҳамон маҳал, ба имзо расидани протоколи муҳим сулҳи тоҷиконро боз ҳам наздиктар соҳт. Ин музокирот дар як деҳаи дурдаст – Ҳустдех, ки дар он ҷо на ҷойи ҳоби мувофиқ мавҷуд буд ва на барқ, ҳайатҳои музокироти сулҳи тоҷикон ду шабонарӯз? то субҳ музокира карданд ва дар натиҷа Протокол дар бораи танзими авзой ҳарбию сиёсии минтақаҳои доғ дар 8 банд таҳия ва ба имзо расид, ки дар натиҷаи он оташбас эълон гардид ва нерӯҳои низомии мухолифони собиқ ба мавзеъи пештараашон баргаштанд. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ин музокирот пешниҳод намуд, ки дар натиҷаи таъмини сулҳ дар Тоҷикистон бояд Комиссиони Оштии Миллӣ (КОМ) таъсис шавад, ки роҳбари он намояндаи мухолифин ҳоҳад буд. Чунин пешниҳоди часурона дар он давра кори осон набуд. Сад шукр, ки он рӯзҳои мудҳиши сипарӣ шуданд ва Ватану миллати азizamон ба сулҳу салоҳ расиданд.

Дар ҷараёни гуфтушунидҳои сулҳи тоҷикон, ки 3 солу 3 моҳ давом кард, тоҷикон ба ҳубӣ фаҳмиданд, ки ҷанги таҳмилӣ бояд фавран қатъ гардад, чунки ин даргирии бародаркуш миллати тоҷикро метавонист аз байн барад ва ба

давлатдории точикон хотима бахшад. Бегонагоне, ки ин чангро ба сари миллат таҳмил карданд, маҳз таназзулу нобудии давлатдории точиконро меҳостанд. Аммо, шукри Парвардигор, ки тирашон хок ҳӯрд.

Бояд таъкид намоям, ки баъзе аз кишварҳои дуру наздик намехостанд дар Тоҷикистон сулҳу оромӣ бошад ва бо ҳарроҳ ба раванди сулҳ ҳалал мерасонданд. Тавре ки маълум аст, аз нахустин қадамҳои истиқолият доираҳои муайяни бадҳоҳ бо истифода аз таҷрибаи даврони гузашта ва усулҳои озмудаи худ, бо роҳи барангҳектани низоъҳои доҳилий ва бозиҳои сиёсӣ давлати ҷавони Тоҷикистонро дучори ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ гардонданд. Дар натиҷа, беш аз сад ҳазор шаҳрвандони мо кушта шуданд, қариб як миллион нафар иҷборан ҳонаву дари ҳудро тарқ карда, ба кишварҳои ҳамсоя фирор намуданд. Мувофиқи омори нав ҷанги таҳмилӣ ба иқтисодиёти мамлакат, дар маҷмӯъ, беш аз 10 миллиард доллари амрикӣ зиёни моддӣ расонид, ки он 105 маротиба аз буҷаи соли 1995 бештар буд. Зиёда аз 30 ҳазор ҳонаҳои истиқоматӣ сӯзонда, садҳо биноҳою иншоот, заводу фабрикаҳо, муассисаҳои тиб, маориф ва идораҳои давлатӣ ва дигар муассисаҳои зиёде ҳаробу валангор гардианд. Зарари маънавии ҷанг ҳадду ҳисоб надорад, зоро бар асари он даҳҳо ҳазор модарон аз фарзандонашон, даҳҳо ҳазор занон аз шавҳаронашон маҳрум гардида, зиёда аз 55 ҳазор қӯдакон ятим монданд. Доираҳои сиёсии ҳориҷӣ ва шарикони доҳилии онҳо нақшай қисмат намудани Тоҷикистонро тарҳрезӣ намуда, бо ҳамин роҳ аз байн бурдани давлати тоҷиконро ба нақша гирифта буданд. Онҳо дар раванди музокироти сулҳи тоҷикон низ фаъолиятҳои душманона ва муғризонаашонро идома медоданд. Чунончи, зимистони соли 1996 ҳавопаймои Созмони Милали Муттаҳид (СММ) дар ҳарими ҳавоии Афғонистон аз тарафи “Толибон” ба асорат гирифта шуд, ки дар он ҳайати роҳбарони собиқ муҳолифини тоҷик барои иштирок дар музокироти сатҳи олий ба Ҳустдехи Афғонистон раҳсипор буданд ва ба ин сабаб ду рӯз музокирот ба таъхир афтид. Ҳушбахтона, бо қӯшишу мусоидати Созмони Милали Муттаҳид ҳавопаймо ва сарнишиноашон озод шуданд ва дар музокироти Ҳустдех иштирок карданд. Баъзе кишварҳои ҳамсоя аз

кафолат ба имзои Созишномаи умумии истиқоли сулҳи тоҷикон бо баҳонаҳои гуногун худдорӣ карданд.

Созишномаи умумии истиқори сулҳ ва ризояти миллӣ нишон дод, ки миллати боғарҳанг, ватандӯст, сулҳҳоҳ ва сулҳпарвари тоҷик дар он давраи хеле саҳт ва мудҳиш якпорча шуд, роҳи музокироти сулҳро пеш гирифт, аз ақлу фарҳанги азалии хеш истифода намуд, аз роҳи ба тариқи зӯрӣ ҳал кардани мушкилоти сиёсӣ ва иҷтимоӣ даст кашида, сиёсати пешгирифтаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба хотири таъмини сулҳу оштии миллӣ самимона дастгирӣ намуд. Дар роҳи таъмини сулҳу салоҳ дар кишварамон нақши зиёйёни тоҷик, ташкилотҳои ҷамъиятӣ, сарсупурдагони миллат, рӯзноманигорон ва баҳусус, модарону хоҳаронамон бениҳоят қалон аст.

Таҷрибаи сулҳофарини тоҷикон, ки имрӯзҳо вирди забони ҷомеаи байналмилалӣ гаштааст, ба ҷаҳониён собит намуд, ки миллати дорои фарҳангу таърихи бузург ҳамеша дар ҳолати душвор ва сарнавиштсози таърихӣ аз ин неъматҳои худодод истифода намуда, худро наҷот медиҳад. Ба қавли собиқ Котиби Генералии Созмони Милали Муттаҳид (СММ) Кофи Аннан, тоҷикон намунаи беназири таҷрибаи сулҳофариро барои мамлакатҳои дигар ба армуғон оварданд. Хуб мешуд, ки бо кумаку мусоидати Созмони Милали Муттаҳид дар Тоҷикистон **Пажӯҳишгоҳи низоъшиносӣ ва фарҳанги сулҳ**, ки бевосита дар даҳсолаи наздик барои амалӣ намудани манфиатҳои миллии мо зарур мебошад, таъсис дода шавад.

Барои татбиқи давра ба давраи сулҳи сартосарӣ, таъмини фазои боварӣ ва эътиමод ба ҳамдигар, аз байн бурдани фазои бадбинӣ ва даргириҳои мусаллаҳ, фаҳмондани ҳадафҳои сулҳ ва ваҳдати миллӣ, ҳалъи силоҳ намудани баъзе қумондонони саркаш ва дар амал татбиқ намудани созишномаҳои имзошуда, фароҳам овардани заминаи мусоид барои рушди иқтисодиву иҷтимоии кишвар, бо тасмими тарафҳои музокироти сулҳи тоҷикон Комиссияи Оштии Миллӣ (КОМ) таъсис гардид. Қобили зикр аст, ки Комиссияи Оштии Миллӣ, бо сардории раиси собиқаш шодравон Сайд Абдуллоҳи Нурӣ, дар раванди таъмини сулҳ ва иҷрои вазифаҳои хеш фаъолияти хеле хуб нишон дод ва ба Ватан содиқона хизмат кард. Рӯҳаш шоду ёдаш ба хайр бошад!

Имзо ва татбиқи Созишномаи умумии истиқори сулҳ ва ризояти миллӣ дар ҷомеаи мо раванди ваҳдати миллӣ, ҳудогоҳӣ, эҳтиром ба муқаддасоти миллӣ ба мисли парчам ва нишонҳои миллӣ, демократиқунонӣ, таҳаммулпазирӣ ва гуногунандеширо тақвият бахшид ва сулҳи тоҷиконро пойдор соҳт. Дар натиҷа, аз баракати сулҳу салоҳ дар кишварамон ҳизбу созмонҳои мухталиф, аз ҷумла ҳизби моҳияти динидошта низ арзи вучуд намуд. Ногуфта намонад, ки дар миқёси Осиёи Марказӣ ягона ҳизби динӣ дар Тоҷикистон фаъолият дорад ва ҳамин далел нишондиҳандай он аст, ки дар ҷомеи мо фазои комилан демократӣ барқарор аст.

Имзои Созишномаи умумии истиқори сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон ба давлатҳои гуногуни ҷаҳон нишон дод, ки минбаъд тамоми мардуми ҷумҳурӣ соҳти демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявиро эътироф, эҳтиром ва интихоб намуд. Ҷомеаи ҷаҳонӣ итминон пайдо кард, ки Тоҷикистон роҳи сулҳ, ободӣ ва бозсозии кишварро пеш гирифт ва бад-ин хотир кишварҳои мухталиф омодагии худро барои сармоягузорӣ дар ватанамон иброз доштанд.

Баъд аз барқарории Ваҳдати миллӣ ва сулҳи сартосарӣ дар кишварамон раванди рушди демократия, гуногунандешӣ, таҳаммулпазирӣ, озодии сухан ва матбуот, ташаккули тафаккури миллӣ равнақу ривоҷи бештар пайдо намуда, ваҳдати миллиро мустаҳкам намуд.

Истиқори сулҳ ва ризояти миллӣ волоияти иҷрои қонунҳои ҷумҳурӣ, амру дастурҳои Президенти кишвар ва қарорҳои Ҳукумати ҷумҳуриро дар тамоми қаламрави Тоҷикистон таъмин намуд ва ба қумондонсолорӣ хотима бахшид. Мардуми тоҷик, ки аз қумондонсолорӣ хаста ва безор шуда буд, нафаси озод кашид. Ҳамагон фаҳмиданд ва дарк намуданд, ки танҳо бо роҳи сулҳу салоҳ метавонанд Ваҳдати миллиро таҳқим бахшанд, миллатро зинда кунанд, эҳтируму обрӯйи Ватанро дар арсаи ҷаҳонӣ баланд бардоранд ва насли навро дар рӯҳияи соҳибистиқлолӣ, муҳаббат ба марзу бум, ба таъриху адабиёту фарҳангу забони модарӣ, пешрафти ҷомеаи демократӣ, ҳудшиносии миллӣ ва арзишҳои суннатӣ тарбия кунанд.

Чиҳати тақвияти заминаҳои мағкуравию маънавии рушди Тоҷикистон ва дарёftи гояи умумимиллӣ дар кишварамон

бояд таҳияи **Барномаи давлатии миллатсозӣ**, ки соли гузашта дар ҷашни Рӯзи ҷаҳонӣ аз тарафи Сарвари давлатон пешниҳод шуда буд, ҳарчи зудтар шурӯъ шавад.

Дар **Барномаи давлатии миллатсозӣ** бояд масъалаҳои таҳқими ҷаҳонӣ дар асоси меъёрҳои ягонаи миллӣ, аз қабили забон, фарҳанг, дин, таъриҳ, мероси адабӣ ва дигар муқаддасоти миллӣ баррасӣ ва татбиқ шавад. Ҳусусиятҳои хоси миллатсозӣ аз нуқтаи назари таҷрибаи назарии ҷаҳонӣ бояд ҳатман ҳамчун асоси назарии Барномаи мазкур қарор гиранд ва аз таҷрибаи ҷаҳонӣ мебоист ҳадди аксар истифода шавад, аммо хуб мешуд, ки бештар таҷрибаи 82-солаи ҷумҳурии ҳудро мавриди баррасӣ қарор диҳем ва ҷиҳатҳои ҳубу арзишманди онро истифода намоем.

Яке аз вазифаҳои асосии давлат, ки ҳанӯз дар Иҷлосияи XVI аз тарафи Раиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон гузашта шуда буд, ин ба Ватан баргардонидани ғурезаҳои иҷборӣ ва таъмини сулҳу субот дар қишвар буд. Бо имзои Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризояти миллӣ ва баҳусус, Протокол дар бораи баргашти муҳоҷирон, ки дар ҷаҳорҷӯбай музокироти сулҳи тоҷикон ба имзо расида буд, вазифаи мазкур пурра ҳаллу фасл гардид. Бо вуҷуди ҳама монеаву мушкилот Ҳукумати ҷумҳурий ва роҳбарони муҳолифини собиқ тамоми имконоти ҳудро барои дар амал татбиқ намудани ин ҳадафҳо сафарбар намуданд. Таҳияи барномаи вижай «Ҳоки Ватан» дар иҷроӣ ин ҳадаф, яъне баргардонидани муҳоҷирони иҷборӣ ба Ватан хеле нақши муассир дошт. Ҳамчунин бояд зикр кард, ки зиёйёни қишвар, созмонҳои ҷамъиятӣ ва тамоми мардуми Тоҷикистон дар ин кори ҳайр нақши босазое доштанд. Дар натиҷа дар давраи солҳои 1993–2000 дар сартосари мамлакат 950 599 нафар ба ҷойҳои доимии зисти ҳуд бозгардонида шуданд, ки аз ҷумлаи онҳо аз қишварҳои Иттиҳоди Ҷумҳурии Мустанқил (ИДМ) – 201601 нафар, Афғонистон – 51345 нафар, аз ноҳияҳои гуногуни Ҷумҳурии Тоҷикистон – 697653 нафар буданд.

Набояд фаромӯш кард, ки аксари муҳоҷирон ба ватан баргашта ғурунсагӣ ва нимғурунсагиро аз сар мегузарониданд. Кумаку дастгириҳои аввалини Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва созмонҳои байналмилалӣ аз таъмин намудани

бозгаштагон бо молҳои истеъмолии аввалиндарача, маводи гизойӣ, баргардондани хонаву манзилҳои онҳо ва маҳсусан, ғамхорӣ дар ҳаққи ятимону бепарастон, аҳолии бесарпаноҳ ва оилаҳои серфарзанд буд.

Мо ҳеч гоҳ кумаку мусоидати кишварҳои дӯст, ба монанди Федерасияи Русия, Ҷумҳурии Исломии Эрон, Афғонистон, Қазоқистон, Туркманистон ва Қирғизистон, ки бо сарпастии Созмони Милали Муттаҳид (СММ) дар раванди истиқрори сулҳ ва мусолиҳаи миллӣ дар Ватани азизамон хизмати арзанда намуданд, фаромӯш наҳоҳем кард.

Имзои Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризояти миллӣ ба роҳбарияти ҷумҳурӣ ва маҳсусан, ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон имкон дод, ки роҳи бозсой ва ободонии Ватанро дилпурона пеш баранд. Дар ин самт дар ҷумҳурӣ як силсила қарору қонунҳои зарурӣ, ки ба ҷалби сармоягузории ҳориҷӣ мусоидат менамуданд, қабул ва ба тасвиб расонда шуданд. Ҷомеаи ҷаҳонӣ низ барои бозсозии баъдинизоӣ ба кишварамон кумаку мусоидаташро дарег надошт ва мотавонистем дар муддати кӯтоҳ як зумра иншооти муҳим ва заруриро бозсозӣ кунем. Дар ин давра иншооте ба монанди соҳтмони роҳи оҳани Қӯргонтеппа–Қӯлоб, роҳи мошингарди Қӯлоб–Хоруғ–Кулма–Ҷароқурум, нақби “Истиқлол”, соҳтмони неругоҳи барқии обии Санѓтӯда-1, азnavsозии фурудгоҳҳои шаҳрҳои Душанбе ва Ҳучанд, таъмир ва азnavsозии роҳу пулҳои ҳаробшуда дар водиҳои Раҷту Ваҳш ва садҳо тарҳҳои дигар амалӣ гаштанд.

Баъд аз истиқрори сулҳ ва ризояти миллӣ Ҳукумати Тоҷикистон дар роҳи таъйин ва таъмини стратегияи миллӣ оид ба ҳарчи зудтар ба даст овардани истиқлолияти энергетикӣ, коммуникасионӣ ва озуқаворӣ гомҳои хеле қавӣ гузошта, миллатро дар иҷрои ин ғояҳои асили миллӣ муттаҳид намуд. Ин ғояҳо ҳамчунин дар раванди ташаккули тафаккури миллӣ ва ба ҳам наздишавии бештари вилояту ноҳияҳои ҷумҳурӣ нақши боризро иҷро менамоянд.

Соҳтмони неругоҳи Роғун, ки танҳо роҳи начоти кишвар аз мушкилоти азими камбуди неруи барқ дар фасли зимистон ва таъмингари истиқлолияти энергетикии Тоҷикистон мебошад, аз тарафи аксари кулли мардуми Тоҷикистон бо шӯру шавқи азим тарафдорӣ пайдо намуд ва ба ғояи миллӣ

табдил гашт. Миллати точик медонад, ки бунёди чунин иншооти азими аср кори осон нест ва аз миллат часорат, сарсупурдагӣ ва мардонагиро тақозо менамояд. Миллати точик дар ин раванд ҳамаи мушкилотро таҳаммул намуда, ин ғояи миллиро барои хушбахтӣ ва истиқолияти ҳақиқии насли ояндаи точик дар амал татбиқ ҳоҳад кард.

Бо мақсади таъмини истиқолияти энергетикӣ ва ба қишвари содиркунандаи неруи барқи арzon ва аз лиҳози экологӣ тоза табдил додани Тоҷикистон татбиқи маҷмӯи ислоҳоти иқтисодиву соҳторӣ пешбинӣ шудааст. Аз ҷумла тибқи Консепсияи рушди энергетикаи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2015 ташкили муҷтамаъҳои саноатӣ ва сӯзишвориву энергетикӣ дар назар аст. Мутобиқи «Барномаи дарозмуддати бунёди силсилаи неругоҳҳои хурди барқӣ дар давраи солҳои 2009–2020», то соли 2020 дар қаламрави мамлакат соҳтмони 190 неругоҳи хурди барқии обӣ бо маблағи умумии 123,1 млн. доллари ИМА ва бо тавононии 101,2 ҳазор кВт пешбинӣ шудааст. Тадбирҳои андешидашаванда дар навбати аввал ба ҳалли мушкилоти мунтазам бо неруии барқ таъмин намудани аҳолӣ ва корхонаҳои қишвар нигаронида шудааст ва яке аз воситаҳои асосии рушд дар сатҳи баландтари соҳаҳои саноат мебошанд. Лекин дар баробари ин, барои таъмини самарабахшии бештари фаъолият дар самти устувории дастрасии қувваи барқ имконияти истифода намудани сарчашмаҳои дигари тавлиди неруи барқ бояд мавриди баррасӣ қарор ёбад.

Имрӯзҳо корҳои соҳтмонӣ ва барқароркуни иншооте, ки барои қишвар аҳамияти муҳими стратегӣ доранд, аз ҷумла НБО-ҳои Роғун, Санѓтуда-2, Маркази дуюми гармидиҳию барқии Душанбе, неругоҳҳои хурду миёнаи барқӣ дар рӯдҳои Вахш ва Зарафшон, ҳатти интиқоли барқи баландшиддат байни Тоҷикистон ва Афғонистон, бозсозии силсила неругоҳҳо дар дарёҳои Варзоб ва Вахш, аз ҷумла неругоҳи барқии обии Норак идома доранд.

Бояд гуфт, ки дар амри ба даст овардани истиқолияти коммуникатсионӣ Тоҷикистон дар солҳои охир ба комёбихои хеле назаррас ноил гардид. Насли қуҳансоли точик хуб медонад, ки ҳатто дар замони Иттиҳоди Шӯравӣ робитаи вилоятҳои Тоҷикистон дар мавсими зимиston ба сабаби баста

шудани роҳҳои қӯҳӣ аз ҳамдигар ба муддати чаҳор моҳ ва дар солҳои сербарфӣ ҳатто шаш моҳ қатъ мешуд. Имрӯзҳо хушбахтона, роҳҳои ҷумҳурӣ ҷаҳор фасли сол боз ҳастанд ва кишварамон мушкилоти иртиботи доҳили ҷумҳуриро пурра ҳал намуд. Масъалаи доги рӯз барои Тоҷикистон дар шароити ҳозира тақвияти имкониятҳои иртиботи ҷумҳурӣ бо кишварҳои ҳориҷӣ аст. Хушбахтона, аз баракати истиқлолияти комил Тоҷикистон ва Ҷин мутобиқи созишиномаи дутарафа роҳи автомобилгарди Душанбе–Қулма–Қошғарро баъд аз бунёд ва таъмир ба ҳам васл намуданд ва Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шоҳроҳи Қароқурум пайваст шуд. Ифтитоҳи ин роҳи стратегӣ бешубҳа, як пирӯзии назаррас ва бағоят муҳим дар амири таъмини истиқлолияти коммуникасионӣ барои ҷумҳурии мо бошад ҳам, ҳанӯз барои қасби истиқлолияти комили коммуникасионӣ нокифоя аст. Тоҷикистон дар самти шарқӣ аз бунбасти бeroҳӣ раҳоӣ ёфт ва аммо дар самти ғарбӣ ҳанӯз мушкилоти зиёде дорад.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар раванди тарҳрезӣ ва соҳтмони роҳи оҳани Ҷин–Қирғизистон–Тоҷикистон–Афғонистон ва Эрон қадамҳои устувор бардошта, азми росих дорад, ки соҳтмони ин иншооти бузург ҳарчи зудтар шурӯъ шавад. Дар самти ҷануб дар марз бо Афғонистон дар тӯли солҳои истиқлолият 5 пули калони иртиботӣ соҳта шуданд, ки боиси пайвasti тоҷикони ду тарафи дарё гардиданд. Тоҷиконе, ки солҳо ба сабабҳои сиёсӣ аз ҳам дур монда буданд ва дер боз дар интизори ин рӯзҳо буданд, имрӯз бидуни мушкилот аз тариқи ин пулҳо аз хешу таборашон дидан мекунанд ва ҳамчунин мушкилоти иқтисодию тиҷориашонро дар ҳамкорӣ бо ҳамдигар ҳаллу фасл менамоянд. Ҳоло дар соҳаи нақлиёт татбиқи 13 лоиҳаи сармоягузории давлатӣ ба маблағи 4,9 миллиард сомонӣ идома дорад.

Дар ду соли наздик ба анҷом расонидани як қатор лоиҳаҳо ба нақша гирифта шудааст, ки дар натиҷа 1650 км роҳ, 15 км нақб ва беш аз 100 пул бунёду барқарор мегарданд. Корҳои вобаста ба замонасозии соҳаи нақлиёт, зиёд намудани ҳаҷми интиқоли содироту воридот, ҷалб намудани транзити бор ва мусоғирон тавассути қаламрави Тоҷикистон ба мақсади ба кишвари транзитӣ табдил додани ҷумҳурӣ дар ҳоли иҷрошавӣ қарор доранд.

Самти дигари мухими стратегии кишварамон стратегияи таъмини амнияти озӯқаворӣ мебошад, ки вазифаи ниҳоят сангин ва пурмасъулият буда, аз тамоми мардуми Тоҷикистон сарсупурдагӣ ва меҳнати ҳалолро талаб мекунад. Қобили зикр аст, ки соҳаи кишоварзӣ яке аз соҳаҳои мухими иқтисоди миллӣ ба ҳисоб рафта, муваффақ гардидан мақсади стратегии давлат—таъмини амнияти озуқаворӣ аз дараҷаи рушди ин соҳа вобастагӣ дорад. Дар солҳои соҳибистиқлолӣ дар соҳаи кишоварзӣ дар ҷумҳурӣ тағйироти ҷиддӣ ба амал омад. Дар натиҷаи гузаронидани ислоҳот ҳиссаи шакли ғайридавлатии моликият дар соҳтори истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ то 93% афзоиш ёфт.

Танҳо дар 15 соли охир барои беҳтар намудани шароити зиндагии аҳолӣ барои қитъаҳои замини наздиҳавлигӣ қариб 105 ҳазор гектар замин, аз ҷумла 46 ҳазор замини обёришаванд ҷудо карда шудааст, ки он аз тамоми даврони 70-солаи Шӯравӣ қариб 40% зиёд аст. Имрӯз дар ин 105 ҳазор гектар замин бештар аз 60%-и ҳамаи маҳсулоти кишоварзии кишварамон истеҳсол карда мешавад.

Васеъ кардани майдони кишт, ба таври пурра ва сифатнок гузаронидани тадбирҳои агротехникиӣ, татбиқи амалии барномаҳои рушди баҳшҳои гуногуни соҳаи кишоварзӣ имкон дод, ки ҳосилнокӣ ва ҷамъоварии бештари зироатҳои кишоварзӣ зиёд карда шавад. Маҷмӯи маҳсулоти кишоварзӣ дар муқоиса бо соли 1997-ум 2,8 маротиба афзоиш ёфт.

Рушду пешрафти назарраси ҳосилнокии ғалладона, картошқа, сабзавот, маҳсулоти полезӣ ба қайд гирифта шудааст, ки он имкон дод, ки истеҳсоли ғалла ва картошқа нисбат ба соли 1991 бештар аз 4 маротиба, сабзавот қариб 2 маротиба ва маҳсулоти полезӣ қариб 3 маротиба зиёд карда шавад.

Истеҳсоли навъҳои бештари маҳсулоти кишоварзӣ ба ҳисоби ҳар сари аҳолӣ сол то сол афзоиш меёбад. Масалан, истеҳсоли гӯшт нисбат ба соли 1997-ум 1,9 маротиба, шир – 2,2 маротиба, тухм – 27 маротиба, ғалла – 1,8 маротиба, картошқа – 4,7 маротиба, сабзавот – 2,6 маротиба, зироатҳо – 5,9 маротиба, мева – 1,6 маротиба афзоиш ёфтааст. Татбиқи барномаҳо оид ба рушди боғу токпарварӣ имконияти таъминоти бозори дохилии ҷумҳурӣ ва баланд бардоштани иқтидори содироти молро бештар соҳт. Дар панҷ соли охир аз ҷумҳурӣ

як млн. тонна меваи тару хушк содир гардида, содироти сабзавоти гуногун беш аз 800 млн. сомониро ташкил дод. Иқтидори содиротӣ дар ин самт васеъ ва зиёд мегардад.

Истикрори сулҳ ва вахдати миллӣ ҳамчунин ба мо имкон дод, ки ҳамчун кишвари соҳибистиклол ва узви комилхуқуқи чомеаи ҷаҳонӣ сиёсати «дарҳои боз»-ро эълон ва пайгири намуда, барои ҳимоя ва пешбурди манфиатҳои миллӣ бо тамоми кишварҳои ҷаҳон, созмонҳои бонуфузи байналмилалий ва минтақавӣ муносибатҳои баробар ва мутақобилан судмандро ба роҳ монда, онҳоро барои сармоягузорӣ дар Тоҷикистон даъват ва ташвиқ намоем. Сиёсати «дарҳои боз» ва бисёрсамтӣ афзалияти худашро нишон дод, ки дар натиҷа сармоягузорони зиёде ба Тоҷикистон рӯ оварданد.

Беҳтар гардонидани фазои сармоягузорӣ имконияти зиёд гардонидани сафи сармоягузорони хориҷиро фароҳам овард. Ҳаҷми умумии сармояи хориҷии ба ҷумҳурӣ воридгашта то 1-уми январи соли 2011 3,9 млрд. доллари амрикӣ, аз ҷумла сармояи мустақим 1,7 млрд. долларро ташкил дод. Лекин дар маҷмӯъ фазои сармоягузории кишвар то ҳол начандон созгор аст ва бояд татбиқи механизмҳои амалии ҳифзи манфиатҳо ва ҳуқуқи сармоягузорон ҳангоми иҷрои лоиҳаҳои сармоягузорӣ беҳтар гарданд, низоми ҳисботи оморӣ нисбат ба сармоягузории мустақими ба ҷумҳурӣ воридгардида ба воситаи ҳамоҳангсозии зарурии фаъолияти вазорату идораҳо ба тартиб дароварда шавад.

Дар баробари ин, ба мақсади танзими раванди ҷалбу истифода ва ҳамоҳангсозиву мониторинги кумаки беруна ва бартараф намудани монеаҳои мавҷуда, инчунин, ҷиҳати роҳ надодан ба азхудкуни ғайримақсадноки маблағҳо ва таъмини баргузории боз ҳам шаффофи тендерҳо, қоидаҳои ҷалб, истифода, ҳамоҳангсозӣ ва мониторинги кумаки беруна ва баргузории тендерҳои ҳарид дар доираи лоиҳаҳои давлатии сармоягузорӣ мавриди амал қарор дода шавад.

Аз баракати истикрори сулҳ ва ризояти миллӣ дар ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ ва маънавию фарҳангии чомеаи мо марҳалай нави эъмору бунёди давлати демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва иҷтимоӣ бо шӯру шавқу рағбати бесобиқа оғоз гардид. Дар натиҷа дар кишварамон рушди bemailoni соҳаҳои маориф,

фарҳанг, тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолӣ таъмин гардид.

Дар доираи низоми ҳифзи иҷтимоии аҳолӣ аз тарафи Ҳукумати ҷумҳурӣ то имрӯз қариб 20 қонун қабул шудааст, ки мутобиқи меъёрҳои ҳуқуқии байналмилалӣ рушди баҳши иҷтимоии мамлакатро таъмин менамоянд. Тадбирҳо оид ба ҳифзи иҷтимоии аҳолӣ ва расондани кумак ба оилаҳои дар ҳақиқат ё воқеъан эҳтиёҷманд, дастгирии гурӯҳҳои ниёzmanди ҷомеа, аз ҷумла собиқадорони ҷангӯ мөхнат, ятимон, маъюбон, оилаҳои яккаву танҳо, куҳансол ва камбизоат равона шудааст.

Гурӯҳи аз ҳама осебпазир ва ниёzmanди кумаку дастгирий қӯдакони ятим ва бесарпараст мебошанд. Дар доираи ҳифзи иҷтимоии онҳо Барномаи маҳсуси Президентии ҳифзи иҷтимоии ятимон таҳия ва иҷро гардид, ки барои татбиқи он Ҳазинаи ҷамъиятии мақсадноки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода шуда буд. Дар баробари ин қӯшишҳо дар самти дастгирий, сарпарастӣ ва таълиму тарбияи ятимону бепарасторон, идомаи таҳсили онҳо дар муассисаҳои таҳсилоти ибтидой, миёна ва олии қасбии қишвар ва хориҷӣ баъди ҳатми ин зинаҳои таҳсилот бо ҷойи кор таъмин намудани онҳо тадбирҳои судманд андешида мешаванд.

Бояд зикр кард, ки андозаи миёнаи воқеии нафақа аз соли 1997 то соли 2010 зиёда аз 15 маротиба афзуд. Новобаста аз он ки ҳиссаи андозаи миёнаи нафақа нисбат ба музди мөхнат аз 21,3% ба 35,3% расид, ин афзоиш устувор нест ва наметавонад Ҳукумати ҷумҳуриро қонеъ кунад. Бинобар ин, ҳоло қӯшишҳо дар тағиیرдиҳии тарҳи муносибати байни давлат, кордиҳанда ва коргар идома дорад. Дар оянда андозаи нафақаи миёна бояд бо сабади ҳадди аққали физиологӣ мутобиқ карда шавад.

Дар давоми се соли охир бо мақсади ҳалли масъалаҳои иҷтимоии аҳолӣ дар шаҳру ноҳияҳои қишвар беш аз 25 ҳазор гектар заминҳои наздиҳавлигӣ барои соҳтмони манзили истиқоматӣ ҷудо карда шудааст. Инчунин, барои таъмини муҳити хуби экологӣ, қӯҷонидани аҳолӣ аз минтақаи хатарнок ва барои омӯзгорону ҳарбиён қариб 800 гектар замин ҷудо шудааст. Дар ин самт таъмини тақсимоти саривақтиву

одилонаи замини наздиҳавлигӣ ба оилаҳои воқеъан эҳтиёҷманд муҳим аст.

Танҳо дар солҳои 2008–2010 ба оилаҳои камбизоат ба андозаи 134 млн. сомонӣ барои истифодаи қувваи барқ, гази табии ва кумакпулий ба мактаббачагон ҷубронпулий дода шудааст. Маблағгузории умумии бахши ҳифзи иҷтимоӣ дар ин давра қариб 2,5 маротиба афзуд.

Таъмини сулҳ ва ризояти миллӣ ба рушду равнақи соҳаи маориф такони ҷиддӣ бахшид. Ҳукумати ҷумҳурӣ дар замини пешрафти маориф 71 санади меъёрий ва ҳуқуқиро қабул намуд, ки онҳо заминаи рушди бисёрсамтии соҳаи маорифро ба талаботи муосири ҳаёти иқтисодию иҷтимоӣ ва сиёсии давраи гузариш таъмин намуданд.

Дар тӯли солҳои 1997–2010 дар самти бунёди муассисаҳои нави таълимӣ ва таҷдиду барқарорсозии онҳо дигаргуниҳои зиёд ба амал омад. Дар ҷумҳурӣ 172 ҳазор ҷой дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ, 715 ҷой дар муассисаҳои томактабӣ сохта ба истифода дода шуд. Барномаи давлатии соҳтмон, таъмир ва азнав таҷхизонидани мактабҳо то соли 2015 қабул ва амалий мешавад, барои амалисозии ин барнома дар маҷмӯъ 590 млн. сомонӣ маблағ ҷудо мешавад.

Агар соли 2000-ум сатҳи ҳарочоти давлатӣ барои соҳаи маориф нисбат ба Маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ (ММД) 2,3%-ро ташкил карда бошад, пас он дар соли 2011 то 4,5% расонида шуд. Ҳаҷми маблағгузории давлатии соҳа дар давоми солҳои 2008–2011 қариб 2,3 маротиба афзоиш ёфт. Тайи ин давра барои рушду мешрафти соҳаи маорифи кишвар беш аз 3,8 миллиард сомонӣ сарф гардидааст.

Теъдоди муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ аз 44 ба 51, олии касбӣ аз 24 ба 33 адад расид. Агар дар солҳои 1997–1998 дар мактабҳои олии ҷумҳурӣ ҳамагӣ 100 ихтисос мавҷуд буд, ҳоло аз рӯйи 150 ихтисос мутахассисони дорои таҳсилоти олии касбӣ тайёр карда мешаванд.

Дар тамоми муассисаҳои таълимӣ татбиқи барномаи компьютеркунонӣ ҷараён дорад. Шумораи техникаи компьютерӣ дар мактабҳои таҳсилоти ҳамагонии кишвар қариб ба 40 ҳазор адад расид, яъне барномаи компьютеркунонии мактабҳои ҷумҳурӣ 80 дарсад иҷро шудааст.

Бояд гуфт, ки сифати рушду пешрафти ояндаро иқтидору малакаи ҷавонон муайян мекунад. Бинобар ин, дар самти баланд бардоштани фарогирӣ ба таълим ва сифати таълим, табдили «мактаби дониш» ба «мактаби лаёқат», дарёфти соҳтори муносиби маълумоти қасбӣ, тасдиқи меъёру шохисҳои тарзу усулҳои самаранокии таҳсилоти қасбӣ, ба таври назаррас баланд бардоштани маош дар соҳа ва дастгирии муаллимони ҷавон, муҳайё кардани манзили истиқоматӣ, пешниҳод намудани дигар навъҳои хизматрасонӣ ва ташвиқи корҳои илмию тадқиқотӣ бояд тадбирҳои ҷиддӣ андешида шаванд.

Ислоҳоти иқтисодӣ ва самарабахши қишварро бе инкишоф ва рушди илм таъмин намудан мушкил аст. Ҳукумати ҷумҳурӣ фаъолиятро дар ин самт густариш дода, аз ҷумла якчанд барномаҳои муҳим: – «Барномаи рушди инноватсии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011–2020», «Стратегияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи илм ва технология барои солҳои 2010-2015», «Барномаи татбиқи дастовардҳои илмию техникӣ дар истеҳсолоти саноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2010–2015»-ро қабул намуд.

Яке аз самтҳои муҳими сиёсати иҷтимоии давлат ҳифзи тандурустии аҳолӣ мебошад. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба идомаи илоҳоти соҳаи тандурустӣ ба масъалаҳои беҳтар намудани дастрасӣ, сифат ва самаранокии хизматрасонии тиббӣ ба аҳолӣ, инҷунин, рушди шаклҳои нави қумаки аввалияи тиббию санитарӣ аҳамият медиҳад. Заминаи ҳуқуқии стратегияи давлатии рушди бахши тандурустӣ таҳия шудааст, аз ҷумла, қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи саломатии шаҳрвон-дони Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Дар бораи тибби оилавӣ», «Дар бораи суғуртаи тиббӣ», «Дар бораи фаъолияти ҳусусии тиббӣ» ва Барномаҳои давлатӣ: «Стратегияи миллии солимии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2010-2020», «Барномаи миллии пешгирии бемориҳои маҳсус дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2010–2015» қабул шуданд.

Дар давраи солҳои 1997–2010 беморхонаҳо бо 4 ҳазор кат ва дармонгоҳҳо бо зарфияти 7 ҳазор нафар қабули одамон дар як баст соҳта ба истифода дода шуданд. Ба афзоиши маблағгузории соҳа таваҷҷӯҳи бештар дода мешавад. Агар

соли 2000-ум аз ҳисоби Бучети давлатӣ барои рушди тандуустӣ 17 млн. сомонӣ ҷудо шуда бошад, пас соли 2011 ҳаҷми он ба 540,1 млн. сомонӣ расонида шуд, яъне, дар маҷмӯъ, маблағузорӣ барои рушди соҳа 32 маротиба зиёд шудааст.

Дар ҷумҳурӣ дар баробари муассисаҳои давлатии тиббӣ ҳамчунин муассисаҳои ҳусусӣ ва анъанавии тиббӣ фаъолият менамоянд. Ислоҳоти соҳа давом ёфта, дар доираи он барои ҷорӣ намудани низоми нави пардохти музди меҳнати кормандони соҳаи тандуустӣ, шаклҳои нави кумаки аввалияи тиббию санитарӣ, аз ҷумла тибби оилавӣ, ҷорӣ намудани хизмати тиббии кафолатнок ва густариши бахши ҳусусии хизматрасонии тиббӣ имконият пайдо шудааст, лекин мушкилоти вобаста ба дастрасӣ ба хизматрасонии тиббӣ ва сифати он ҳанӯз ҷой дорад. Ба дастрасии бештари ёрии тиббӣ барои сокинони деҳот бояд таваҷҷуҳи бештар зоҳир намуд. Ғайримарказонии низоми ҳифзи саломатӣ бо баргардонидани ваколатҳо ба сатҳи маҳаллӣ бояд зимни ширкати бештари аҳолӣ дар назорат ба сифати хизматрасонӣ тақвият ёбад.

Тавре ки дар боло зикр гардид, Ҳукумати ҷумҳурӣ новобаста аз буҳрони шадиди иқтисодии ҷаҳонӣ, мунтазам барои афзоиш додани ҳаҷми маблағузорӣ ба тамоми соҳаҳои иҷтимоӣ аҳамияти аввалиндарача дода, таваҷҷуҳи хоссаро барои рушду нумӯи ин самти муҳими ҷомеаи мо зоҳир менамояд.

Мо дар асри ҷаҳонишавӣ зиндагӣ мекунем ва бо дарназардошти рушди илму технологияи умумибашарӣ, таъсири фарҳангутамиадуни бегона ба ҷомеаи мо ва бахусус, ба насли ҷавон хеле шадид аст. Ин раванд ба мағкураи ҷавонон таъсири бағоят азим расонида, дар зехну тафаккури онҳо үнсурҳои манкуртизмро тарбия мекунад, ки барои худшиносии миллии ҷавонони мо ва вахдати миллии мо зарари хеле зиёд дорад. Ба назари ман, ҳар як фарди солимфикру бо нангӯ номус ва бахусус, зиёйён бояд ҳамаҷониба қӯшиш кунанд, ки насли ҷавонамонро дар рӯҳияи худшиносии миллӣ ва вахдати миллӣ тарбия намоянд. Дар ҳоли ҳозир вахдати тамоми қиширҳои ҷомеаи тоҷик, созмонҳо ва ҳизбҳои сиёсӣ барои иҷрои Барномаҳои миллӣ ва рушду нумӯи Ватанамон хеле муҳим ва сарнавиштсоз аст. Дар шароити мураккаби ҷаҳони

имрӯза барои бақо ва пешрафти миллати тоҷик ду сутуни устувор, яъне Истиқлолияти давлатӣ ва Ваҳдати миллӣ мисли обу ҳаво зарур мебошанд.

Бояд гуфт, ки дар солҳои охир таъсири тундгарои динӣ дар байни ҷавонони мо зиёд шуда, ташкилотҳои динии тундгаро дар шакли пинҳонӣ ва ғайриқонунӣ фаъолият мекунанд. Ин созмону ғурӯҳҳои тундрави ифратӣ қасд доранд, ки вазъияти дар қишварҳои арабӣ ба амаломадаро, ки дар он ҷавонон нақши муҳим доштанд, ба ғоидаву мақсадҳои шуму муғризонаи худ истифода намоянд.

Тоҷикистон новобаста аз ҳусусияти дунёвӣ доштани давлат, аз чунин ҳатарҳо эмин нест, чунки тундгароӣ дар баъзе минтақаҳои ҷумҳурӣ густариш мейбад, ғурӯҳҳои тундгаро ба эҳсоси динии аҳолӣ таъсир расонида, бо паҳн намудани идеологияи тундгарои исломӣ, ба он ҷанбаи сиёсӣ медиҳанд. Мушкилӣ дар он аст, ки фаъолияти пинҳонии ин ташкилотҳо имконият намедиҳад, ки сатҳи таъсири воқеии идеологияи тундгароӣ ва таъсири он ба зеҳни ҷавонон дақиқан муайян карда шавад. Тундгароӣ ва ситетаҷӯйӣ дар зери ниқоби дину мазҳаб байни ҷавонони диндор тухми низоъ кошта, онҳоро ба ҳалқаи амалҳои зиддиқонунии худ ҷалб менамоянд. Ғурӯҳҳои ситетаҷӯ бо ҳар роҳ мекӯшанд, ки ба ҷавонон тарзи таҳрифшудаи шинохти ҷаҳонро, ки ба низоми сиёсии Тоҷикистон мувоғиқ нест, маҷбуран таҳмил намоянд. Ҳодисаҳои қишварҳои араб барои чунин қувваҳо баҳона шуда, онҳо саъӣ мекунанд, ки фаъолияти зиддиқонунии худро ҷиҳати таҳмили ақидаҳои тундгароӣ ва ситетаҷӯйии худ ба ҷавонони тоҷик густариш баҳшанд. Гарчанде амали ситетаҷӯйӣ дар байни ҷавонони мо ҳанӯз ҷанбаи умумӣ надорад, воқеияти қишварҳои дигар ба мо ҳушдор медиҳад, ки барои ҷилавгириӣ аз он бо тамои имконоти дастрас иқдом намоем.

Чунон ки гуфта шуд, миллати сулҳдӯст ва сулҳпарвари тоҷик қадру қимати Ваҳдати миллӣ ва сулҳу суботро хуб дарк намуда, барои ҳифзу нигаҳдории ин неъмати бебаҳо қӯшиши зиёд ба ҳарҷ додааст. Мутаассифона, дар ҷомеаи мо ҳанӯз баъзе унсурҳои манғӣ вуҷуд доранд, ки Ваҳдати миллӣ, Истиқлолияти давлатӣ ва устуворию суботи қишварамонро метавонанд ҳалалдор кунанд. Ин унсурҳо ба монанди микробҳои заҳролуд аз дохил бадани қишварро меҳӯранд ва

миллатро ранчуру ноумед месозанд. Ришвахорӣ ё худ фасоди молӣ (коррупсия) бадтарин микроб дар бадани кишварамон аст, ки дар сурати аз байн набурдани он, метавонад хатари азимеро барои амнияти Тоҷикистон ба вуҷуд биёрад. Дар самти мубориза бо коррупсия Ҳукумати ҷумҳури «Стратегияи мубориза бо коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008–2012»-ро рӯйи даст гирифтааст. Аммо бояд мунсифона эътироф кард, ки мутаассифона, ин стратегияи миллӣ ҳанӯз ба таври дуруст ва зарурӣ иҷро намешавад. Ҳар як фарди тоҷик, ҳар як ватандӯст ва миллатдӯст бояд дарк кунад, ки фасоди молӣ кишварамонро ба табоҳӣ меовараад, истиқоли моро ҳалалдор ва ҳароб намуда, миллатро дубора зери фармони бегонагон мемонад. Нафси бади муште аз ноҳалафон набояд ҳастӣ ва давоми истиқоли миллати тоҷикро ҳалалдор кунад. Миллати тоҷик бояд ба Ҳукумати Тоҷикистон дар решакан ва маҳви коррупсия ҳамаҷониба кумак ва мусоидат намояд.

Унсурҳои дигаре ба мисли маҳалгарӣ, рушди номутансиби минтақаҳои ҷумҳуриӣ, гардиши ғайриқонуни маводи муҳаддир ва камбизоатӣ низ имрӯз мушкилоти ҷомеаи мо мебошанд. Олимон ва донишмандони илми ҷомеашиносии ҷаҳонӣ мегӯянд, ки замоне маҳалгарӣ хоси ҳамаи миллатҳои ҷаҳон буд, вале дар ҷараёни рушди ҳарчи бештари ҷомеаи шаҳрвандӣ ва пешрафти демократия дар чунин ҷомеа тадриҷан аз байн рафтааст. Аммо бояд зикр кард, ки дар шароити кунунӣ миллати тоҷик вақти зиёд ва ё фурсати таъриҳӣ надорад ва наметавонад солҳои дароз ин зухуроти номатлубро таҳаммул намояд. Ҳама бояд дарк кунанд, ки бегонагон метавонан дубора аз маҳалгарои мосуистифода намуда, миллатро ба муқобили ҳам бархезонанд. Ҳушбахтона, имрӯз миллати тоҷик ботаҷриба шудааст ва дигар фиреби бегонагонро наҳоҳад ҳӯрд, аммо хатари ин зухуроти номатлуб ва ношоиста барои ҷомеаи кишвари мосуиста ҷиддӣ аст.

Иқдомҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳаллу фасли масъалаҳои зикргардида, таҳқими сулҳу салоҳ ва вахдати миллӣ аз тарафи тамоми қишлоҳои ҷомеаи тоҷик дастгирӣ мешавад ва миллат омода аст, ки ба Ҳукумати ҳудаш дар ин самт ҳамаҷониба кумак ва мусоидат намояд.

Мову шумо ба қудрати созандай халқамон, пояндагиу устуории ваҳдати миллӣ, соҳибистиқлолӣ ва ояндаи ободу неки Ватани азизамон эътиқод ва итминону бовар дорем.

Эътиқоди комил дорам, ки миллати сулҳофарини мо, ки аз мушкилтарин марҳалаи таърихӣ сарбаландона берун омада, тамоми мушкилоти дигарро бо ҷиддияти хос пушти сар ҳоҳад кард ва Тоҷикистони соҳибистиқлолро дар ҷаҳони имрӯз бо пешрафту дастовардҳои арзанда муаррифӣ ҳоҳад намуд.

НАҚШИ АҲМАДШОҲИ МАСЬУД ДАР РАВАНДИ ИСТИҚРОРИ СУЛҲ ВА РИЗОЯТИ МИЛЛӢ ДАР ТОҶИКИСТОН

(Матни суханронӣ дар Конфронси байналмилалии «Нақш ва таҷрибаи Аҳмадшоҳи Маъсӯд ва Ҷабҳаи муттаҳид дар мубориза ба муқобили терроризми байналмилалий ва ифратгарӣ», Душанбе, 20 апрели соли 2010)

Шахсиятҳои бузурги сиёсӣ ва низомӣ дар сарнавишти ҳар миллат нақши бориз мебозанд, ки ин нақш абадан дар қалби миллат боқӣ монда ва дар таърихи он бо саҳифаҳои заррин навишта мешавад. Аҳмадшоҳи Маъсӯд, сиёсатмадор ва сипаҳсолори машхури тоҷиктабори афғонистонӣ аз зумраи ҳамин риҷоли бузурги сиёсӣ ва низомӣ буд. Дар бораи ҳаёт, фаъолият ва муборизаи ин бузургмарди таърих ва ватанпарасту миллатдӯсти тоҷик, чи дар ватанаш Афғонистон ва чи дар кишварҳои муҳталифи ҷаҳон, садҳо китобу мақолаҳо ба нашр расидаанд. Дар байни ин осор ҷолибтаринашон навиштаҷоти муҳолифини Аҳмадшоҳи Маъсӯд мебошанд, ки эшон дар асарҳояшон ба бузургӣ, шуҷоат, далерӣ, мардонагӣ ва инсондӯстии ин абармард қоил шуда, ангушти ҳайрат мегазанд. [1]

Боиси тазаккур аст, ки Аҳмадшоҳи Маъсӯд дар раванди истиқори сулҳ ва мусолиҳаи миллӣ дар Тоҷикистон низ нақши басо арзанда ва муҳим дошт. Ӯ Тоҷикистонро ватани дуюми худ мешуморид ва ҳамеша бо ифтихор меғуфт: «Мо тоҷикон ватандор ҳастем, мо давлати Тоҷикистон дорем». Ихтилофоти сиёсии Тоҷикистон дар соли 1992 ӯро зиёд маъюс ва ғамгин намуд ва шодравон дар аввалин воҳӯриҳо ва сұҳбатҳояш бо ҳайати расмии Тоҷикистон, ки дар тобистони соли 1992 бо сардории сарвазири вақти кишварамон Ақбар Мирзоев ба Кобул сафари расмӣ карда буд, борҳо таъкид намуд, ки «суботи сиёсиро дар Тоҷикистон бояд ба ҳар қимате бошад, нигаҳ доред, аз дасиса ва даҳолати бегонағон эҳтиёт шавед ва Ваҳдати миллиро аз даст надиҳед». Камина узви ин ҳайат будам, ифтихори онро дорам, ки дар алоҳидагӣ аввалин маротиба бо вазири дифоъи Афғонистон Аҳмадшоҳи Маъсӯд бо ҳоҳиши худ ба муддати як соат сұҳбати ихтисосӣ

дошта бошам. Бояд гуфт, ки ӯ дар бораи ҳайати тоҷикистонӣ маълумоти хуб дошт ва дар шурӯъи сухбат ба ман ишора карда гуфт:

—Вазир соҳиб, шумо, ки дар Афғонистон зиёд кор кардед, лаҳҷаи дариро хуб мефаҳмад.

Ман аз эшон ташаккур кардам ва сухбатро аз вазъи дохилии Афғонистон сар кардам. Аҳмадшоҳи Масъуд дар рафти сухбат такрор ба такрор мегуфт, ки ваҳдати миллиро дар Тоҷикистон ба ҳар қимате бошад бояд нигоҳ дошт, аз ифратиён бояд ҳазар кард. Намонед, ки дар корҳои дохилии кишваратон даҳолат қунанд. Тоҷикистон хонаи умеди ҳамаи мо, тоҷикон ҳаст ва мо бояд якҷоя ин ватани зеборо мисли гавҳараки ҷашнни гӯзӣ дарем, — таъқид мекард ӯ.

Баъд аз авчи даргириҳо дар Тоҷикистон ва ғуреза шудани селаи муҳоҷирони тоҷик ба Афғонистон, ба афродаш дастур дод, ки ба муҳоҷирон кумаки ҳамаҷониба расонанд ва онҳоро мисли меҳмон пазироӣ қунанд. Ҳудаш дар аввалҳои зимистони соли 1993 ба шаҳраки Қундуз, ки дар он ҷо муҳоҷирини тоҷикро муваққатан ҷой дода буданд, ташриф овард ва ҳамроҳи худ садҳо ҳайма ва буҳорӣ (печка)-ҳо барои муҳоҷирон овард.

Аҳмадшоҳи Масъуд ҳар боре, ки ба қароргоҳи муҳоҷирони тоҷик ташриф меовард ва бо роҳбарони онҳо сухбат мекард, ҳамеша аз боби иттиҳоду ҳамbastagӣ ва ваҳдати тоҷикон сухан мегуфт. Онҳоро ҳушдор медод, ки аз фитнаву найранги душманони миллат ҳамеша огоҳ бошанд. [2] Ин насиҳату андарзҳои Аҳмадшоҳи Масъуд рост баромад. Фармондехи исёнгари нерӯҳои мусаллаҳи Ҳаракати Наҳзати исломии Тоҷикистон Ризвон Садиров бо 400 нафар тарафдори худ бар алайҳи роҳбарони хеш исён бардошт ва бо қатлу күштори муҳоҷирону мӯҷоҳидони тоҷик фазои тарсу ваҳмро дар байни мардуми ғарibi дур аз Ватан эҷод намуд. Дар чунин вазъият Аҳмадшоҳи Масъуд фавран роҳи мусолиматомези қазияро пеш гирифт ва Ризвонро бо тарафдоронаш ба Кобул интиқол дода, онҳоро таҳти муроқибати худ гирифт ва баъдан ин нерӯҳо бо ҳоҳиши худ дар амалиёти зидди Толибон ширкат варзианд.

Иштироки бевоситаи Аҳмадшоҳи Масъуд дар раванди музокироти байни тоҷикон аз сафари гайрирасмӣ ва

ғайричашмдошти директори Хадамоти иктишофоти хориции Федератсияи Русия Евгений Максимович Примаков ба Кобул дар таърихи 30 июля соли 1993 сар шуда буд. Тавре ки худи Евгений Примаков дар хотироташ зикр мекунад: «Гуфтушуниди сесоата бо Аҳмадшоҳи Масъуд хеле амалӣ ва созанда гузашт. Ман иброз доштам, ки мо барои ҳалли сиёсӣ ва ғайринизомии қазияи Тоҷикистон кӯшиш хоҳем кард. Ба назари мо музокира миёни Душанбе ва муҳолифон бояд оғоз шавад ва ҳамзамон мулоқоти ҷандҷониба бо ширкати Русия, Афғонистон, Тоҷикистон, Ӯзбекистон ва Эрон баргузор шавад. Давлатҳои дигари Осиёи Марказӣ низ метавонанд дар ин музокирот саҳм бигиранд. Ҳамсуҳбати ман дар баробари мувоғиҷат бо ҳамаи гуфтаҳо ба созмондиҳии мулоқоти ман бо роҳбари муҳолифони исломии тоҷик Сайд Абдуллоҳи Нурӣ изҳори алоқамандии хос намуд. Ин мулоқоти маҳрамона 31 июл баргузор гардид».[3]

Бояд гуфт, ки ин мулоқоти муҳим дар Кобул роҳи мусолиҳаи байни тоҷиконро ҳамвор соҳт ва самтҳои асосии онро муайян намуд. Аҳмадшоҳи Масъуд баъд аз анҷоми ин мулоқот дубора бо Сайд Абдуллоҳи Нурӣ мулоқот кард ва пешниҳод намуд, ки кишвараш Афғонистон барои ҳарчи зудтар оғоз намудани музокироти байни тоҷикон дар Кобул омода аст. Ӯ диди васеи сиёсӣ дошт ва нағз мефаҳмид, ки баъзе кишварҳои ғайридӯсти тоҷикон дар минтақа манфиатдори қашмакашҳои низомӣ дар Тоҷикистон буданд ва ба ҳеч ваҷҳ намехостанд дар он ҷо сулҳу субот таҳқим ёбад. Бо дарназардошти ин ки худи Афғонистонро мушкилоти зиёде гиребонгир шуда буд, вай пеш аз ҳама, ғами онро меҳӯрд, ки сулҳу амният дар Тоҷикистон ҳарчи зудтар барқарор шавад.

Баъд аз музокироти Кобул Иттиҳоди Нерӯҳои Оппозисиони Тоҷик (ИНОТ) дар таърихи 7 декабря соли 1993 санади таърихии «Пешниҳодҳо барои ҳалли мусолиматомези низоъи ҳарбию сиёсӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»-ро таҳия намуда, онро ба таври расмӣ пешниҳод намуд. Тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон агарчи аз рӯзи аввали истиқор нияти оғози гуфтушунид бо муҳолифони худро дошта буд, тасмими ниҳоии иштирок дар музокироти сулҳро танҳо дар моҳи марта соли 1994 гирифта буд. [4] Ҳамин тавр, даври нахус-

тини музокироти сулҳи байни тоҷикон дар шаҳри Москва дар моҳи апрели соли 1994 оғоз гардид, ки аз шурӯъи он Аҳмадшоҳи Масъуд ниҳоят хушҳол шуда, оғози ин гуфтушунидҳоро барои дӯстӣ тараф табрик гуфт.

Бояд мунсифона қайд кард, ки шурӯъи музокироти сулҳи тоҷикон на ба ҳамаи кишварҳои минтақа хушоянд буд ва дар дохили ин кишварҳо, миллату созмону гурӯҳҳои муҳталиф ҳаматарафа мекӯшиданд, ки ба ин музокирот ҳалал расонанд ва ё онро ба манфиати худ пеш баранд. Аҳмадшоҳи Масъуд чун донандай сирру асrorи сиёсии минтақа буд, ба сардорони муҳолифини тоҷик мукарраран ва боисорор ин нозукиҳои сиёсиро мегуфт ва аз эшон тақозо мекард, ки ҳарчи зудтар музокиротро бо имзои созишиномаи сулҳ ба анҷом расонанд.

Даври дуюми музокироти байни тоҷикон, ки дар таърихи 18–28 июни соли 1994 дар Техрон баргузор гардид, бо имзои «Эъломияи муштарак» ба анҷом расид ва дар пешбуруди раванди музокирот муҳим буд. Аммо муҳимтар аз он машварати Техрон, дар таърихи 12–17 сентябр соли 1994 ба шумор меравад, ки дар он санади асосӣ – «Созишинома дар бораи оташбаси муваққатӣ ва қатъи дигар амалиёти душманона дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон ва дохили кишвар дар давраи гуфтушунид» ба имзо расид. Аз имзои ин созишинома Аҳмадшоҳи Масъуд хеле хушҳол шуд ва тарафҳоро бо ин комёбӣ бо ирсоли барқия табрик намуд.

Даври сеюми музокирот аз 20 октябр то 1 ноябри соли 1994 дар Исломободи ҶИ Покистон баргузор гардид, ки натиҷаи он назаррас буд. Дар ин давр «Протокол дар бораи комиссияи муштарак оид ба татбиқи Созишинома дар бораи оташбаси муваққатӣ ва қатъи дигар амалиёти душманона дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон ва дохили кишвар» ва «Эъломияи муштарак оид ба натиҷаҳои даври сеюми гуфтушунид байни тоҷикон барои оштии миллӣ аз 1 ноябри соли 1994» ба имзо расиданд, ки мутобиқи замимаи он 27 нафар аз тарафдорони муҳолифин, ки дар зиндонҳои ҳуқуматӣ буданд, озод карда шуданд. Дар ин даври музокирот бовар ва эътиими тарафайн ба ҳамдигар хеле афзуд ва раванди умумии гуфтушунидҳо суръати хуб гирифт. Аммо ин басанда набуд ва Аҳмадшоҳи Масъуд меҳост, ки музокироти сулҳи тоҷикон ҳар

чи зудтар ба натича расад ва дар раванди музокирот пешрафти чашмрас ба вуҷуд биёд.

Сипаҳсолор Аҳмадшоҳи Масъуд аз бозиҳои сиёсии Покистон дар самти Афғонистон саҳт дар ташвиш буд, зеро медонист, ки баъд аз нокомиҳои Ҳикматёр дар ами тасарруфи Кобул, низомиёни покистонӣ аз Созмони истиҳбороти низомии ин кишвар ба дасисаҳои вахимтаре зидди ҳукумати қонунии Афғонистон, ки дар раъси он тоҷиктаборон қарор доштанд, даст хоҳанд зад. [5] Дере нагузашт ва пешгӯйиҳои Аҳмадшоҳ рост баромад. Аз аввалҳои соли 1995 Покистон бо кумаки Арабистони Саудӣ ва Амрико гурӯҳро бо номи «Толибон» ба саҳнаи сиёсии Афғонистон ворид кард, ки ҳадафи асосиашон тасарруфи қудрати сиёсӣ дар Афғонистон ва таъмини манфиатҳои ин се кишвар дар минтаҳа буд. Дар чунин вазъият бо пешниҳоди роҳбарияти Афғонистон, баҳусус Аҳмадшоҳи Масъуд, дастгирии Созмони Миллали Муттаҳид ва розигии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тасмим гирифта шуд, ки дар таърихи 17 майи соли 1995 дар шаҳри Кобул мулоқот дар сатҳи олӣ байни Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва роҳбари ИНОТ Сайд Абдуллоҳи Нури баргузор шавад.

Пеш аз сафар ба Афғонистон дар моҳи апрели соли 1995 Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар сӯҳбати ихтисосии худ ба ҳабаргузории «Интерфакс» дар бораи ҳадафҳои воҳӯриашон бо Сайд Абдуллоҳи Нури чунин иброз дошт: "Ҳангоми воҳӯрӣ бо роҳбари ИНОТ ман пеш аз ҳама мавзӯъҳоеро баррасӣ ҳоҳам намуд, ки ба ҳалли мусолиматомези қазияи Тоҷикистон иртибот дошта, масъалаҳои оташбас ҳам дар сарҳад ва ҳам дар дохили кишвар, баргашти тамоми муҳочироне, ки ҳанӯз дар хоки Афғонистон ҳастанд ва ҳамчунин, дигар масъалаҳоро дарбар ҳоҳанд гирифт. Мақсади ман расидан ба мусолиҳа бо муҳолифон мебошад, ки ин мусолиҳа бояд бе чунучаро аз ду тараф иҷро шавад." [6]

Ҳамин тавр, мулоқоти таърихии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва роҳбари ИНОТ дар моҳи майи соли 1995 дар Кобул бо миёнчигарии Президенти Афғонистон устод Бурҳониддин Раббонӣ ва сипаҳсолори машҳур Аҳмадшоҳи Масъуд баргузор гардид. Дар ҳақиқат, ин нахустин дидору

музокироти рӯбарӯйи ин ду шахси бузург дар раванди истиқори сулҳ ва таъмини ризояти миллӣ дар Тоҷикистон нақши ҳалкунандаро бозид. Аҳмадшоҳи Масъуд ба ҳайси миёнчии асосӣ дар ин гуфтушунидҳо иштирок намуда, дар алоҳидагӣ чандин маротиба бо ҳайатҳои ду тараф диду боздид менамуд ва ҳамаҷониба мекӯшид, ки тарафҳо ҳарчи зудтар ба ифоқа бирасанд. Боре дар сӯҳбаташ дар ҳузури ду роҳбар ба меҳмонон рӯ оварда гуфт:

—Фикр мекунам, ки садои гулӯла шуморо хаста накарда бошад. Дар давроне, ки Шӯравӣ дар Афғонистон буд, Кобул ба ин андоза ҳаробу валангор нагашта буд. Онро мо ба ин аҳвол расонидем, зоро натавонистем ба мусолиҳа бирасем. Хоҳиш мекунам, ки ғами Душанбе, шаҳри зебои худро биҳӯред». [7]

Натиҷаи музокироти сатҳи олий дар Кобул барои ташвиқ ва тарғиб намудани барқарории фазои сулҳ ва ҳамдигарфаҳмӣ дар Тоҷикистон аҳамияти фавқулода дошт. Дар изҳороте, ки аз тарафи ду роҳбар ба имзо расида буд, аз ҷумла ҷунин ишора шуда буд: «Ҷонибҳои тоҷикон ба хотири рафъи низоъ аз тариқи сиёсӣ, тавассути музокирот, бунёди шароити сулҳи пойдор дар сарзамини тоҷикон тамоми ҷидду ҷаҳди хешро дареф наҳоҳанд дошт». [8]

Баъд аз анҷоми музокирот Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз роҳбарияти Афғонистон ҳоҳиш кард, ки меҳоҳад як афсар ва ҷанд аскари рус, ки дар сарҳади байни Тоҷикистон ва Афғонистон хизмат карда, ҳангоми муноқиши сарҳадӣ асир афтида буданд ва дар қаламрави Афғонистон дар асорат ба сар мебурданд, бо ҳуд ба Тоҷикистон бибарад. Аҳмадшоҳи Масъуд асиронро, ки дар назди қадом қўмондоне дар вилояти Бадаҳшони Афғонистон қарор доштанд, пайдо намуд ва ба Президенти Тоҷикистон супорид. [9] Ин иқдоми Аҳмадшоҳи Масъуд боварию эътиомоди роҳбарони ду кишварро ба ҳамдигар боз ҳам қавитар ва мустаҳкамтар намуд.

Пас аз баргаштани ҳайати Ҳукуматии Тоҷикистон ба Душанбе, Аҳмадшоҳи Масъуд, бо дарназардошти мушкилоти зиёди низомӣ ва даргириҳои мустақим бо неруҳои Ҳикматёр, ки ҳанӯз дар 20 километрии шаҳри Кобул қарор доштанд, бо роҳбарони ИНОТ, ки то ин маврид дар Кобул буданд,

мулоқоти ихтисосӣ ташкил кард. Дар ин мулоқот ӯ аз хусуси мавқеи башардӯстона–гуманистӣ ва ватандӯстона доштани Раиси Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ёдовар шуда, чунин гуфт: – “Раҳбари Тоҷикистонро ман ҳамчун шахсияте дарёфтам, ки ҳалқи қишвараш, миллати тоҷикро, ватанаш Тоҷикистонро хеле амиқ ва самимона дӯст медорад. Барои беҳбудии ҳалқу марзу бумаши омодааст ҷонбозихо кунад. Бо чунин Раис шумо ҳатман ба сулҳу оштӣ даст ҳоҳед ёфт». [10]

Се рӯз баъд аз мулоқоти Кобул дар таърихи 22 май дар шаҳри Алмаато даври чаҳоруми музокироти байни тоҷикон баргузор гардид, ки дар он тарафҳои тоҷик як муддате бидуни иштироки қишварҳои нозир бо ҳам танҳо ба танҳо «тоҷикона» сӯхбат карданд ва ба ҳулоса омаданд, ки ҳеч гуна мушкилоте барои имзои Созишномаи сулҳ надоранд. Мутаасифона, баъд аз омадани нозирон ва даҳолати намояндагони баъзе аз қишварҳои хориҷӣ масъалаҳо ҳалли ҳудро наёфтанд. Бад-ин тартиб, дар даври чаҳорум танҳо як санад – «Изҳороти муштарак» имзо шуду бас. Аз ин хотирроҳбарони ду тараф тасмим гирифтанд, ки мулоқоти навбатиро дар сатҳи олий дар Эрон гузаронанд. Мулоқоти Техрон дар сатҳи олий дар таърихи 19 июля соли 1995 баргузор гардид, ки дар натиҷаи он Изҳороти роҳбарони ду тараф ба имзо расид ва дар ин ҳуҷҷат мушкилоти ба миёномада аз байн бардошта шуданд. Мулоқоти Техрон ва натиҷаҳои он ба баъзе қишварҳои минтақа, ки дар мавриди таъмини сулҳ дар Тоҷикистон ҳадафҳои нопок доштанд, ҳушоянд набуд.

Тобистони соли 1995 гурӯҳи “Толибон” баъд аз тасарруфи ҷануби Афғонистон ба тарафи вилояти Ҳирот ҳуҷум кард. Дар ҷабҳаҳои вилояти Ҳирот онҳо ба муқовимати шадиди нерӯҳои ҳукуматӣ дучор шуда, дар аввал ақибишиний карданд, вале дере нагузашта бо кумаки мустақими аскарони зарҳарид ва нерӯҳои созмонҳои истиҳборотии Покистон ва ҳамчунин, бо истифодায пул тавонистанд ба шаҳри Ҳирот наздик шаванд. Ҳаракати “Толибон” ба сӯйи Ҳирот ва самти Кобул Аҳмадшоҳи Масъудро ба ташвиш овард. Ӯ меҳост, ки созишномаи сулҳи тоҷикон ҳарчи зудтар дар Кобул ба имзо расад. Бад-ин манзур дар моҳи августи соли 1995 роҳбарони ИНОТ ва ҳайати музокиракунандагони мухолифин аз тарафи роҳбарони Афғонистон ва намояндаи Созмони Милали

Муттаҳид (СММ) дар умури Тоҷикистон ҷаноби Р. Пирис-Баллон ба Кобул барои як машварати муҳим даъват шуданд.

17 августи соли 1995 дар шаҳри Кобул ин машварати муҳим ва ё ба истилоҳ «мулоқоти ғоибона» байни Душанбе ва Кобул сурат гирифт, ки дар он Аҳмадшоҳи Масъуд мустақиман ширкат варзид. Камина ва шодравон Отакон Латифӣ ба ҳайси узви доимии музокироти байни тоҷикон аз тарафи мухолифин низ барои иштирок дар ин мулоқот ба Кобул даъват шуда будем ва аз шаҳри Москва ба ин машварат аз тариқи хатсайри Москва–Ашқобод–Мари (Марв)–Ҳирот–Кобул раҳсипор гаштем. То Ҳирот мушкиле дар сафар набуд. Ҳироти қадимӣ ва зебо ба як шаҳри валангор ва ҷангзадае табдил гашта буд ва мардуми он бо нерӯҳои «Толибон», ки дар даромадгоҳи шаҳр қарор доштанд, ҷанги дифой мекарданд. Фурудгоҳи Ҳирот пурӣ одам буд ва танҳо нерӯҳои амниятӣ ва низомӣ қодир ба таъмини андаке тартиб дар он ҷо буданд. Баъд аз ду рӯзи мушкилот ба намояндаи вазорати умури хориҷа дар Ҳирот мұяссар шуд, ки моро ба ҳавопаймо савор кунад. Дар Кобул дар виллои вазорати умури хориҷа музокирот байни намояндаи Созмони Милали Муттаҳид (СММ) ва роҳбарони ИНОТ дар ҷараён буд. Мавзӯи баҳс баррасии тарҳи «Протокол дар бораи принсипҳои асосии барқарор кардани сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон» буд.

Аҳмадшоҳи Масъуд бо ҳамроҳи ёвараш Абдуллоҳи Абдуллоҳ моро дар виллои ҳукуматӣ истиқбол карданд ва қабл аз ҳама, аз ҳолу аҳволи муҳоҷирини тоҷик дар Русия пурсон шуданд. Ҳудашон тақрибан ҳар рӯз аз субҳо то шом дар баҳсҳои мо иштирок намуда, барои такмили ин протоколи муҳим кумак ва мусоидати беандоза карданд. Намояндаи Созмони Милали Муттаҳид ҷаноби В.И. Горяев бошад, бо ҳавопаймои Созмони Милали Муттаҳид пешниҳодҳои тарафайнро аз Душанбе ба Кобул ва аз Кобул ба Душанбе дар як рӯз ҷанд маротиба мебурд. Он замон, азбаски тамос ё робитаи мустақими телефонӣ байни Душанбе ва Кобул мавҷуд набуд, Созмони Милали Муттаҳид аз ҳавопаймои ҳуд истифода мекард.

Дар натиҷаи ин мулоқоти ғоибона роҳбарони ду тараф бо кумак ва дастгирии мустақими Аҳмадшоҳи Масъуд санади

бисёр муҳимеро имзо намуданд, ки воқеан, роҳи сулҳро дар Тоҷикистон ҳамвор намуд. Мутобиқи ин санад, ки «Протокол дар бораи принсипҳои асосии барқарор кардани сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон» ном дошт, тарафҳо аҳду паймон бастанд, ки «аз 18 сентябри соли 1995 сар карда, бо мақсади ҳар чи зудтар ба имзо расонидани Созишномаи умумӣ дар бораи барқарор кардани сулҳ ва оштии миллӣ дар Тоҷикистон давраи бетанаффуси музокирот ташкил карда шавад». [11] Маҳз ҳамин чиз орзуи деринаи Аҳмадшоҳи Масъуд буд.

Ҳамин тавр, аз оғози даври панҷуми музокирот, ки дар таърихи 30 ноябри соли 1995 дар шаҳри Ашқобод сар шуда буд, гуфтушунидҳои байни тоҷикон тақрибан бидуни таваққуф тибқи Протоколи Кобул дар се марҳала дар Туркманистон то таърихи 21 июля соли 1996 идома ёфтанд ва омадани сулҳро ба Тоҷикистон рӯз ба рӯз наздик мекарданд.

Пас аз музокироти Ашқобод тарафҳо тасмим гирифтанд, ки мулоқоти роҳбарони ду тарафро дар сатҳи олий омода намоянд. Ин омодагӣ аз таърихи 8 октябри соли 1996 дар шаҳри Техрон шурӯъ шуд ва шароити заруриро барои мулоқоти ду роҳбар дар таърихи 10 декабря соли 1996 дар деҳаи Хустдехи вилояти Taxori шимоли Афғонистон омода намуд. Сабаби гузаронидани мулоқот дар сатҳи олий дар Хустдех иборат аз он буд, ки гурӯҳи «Толибон» пойтахти Афғонистон шаҳри Кобулро тасарруф намуда, қасди гирифтани шаҳри Мазори Шарифро карда буданд.

Дар таърихи 8 декабря соли 1996 ҳайати ИНОТ бо сардории Сайид Абдуллоҳи Нурий бо ҳавопаймои Созмони Милали Муттаҳид (СММ) аз шаҳри Машҳади Эрон ба тарафи шаҳри Қундузи Афғонистон барои ширкат дар музокироти сатҳи олий дар Хустдех ба самти Афғонистон парвоз намуд. Ин парвоз мебоист аз хатсайри Машҳад–Ҳирот–Мазори Шариф–Қундуз анҷом мегирифт, аммо ҳангоме, ки ҳавопаймои Созмони Милали Муттаҳид (СММ) ба ҳарими ҳавоии Ҳирот дохил шуд, ҳавопаймоҳои ҷангии «Толибон» пайдо шуданд ва ба зӯрий ҳавопаймои СММ-ро дар фурудгоҳи Шиндан ба замин шинонданд. Дар фурудгоҳ ҳарчанд мо бо якҷоягии сарнишинони даниягӣ ба намоянданагони «Толибон» мефаҳмондем, ки ин ҳавопаймои СММ аст

ва дар дохили он ҳайати мухолифони тоҷик барои мулоқоти сатҳи олӣ ба Ҳустдех равон аст, онҳо бовар накарданد ва ҳавопаймои СММ-ро асир гирифтанд. Қумондони «Толибон» ҳамаи моро аз ҳавопаймо фуровард ва ба як хонаҷаи назди фурудгоҳ бурда, ба дasti посбонҳо супорид. Дар ин ҳангом ба хотирам ҳарфҳои Аҳмадшоҳи Масъуд омад, ки ҳамеша таъкид мекард, ки «Толибон» бузургтарин ҳатар ва монеаи сулҳи тоҷикон ҳастанд ва аз онҳо бояд саҳт эҳтиёт шавед. Баъд аз ду соат қумондони «Толибон» бо ду нафар араб ба хонача даромаданд ва ба пурсупоси мо шурӯъ карданд. Онҳо баъд аз пурсупос бо сарқумондони худ Мулло Умар, ки он вақт дар Қандаҳор буд, тамос гирифтанд, вазъиятро ба ӯ гуфтанд ва дар бораи сарнавишти мо аз вай пурсон шуданд. Мо то асри ҳамон рӯз дар ҳамон хонача нишаста, мунтазири ҳалли сарнавишти хеш будем. Бегоҳӣ арабҳо омада гуфтанд, ки ҳавопаймои дигар аз Қандаҳор барои ҳайат меояд ва шуморо ба Қандаҳор мебарад, аммо ҳавопаймои СММ ва сарнишинони даниягӣ ҳамин ҷо мемонанд.

Устод Сайд Абдуллоҳи Нурӣ ба ҳамаи мо муроҷиат карда, фикри моро дар ин бора пурсид. Вақте ки навбати камина омад, ман гуфтам, ки мо меҳмони Созмони Милали Муттаҳид ҳастем ва набояд ҳавопаймои СММ-ро тарқ кунем, танҳо монондани сарнишинон аз тарафи мо ғайри қобили қабул ва муғоири усулҳои байналмиллалӣ аст.

Хулоса, тасмим гирифта шуд, ки ҳайат бо ҳавопаймои дигар ба Қандаҳор парвоз мекунад. Ман аз домулло Нурӣ ҳоҳиши кардам, ки ман ҳамроҳи сарнишинон мунтазир меистам ва ба онҳо мефаҳмонам, ки шумо барои музокира ба назди сарқумондони «Толибон» даъват шудаед. Зимнан ба домулло гуфтам, ки ҳатман дар суҳбаташ бо роҳбарони «Толибон» масъалаи озод кардани ҳавопаймои СММ-ро баррасӣ карда, фаҳмонанд, ки ин кор хилоғи тамоми қавонини байналмиллалӣ аст. Домулло розӣ шуданд ва ба ман мұяссар шуд, ки сарнишинонро каме ором кунам, ҳарчанд онҳо намояндагони «Толибон»-ро ҳақорат карда, талаб мекарданд, ки ба онҳо иҷозати парвоз ба Покистонро диҳанд.

Баъд аз ду соат ҳавопаймои «Толибон» ба замин фурӯмад ва ҳайат ба ҷуз аз ман ба он савор шуда, ба Қандаҳор парвоз карданд. Камина ҳамроҳи сарнишинон дар хонача мунтазир

шудем. Фақат баъд аз се соат аз Қандаҳор мухобира шуд, ки ба ҳавопаймои СММ иҷозати парвоз дода шавад. Дар миёнаи парвоз як муҳаррики ҳавопаймо аз кор монд ва сарнишинон бо мушкили зиёд ҳавопайморо дар Қандаҳор ба замин шинонданд. Ҳушбахтона, дар Қандаҳор дафтари СММ фаъолият мекард ва ман исрор кардам, ки ҳайат ҳатман бояд ба он ҷо равад. Ҳамин кор анҷом шуд ва рӯзи дигар аз Покистон ҳавопаймои дигари СММ ба Қандаҳор омад ва моро ба Қундуз интиқол дод.

Асорати ҳайати ИНОТ дар Қандаҳор боиси ташвиши саҳт дар ҷомеаи ҷаҳонӣ, Ҳукумати Тоҷикистон ва баҳусус, Созмони Милали Муттаҳид, ки баргузоркунандай ин музокирот буд, гардида, ҳавфи ба таъхир афтодани мулоқоти сатҳи олӣ ба муҳлати номаълумро эҷод намуда буд.

Тавре ки маълум аст, замонати амнияти музокироти Ҳустдехро Аҳмадшоҳи Масъуд ба зиммаи худ гирифта буд, ҳарчанд Созмони Милали Муттаҳид ҳоҳиш карда буд, ки агар музокирот дар Афғонистон гузарад, хуб мешуд на дар Ҳустдех, балки дар Бандари Шерхон баргузор гардад. Аммо Аҳмадшоҳи Масъуд бо қотеияти том Бандари Шерхонро сарфи назар карду гуфт, ки музокиротро дар Ҳустдех гузаронидан беҳтар аст. Вай ваъда дод, ки баъди гузаштани марзи Афғонистон бо ҷарҳболҳои низомии худ ҳайати Ҳукумати Тоҷикистонро то Ҳустдех гусел ҳоҳад кард ва ба ваъдааш вафо кард. [12]

Рӯйиҳамрафта, 10 декабри соли 1996 дар Ҳустдех мулоқоти сатҳи олӣ баргузор гардид. Аҳмадшоҳи Масъуд аз дидани ҳайати ИНОТ ниҳоят шод буд ва такрор ба такрор мегуфт, сад шуқр, ки ҳадафи нопоки «Толибон» барҳадар рафт. Дар суҳбати инфириодӣ бо ман дар бораи «Толибон» зиёд мепурсид ва аз ҷузъиёти сафар ва асорати мо савол мекард ва мегуфт: «Ман дигар аз ин ба баъд мутмаин ҳастам, ки касе қодир нест, ки сулҳи тоҷиконро ҳалалдор созад. Оппозитсион бояд афроди лоикро барои кор дар ҳукумат пешниҳод кунад, на афродеро, ки лаёқату таҳассуси корро надошта бошанд, мулло бояд муллогӣ кунад ва мутахassis бояд кори қасбӣ кунад». Дурустии ин ҳарфҳои Аҳмадшоҳи Масъудро худи таъриҳ исбот ва тасдиқ намуд.

Дар мулокоти Хустдех пеш аз ҳама, роҳбарон ҷаласаи васеъ гузарониданд ва сипас мулокоти танҳо ба танҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва роҳбари ИНОТ баргузор гардид, ки дар он Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон пешниҳод намуд, ки дар натиҷаи таъмини сулҳ дар Тоҷикистон бояд Комиссияи Оштии Миллӣ (КОМ) таъсис шавад, ки роҳбари он намояндаи муҳолифин ҳоҳад шуд. Чунин пешниҳоди ҷасурона дар он давра кори осон набуд. Ин мулокот ҷанд соате идома пайдо кард ва баъд барои як соат танафғус эълон шуд. Ҳавои зимистон сард буд, танҳо ҳуҷраи музокирот бо бухорӣ (печ) гарм мешуду бас. Дигар ҳуҷраҳо сард буданд. Аҳмадшоҳ фавран дастур дод, ки аз Толикон бо ҷархболҳо ҳамагуна вasoили гармкуниро ба Хустдех интиқол диханд. Музокирот то шом идома пайдо намуд ва баъдан то субҳи рӯзи дигар танафғус эълон гардид. Аҳмадшоҳ то нишашаб ҳамчун миёнҷӣ ба назди ҳайатҳо рафтумад намуда, ҳадафу мароми тарафҳоро ба ҳам наздик мекард.

Рӯзи 11 декабр музокирот дубора оғоз гардид. Баҳси асосӣ сари бандҳои дуюм ва сеюми «Протокол дар бораи танзими авзои ҳарбию сиёсии минтақаҳои доғ» мерафт, ки ҳаллу фасли он басо мушкил буд. Неруҳои оппозитсион намехостанд аз марказҳои ноҳияҳои Тавилдара, Комсомолобод, Ғарм, Тоҷикобод ва Ҷиргатол бароянд ва мавзеъҳои гирифтаашонро дубора ба қувваҳои ҳукуматӣ бе ҷанг супурда, асирони ҳукуматиро озод кунанд. Аҳмадшоҳ дар сұҳбаташ бо роҳбарони муҳолифин чунин далел овард: «Дар ҷангҳо ҳамеша бурду боҳт аст, аммо ҷавонмардӣ ҳамон аст, ки вакте шумо дар ҳолати бурд ҳастед ва стротежии шумо расидан ба сулҳ аст, шумо бояд аз мавқеъ истифода намуда, мусолиҳа кунед. Агар сари вакт мусолиҳа накунед, дигарбора агар дар ҳолати боҳт қарор ҳоҳад гирифтед, бо шумо тарафи муҳолиф метавонад дигар мусолиҳа накунад. Ман дар муддати 26 соли ҷанг ин фалсафаи ҷангро хуб фаҳмидаам. Яке аз қумондонҳои ботаҷрибаи саҳроии ман ҳамеша мегуфт: «Мо Соҳиб, ҷанг мекунем ба хотири сулҳ». Инро гуфту табассуми малех дар лабонаш мавҷ зад.

Аҳмадшоҳи Масъуд тавонист роҳбарони ИНОТ-ро қаноатманд кунад, ки пешниҳоди ҳайати ҳукуматиро қабул кунанд ва протоколро ба имзо расонанд. Ин протоколи

таърихӣ дар шакли дастнавис таҳия шуд ва дар 8 банд ба имзо расид. Тарафҳо ҳамчунин «Изҳороти муштарак»-ро ба имзо расонданд, ки мутобиқи он ба ҳамдигар аҳду паймон карданд, ки дар таърихи 19 декабри соли 1996 дар шаҳри Москва дубора воҳӯй намуда, «Созишнома» имзо хоҳанд намуд, ки дар он нукта дар бораи таъсиси Комиссияи Оштии Миллӣ (КОМ), ки раиси он намояндаи ИНОТ хоҳад буд, дарҷ хоҳад шуд. Ин мулоқот дар таърихи 23 декабря соли 1996 дар шаҳри Москва баргузор гардид ва дар он «Созишнома»-и роҳбарони дутараф ва «Протокол дар бораи вазифаҳо ва ваколатҳои асосии Комиссияи Оштии Миллӣ (КОМ) ба имзо расид.

Сулҳи Хустдех Аҳмадшоҳи Масъудро чунон шод ва масур гардонд, ки эшон баъд аз рафтани ҳайати ҳукуматӣ намояндагони оппозитсиюни тоҷикро дар Толикон меҳмоннавозӣ намуда, дар ҳузури мо ва тамоми қумондонҳои саҳроии худ чунин гуфт: «**Нишоту фараҳмандиеро, ки он рӯз аз сулҳи тоҷикон гирифтам, ман ҳатто дар ҷараёни бузургтарин ғалабаҳои ҷангиям ҳеч гоҳе эҳсос накарда будам**».

Аҳмадшоҳи Масъуд барои барқарории сулҳ ва вахдати миллӣ дар Тоҷикистон хидмати бузург ва фаромӯшношуданье кардааст, ки ин хидматро миллати тоҷик, Ҳукумати Тоҷикистон ва тамоми тоҷикистониён ҳеч вақт фаромӯш наҳоҳанд кард.

Сарчашмаҳои истифодашуда:

1. А. Ляховский, В. Некрасов. Гражданин, политик, воин. Памяти Ахмад Шаха Масуда. Москва, 2007.
2. Ҳамад Султон. Нақши Аҳмадшоҳи Масъуд дар сулҳи тоҷикон. - «Рӯзномаи Тоҷикистон», 27.09.01.-С.5.
3. Евгений Примаков. Годы в большой политике. Москва, 1999.-С.182.
4. А. Сатторзода. Омилҳои дохилӣ ва хориҷии сулҳи тоҷикон. - «Ваҳдат, давлат, Президент». Ҷилди 5. Душанбе, 2007.-С. 79.
5. Солех Муҳаммади Регистонӣ. Масъуд ва озодӣ. -Кобул, 2004, саҳ. 192.
6. Эмомалий Раҳмонов. Долгий путь к миру. Душанбе, 1998.- С. 16.

7. Ҳамад Султон. Нақши Аҳмадшоҳи Масъуд дар сулҳи тоҷикон. - «Рӯзномаи Тоҷикистон», 27.09.01.-С.5.
8. Роҳи сулҳ (хучҷатҳои гуфтушуниди байни тоҷикон). Душанбе, 1997. - С.30.
9. Сайдамир Зухуров. Аҳмадшоҳи Масъуд – родмарди ҷангҳои ростин. - «Рӯзномаи Ҷавонони Тоҷикистон», 15.08. 2003.- С.4.
10. Ҳамад Султон. Нақши Аҳмадшоҳи Масъуд дар сулҳи тоҷикон.- «Рӯзномаи Тоҷикистон», 27.09.01.-С.5.
- 11 Роҳи сулҳ (хучҷатҳои гуфтушуниди байни тоҷикон). Душанбе, 1997. - С.37.
12. Сайдамир Зухуров. Аҳмадшоҳи Масъуд – родмарди ҷангҳои ростин. - «Рӯзномаи Ҷавонони Тоҷикистон», 15.08. 2003. -С.4.

МЕВАҲОИ ШИРИН ВА ТАЛХИ ИСТИҚЛОЛИЯТ *(Рӯзномаи «Ҷумҳурият», 9 сентябри соли 2010)*

Инак, 19-умин солгарди истиқлолияти Ватанами азизамонро 9 сентябр ҷашн мегирем. Ман пеш аз ҳама, тамоми мардуми шарифи Тоҷикистонро бо ин ҷашни фарҳунда табрик намуда, аз Ҳудованди Мутаъол барои миллати тоҷик сулҳу субот, ҳамдигарфаҳмӣ ва пешрафтҳои фузунтари иҷтимою иқтисодиро таманно дорам.

Нуздаҳ сол барои ташаккули истиқлоли воқеъии як давлат аз лиҳози вақти таъриҳӣ мисли як сония аст. Агар ин нуздаҳ солро таҳлил кунем, мебинем, ки истиқлоли воқеӣ дар Тоҷикистон танҳо дар охири соли 2004, баъд аз чопи пули тоҷикии сомонӣ дар таърихи 30 октябри соли 2000 ва ба даст гирифтани сарҳадҳои қишвар аз тарафи сарҳадбонони тоҷик дар моҳи декабри соли 2004 ба даст омад. Ин ду рӯйдоди азим имкон ба амал овард, ки ҷаҳониён итминони комил пайдо қунанд, ки Тоҷикистон дар роҳи қасби истиқлоли ҳақиқӣ ҳарарат намуда, ҳадафи асосиаш густариш ва таҳқими ҳамкориҳои дӯстона бо тамоми қишварҳои ҷаҳон мебошад.

Насли ҷавони тоҷик шояд дар хотир надорад, ки то соли 2004 ҳар вақте як нафар тоҷик аз сафар ба Ватан бармегашт, дар фурӯдгоҳи Душанбе сарҳадчиёни қишвари бегона ба ӯ иҷозати вуруд ба шаҳри худашро медоданд, ки ин амал худаш маънои истиқлолияти қишварро зери суол қарор медод. Ҳамчунин, дар корҳои дигари давлатӣ низ бидуни машварати бегонағон ҳеч масъалае ҳалли ҳақиқии худро намеёфт. Дарвоҷеъ, ҳамагӣ шаш сол аст, ки Тоҷикистон истиқлоли ҳақиқии давлатиро ба даст оварда, Барномаҳои миллии рушди қишварро худаш рӯйи даст гирифтааст, ки умдатарини онҳо «Стратегияи миллии тараққиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2015» мебошад.

Дар шаш соли қасби истиқлолияти комил Ҳукумати Тоҷикистон қадамҳои хеле қавӣ дар роҳи таъйин ва таъмини стратегияи миллӣ оид ба ҳар чи зудтар ноил шудан ба истиқлолияти энергетикӣ, коммуникасионӣ ва озуқавориро гузошта, миллатро дар иҷрои ин ғояҳои асили миллӣ муттаҳид намуд. Ин ғояҳо ҳамчунин дар раванди ташаккули

тафаккури миллӣ ва ба ҳам наздишавии бештари вилояту ноҳияҳои ҷумҳурӣ нақши боризро ичро менамоянд.

Соҳтмони неругоҳи Роғун, ки танҳо роҳи начоти кишвар аз мушкилоти азими камбуди неруи барқ дар фасли зимистон ва таъмингари истиқлолияти энергетикии Тоҷикистон мебошад, аз тарафи аксари кулли миллати тоҷик бо шӯру шавқи азим тарафдорӣ пайдо намуд ва ба ғояи миллӣ табдил гашт. Миллати тоҷик медонад, ки соҳтмони чунин иншооти азими аср кори осон нест ва аз миллат ҷасорат, сарсупурдагӣ, матонат, шучоат ва мардонагиро тақозо менамояд. Мардуми тоҷик дар аввалин даври тасмими Ҳукумати Тоҷикистон дар мавриди шурӯъи фурӯши саҳмияҳои неругоҳи Роғун хислатҳои асили мардонагии ҳудро нишон дода, ҳар кас ба тавони ҳудаш саҳмия ҳарид. Ин ки баъзе аз мансабдорони ноҳалаф ва баднафс ин маъракаи ҳуби умумимиллиро барои ҷоплусӣ ва нигоҳ доштани мансабҳояшон лаккадору доғдор намуданд ва аз баъзехо бо фишору иҷборкунӣ маблағ ҷамъ оварданد, раванди умумии ин ғояи миллиро ҳалалдор карда натавонист. Миллати тоҷик дар ин раванд ҳамаи мушкилотро таҳаммул намуда, ин ғояи миллиро барои ҳушбахтӣ ва истиқлолияти ҳақиқии насли ояндаи тоҷик дар амал татбиқ ҳоҳад кард.

Дар амри ба даст овардани истиқлолияти коммуникатсионӣ Тоҷикистон дар шаш соли охир ба музafferиятҳои хеле назаррас ноил гардид. Насли қуҳансоли тоҷик ҳуб медонад, ки ҳатто дар замони Иттиҳоди Шӯравӣ вилоятҳои Тоҷикистон дар мавсими зимистон бо сабаби баста шудани роҳҳои кӯҳӣ аз ҳамдигар ба муддати ҷаҳор моҳ ва дар солҳои сербарфӣ ҳатто шаш моҳ баста мемонданд. Имрӯзҳо ҳушбахтона, роҳҳои ҷумҳурӣ ҷаҳор фасли сол кушода ҳастанд ва кишварамон мушкилоти доҳили ҷумҳурии коммуникатсиониро ба пуррагӣ ҳал намуд. Масъалаи доги рӯз барои Тоҷикистон дар шароити ҳозира таъмини истиқлолияти коммуникатсионии ҳориҷӣ аст. Ҳушбахтона, аз баракати истиқлолияти комил Тоҷикистон ва Ҷин мутобиқи созишномаи дутарафа роҳи автомобилгарди Душанбе–Қулма–Қошғарро баъд аз бунёд ва таъмир ба ҳам васл намуданд ва Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шоҳроҳи Қароқурум пайваст шуд. Ифтитоҳи ин роҳи стратегӣ бешубҳа, як пирӯзии назаррас ва багоят муҳим дар амри таъмини истиқлолияти комму-

никиационӣ барои чумхурии мо бошад ҳам, ҳанӯз барои касби истиқлолияти комили коммуникационӣ нокифоя аст. Тоҷикистон дар самти шарқӣ аз бунбости бeroxӣ raҳoӣ ёфт ва аммо дар самти гарбӣ ҳануз мушкилоти зиёде дорад. Ҳукумати Тоҷикистон бо ибтикори Сарвари давлатамон дар роҳи соҳтмони роҳи оҳани Машҳад–Ҳирот–Мазори Шариф–Панҷи Поён ахиран қадамҳои қавӣ бардошта, азми росих дорад, ки соҳтмони ин иншооти бузург ҳарчи зудтар шурӯъ шавад. Дар самти ҷануб дар сарҳад бо Афғонистон тайи солҳои истиқлолият 5 пули калони коммуникационӣ соҳта шуданд, ки боиси пайвасти тоҷикони ду тарафи дарё гардианд. Тоҷиконе, ки солҳо дар интизори ин rӯzҳо буданд, имрӯз бидуни мушкилот аз тариқи ин пулҳо аз хешу ақрабояшон дидан мекунанд ва ҳамчунин, мушкилоти иқтисодиву тиҷориашонро ҳаллу фасл менамоянд.

Яке аз самтҳои муҳими стратегии кишварамон ин стратегияи таъмини истиқлолияти озуқаворӣ мебошад, ки вазифаи ниҳоят сангин ва пурмасъулият буда, аз тамоми миллат сарсупурдагӣ ва заҳмати ҳалолро талаб мекунад. Дар ин самт бояд аз технологияи ҷадид ва ҳозиразамони тавлиди маводи ғизоӣ ва селексияи мусоир ҳамаҷониба истифода намуд, то ин ки Тоҷикистон тавонад дар муддати кӯтоҳ ба истиқлолияти озуқаворӣ даст ёбад. Ҳукумати чумхурий дар ин самт санади басо муҳиме ба номи «Барномаи тараққиёти иқтисодии Чумхурии Тоҷикистон то соли 2015»-ро rӯйи даст гирифтааст, ки бахши зиёди он ба масъалаи таъмини бехатарии озуқавории кишвар бахшида шудааст. Имрӯз коршиносони тоҷик дар ин самтҳои корҳои хеле муғид ва арзандаро анҷом медиҳанд ва ҳамагон итминон доранд, ки ҷунун корҳо дар солҳои наздик натиҷаҳои хуберо ба бор ҳоҳад овард.

Миллати тоҷик имрӯzҳо меваи ширини истиқлолиятро мечашад ва ба ҷаҳониён нишон медиҳад, ки ҳамчун миллати куҳанбунёд ва дорои тамаддуни бузурги таъриҳӣ ҳақ дорад ҳудаш кишварашро бисозад, бо мушкилот ҳудаш дасту панҷа зада ва дар рушди фарҳангии мардумони Осиёи Марказӣ нақши созандай хешро ифо намояд.

Мутаассифона, истиқлолият ба ҷуз аз меваҳои ширин меваҳои талҳ низ дорад. Ин меваҳои талҳ ба монанди микроб-

ҳои захролуд аз дохил бадани кишварро мөхӯранд ва миллатро ранҷуру ноумед месозанд. Ришвахорӣ ё худ фасоди молӣ (коррупсия) бадтарин микробе дар бадани кишварамон аст, ки дар сурати аз байн набурдани он метавонад хатари азимеро барои амнияти Тоҷикистон ба вучуд биёрад. Дар самти мубориза бо коррупсия Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Стратегияи мубориза бо коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008-2012»-ро рӯйи даст гирифтааст, ки то ба ҳол пешравиҳое дар ин самт эҳсос мешаванд. Аммо бояд мунсифона эътироф кард, ки ин стратегияи миллӣ ҳануз ба таври дуруст ва зарурӣ иҷро намешавад. Ҳар як фарди тоҷик, ҳар як ватандӯст ва миллатдӯст бояд дарк кунад, ки фасоди молӣ кишварамонро ба табоҳ мекашонад, истиқоли моро халалдор ва ҳароб намуда, миллатро дубора зери фармони бегонагон мемонад. Нафси бади муште аз ноҳалафон набояд ҳастӣ ва давоми истиқоли миллати тоҷикро халалдор қунад.

Меваи талхи дигаре, ки солҳост миллати моро ранҷ медиҳад, дарди ҳанӯз бедавои маҳалгароӣ аст. До нишмандони илмҳои ҷомеашиносии ҷаҳонӣ мегӯянд, ки замоне маҳалгароӣ ҳоси ҳамаи миллатҳои ҷаҳон буда, дар ҷараёни рушди ҳарчи бештари ҷомеаи шаҳрвандӣ ва пешрафти демократӣ дар ин ҷомеаҳо он тадриҷан аз байн рафтааст. Аммо бояд зикр кард, ки дар шароити қунунӣ миллати тоҷик вақти зиёди таъриҳӣ надорад ва наметавонад солҳои дароз ин зуҳуроти номатлубро таҳаммул намояд. Ҳамагон бояд дарк кунанд, ки бегонагон метавонанд дубора аз маҳалгароии мо суистифода намуда, миллатро ба муқобили ҳам ҳезонанд. Ҳушбахтона, имрӯз миллати тоҷик ботаҷриба шудааст ва дигар фиреби бегонагонро наҳоҳад ҳӯрд, аммо хатари ин падидай номатлуб ва ношоиста барои ҷомеаи мо хеле ҷиддӣ ҳоҳад буд.

Иқдомҳои Ҳукумати Ҷумҳуриӣ дар ҳаллу фасли масъалаҳои зикргардида аз тарафи тамоми қиширҳои ҷомеаи тоҷик дастгирӣ мешавад ва миллат омода аст, ки ба Ҳукумати ҳудаш дар ин самт ҳамаҷониба кумак ва мусоидат намояд. Дар ҳоли ҳозир ваҳдати тамоми қиширҳои ҷомеаи тоҷик, созмонҳо ва ҳизбҳои сиёсӣ барои иҷрои Барномаҳои миллӣ ва рушду намӯи Ватанамон хеле муҳим ва сарнавиштсоз аст. Дар шароити мураккаби ҷаҳони ҳозира барои бақо ва пешрафти миллати тоҷик ду сутуни устувор, яъне истиқолият ва ваҳдати миллӣ мисли обу ҳаво зарур мебошанд.

Маъракаҳои ҳарсолаи таҷлили ҷашни “Ваҳдати миллӣ” дар солҳои охир хеле дигаргун ва пурмуҳтаво шуда, ба ҳуд ранги иҷтимоию иқтисодӣ гирифтаанд. Ифтитоҳи иншооти тозабунёд, ки дар ҳаёти иҷтимоӣ ва иқтисодии миллатамон нақши хеле муҳимро мебозанд, маъракаҳои ҷашни ваҳдатро мардумӣ соҳт ва собит намуд, ки ҳадафи аслии Ҳукумати Тоҷикистон ободӣ, рушди фазояндаи қишвар ва ҳарчи зудтар боло бурдани сатҳи зиндагии миллати тоҷик аст.

Таҳлили натиҷаҳои сафари кории Сарвари давлатамон дар рӯзҳои ҷашни «Ваҳдати миллӣ» дар Вилояти Муҳтори Кӯҳистони Бадаҳшон, ки аз тарафи Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таърихи 23 то 30 июл сурат гирифта буд, амалан нишон дод, ки мардуми тоҷик ба Сарвари давлатамон боварӣ ва эътимоди азим дошта, аз Президенти қишвар умедҳои қалон дорад. Зимни сӯҳбатҳо, воҳӯриҳо, машваратҳо ва диду боздидҳо бо масъулини ҳукумати иҷроияи ВМҚБ, шаҳрвандони одӣ, сокинони деҳот ва ҷамоатҳо маълум гардид, ки аксари кулли мардум сафари Президенти қишварро ба ВМҚБ як сафари таъриҳӣ ва сарнавиштсоз медонанд, аҳамияти онро дар рушди иҷтимоӣ ва иқтисодии ВМҚБ бесобиқа номида, ҳоҳиши қатъӣ изҳор намуданд, ки сафарҳои Сарвари давлат ба ВМҚБ зуд-зуд сурат гирад, чунки ин сафарҳо на танҳо барои рушди иҷтимоӣ ва иқтисодии вилоят кумак меқунанд, балки барои ҳарчи бештар таҳқим ёфтани сулҳу субот дар ҳуди вилоят ва ҳамдигарфаҳмии минтақаҳои гуногуни Тоҷикистон аҳамияти бебаҳо доранд. Баъд аз сафари Президенти қишвар мардуми ВМҚБ, ба мушкилиҳои мавҷудаи иҷтимоию иқтисодӣ нигоҳ накарда, боварии комил ҳосил намуд, ки Сарвари давлат шаҳсан ба масъалаҳои рушди иҷтимоию иқтисодии ВМҚБ аҳамияти ҳосса дода, барои равнақи он ҳамаҷониба кӯшиш ба ҳарҷ медиҳад.

Тоҷикистони соҳибистиқлол бо дарназардошти тамоми мушкилоти мавҷудааш имрӯз дар арсаи ҷаҳонӣ ҳамчун як қишвари озод, дорои истиқтоли комил ва қишвари рӯ ба рушду пешрафт шинохта шудааст. Миллати тоҷик бояд фаҳр кунад, ки соҳиби Ватан аст, Ватане, ки бузургтарин кӯҳҳои пур аз ганҷ ва ширинтарин обҳоро дар ҷаҳон дорад.

ИСТИҚЛОЛИЯТИ ДАВЛАТӢ ВА РАВАНДИ ТАШАККУЛЁБИИ ДИПЛОМАТИЯИ ТОЧИК ДАР СОЛИ 1992

Бо шурӯи даврони бозсозӣ дар Иттифоқи Советӣ, дар солҳои ҳаштодуми асри бист, раванди истиқлолхоҳӣ ва истиқлолталабӣ дар ҷумҳуриҳои иттифоқӣ авҷ гирифт. Пеш аз ҳама, ин раванд дар ҷумҳуриҳои Назди Балтик шиддат гирифта, оҳиста оҳиста ба ҷумҳуриҳои дигар низ таъсир гузошт.

16 ноябри соли 1988 Ҷумҳурии Эстония аввалин шуда истиқлолияти худро эълом намуд. Баъд аз он 18 апрели соли 1989 Ҷумҳурии Литва ва сипас 28 июля 1989 Ҷумҳурии Латвия эъломи истиқлолият намуданд. Дар аввали солҳои навадум бошад, ин раванд аз Ҷумҳурии Гурҷистон дар таърихи 26 майи соли 1990 оғоз шуда, баъд ба Федератсияи Русия гузашт, ки Русия дар таърихи 12 июня соли 1990 истиқлоли хешро эълом намуд. Эъломи истиқлолият аз тарафи Федератсияи Русия ҷумҳуриҳои дигари Иттиҳоди Шӯравиро такони ҷиддӣ дод ва ба истилоҳ «параднамоиши истиқлолро» дар тамоми ҷумҳуриҳои собиқ Шӯравӣ ифтитоҳ намуд.

Ҷумҳуриҳои сотсиалистии Осиёи Марказӣ низ баъд аз Русия истиқлолияти худро эълом карданд. Ҷумҳурии Узбекистон 20 июня соли 1990, Туркманистон 22 августи соли 1990, Тоҷикистон 24 августи соли 1990, Қазоқистон 25 октябри соли 1990 ва Қирғизистон 15 декабря соли 1990 истиқлолияти худро эълом намуданд. Бояд зикр намуд, ки бо ин эъломияҳо ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ ҳадафи ҷудошавӣ аз Иттиҳоди Шӯравиро надоштанд ва бо вуҷуди он, ки истиқлолияти давлатиро эълом карда буданд, боз ҳам эътироф мекарданд, ки ихтиёран қисме аз салоҳиятҳои худро ба Иттиҳоди Шӯравӣ вомегузоранд. [1]

Дарвоҷеъ, дар соли 1990 дар ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ раванди марказгурезӣ, ба монанди минтақаи Назди Балтик ва ё Қафқоз он қадар шиддат нағирифта буд. Ҳатто нерӯҳои сиёсие, ки тоза ба саҳнаи сиёсии кишварҳо ворид шуда буданд, ҳадди аксар кишварҳояшонро дар доҳили Конфедератсияи давлатҳои муҳтор медианд. Масалан, дар санадҳои Ҳизби демократи Тоҷикистон омада буд, ки ҳадафи

хизб «ба даст овардани истиқлол ва сохибихтиёрии комили сиёсӣ ва иқтисодии Тоҷикистон дар ҳайати Конфедератсияи давлатҳои муҳтор» мебошад. [2]

Дар санаи 24 августи соли 1990 Ичлосияи дуюми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалисии Тоҷикистон «Эъломия дар бораи истиқлолияти давлатии ҶШС Тоҷикистон»-ро қабул намуд. Бояд гуфт, ки дар ин Эъломия низ раванди марказгурезӣ вуҷуд надошт ва Шӯрои Олии ҷумҳурӣ ҷойи Тоҷикистонро дар чаҳорҷӯбай ИҶШС-ии навшуда медид ва бовар бар он дошт, ки «пайванди озодона ва баробархуқуқи миллатҳои шӯравӣ ба рушди ҳаматарафаи онҳо кафолат медиҳад». Ин Эъломия замоне таҳия гардид, ки дар шаҳри Москва мақомоти марказии Иттиҳоди Шӯравӣ лоиҳаи Шартномаи нави умумииттифоқиро баррасӣ ва омода мекарданд. Барои ҳамин ҳам дар банди 19-и «Эъломия дар бораи истиқлолияти давлатии ҶШС Тоҷикистон» (24 августи соли 1990) омадааст, ки: «Эъломияи мазкур заминаест барои танзими Конститутсияи нави ҶШС Тоҷикистон ва бастани Шартномаи умумииттифоқӣ». [3] Ҳарчанд Эъломияи мазкур истиқлолияти нопурра ва нокомили давлатиро ба кишвар ва ҳалқамон дода бошад ҳам, дар он замон ва он шароити таъриҳӣ ин як иқдоми хеле бочуръатона буд.

Нимаи дуюми соли 1990 ва соли 1991 барои Иттиҳоди Шӯравӣ воқеан сарнавиштсоз буданд. Дар ин солҳо раванди марказгурезӣ чунон суръат гирифт, ки дигар боздоштани он амри муҳол буд. Дар таърихи 18–21 августи соли 1991 дар шаҳри Москва як идда афроди муҳофизакор (консерватор) даст ба табаддулоти давлатӣ заданд ва ҳадафи аслии онҳо барқарор кардани Иттиҳоди Шӯравии пештара буд. Аммо ин амал баъд аз ноком шуданаш, раванди марказгурезиро бо сардории Федератсияи Русия чунон тезонид, ки пас аз ҷанд моҳ Иттиҳоди Шӯравӣ комилан аз байн рафт. Дар ҷунин ҳолат Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон Ичлосияи ғайри-навбатиашро ҷиҳати баррасии вазъияти ба амал омада даъват намуд ва дар рафти он як төъдод санадҳои сарнавиштсоз ва муҳимро қабул намуд. Ин ҳуҷҷатҳо иборатанд аз: «Қарори Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон дар бораи ворид намудани тағйироту иловаҳо ба Эъломия дар бораи истиқлоли ҶШС Тоҷикистон», «Қарори Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон дар

бораи эълони истиқолияти давлатии ЧШС Тоҷикистон», «Изҳорот дар бораи истиқолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйироту иловаҳо ба Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва «Изҳорот дар бораи амнияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон». Санадҳои мазкур аз лиҳози ҳуқуқӣ истиқолияти комил ва пурраи кишварамонро асоснок намуданд ва Тоҷикистонро бо ҷаҳони озод васл карданд. Мутобиқи банди 15-уми такмилу таҳриршудаи Эъломияи истиқлол «Ҷумҳурии Тоҷикистон субъекти мустақили ҳуқуқи байналмилалӣ буда, бо кишварҳои хориҷӣ робитаҳои дипломатӣ, консулиӣ, иқтисодӣ ва ғайра барқарор менамояд, бо онҳо намояндагони муҳтор табодул мекунад ва созишиномаҳои байналмилалӣ мебандад».[4]

Баъд аз эъломи расмии истиқолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон давлатҳои ҷаҳон, яке баъд аз дигаре истиқолияти кишварамонро пазируфта, бо Тоҷикистон муносибатҳои дипломатиро барқарор намуданд. Таваҷҷӯҳи ҷаҳониён ба Ҷумҳурии Тоҷикистон чунон зиёд шуд, ки аз моҳи октябри соли 1991 то ноябрини соли 1992 ба Тоҷикистон 16 ҳайати ҳукуматии кишварҳои муҳталифи ҷаҳон ташриф оварда, бо кишварамон муносибатҳои дипломатиро барқарор намуданд. Бояд гуфт, ки танҳо дар соли 1992 Ҷумҳурии Тоҷикистон бо 48 кишвари хориҷӣ робитаи дипломатӣ барқарор намуд.[5]

Аз аввалҳои моҳи январи соли 1992 то июни ҳамон сол дар Тоҷикистон 5 сафоратхонаи давлатҳои гуногуни ҷаҳон ифтитоҳ ёфт. Ба шарофати соҳибистиклолӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳамин сол узви баробарҳуқуқи панҷ созмони музътабари ҷаҳонӣ, аз ҷумла Созмони Милали Муттаҳид (2 марта соли 1992) шуд. То охири соли 1992 Ҷумҳурии Тоҷикистонро аллакай бештар аз 50 давлати дунё ба расмият шинохт. [6]

Аз аввали соли 1992 Вазорати корҳои хориҷии Тоҷикистони соҳибистиклол, ки он замон номаш Вазорати робитаҳои берунии Ҷумҳурии Тоҷикистон буд, фаъолияти пурсамари худро бо он шурӯъ намуд, ки дар таърихи 10 январи соли 1992 бо фармони Президенти Тоҷикистон Раҳмон Набиев яке аз дипломатҳои касбӣ Лақим Қаюмов ба вазифаи Вазири робитаҳои берунии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъйин гардид.

Лақим Қаюмов аз зумраи он дипломатҳои касбии ангуштшумори тоҷик буд, ки ҳанӯз соли 1970 Мактаби олии дипломатии корҳои хориҷии Иттиҳоди Шӯравиро ҳатм намуда буд. Дар ташаккули Вазорати робитаҳои берунӣ Лақим Қаюмов кӯшиши ҳамаҷониба ба ҳарҷ дод, ки мутахассисони варзишаро дар вазорат ҷамъ намояд, лекин ин кор он замон осон набуд. Дар Тоҷикистон дипломатҳои касбӣ ангуштшумор буданд ва ёфтани ҷалб кардани онҳо ба кори вазорат ҳеле душвор буд. Ҳуди Лақим Қаюмов дар яке аз мақолаҳояш, дар бораи нарасидани мутахассисони касбии дипломатӣ навишта буд, ки марказ то солҳои наздик ҳуқуқи чумхуриҳои иттифоқиро дар соҳаи сиёсати хориҷӣ нодида мегирифт. Барои ҳамин ҳам дар Тоҷикистон «тарбияи мутахассисони касбии дипломатиро қатъ карда буданд». [7]

Бо дарназардошти ин мушкилот, роҳбарияти вазорат лоиҳаи соҳтори нави вазоратро тартиб дода, онро барои барасӣ ва тасдиқ ба Дастгоҳи иҷроияи Президенти ҶТ ирсол намуд. Он замон дар вазорат дар ҳадамоти дипломатӣ дар ҳудуди 10 нафар кор мекарданд, ки бештари онҳо шарқшиносҳо, ба монанди муовини вазир дар он давра Эркин Раҳматуллоев, дипломатҳо Эркин Қосимов, А. Мирзоев, Мирафзал Миршакаров, мутахассиси забони англисӣ Рустам Дадобоев, мутахассиси забони фаронсавӣ Назарбек Абдолов ва дигарон буданд.

Ҳаҷм ва шиддати кори вазорат дар он замон ба дараҷе расид, ки дигар бояд ба таври фаврӣ соҳтори нави вазорат тасдиқ мешуд. Ҳайатҳои расмии кишварҳои хориҷӣ қариб ҳар рӯз ба Тоҷикистони соҳибиستиклол меомаданд. Намояндагони созмонҳои байналмилалӣ ва созмонҳои ғайридавлатӣ ва ҳамчунин тоҷикони бурунмарзие, ки солҳо аз Ватан дур буданд, ба кишварамон баргаштанд. Ба ин мушкилот нигоҳ накарда, вазорат бо теъдоди ҳеле ками дипломатҳо тавонист аз уҳдаи ин кори сангин барояд, аммо тасдиқи соҳтори нав ба сабаби муташшаниҷ гардиданӣ вазъияти сиёсии кишвар аз охирҳои моҳи марта соли 1992 ба таъхир афтод ва амали нашуд.

Шурӯъи ихтилофоти сиёсӣ ва тазохуроти густурда дар майдони «Шаҳидон» аз аввалҳои моҳи апрели соли 1992 нишонгари он буд, ки роҳбарияти онвактаи Тоҷикистон дар ҳо-

лати душвор қарор гирифта, роҳи ҳалли ин мушкилотро пайдо кардан натавонист.

Мушкилоти сиёсӣ ва тазоҳуроти пай дар пай дар майдонҳои «Шаҳидон» ва «Озодӣ» боис шуданд, ки раванди шинохти Тоҷикистони соҳибистиқлол аз тарафи ҷомеаи ҷаҳонӣ заиф гардад ва ба қишвар фақат ҳабарнигорони хориҷӣ, барои дарёфти маводи дӯғ ва фитнаангез омадан гирифтанд. Мутаассифона, дар аввалҳои моҳи майи соли 1992 ташаннучи сиёсӣ ба задухӯрдҳои низомӣ табдил ёфт ва ҳатари бурузи ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон ҳувайдо шуд. Аммо ҳушбахтона, тарафҳои даргир фавран сари мизи музокирот нишастанд ва барои ором кардани вазъияти сиёсӣ Ҳукумати мусолиҳаи миллиро таъсис доданд. Дар ҷараёни таъсиси Ҳукумати мусолиҳаи миллӣ, ба амри тақдир маро низ ба узвияти ин ҳукумат ба вазифаи Вазири робитаҳои хориҷӣ пешниҳод намуданд.

Ман танҳо 11 майи соли 1992 иттилоъ ёфтам, ки дар натиҷаи музокироти тарафҳо, роҳбарони ҳизбу созмонҳои навтаъсис маро ба вазифаи Вазири робитаҳои хориҷии ҶТ пешниҳод намудаанд, чунки дар музокирот ҳудам ширкат надоштам. Баъдтар фаҳмидаам, ки аввал ба ин вазифа шодравон Отакон Латифиро пешниҳод карданд, vale тарафи ҳукумат гӯё номзадии ӯро қабул накардааст. Баъд аз он номзадии устод Акбар Турсонро пешниҳод кардаанд, ки номзадии ӯ низ ба сабабҳои ба ман номаълум дастгирӣ наёфт. Номзади сеюм дар рӯйхат ман будам, ки тарафҳои музокиракунанда ба ин розӣ шуданд.

Рӯзи 11 май вақте ба ман гуфтанд, ки бояд ба бӯstonсарои ҳукumatӣ назди Президенти ҶТ шодравон Раҳмон Набиев равам, ман чизеро намефаҳмидаам. Раҳмон Набиев ба ман гуфт, ки фармони ба вазифаи Вазири робитаҳои хориҷии ҶТ таъйин шудани маро имзо кардааст ва ман бояд бо либосҳои расмӣ ҳуди ҳамин рӯз ба вазорат рафта, корҳоро қабул кунам. Тааҷҷуби ман ҳадду канор надошт, чунки бо ман ҳеч кас маслиҳат накарда буд ва ман низ ризояти ҳудро ба касе надода будам. Ман густоҳӣ карда ба Раҳмон Набиев гуфтам, ки ба ман ин мансаб лозим нест, ман ягон даъвои мансаб надорам. Дар ҷавоб Раҳмон Набиев ҳайрон шуда гуфт:

—Инҳо чӣ хел одамҳоро пешниҳод мекунанад, ки ягонтааш мансаб намехоҳад. Аслиддин Соҳибназаров мансаби раиси Бонки миллиро рад кард, ба ман даркор нест гуфт, Холиқназаров мегӯяд, ман дарак надорам, ба ман вазирӣ лозим нест, ин худаш чӣ гап?

Сипас ба ман нигоҳ карда оҳиста гуфт:

—Писарам, барои амонию тинции Ватан розӣ шуда, кор кардан даркор.

Ин суханон маро водор карданд, ки ин бори гаронро ба дӯш гирам, ҳарчанд худам эҳсос мекардам, ки таҷрибаи кофӣ барои ишғоли чунин мансаби пурмасъулиятро қасб накарда будам. Танҳо умедам он буд, ки дар Вазорати робитаҳои ҳориҷӣ ҳамкурсҳоям, афроди лоиқ, шоиста ва ботаҷриба, мисли муовини вазир Эркин Раҳматуллоев, Эркин Қосимов ва Мирафзал Миршакаров кор ва фаъолият менамуданд, ки боварию умедам ба онҳо хеле зиёд буд.

Аввалин кореро, ки дар вазорат анҷом додам, ин тасдиқи соҳтори нав буд, ки мутобики он теъдоди кормандони вазорат, яъне дипломатҳо бояд то 40 нафар мерасид. Пайдо кардани дипломатҳои қасбӣ ва собиқадор кори бисёр душвор буд, бинобар ин, роҳбарияти вазорат тасмим гирифт, ки озмуни умумиҷумҳурӣ эълон кунад ва шахсони лоиқ ва шоистаро ба кор гирад. Шартҳои асосии озмун иборат аз он буданд, ки довталабон бояд ҳадди ақал ду сол таҷрибаи кори дипломатӣ ва ё ҳеч набошад, кори тарҷумонӣ дар ҳориҷа дошта бошанд ва ду забони ҳориҷиро нағз донанд. Ҳамин тавр, баъд аз эълони озмун ба вазорат мутахассисони хуб ба кор гирифта шуданд, ки оҳиста-оҳиста ба дипломатҳои қасбӣ табдил шуданд, ки бештари онҳо, монанди Абдулло Юлдошев, Тоҷиддин Мардонов, Нуриддин Шамсов, Амак Сатторов ва дигарон дар вазифаи сафирони Ҷумҳурии Тоҷикистон ва муовинони сафир дар кишварҳои гуногуни ҷаҳон кор ва фаъолият намудаанд.

Дар се моҳи аввали фаъолияти Ҳукумати мусолиҳаи милӣ, яъне аз 15 май то хотимаи ҷаласаи XV-и Шӯрои Олии ҶТ, яъне 17 августи соли 1992 дар Тоҷикистон амну суботи нисбӣ таъмин шуда буд. Дар ин давра сафарҳои расмии Президенти Тоҷикистонро ба Ҷумҳуриҳои Исломии Эрон ва Покистон омода намудем.

Аз 28 то 30 июни соли 1992 аввалин сафари расмии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Ҷумҳурии Исломии Эрон баргузор гардид. Зимни ин сафар як төъдод асноди дучониба ба имзо расиданд, лекин муҳимтарин натиҷаи сафар ба назари ман, он буд, ки тарафи Эрон барои пешрафти саноати сабуки Тоҷикистон ҷиҳати ҳаридорӣ намудани таҷхизот ва лавозими зарурӣ барои саноати боғандагии Тоҷикистон 50 миллион доллар ҷудо намуд.

Аз 30 июн то 2 июли соли 1992 сафари расмии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Ҷумҳурии Исломии Покистон баргузор гардид. Дар ин сафар як силсила санадҳои муҳими дутарафа ба имзо расиданд, аз ҷумла «Ёддошти тафоҳум дар бораи усулҳои асосии ҳамкориҳои байнидавлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Исломии Покистон», ки мутобиқи он Покистон изҳори омодагӣ кард, ки барои идомаи соҳтмони Нерӯгоҳи барқии обии Роғун ба Тоҷикистон 500 миллион доллар ҷудо намояд.

Дар санаи 14–15 июли соли 1992 сафари ҳайати расмии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо сарварии иҷроқунандай вазифаи раиси Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Акбаршо Искандаров ва сарвазири вақти Ҷумҳурии Тоҷикистон Акбар Мирзоев ба Давлати Исломии Афғонистон баргузор гардид. Ин сафар ҷиҳати ҳаллу фасли масъалаҳои сарҳадӣ, пешгирии қочоқи маводи муҳаддир ва аслиҳа аз Афғонистон ба Тоҷикистон, шинохти роҳбарони нави тоҷиктабори Афғонистон, Президент Бурҳониддин Раббонӣ ва Вазири мудоғиа Аҳмадшоҳи Масъуд ва ҳамчунин, таҳқими равобити дучониба хеле муҳим ба назар мерасид.

Дар ин давра ҳамчунин, дар чандин иҷлосияҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ) иштирок намудам, ки якеаш ҳанӯз хуб дар хотирам нақш бастааст. Дар ин иҷлосия намояндаи Федератсияи Русия даъво карда буд, ки тамоми моликияти Иттиҳоди Шуравӣ, ки дар хориҷи кишвар қарор дорад, бояд бидуни қайду шарт минбаъд танҳо ба Русия ҳамчун кишвари вориси Иттиҳоди Шуравӣ тааллук дошта бошад ва дарелаш ин буд, ки гӯё фақат Русия метавонад ин амволро нигаҳдорӣ кунад. Ба ғайр аз намояндагони Украина ва Тоҷикистон ба ин пешниҳоди Русия кишварҳои дигар эътиroz накарданд ва имрӯз бештари онҳо пушаймон ҳастанд, ки

натауонистанд он замон аз ҳаққи миллии худ дифоъ кунанд. Имрӯз мебинем, ки ҳамаи кишварҳои собиқ Шӯравӣ, ба ғайр аз Ру西я мушкилоти фаровон барои иҷораи сафоратхонаҳояшон дар кишварҳои хориҷӣ доранд.

Дар таърихи 20 июли соли 1992 мутобики фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи такмили соҳтори органҳои роҳбарикунандаи робитаҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон» Вазорати робитаҳои хориҷӣ ба Вазорати корҳои хориҷӣ ва Кумитай давлатии робитаҳои иқтисодӣ тақсим шуд. Бо ин амал Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии ТоҷикистонТ ба як ниҳоди мустақил ва таҳассусӣ табдил ёфт.

Баъд аз таъсиси Вазорати корҳои хориҷӣ роҳбарияти вазорат пешниҳодҳои хешро ҷиҳати боз кардани якчанд сафоратхона ва консулгариҳои Тоҷикистон дар кишварҳои хориҷӣ ба Дастгоҳи иҷроияи Президенти ҶТ ирсол намуд. Дар ин пешниҳодҳо бо дарназардошти авлавиятҳои стратегӣ номи кишварҳои хориҷие, ки Тоҷикистон мебоист сафоратхонаҳои худро дар он ҷо ифтитоҳ менамуд ва ҳамчунин, тарҳи соҳтори ин сафоратхонаҳо қайд гардида буд. Мутаассифона, ин пешниҳодҳо аз сабаби мураккаб шудани вазъияти сиёсии кишвар то охирҳои моҳи августи баррасӣ нашуданд. Танҳо 25 августи соли 1992 Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон фармон «Дар бораи кушодани сафоратхонаҳо ва консулгари генерали дар кишварҳои хориҷӣ»-ро имзо намуд, ки мутобики он сафоратхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Давлати Исломии Афғонистон, Ҷумҳурии Исломии Эрон, Ҷумҳурии Исломии Покистон, Шоҳигарии Белгия, Шоҳигарии Арабистони Саудӣ, Ҷумҳурии Мардумии Чин, Ҷумҳурии Туркия, Иёлоти Муттаҳидаи Амрико, Ҷумҳурии Федеративии Олмон ва Консулгари генерали дар Ҳиндустон бояд кушода мешуданд. Аммо бо сабабҳои сиёсӣ ва шурӯъи мунокшишаву ихтилофот ин фармон дар он замон иҷро нагардид.

Бояд зикр кард, ки дар он давра роҳбарияти Вазорати корҳои хориҷии ҶТ ҳамчунин, барои ҳарчи зудтар ба эътидол овардани вазъияти дохилии кишвар дар музокироти муҳталифи тарафҳои даргир низ фаъолона иштирок намуда буд, аз ҷумла дар музокироти сулҳи Хоруғ дар рӯзҳои 26 ва 27 июли соли 1992.

Аз нуқтаи назари робитаҳои дучониба дар ин давра мушкили аслии Тоҷикистон муносибат бо Ҷумҳурии Ӯзбекистон буд, ки роҳбарияти ин кишвар аслан намехост бо Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон гуфтугӯ кунад. Ду роҳбар бо ҳам бо сабабҳои гуногуни субъективӣ хусумати шахсӣ доштанд, ки он, аз ҷумла сабаби муташшаниҷ шудани муносибатҳои дучониба байни ду кишвар гардид. Вазири вақти корҳои ҳориҷии Ӯзбекистон инсони хуб буд ва дар маҷlisҳои мухталифи байналмилалӣ мо бо ҳам зиёд дар бораи рафъи мушкилоти дутарафа сӯхбат мекардем, аммо мутаассифона, дар моҳи августи ё сентябри соли 1992 вай аз мансабаш барканор шуд. [8]

Президент Раҳмон Набиев баъд аз таъсиси Ҳукумати мусолиҳаи миллӣ қӯшиши бисёр ба ҳарҷ дод, ки вазъияти сиёсии кишварро ба эътидол биёрад. Вай дар таърихи 3 ва 4 июни соли 1992 ба вилоятҳои Қўргонтеппа ва Қўлоб сафари корӣ намуд, бо табақаҳои гуногуни мардум воҳӯрд ва дар бораи таъсиси Ҳукумати мусолиҳаи миллӣ изҳори назар кард. Мардуми ин ду вилоят пешниҳод намуданд, ки дар сурате Ҳукумати мусолиҳаи миллиро тарафдорӣ мекунанд, ки агар аз ин Ҳукумат ду нафар—Давлати Усмон ва Мирбобои Мирраҳим ихроҷ шаванд. Ҳамин пешниҳод дар вақти сафари кории Президент ба вилояти Ленинобод (алҳол Суғд) дар таърихи 7 ва 8 июни соли 1992 низ таъкид шуда буд. [9] Телевизиони Русия сафарҳои Президенти ҶТ ба вилоятҳои Қўлоб ва Ленинободро чунин шарҳ дод, ки гӯё онҳо бенатиҷа анҷом ёфтанд. Вақте Президенти ҶТ пешниҳодҳои намояндагони дар вилоятро дар мулоқот бо нерӯҳои демократӣ дар Душанбе матраҳ кард, ин нерӯҳо онҳоро рад карданд. Мушкили асосӣ дар он буд, ки дар вилояти Қўргонтеппа дар моҳи июни соли 1992 аллакай байни нерӯҳои тарафдори Ҳукумати мусолиҳаи миллӣ ва соҳти конститусионӣ муборизаҳои яроқнок—даргириҳо сар шуда буд. Бале, бояд мунсифона гуфт, ки қӯшишҳои Президенти ҶТ барои ба эътидол овардани вазъи сиёсӣ дар ҷумҳурийнатиҷа надоданд ва зимнан бояд зикр кард, ки даҳолати гайримустақими кишварҳои ҳориҷӣ ба Тоҷикистон низ аз он замон тарҳрезӣ шуда буд. Аз охирҳои моҳи июли соли 1992 Раҳмон Набиев, мутаассифона, худашро аз ҳалли масъалаҳои дохилӣ дур гирифт, дар музокироти сулҳи Хоруғ иштирок накард. Ҳулоса, бетафовутии Президенти ҶТ боиси он шуд,

ки 2 сентябрь соли 1992 Президиуми Шӯрои Олий ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар изҳороташон ба Президенти ҶТ нобоварӣ изҳор намуданд ва хостори истеъфои ӯ шуданд. Ба назари коршиносон, маҳз ҳамин заъфи Президенти ҶТ Раҳмон Набиев алангай ҷанги дохилиро дар кишвар зиёд кард, ки натиҷааш ба ҳамагон маълум аст.

Дар моҳи сентябрь соли 1992 вазъияти сиёсии Тоҷикистон хеле тезу тунд шуд. Бо даҳолати ғайримустақими кишварҳои хориҷӣ Президенти ҶТ Раҳмон Набиев дар фурудгоҳи Душанбе дастгир шуд ва таҳти фишор аз мансаби Президентӣ ба таври ҳаттӣ даст кашид. Ин воқеаи мудҳиш боиси сар задани алангай ҷанги шаҳрвандӣ дар кишвар гардид. Он замон меҳмонҳои зиёде аз кишварҳои хориҷӣ ба Тоҷикистон ҷиҳати иштирок дар таҷлили аввалин ҷаҳни Истиқлолияти давлатии кишварамон даъват шуда буданд ва бисёре аз онҳо то ин муддат аллакай ба Душанбе омада буданд. Ин амал маҳсус барои беобрӯ кардани Тоҷикистон дар ҷаҳми меҳмонҳои хориҷӣ ва ҷаҳониён сурат гирифта буд. Дар ин вақт аз тарафи Маҷмаи Умумии Созмони Милали Муттаҳид (СММ) даъватнома барои ширкат дар Ичлосияи 47-уми Маҷмаъи Умумии Созмони Милали Муттаҳид ба номи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазири корҳои хориҷии ҶТ фиристода шуда буд. Баъд аз истеъфои Президент Раҳмон Набиев, ичрои вазифаи Президенти Тоҷикистон, мутобики Қарори Президиуми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 7 сентябрь соли 1992, ба дӯши Акбаршо Исқандаров гузашта шуд, ки он замон раиси Шӯрои Олий ва шаҳси дуюми ҷумҳурӣ буд. Акбаршо Исқандаров ба ман дастур дод, ки дар Ичлосияи СММ иштирок ва суханронӣ кунам. Азбаски шароити сиёсӣ хеле мушкил буд, мо ҳатто вақти баррасии матни суханрониро низ надоштем ва вақти мулоқот фақат якчанд пешниҳодҳои раисро навиштам ва бо ҳамин ҳамроҳи шодравон Лақим Қаюмов, ки бо фармони Президенти ҶТ Раҳмон Набиев 27 августи соли 1992 ба вазифаи намояндаи доимии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Созмони Милали Муттаҳид (СММ) таъйин шуда буд, ба шаҳри Нью-Йорк раҳсипор шудем.

Вақте ба Амрико рафтем ва бо намояндаи Русия дар СММ воҳӯрӣ ва сӯҳбат намудем, он кас ба ман пешниҳод кард, ки суханронии худро аз минбари СММ ба забони русӣ анҷом

дихам. Сипас вақте бо амрикоиҳо сұхбат оростем, онҳо гуфтанд, ки шумо забони англисиро хуб медонед, хуб мешуд, ки аз минбари СММ ба забони англисій суханронй мекардед. Лекин он замон барои мо тоҷикон муҳим он буд, ки ба ҷаҳониён сабит созем, ки мо давлати мустақил ҳастем ва истиқоли миллӣ барои мо муқаддас аст. Суханронй ба забони тоҷикиро иштироккунандагони Ичлосияи Маҷмаи Умумии СММ бо кафқӯбиҳои зиёд истиқбол карданд.

Дар Амрико ҳамчунин масъалаи фаъолияти Намояндагии доимии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар Созмони Миллали Муттаҳид ҳаллу фасл намуда, барои таҳқими равобити дучонибаи Тоҷикистон ва Амрико кӯшишҳо ба ҳарҷ дода шуд. Аммо дар ин ҳангом, мутаассифона, дар вилояти Қўрғонтеппа ихтилофоти бо даҳолати ғайримустақими кишварҳои хориҷӣ ба ҷанги шаҳрвандӣ табдил шуд ва алангай ҷанг кишварро оҳиста-оҳиста фаро гирифт.

Субҳи 24 октябри соли 1992 аз тарафи шаҳри Турсунзода гурӯҳҳои мусаллаҳ бо сардории собиқ Раиси Шурои Олии ҶТ Сафаралӣ Кенчаев ба шаҳри Душанбе ҳучум карда, тамоми биноҳои ҳукumatiro тасарруф намуданд. Аз ҷумла бинои Вазорати корҳои хориҷии ҶТ низ таҳти тасарруф қарор гирифт ва комилан ғорат шуд. Бисёр санадҳои муҳим ва ҳазорҳо бланкҳои шиносномаҳо ба яғмо бурда шуданд. Бойгонии санадҳои муҳимтарини дипломатӣ нобуд шуд. [10] Ҕанги хонумонсӯз, ки дар пушти он кишварҳои хориҷӣ буданд, барои Тоҷикистон ҳатари азим дошт ва идомаи он маъни онро дошт, ки кишварамон метавонист ҳамчун давлати мустақили соҳибистиқлол аз байн равад.

Оғози раҳоии ҷумҳурии соҳибистиқлоли Ҷумҳурии Тоҷикистонро аз ҷанг ва бунбаст, аз ҷумла аз бунбасти сиёсати хориҷӣ Ичлосияи XVI гузошт. [11]

Сарчашмаҳои истифодашуда:

- 1.Д. Назриев, И.Саттаров. Республика Таджикистан: история независимости. Год 1991-й (хроника событий).- Д., 2002. -С. 213.
2. Ҳизби Демократии Тоҷикистон (Санадҳо: дирӯз, имрӯз ва фардо). -Д., 2000. -С. 36
3. Д. Назриев, И. Саттаров. Асари мазкур. С-211.
4. Т. Назаров, А. Сатторзода. Дипломатияи муосири тоҷик. -Д., 2006. -С. 42
5. Д.Назриев, И. Саттаров. Асари мазкур. С. 214
- 6.Д.Назриев, И. Саттаров. Республика Таджикистан: история независимости. Год 1992-й (хроника событий). Т. II. – Д., 2005.- С. 661-662.
7. Дипломатияи Тоҷикистон: дирӯз ва имрӯз. (Зери назари Ҳамроҳон Зарифӣ). Ҷ. I. – Д.,2009. - С. 11.
8. Л.Каюмов. Внешняя политика: проблемы, перспективы.–журн. «Коммунист Таджикистана», 1990, №6.
9. Мусоҳибаи ихтисосии муҳарирри нашрияи «Миллат» Толибшоҳи Сайдизода бо Ҳудобердӣ Ҳолиқназарзода. - «Миллат», 2011, 16 феврал.
10. Д. Назриев, И. Саттаров. Асари мазкур. -С. 198.
11. Т. Назаров, А. Сатторзода. Дипломатияи муосири тоҷик.- С.47.
12. Ҳамон асар, ҳамон саҳифа.

ЗАМИНАХОИ МАФКУРАВИЮ МАЪНАВИИ РУШДИ ТОЧИКИСТОН ВА РОҲҲОИ ДАРЁФТИ ФОЯИ УМУМИМиллӣ

Чиҳати тақвияти заминаҳои мафкуравию маънавии рушди Тоҷикистон ва дарёфти ғояи умумимиллӣ, пеш аз ҳама, бояд таҳияи **Барномаи давлатии миллатсозӣ**, ки аз тарафи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҷашни Рӯзи ваҳдати миллӣ пешниҳод шуда буд, ҳарчи зудтар шурӯъ шавад. Дар таҳияи ин Барномаи муҳим ва сарнавиштсоз барои миллат бояд кормандони Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти ҶТ, Академияи илмҳо, Ҳаракати Ваҳдати миллӣ, Шӯрои ҷамъиятӣ, ҳизбҳои сиёсӣ, зиёиён, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, сиёсатшиносон ва ниҳодҳои муҳталифи таҳлилӣ ва тадқиқотӣ иштирок варзанд.

Дар **Барномаи давлатии миллатсозӣ** бояд масъалаҳои таҳқими Ваҳдати миллӣ дар асоси меъёрҳои ягонаи миллӣ, аз қабили забон, фарҳанг, дин, таъриҳ, мероси адабӣ ва дигар муқаддасоти миллӣ баррасӣ ва татбиқ шавад. Ҳусусиятҳои хоси миллатсозӣ аз нуқтаи назари таҷрибаи назарии ҷаҳонӣ ҳатман бояд ҳамчун асоси назарии Барномаи мазкур қарор гиранд ва аз таҷрибаи ҷаҳонӣ мебоист ҳадди аксар истифода шавад. Аммо хуб мешуд, ки бештар таҷриба ва камбузидҳои 82 солай ҷумҳурии ҳудро мавриди баррасӣ қарор дихем ва ҷиҳатҳои хуби онро истифода намоем.

Барои кам кардани таъсири маҳалгароӣ ва аз мафкураҳо зудудани ин падида ва ҳамчунин тезондани раванди ташаккули тафаккури миллии тоҷикӣ пешниҳод мешавад, ки шаҳр ва шаҳраксозиҳо дар ҷумҳурий ҳарчи бештар ривоҷ ёбад. Дар ин шаҳр ва шаҳракҳо мутобикии квота ё меъёрҳои муайян аз тамоми минтақаҳои кишвар мутахассисон ва коршиносон даъват карда шаванд ва барояшон шароити зарурии майшӣ муҳайё карда шавад. Бад-ин тартиб, дар шаҳрҳои калон, шаҳрҳои хурд ва шаҳракҳо омезиши мардумони минтақаҳои гуногун ба вучуд омада, масъалаи маҳалгароӣ ва зиддияти маҳалҳо хеле кам мешавад. Дар ин муҳит тарбияи насли ҷавон дар рӯҳияи мафкураи миллӣ аз қӯдакистонҳо, боғчаҳои бачагона, мактабҳо то донишгоҳҳо хеле осон мешавад.

Сокинони ин шаҳрҳо беҳтариин ва писандидатарин урфу одатҳои якдигарро қабул намуда, онҳоро ба як анъанаи умумимиллӣ табдил медиҳанд. Ҳулоса, яке аз муҳитҳои хуби миллатсозӣ ин раванди шаҳрсозӣ ё урбанизатсия мебошад.

Раванди дигари оmezиши маҳалҳо ва таҳқими ваҳдату ҳамдигарфаҳмӣ байни тоҷикон, баҳусус баъд аз нофаҳмиҳо, ин равон кардани мутахассисони соҳаҳои гуногун ва асосан муаллимон аз як минтақа ба минтақаи дигар буда, барои ташаккули тафаккури миллӣ кумак мерасонад.

Масъалаи дигар, ки ба наздик кардани маҳалҳои гуногун мусоидат менамояд, ин тамаркуз додани тамоми донишгоҳу донишкадаҳо дар шаҳрҳои бузурги чумхурӣ бо аҳолии на камтар аз сад ҳазор нафар мебошад. Таҷриба нишон дод, ки дар шаҳрҳои бузург маҳалгароӣ камтар аст ва донишҷӯён аз минтақаву ноҳияҳои гуногун бо ҳам зудтар қаробат пайдо мекунанд, ки ин раванд яке аз роҳҳои асосии миллатсозӣ мебошад.

Миллати тоҷик дар бист соли истиқолияти давлатӣ барои ташаккули тафаккури миллӣ ва истиқололи воқеӣ, ки аз лиҳози вакти таъриҳӣ барои як давлат мисли як сония аст, кӯшишҳои зиёд ба ҳарҷ дод. Агар ин бист солро таҳлил кунем, мебинем, ки истиқололи воқеӣ дар Тоҷикистон танҳо дар охири соли 2004, баъд аз чоп ва ба муомила баровардани пули тоҷикии сомонӣ дар таърихи 30 октябри соли 2000 ва ба даст гирифтани сарҳадҳои кишвар аз тарафи сарҳадбонони тоҷик дар моҳи декабри соли 2004, ба даст омад. Ин ду рӯйдоди азим имкон ба амал овард, ки ҷаҳониён итминони комил пайдо кунанд, ки Тоҷикистон дар роҳи касби истиқололи ҳақиқӣ ҳаракат намуда, ҳадафи асосиаш густариш ва таҳқими ҳамкориҳои дӯстона бо тамоми кишварҳои ҷаҳон мебошад.

Насли ҷавони тоҷик шояд дар хотир надорад, ки ҳар вақте то соли 2004 як нафар тоҷик аз сафар ба Ватан бармегашт, дар фурӯдгоҳи Душанбе сарҳадчиёни кишвари бегона ба ӯ иҷозати вуруд ба шаҳри худашро медоданд, ки ин амал худаш маънои истиқолияти кишварро зери суол қарор додан буд. Ҳамчунин, дар корҳои дигари давлатӣ низ бидуни машварати бегонағон ҳеч масъалае ҳалли ҳақиқӣ ё воқеии худро намеёфт. Дарвоқеъ, ҳамагӣ шаш сол аст, ки Тоҷикистон истиқололи ҳақиқиро ба даст оварда, Барномаҳои миллии рушди кишвар-

ро худаш рӯйи даст гирифтааст, ки умдатарини онҳо «Стратегияи миллии тараққиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2015» мебошад.

Дар шаш соли қасби истиқлолияти комил Ҳукумати Тоҷикистон дар роҳи таъйин ва таъмини стратегияи миллӣ оид ба ҳарчи зудтар ба даст овардани истиқлолияти энергетикӣ, коммуникатсионӣ ва озуқаворӣ қадамҳои хеле қавӣ гузошта, миллатро дар иҷрои ин ғояҳои асили миллӣ муттаҳид намуд. Ин ғояҳо ҳамчунин дар раванди ташаккули тафаккури миллӣ ва ба ҳам наздиқшавии бештари вилояту ноҳияҳои ҷумҳурӣ нақши боризро иҷро менамоянд.

Барои таъмини амнияти энергетикӣ ва паст кардани сатҳи вобастагии қишвар аз воридоти барқ солҳои охир дар ҷумҳурӣ қариб 200 неругоҳи барқии хурд бунёд гардид ва анҷоми соҳтмони ҳатҳои интиқоли барқи 220 кВт «Лолазор–Хатлон» ва 500 кВт «Ҷануб–Шимол» имкон дод, ки низоми ягонаи энергетикии қишвар ташкил карда шавад. Имрӯзҳо корҳои соҳтмонӣ ва барқароркунии иншооте, ки барои қишвар аҳамияти муҳими ҳаётӣ доранд, аз ҷумла НБО-и Роғун, НБО-и «Сангтӯда-2», НБҲ дуюми Душанбе, неругоҳҳои хурд ва миёнаи барқӣ дар рӯдҳои Вахш ва Зарафшон, ҳатти интиқоли барқи баландшиддат байни Тоҷикистон ва Афғонистон, навсозии силсиланеругоҳҳо дар дарёҳои Варзоб ва Вахш, аз ҷумла НБО-и Норак идома доранд.

Қобили зикр аст, ки соҳаи қишоварзӣ яке аз соҳаҳои муҳими иқтисоди миллӣ ба ҳисоб рафта, муваффақ гардидани мақсади стратегии давлат – таъмини амнияти ғизоӣ аз дараҷаи рушди ин соҳа вобастагӣ дорад. Дар солҳои соҳибистиқлолӣ дар соҳаи қишоварзии ҷумҳурӣ тағйироти ҷиддӣ ба амал омад. Дар натиҷаи гузаронидани ислоҳот ҳиссаи шакли ғайридавлатии моликият дар соҳтори истеҳ–солкунандагони маҳсулоти қишоварзӣ то 93% афзоиш ёфт.

Танҳо дар 15 соли охир барои беҳтар намудани шароити зиндагии аҳолӣ барои қитъаҳои замини наздиҳавлигӣ қариб 105 ҳазор гектар замин, аз ҷумла 46 ҳазор гектар замини обёришаванда ҷудо карда шудааст, ки он аз тамоми даврони 70-солаи Шӯравӣ қариб 40% зиёд аст. Имрӯз дар ин 105 ҳазор гектар замин бештар аз 60% ҳамаи маҳсулоти қишоварзии қишвар истеҳсол карда мешавад.

Васеъ кардани майдони кишт, ба таври пурра ва сифатнок гузаронидани тадбирҳои агротехникий, татбиқи амалии барномаҳои рушди бахшҳои гуногуни соҳаи кишоварзӣ имкон дод, ки ҳосилнокӣ ва ҷамъоварии намуди бештари зироатҳои кишоварзӣ зиёд карда шавад. Маҷмӯи маҳсулоти кишоварзӣ дар муқоиса бо соли 1997-ум 2,8 маротиба афзоиш ёфт.

Рушду пешрафти назарасси ҳосилнокии ғалладона, картошқа, сабзавот ва маҳсулоти полезӣ ба қайд гирифта шудааст, ки ин имконият дод нисбат ба соли 1991 истеҳсоли ғалла ва картошқа бештар аз 4 маротиба, сабзавот қарib 2 маротиба ва зироатҳои полезӣ 3 маротиба зиёд карда шавад.

Истеҳсоли навъҳои бештари маҳсулоти кишоварзӣ ба ҳисоби ҳар сари аҳолӣ сол ба сол афзоиш меёбад. Масалан, истеҳсоли гӯшт нисбат ба соли 1997-ум 1,9 маротиба, шир – 2,2 маротиба, тухм – 27 маротиба, ғалла – 1,8 маротиба, картошқа – 4,7 маротиба, сабзавот – 2,6 маротиба, зироатҳо – 5,9 маротиба, мева – 1,6 маротиба афзоиш ёфтааст. Татбиқи барномаҳо оид ба рушди боғу токпарварӣ имконияти таъминоти бозори дохили ҷумҳурӣ ва баланд бардоштани иқтидори содироти молро фароҳам меоварад. Дар панҷ соли охир аз ҷумҳурӣ як млн. тонна меваи тару хушк содир гардида, маблағи содироти сабзавоти гуногун беш аз 800 млн. сомониро ташкил дод. Иқтидори содиротӣ дар ин самт васеъ ва зиёд мегардад.

Тавре ки зикр гардид, ҳадафи стратегии сиёсати иқтисодии давлат берун овардани кишвар аз бунбости коммуникатсионӣ буд, ки мо онро ичро кардем. Акнун бояд Тоҷикистонро ба яке аз минтақаҳои транзитӣ бо зерсоҳтори нақлиётӣ ба талаботи меъёрҳои ҷаҳонӣ ҷавобғӯ табдил дихем.

Дар доираи амалий гардонидани ин вазифа соҳтмони роҳҳои мошингард ва роҳҳои оҳани замонавӣ, инчунин, нақбу пулҳо босуръат идома дорад. Солҳои охир дар соҳаи соҳтмон ва барқарорсозии роҳҳои мошингард дар ҷумҳурии мо 11 лоиҳаи сармоявӣ ба арзиши 3,8 млрд. сомонӣ амалий мегарданд.

Дар ду соли наздик ба анҷом расонидани як силсила лоиҳаҳо ба нақша гирифта шудааст, ки дар натиҷа 1650 км роҳ, 15 км нақб ва беш аз 100 пул бунёд ва барқарор мегарданд.

Соҳтмони неругоҳи Роғун, ки танҳо роҳи начоти кишвар аз мушкилоти азими камбуди барқ дар фасли зимистон ва таъмингари истиқлолияти энергетикии Тоҷикистон мебошад, аз тарафи аксари тамоми миллати тоҷик бо шӯру шавқи азим тарафдорӣ пайдо намуд ва ба ғояи миллӣ табдил гашт. Миллати тоҷик медонад, ки соҳтмони чунин иншооти азими аср кори осон нест ва аз миллат часорат, сарсупурдагӣ, матонат, шуҷоат ва мардонагиро тақозо менамояд. Мардуми тоҷик дар аввалин даври тасмими Ҳукумати Тоҷикистон дар мавриди шурӯъи фуруши саҳмияҳои неругоҳи Роғун хислатҳои асили мардонагии худро нишон дода, ҳар кас ба тавони худаш саҳмия ҳарид. Ин ки баъзе мансабдорони ноҳалаф ва баднафс ин маъракаи ҳуби умумимиллиро барои ҷоплусӣ ва нигоҳ доштани мансабҳояшон лаккадору доғдор намуданд ва аз баъзе одамон бо фишору зӯргӯйӣ маблағ ҷамъ оварданد, раванди умумии ин ғояи миллиро ҳалалдор карда натавонист. Миллати тоҷик дар ин раванд ҳамаи мушкилотро таҳаммул намуда, ин ғояи миллиро барои ҳушбахтӣ ва истиқлолияти ҳақиқии насли ояндаи тоҷик дар амал татбиқ ҳоҳад кард.

Дар амри ба даст овардани истиқлолияти коммуникатсионӣ Тоҷикистон дар шаш соли охир ба комёбихои хеле назаррас ноил гардид. Насли қуҳансоли тоҷик ҳуб медонад, ки ҳатто дар замони Иттиҳоди Шӯравӣ иртиботи вилоятҳои Тоҷикистон дар мавсими зимистон ба сабаби баста шудани роҳҳои қӯҳӣ аз ҳамдигар ба муддати чор моҳ ва дар солҳои сербарӣ ҳатто шаш моҳ қатъ мегардид. Имрӯзҳо ҳушбахтона, роҳҳои ҷумҳурий ҷаҳор фасли сол боз ҳастанд ва кишварамон мушкилоти иртиботии дохиличумҳуриро ҳал намуд. Масъалаи доги рӯз барои Тоҷикистон дар шароити ҳозира таъмини истиқлолияти коммуникатсионии ҳориҷӣ аст. Ҳушбахтона, аз баракати истиқлолияти комил, Тоҷикистон ва Ҷин мутобиқи созишино-маи дучониба роҳи автомобилгарди Душанбе–Кулма–Қошғарро баъд аз эъмор ва таъмир ба ҳам васл намуданд ва Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шоҳроҳи Қароқурум пайваст шуд. Кушода шудани ин роҳи стратегӣ бешубҳа, як пирӯзии назаррас ва бағоят муҳим дар амри таъмини истиқлолияти коммуникатсионӣ барои ҷумҳурии мо бошад ҳам, ҳанӯз барои қасби истиқлолияти комили иртиботӣ нокифоя аст. Тоҷикистон дар самти шарқӣ аз бунбости бeroҳӣ раҳой ёфт ва

аммо дар самти ғарбӣ ҳанӯз мушкилоти зиёде дорад. Ҳукумати Тоҷикистон бо ибтикори Сарвари давлатамон дар соҳтмони роҳи оҳани Машҳад–Ҳирот–Мазори Шариф–Панҷи Поён қадамҳои устувор бардошта, азми росих дорад, ки соҳтмони ин иншооти бузург ҳарчи зудтар шурӯъ шавад. Дар самти ҷануб дар сарҳад бо Афғонистон тайи солҳои истиқлолият панҷ пули қалони коммуникасионӣ сохта шуданд, ки боиси пайвастӣ тоҷикони ду тарафи дарё гардиданд. Тоҷиконе, ки солҳо дар интизори ин рӯзҳо буданд, имрӯз бидуни мушкилот аз тариқи ин пулҳо аз хешу ақрабояшон дидан мекунанд ва ҳамчунин мушкилоти иқтисодиву тиҷориашонро ҳаллу фасл менамоянд.

Яке аз самтҳои муҳими стратегии кишварамон стратегияи таъмини истиқлолияти озуқаворӣ мебошад, ки вазифаи ниҳоят сангин ва пурмасъулият буда, аз тамоми миллат сарсупурдагӣ ва меҳнати ҳалолро талаб мекунад. Дар ин самт бояд аз технологияи ҷадид ва ҳозиразамони тавлиди маводи ҳӯрокворӣ ва селексияи муосир ҳамаҷониба истифода намуд, то ин ки Тоҷикистон тавонад дар муддати кӯтоҳ ба истиқлолияти гизӣ даст ёбад. Ҳукумати ҷумҳурӣ дар ин самт санади басо муҳим бо номи «Барномаи тараққиёти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2015»-ро рӯйи даст гирифтааст, ки бахши қалони он ба масъалаи таъмини бехатарии озуқавории кишвар бахшида шудааст. Имрӯз коршиносони тоҷик дар ин самт корҳои хеле муфид ва арзандаро анҷом медиҳанд ва ҳамагон итминон доранд, ки чунин корҳо дар солҳои наздик натиҷаи хуберо ба бор ҳоҳад овард.

Миллати тоҷик ҳоло меваи ширини истиқлолро мечашад ва ба ҷаҳониён нишон медиҳад, ки ҳамчун миллати кӯҳанбунёд ва дорои тамаддуни бузурги таърихӣ ҳақ дорад ҳудаш кишварашро бисозад, бо мушкилот ҳудаш дасту панҷа нарм кунад ва дар рушди фарҳангии мардумони Осиёи Марказӣ нақши созандай хешро ифо намояд.

Мутаассифона, истиқлол ба ҷуз аз меваҳои ширин, меваҳои талҳ низ дорад. Ин меваҳои талҳ ба монанди микробҳои заҳролуд аз доҳил бадани кишварро меҳӯранд ва миллатро ранҷуру ноумед месозанд. Ришваҳорӣ ё худ фасоди молӣ (коррупсия) бадтарин микробе дар бадани кишварамон аст, ки дар сурати аз байн набурдани он, метавонад ҳатари азимеро барои бехатарии Тоҷикистон ба вучуд биёрад. Дар самти

мубориза бо коррупсия Ҳукумати ҷумҳурӣ «Стратегияи мубориза бо коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008–2012»-ро рӯйи даст гирифтааст, ки то ба ҳол пешравиҳое дар ин самт эҳсос мешаванд. Аммо бояд мунсиғона эътироф кард, ки ин стратегияи миллӣ ҳанӯз ба таври дуруст ва зарурӣ иҷро намешавад. Ҳар як фарди тоҷик, ҳар як ватандӯст ва миллатдӯст бояд дарк кунад, ки фасоди молӣ қишварамонро ба табоҳ мекашонад, истиқоли моро ҳалалдор ва ҳароб намуда, миллатро дубора зери фармони бегонагон мемонад. Нафси бади иддае аз ноҳалафон набояд ҳастӣ ва давоми истиқоли миллати тоҷикро ҳалалдор кунад. Миллати тоҷик бояд ба Ҳукумати Тоҷикистон дар маҳви коррупсия ҳамаҷониба кумак ва мусоидат намояд.

Меваи талхи дигаре, ки солҳост миллати моро ранҷ медиҳад, дарди ҳанӯз бедавои маҳалгароӣ аст. Олимон ва донишмандони илми ҷомеашиносии ҷаҳонӣ мегӯянд, ки замоне маҳалгароӣ ҳоси ҳамаи миллатҳои ҷаҳон буда, дар ҷараёни рушди ҳарчи бештари ҷомеаи шаҳрвандӣ ва пешрафти демократӣ дар ин ҷомеаҳо, он тадриҷан аз байн рафтааст. Аммо бояд зикр кард, ки дар шароити кунунӣ миллати тоҷик вақт ё фурсати зиёди таърихӣ надорад ва наметавонад солҳои дароз ин зуҳуроти номатлубро таҳаммул намояд. Ҳамагон бояд дарк кунанд, ки бегонагон метавонанд дубора аз маҳалгарои мө сустифода намуда, миллатро ба зиддият бо ҳам хезонанд. Ҳушбахтона, имрӯз миллати тоҷик таҷрибаи рӯзгорро шудааст ва дигар фиреби бегонагонро наҳоҳад хурд, аммо ҳатари ин зуҳуроти номатлуб ва ношоиста барои ҷомеаи мө хеле ҷиддӣ ҳоҳад буд.

Иқдомҳои Ҳукумати ҷумҳурӣ дар ҳаллу фасли масъалаҳои зикргардида аз тарафи тамоми қи shrҳои ҷомеаи тоҷик тарафдорӣ мейбанд ва миллат омода аст, ки ба Ҳукумати ҳудаш дар ин самт ҳамаҷониба кумак ва мусоидат намояд. Дар ҳоли ҳозир ваҳдати тамоми қи shrҳои ҷомеаи тоҷик, созмонҳо ва ҳизбҳои сиёсӣ барои иҷрои Барномаҳои миллӣ ва рушду нумӯи Ватанамон хеле муҳим ва сарнавиштсоз аст. Дар шароити мураккаби ҷаҳони ҳозира барои бақо ва пешрафти миллати тоҷик ду сутуни устувор, яъне истиқолият ва ваҳдати миллӣ мисли обу ҳаво зарур мебошанд.

Маъракаҳои ҳарсолаи таҷлили ҷаҳни «Ваҳдати миллӣ» дар солҳои охир хеле дигаргун ва пурмуҳтаво шуда, ба ҳуд ранги иҷтимоию иқтисодӣ гирифтаанд. Ифтитоҳи иншооти тозабунёд, ки дар ҳаёти иҷтимоӣ ва иқтисодии миллатамон нақши ҳеле муҳимро мебозанд, маъракаҳои ҷаҳни Ваҳдати миллиро мардумӣ соҳт ва собит намуд, ки ҳадафи аслии Ҳукумати Тоҷикистон ободӣ, рушди фазояндаи қишвар ва ҳарчи зудтар боло бурдани сатҳи зиндагии миллати тоҷик аст.

Таҳлили натиҷаҳои сафари кории Сарвари давлатамон дар рӯзҳои ҷаҳни Ваҳдати миллӣ дар Вилояти Муҳтори Кӯҳистони Бадаҳшон, ки аз тарафи Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таърихи 23 то 30 июл сурат гирифта буд, амалан нишон дод, ки мардуми тоҷик ба Сарвари давлатамон боварӣ ва эътиими азим дошта, аз Президенти қишвар умедҳои қалон дорад. Зимни суҳбату мулоқот, машварат ва диду боздидҳо бо масъулини ҳукумати иҷроияи ВМҚБ, шаҳрвандони одӣ, сокинони деҳот ва ҷамоатҳо маълум гардид, ки аксари кулли мардум сафари Президенти қишварро ба ВМҚБ як сафари таъриҳӣ ва сарнавиштсоз дониста, аҳамияти онро дар рушди иҷтимоӣ ва иқтисоди диёри кӯҳистон бесобиқа номида, ҳоҳиши қатъӣ изҳор намуданд, ки сафарҳои Сарвари давлат ба ВМҚБ зуд-зуд сурат гирад, чунки ин сафарҳо на танҳо барои рушди иҷтимоӣ ва иқтисодии вилоят кумак меқунанд, балки барои ҳарчи бештар таҳқим ёфтани сулҳу субот дар ҳуди вилоят ва ҳамдигарфаҳмии минтақаҳои гуногуни Тоҷикистон аҳамияти бебаҳо доранд. Баъд аз сафари Президенти қишвар мардуми ВМҚБ ба мушкилоти мавҷудаи иҷтимоию иқтисодӣ нигоҳ накарда, боварии комил ҳосил намуд, ки Сарвари давлат шахсан ба масъалаҳои рушди иҷтимоию иқтисодии ВМҚБ аҳамияти хосса дода, барои равнақи он ҳамаҷониба қушиш ба ҳарҷ медиҳад.

Тоҷикистони соҳибистиқлол бо дарназардошти тамоми мушкилоти мавҷудааш имрӯз дар арсаи ҷаҳонӣ ҳамчун як қишвари озод, дорoi истиқтоли комил ва қишвари рӯ ба рушду камол шинохта шудааст. Миллати тоҷик бояд ифтиҳор қунад, ки соҳиби Ватан аст, Ватане, ки бузургтарин кӯҳҳои пур аз ганҷ ва ширинтарин обҳоро дар ҷаҳон дорад.

ПРИОРИТЕТЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН В ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИКЕ И РЕГИОНАЛЬНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В ДЕЛЕ ТРАНСПОРТИРОВКИ ЭЛЕКТРОЭНЕРГИИ

(Текст выступления на 17-ой международной конференции по Центральной Азии и Кавказа: «Энергия, вода, продовольствие и транспортировка сферы сотрудничества и интеграции», Тегеран, 8–9 марта 2010 г.)

Важнейшим показателем, во многом определяющим уровень экономического развития, благосостояние населения и национальную безопасность любой страны, является экономически эффективное потребление энергии. Устойчивое развитие экономики современного общества подразумевает, что одной из важнейших составляющих этого процесса, является энергетический фактор.

Так сложилось, что для Таджикистана важнейшей частью энергетики, является гидроэлектроэнергетика. Природа наделила нашу страну огромными возможностями в этой области. Запас возобновляемых и экологических чистых гидроресурсов обещает блестящее будущее Республики Таджикистан. Ледники, расположенные на территории республики, всего – 14500 с общей площадью оледенения 11000 км², что составляет около 8% территории страны, дают начало всем крупным рекам, воды которых используются в народном хозяйстве. Их значение особенно велико в засушливый летний период.

В Таджикистане насчитывается 947 рек длиной более 10 км и общей протяжённостью 28000 км. Количество рек и водостоков в республике более 25000, общей протяжённостью около 90000 км. В среднем для территории Таджикистана густота речной сети составляет около 0,6 км/км².

Источниками питания рек являются сезонные снега, их доля в годовом стоке рек составляет 75-80%. Доля ледникового стока 15–20%, а доля дождевого стока – до 5%. Средний многолетний годовой сток рек на территории Таджикистана составляет 76,7 км³ (на 1990 г.), из них 22,1 км³ – трансграничный

приток, поступающий с территории сопредельных стран, а $54,6 \text{ км}^3$ собственный речной сток. В озёрах Таджикистана со- средоточено $46,3 \text{ км}^3$ воды. Поэтому Таджикистан в Цен- тральной Азии занимает первое место и восьмое место в мире по запасам гидроэнергетических ресурсов, величина которых превышает 527 млрд. кВт/ч. выработка электроэнергии в год. По потенциальным запасам гидроэнергии на один квадрат- ный километр территории ($3682,7$ тыс. кВт/ч в год на км^2), наша страна занимает первое место в мире, намного опережая другие страны. К сожалению, этот потенциал в настоящем время используется всего только 3,1 процента, в основном гидро-электростанциями, построенными на реке Вахш.

Основой электроэнергетического комплекса Республики Таджикистан является гидроэнергетика. Общая установленная мощность гидроэлектростанций составляет 4070 МВт. В энергосистеме имеется две тепловые станции общей мощно- стью 318 МВт. Среднегодовая выработка электроэнергии в за- висимости от водности года и наличия топлива на тепловых станциях составляет около 16,5 млрд. кВт/ч.

Крупнейшая гидроэлектростанция Республики Таджикис-тан Нурекская ГЭС на реке Вахш, имеет 9 агрегатов общей мощностью 3000 МВт с среднегодовой выработкой электро- энергии более 11,2 млрд. кВт/ч. Ниже Нурекской ГЭС распо-ложен створ Байпазинской ГЭС, общей мощностью 600 МВт, с годовой выработкой электроэнергии 2,5 млрд. кВт/час. Затем, идет каскад электростанций с меньшей мощностью: Го-ловная ГЭС (240 МВт); Перепадная ГЭС (29,5 МВт); Централь- ная ГЭС (15,1 МВт).

Каскад Вахшских гидроэлектростанций по проекту должен включать 9 ГЭС общей мощностью 9195 МВт, из которых 5 электростанций уже находятся в эксплуатации. Основными неосуществлёнными проектами на реке Вахш, являются: Ро- гунская ГЭС с установленной мощностью 3600 МВт и годовой выработкой электроэнергии равной 13,3 млрд.кВт/ч.; Шуроб- ская ГЭС с установленной мощностью 850 МВт и Сангтудин- ская ГЭС-2.

На реке Сырдарья, на севере республики, расположена Кайракумская ГЭС (126 МВт), имеющая уникальное значение по значимости для региона. Водохранилище данной ГЭС

предназначено для ирригации и фактически осуществляет регулирование подачи воды в летний период в Узбекистан и Казахстан.

На реке Душанбе, рядом со столицей страны находится Каскад Варзобских ГЭС (25,43 мВт). Кроме того, в стране функционируют две Тепловые электрические центральные станции (ТЭЦ): Душанбинская (198 мВт) и Яванская (120 мВт).

На сегодня приоритетными направлениями в развитии энергетики Таджикистана, являются:

Продолжение строительства Рогунской ГЭС, запроектированное и начатое в советское время, согласованное со всеми республиками. ГЭС способна осуществлять многолетнее регулирование воды на притоке реки Амударьи, реке Вахш. Что позволит Республики Таджикистан избавиться от зимнего энергодефицита и увеличить почти в два раза производство электроэнергии. Кроме того, дополнительно обеспечит водой Туркмению и Узбекистан в маловодные годы, что заложено в самом проекте. Накопление воды в водохранилище будет осуществляться во время паводков, что частично защитит нижележащие страны от затоплений и разрушений.

Первоначальная проектная мощность Рогунской ГЭС 3600 мВт с 6-ю агрегатами по 600 мВт каждый и годовой выработкой электроэнергии 13,1 млрд. кВт/час. Строительство 1-ой очереди Рогунской ГЭС будет осуществляться в двух этапах. На первом этапе строится плотина с водохранилищем, которая позволит дополнительную выработку электроэнергии в объеме 0,45 млрд. кВт/ч. на действующих гидроэлектростанций Вахшского каскада. В дальнейшем предусматривается постепенное наращивание плотины с установкой двух агрегатов общей мощностью 800 мВт. В этом случае, осуществляя многолетнее регулирование стока р. Вахш, Рогунская ГЭС может вырабатывать 5,6 млрд. кВт/ч. электроэнергии в год. На ниже расположенному каскаде гидроэлектростанций возможно выработка дополнительной электроэнергии в объеме 0,7 млрд. кВт/ч. в год. Возможности регулирующей емкости Рогунского водохранилища позволяют гидроэлектростанциям Вахшского каскада работать в нужном энергетическом режиме, вырабатывая летнюю и зимнюю ба-

зисную энергию, обеспечивать покрытие пиковых нагрузок. Это особенно важно при совместной работе Рогунской ГЭС с тепловыми электростанциями соседних стран, что повышает конкурентоспособность производимой электроэнергии Рогунской ГЭС на рынке электроэнергии.

Окончание строительства Рогунской гидроэлектростанций имеет равные значения, как в энергетике, так и в обеспечении водными ресурсами Узбекистана, Туркменистана и Южных районов Казахстана. В маловодные годы Рогунская ГЭС, имеющая водохранилище полезной емкостью 10,3 млрд. м³, сможет обеспечить эти страны водой.

В настоящее время закончены подготовительные работы и начато строительство Сангтудинской ГЭС-2 (мощностью 220 МВт). Строительство осуществляется при совместном финансировании со стороны Правительств Исламской Республики Иран и Республики Таджикистан.

Сангтудинская ГЭС-2 является нижней ступенью Сангтудинского энергетического узла, работает в параллельном режиме (совместно) с Сангтудинской ГЭС-1 на попусках из Нурекского водохранилища и позволяет осуществлять суточное регулирование стока и частичное покрытие зимних, наиболее напряженных графиков нагрузки. С полным вводом Рогунской и Сангтудинских ГЭС № 1 и № 2 выработка экологически чистой электроэнергии в республике достигнет 31–33 млрд. кВт/час.

Возрастет возможность экспорта дешевой энергии с возводимых объектов в Таджикистане потребителям из Республики Казахстана, Российской Федерации, Узбекистана, Исламской Республики Иран, Афганистана и Пакистана.

Реализация этих проектов может стать первым шагом к последующему освоению совместными усилиями государств громадного гидроэнергетического потенциала нашей страны и развития целого ряда направлений промышленности в соседних государствах.

Следующим приоритетным направлением страны в плане развития гидроэнергетики является продолжения строительства малых ГЭС. В нашей республике, с целью электроснабжения горных труднодоступных населенных пунктов, введены в эксплуатацию более 31 малых ГЭС мощностью от

100 кВт до 1500 кВт, и более 40 микро ГЭС мощностью от 5 до 100 кВт. Экологическая чистота малых ГЭС проявляется, прежде всего, в гораздо меньших площа-дях затоплений и подтоплений, плотины и водохранилища малых ГЭС в значительно меньшей степени, чем другие виды энергообъектов нарушают нормальную естественную среду обитания человека и животного мира, особенно если они располагаются на горных реках с устойчивыми к размыву и подтоплению валунно-галечниковыми руслами и каменистыми склонами долин. Это чрезвычайно важно для коренного населения. Наиболее эффективны малые ГЭС на территории с рассредоточенными потребителями энергии, удаленными от энергетических систем.

Потенциал малых и средних рек республики для строительства малых ГЭС составляет более 30 тыс. мВт, с годовой выработкой электроэнергии порядка 100 млрд. кВт. час. Удельные затраты на строительство малых ГЭС составляют порядка 600–800 долларов США на один кВт установленной мощности. Для освоения энергии малых рек в республике разработана и принята правительством долгосрочная Программа строительства малых электростанций на период 2007–2020 гг. Указанная Программа предусматривает строительства 71 малых ГЭС общей мощностью 79.6 мВт и с выработкой 481 млн. кВт/ч электроэнергии в год.

На сегодня разработано технико-экономическое обоснование для 19 малых ГЭС общей мощности 18 мВт, не требующих крупных капиталовложений, которые могут возводиться, практически, в течение одного года. Они относительно просты в эксплуатации, и могут обеспечить быстрый возврат инвестиций.

В настоящее время вопрос финансирования строительства 17 ГЭС решен Правительством Республики Таджикистан и инвесторами (Исламский Банк Развития, Азиатский Банк Развития, ПРООН и др.). Объекты будут построены и сданы в эксплуатацию в 2010 года. Естественно предстоит решить вопросы соблюдения правил технической и эксплуатационной безопасности этих объектов и др., в рамках реорганизаций намеченных в системе электроэнергетики Республики Таджикистан в ближайшей перспективе.

В соответствии с Национальной Стратегией развития энергетической отрасли Республики Таджикистан (2006–2015 гг.), выработка электроэнергии должна составить:

- в 2010 году – 26,4 млрд. кВт/час.
- в 2015 году – 35 млрд. кВт/час.

По мере завершения начатых в период 2006–2015 годов строительств: 2-ой очереди Рогунской ГЭС; Шуробской ГЭС на реке Вахш; Дашибджумской ГЭС и освоения бассейна реки Заравшан, выработка электроэнергии в 2020 году достигнет уровня 57–60 млрд. кВт/часов.

На реке Пяндж, основного притока Амударьи экономически обоснованно строительство 14 гидроэлектростанций мощностью от 300 мВт до 4000 мВт. Общая мощность составляет 9350 мВт с выработкой электроэнергии 86,3 млрд. кВт/часов в год.

Таким образом, исходя из вышеизложенного, другим приоритетом и важнейшим вопросом для энергосистемы Таджикистана становится транспортировка электроэнергии. Основными распределительными сетями в Республике Таджикистан являются линии 220–110 кВ. Воздушные линии 500 кВ служат для выдачи мощности Нуракской ГЭС и для связи национальной энергосистемы Республики Таджикистан с объединённой энергосистемой Средней Азии.

Общая протяжённость сетей 110–500 кВ составляет 4371 км, установленная мощность понизительных подстанций (ПС) 110–500 кВ составляет 10161,0 тыс. кВА. ПС 110 кВ и выше в основном двухтрансформаторные. Кроме того, существует линии электропередач (ЛЭП) 220 кВ «Канибадам–Баткент», соединяющая энергосистему Согдской области Республики Таджикистан с Киргизской Республикой. Линии электропередачи 110 и 35 кВ соединяют Республику Таджикистан с Исламским Государством Афганистан. Общая протяжённость линий электропередачи от 0,4 кВ до 500 кВ составляет 60 819 км.

Ограниченностю технических возможностей существующих ЛЭП-500 кВ Объединенной Энергетической Системы уже давно не позволяет использовать экспортный потенциал электроэнергетики Таджикистана в летний период. Необходимо создание объединённой энергосистемы Таджикистана, в насто-

ящий момент промышленно развитый север страны не имеет электрической связи с югом страны, в то время как основные электроэнергетические мощности находятся на юге. Ранее электроэнергия передавалась на север страны через линии электропередачи Узбекистана, в настоящий момент это возможно только в ограниченных объемах, на которые соглашается узбекская сторона.

Кроме того, энергосистема Таджикистана уже длительное время нуждается в свободной реализации избытков электроэнергии в летний период, когда приток воды максимален. Поэтому Правительство Республики Таджикистан, приняло ряд решений, реализация которых предоставит энергосистеме страны свободно продавать избытки энергии в соседние страны. Для этой цели в 2009 году завершены *строительство высоковольтной линии ВЛ-500 кВ «Юг-Север» и линии электропередач (ЛЭП) «Лолазор–Хатлон»* в соответствии с договором, заключенным с Китайской Народной Республикой.

Первый проект предусматривает передачу электроэнергии в энергодефицитные районы Согдийской области Республики Таджикистан, а также в Южную часть Республики Казахстан, Республику Кыргызстан и далее в Российскую Федерацию и Китай. Он повысит надежность Объединенной Энергетической Системы и имеет нижеследующие характеристики:

- протяженность – 386 км;
- пропускная способность – 8,6 млрд. кВт/часов в год;
- созданы две подстанции 500 кВ «Душанбе» и «Худжанд»;
- осуществлена модернизация подстанции 500 кВ «Регар».
- Второй проект имеет следующие характеристики:
- протяженность – 90 км.
- две подстанции 220 кВ.

В 2010 года в соответствии с графиком АБР начнется строительство двухцепной ЛЭП-220 кВ «Сангтуда (Таджикистан)–Пули Хумри (Афганистан)». В настоящее время идет разработка ТЭО настоящего проекта. Пропускная способность линии ориентировочно составит 4 млрд. кВт/часов в год, что обеспечит передачу мощности 300 мВт, заявленной Афганистаном (в летнее время).

Между Правительством Республики Таджикистан и Правительством Исламской Республики Пакистан подписан Меморандум о взаимопонимании по строительству ЛЭП 765 кВ (500 кВ) Рогун–Хорог–Ваханский коридор–Читрал–Пешавар. Рассматривается вариант строительства ЛЭП-500 кВ «Рогун–Сангтуда–Пули Хумри–Кабул–Пешавар».

С Исламской Республикой Иран подписан Протокол о намерениях по вопросу передачи электроэнергии в Иран в объеме 6 млрд. кВт/ч. Уже сегодня Таджикистан имеет возможность экспорта в Иран электроэнергии в летний период в объеме 1,5–2 млрд. кВт/ч. Иранская сторона изучает вопрос транзита электроэнергии через Республику Узбекистан и Республику Туркменистан и приступила к строительству ЛЭП-400 кВ протяженностью 245 км от г. Мары (Туркменистан) до г. Мешхед (Иран). Рассматривается вопрос о строительстве ЛЭП-500 кВ «Рогун–Сангтуда–Кундуз–Пули Хумри–Герат–Мешхед».

Наша страна, наряду с Афганистаном, Пакистаном и Киргызской Республикой участвует в Центрально-Азиатском и Южно-Азиатском региональном электроэнергетическом рынке. Подписан Межправительственный меморандум о взаимопонимании, согласно которого Пакистан будет покупать, а Таджикистан и Киргизия продавать 1000 мВт электроэнергии на круглогодичной основе. Этот объем может быть увеличен в будущем до 4000 мВт.

Следующим важным приоритетным вопросом для нашей республики является вопрос модернизация и реабилитация энергосистемы страны, как основа повышения энергоэффективности. Разработанная программа развития отраслей топливно-энергетического комплекса Республики Таджикистан на период 2007–2015 годов предусматривает продолжение реализации проектов по модернизации и реконструкции основных объектов энергосистемы, включая электростанции, трансформаторные под-станции и линии электропередач.

Проекты по модернизации гидроэлектростанций одновременно с реабилитацией предусматривают и увеличение мощности гидроагрегатов до 10%, что обеспечит увеличение установленной мощности гидроэлектростанций на 350–

400 мВт. Это в первую очередь реанимация ГЭС Вахшского каскада, Кайраккумской ГЭС, Каскада Варзобских ГЭС.

Для успешной реализации программ энергосбережения, первичным является реабилитация (ремонт и модернизация) основных элементов энергосистемы и в первую очередь наиболее изношенных распределительных электрических сетей и трансформаторных подстанций.

В целях реабилитации и модернизации энергетического сектора экономики Республики Таджикистан, а также повышения уровня энергосбережения и экономической эффективности энергосистемы, осуществляется ряд мероприятий.

В настоящий момент реализуется проект «Реабилитация энергетического сектора Республики Таджикистан», предусматривающий восстановление энергетической инфраструктуры на юге республики. Общая стоимость проекта 62,8 млн. долл. США.

Реализуется программа «Снижение технологического расхода электрической энергии на электрических станциях и сетях». В соответствии с ней, генерирующие предприятия и предприятия электрических сетей должны выполнить мероприятия по снижению технологического расхода электрической энергии на транспортировку в сетях 0,4-500 кВ и сокращения её расходов на собственные нужды электростанции.

Выполняется план мероприятий по «Уменьшение потерь газа в городских сетях». Ожидаемый эффект снижения потребления 65 млн.м³ природного газа.

Ведётся работа по замене и ремонт внутренних линий нефтеподачи юга. Ожидаемый эффект от выполнения этих мероприятий 6,0 тыс. тонн нефти и т. д. Важной по значению задачей является налаживание действенной системы учета на всех уровнях, начиная с конечных потребителей и заканчивая генерирующими станциями.

С целью снижения сверхнормативных потерь в области электроснабжения потребителей г. Душанбе, ОАХК «Барки Точик» в настоящее время реализует проект «Снижение потерь». Задачами указанного проекта являются разработка и внедрение автоматизированной системы контроля и учёта электроэнергии и автоматизированной информационной системы учёта электроэнергии в городе Душанбе. Согласно

проекту предусмотрена поставка и установка 160 тыс. электрических счётчиков, телекоммуникационного и поворочного оборудования и материалов для всех потребителей электрической сети г.Душанбе, разработка и внедрение автоматизированной системы сбора и передачи данных электросчётов.

Другим важным приоритетом для нашей страны является решения вопроса регионализации водно-энергетического рынка, как необходимого условия экономического сотрудничества стран Центральной Азии.

Так как гидроэнергетика является наиболее экологически чистой и экономически выгодной, при современном уровне технологического развития, курс на регионализацию водно-энергетического рынка может рассматриваться всеми странами Центральной Азии в качестве важнейшего необходимого условия успешного будущего развития энергетики и экономики в целом, а также создания Евразийского субрегионального экономического пространства. Строительство гидроэлектростанций и создание водохранилищ в узких горных ущельях окажет минимальное воздействие на климат, экологию окружающей среды и сохранит воду от испарения, имеющую в условиях жаркого климата огромную величину.

Очевидно, что сегодня в одной отдельно взятой стране, даже обладающей значительной ресурсной базой водной и энергетической, очень сложно обеспечить свою безопасность, находясь в отрыве от международных интеграционных процессов в топливно-энергетическом комплексе и тесного сотрудничества с соседними странами.

Справедливое и взаимовыгодное распределение и рациональное использование воды и электроэнергии, решит проблему водообеспечения и энергообеспечения в регионе в целом на длительную перспективу. Следовательно, гарантированно обеспечит и рост сельхозпроизводства. Все эти факторы укрепят благосостояние народа и увеличат политическую стабильность в регионе.

Выработка и продажа возобновляемой, дешевой, экологически чистой гидроэнергии, позволит с большой выгодой оплатить все предполагаемые расходы инвесторам и сохранить газ, нефть и уголь для более эффективно использования,

улучшит экологию и экономические показатели всех остальных электростанций региона. При нормальной работе энергосистема Таджикистана, основанная на гидроэнергетике, в структуре которой отсутствует топливная составляющая, может быть чрезвычайно высокоэффективной.

Общеизвестно, что страны Центральной Азии обладают огромными запасами энергии, экономически выгодной к использованию при современном уровне развития технологий. Регион – потенциально один из наиболее обеспеченных энергоресурсами районов земного шара. Однако установившиеся в настоящий момент формы внутрирегионального обмена энергией незначительны и всё большая часть добываемых энергоресурсов уходит за пределы региона. При этом значительная часть средств уходит на добычу и транспортировку углеводородов, а получаемые доходы, возможно, не всегда тратятся разумно.

Для обеспечения возрастающих собственных потребностей, особенно в электроэнергии, сжигается не возобновляемый газ и нефтепродукты, а в Казахстане – всё большее количество угля. Тем самым резко возрастает экологическое воздействие на окружающую среду энергетического сектора экономики, не всегда рационально расходуя национальное достояние стран региона. Только тесное политическое и экономическое сотрудничество стран региона, и в первую очередь в области энергетики, во взаимодействии с мировым сообществом, позволит рационально распорядиться государствам региона имеющимися ресурсами. Это сотрудничество должно позволить на обозримую перспективу обеспечить страны региона, его возрастающее население водой, жильём, теплом и светом, пищей, работой, а развивающуюся промышленность и транспорт–энергией.

Открытые и открываемые месторождения углеводородного сырья, разумное использование гидроэнергоресурсов стран региона, в сочетании с свободным перемещением людей, товаров и капиталов, могут создать основу для развития подобного сотрудничества. Попытки получить односторонние выгоды, даже под прессом сиюминутного превосходства, обречены на провал. Поэтому, одним из важнейших направлений в экономическом сотрудничестве государств региона

могло бы стать совместное использование водных и энергетических ресурсов Центральной Азии.

Принимая во внимание увеличение спроса, так же как в новой и восстанавливаемой мощности по генерации, в 2020 г. топливные затраты, как оценивается, будут составлять 6 957 миллион долларов США, когда системы электроэнергии этих четырех стран будут изолированы, и 4 291 миллион долларов США, когда они работают во взаимосвязанном режиме. Экономия в топливе и операционных затратах, следующих из обмена электроэнергии, таким образом, составили бы 1666 миллион долларов США. Несмотря на прогнозируемое увеличение спроса, больше не будет снижения нагрузки в регионе (даже в изолированном режиме), из-за дополнений мощностей, и обмена электроэнергией. Будет необходим соглашение о разделе выгоды, с тем, чтобы все страны получили прибыль одинаково. Экономия затрат появляется, главным образом от замены дорогой тепловой энергии, более дешевой импортированной энергией в Узбекистане, в то время, как другие страны производят больше, и поэтому имеют более высокие затраты.

В то время, как в 2015 г. не будет никакого различия между электростанциями в изолированном режиме, и во взаимосвязанном режиме, в 2020 году появятся существенные различия. В Узбекистане, строительства 450 МВТ тепловой электростанции можно избежать, или, по крайней мере, отложить на период после 2020 г.

Общее экономическое воздействие обмена энергией в 2020 г., рассматривая дополнительные капитальные затраты, так же как сбережения эксплуатационных расходов, составляет 1 452 миллион долларов США. Полные выгоды для всего региона—результат различных решений в отправке электроэнергии демонстрируют как излишek гидроэнергии (в Киргизской Республике и Таджикистане) летом, заменил бы более дорогую тепловую энергию (в Узбекистане и частично Южном Казахстане). К 2020 году уже будут пущены в эксплуатацию первый блок ГЭС Камбарата–1 и первая очередь Рогунской ГЭС. Поэтому, ГЭС Кыргызстана и Таджикистана могут эксплуатироваться в режиме ирригации: скоординированная работа ГЭС Камбарата–1 и Токтокульской ГЭС в Кыргызской Респу-

публике, а также Рогунской и Нурекской ГЭС в Таджикистане даст возможность вырабатывать электроэнергию на ГЭС, расположенных вверх по течению рек в зимний период, в то время как ГЭС, расположенные вниз по течению будут работать в основном летом. Таким образом, водоснабжение из нижнего шельфа рек может быть лучше адаптировано для нужд ирригации, и, в то же время, гарантировать надежное, энергоснабжение.

- строительство новых ГЭС в обеих странах создает потенциал для выработки объемов гидроэлектроэнергии, превышающих внутренний спрос в летний период. Если этот избыточный объем гидроэнергии будет экспортироваться в Узбекистан или Казахстан, то он сможет заместить выработку энергии на ТЭС в этих странах. Это не только позволит сэкономить на стоимости топлива, но и исключить выбросы CO₂, связанные с выработкой электроэнергии на ТЭС.
- Если в результате импорта гидроэнергии, производство электроэнергии менее эффективными ТЭС, работающими на угле, снизится примерно на 6,500 гВт/ч, то экономия стоимости топлива составит 87 млн. дол. США.
- Если в результате импорта гидроэнергии, производство электроэнергии менее эффективными газовыми электростанциями сократится примерно на 6,500 гВтч, то экономия затрат на топливо составит примерно 490 млн. дол. США
- Было бы резонно предположить, что импорт электроэнергии, выработанной ГЭС, сможет заместить смешанную выработку электроэнергии газовыми и угольными электростанциями. При этом, экономия затрат на топливо составит от 100 до 500 млн. дол. США, а выбросы CO₂ снизятся на 4-7 миллионов тонн.

Сотрудничество государств в электроэнергетике позволит:

- устраниТЬ атмосферу соперничества, недоверия между государствами региона;
- совместно проектировать и строить, значительно сблизить народы региона;

- обеспечить электроэнергией все страны региона, в том числе на перспективу;
- обеспечить работу долгосрочной системы справедливого распределения воды в регионе;
- значительно сэкономить добываемый в регионе газ и нефть;
- позволит в рамках региона (на основе заказов всех государств) создать крупное производство оборудования для постепенного перехода на капельное орошение в масштабах региона;
- опираясь на переход сельского хозяйства на капельное орошение (первое за тысячелетие масштабное изменение системы орошения в Центральной Азии) полностью решить продовольственную проблему в регионе;
- опираясь на внутренний рынок, создать рентабельные предприятия, обеспечивающие рынок Центральной Азии в области электроэнергетики, электроматериалов, генераторов, электромоторов, машин (в том числе строительных), приборов, оборудования, со специализацией по государствам региона;
- проводить масштабные энергосберегающие мероприятия, например, использование солнечной энергии для обогрева и снабжения горячей водой
- координировать подготовку кадров по различным техническим специальностям;
- создать крупные проектные и научные учреждения, опирающиеся на внутрирегиональные заказы, со специализацией;
- обеспечить экологическую чистоту региона.

Общее повышение экономического взаимодействия стран региона позволит решить и многие социальные задачи, включая проблемы здравоохранения и образования. Даже частичное решение поставленных задач позволит региону в течение 15–20 лет перейти из разряда получающих помочь, в разряд оказывающих помочь.

Выводы:

Резюмируя, можно сделать вывод, что интерес к энергетическому сектору экономики Таджикистана, несомненно, будет возрастать. Он будет развиваться, на обозримую перспективу, в основном по трём направлениям:

Первое и основное, гидроэнергетика. Опыт работы гидроэнергетического комплекса Республики Таджикистан, подтвердил реальную возможность эффективного промышленного освоения гидроэнергоресурсов Таджикистана и их высочайшую прибыльность.

Вторым, наиболее актуальным направлением является эффективное использование собственных тарифных возможностей, регионального и международного сотрудничества в целях освоения гидроэнергетического потенциала.

Третьим–развитие энергосбережения и энергоэффективности, в том числе широкое использование солнечной энергии, на первом этапе в крупных городах страны, для получения горячей воды, отопления и бытовых нужд, а также уже сточение контроля за эффективного использования воды (следовательно, и электроэнергии) в сельском и коммунальном хозяйстве.

РЕСПУБЛИКА ТАДЖИКИСТАН И ОРГАНИЗАЦИЯ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ – СОТРУДНИЧЕСТВО ВО ИМЯ РАЗВИТИЯ

(Текст выступления на Международной конференции: «20-летие членства Республики Таджикистан в Организации Объединенных Наций», Душанбе, 2–3 марта 2012 г.)

После обретения государственной независимости 9 сентября 1991 года, Республика Таджикистан активизировала свою внешнеполитическую деятельность и начала активное сотрудничество со многими международными организациями. 29 января 1992 года Совет Безопасности ООН на своем заседании принял резолюцию, в которой рекомендовал принять Республику Таджикистан в члены Организации Объединенных Наций. 2 марта 1992 года на 46-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН была единогласно принята резолюция 46224 о приеме Республики Таджикистан в ООН. Вступление страны в Сообщество Наций заложило фундаментальную базу для развития ее сотрудничества со специализированными организациями, учреждениями и институтами ООН.

За недолгий, по историческим меркам, период членства в ООН прошел определенные этапы взаимоотношений Республики Таджикистан с Организацией Объединенных Наций. Как известно, в самом начале еще осенью 1992 года в результате внутренней ситуации в Таджикистане приоритетным было сотрудничество для достижения мира и стабильности в стране. Первое приглашение от имени руководства Республики Таджикистан было направлено 16 сентября 1992 года представителям ООН, которые находились с визитом в г. Ташкенте, с просьбой посетить Таджикистан для ознакомления с общественно-политической ситуации в республике. 18 сентября 1992 г. в Душанбе прибыл директор департамента по политическим вопросам секретариата ООН Раймонд Соммерейнс. Миссия ООН посетила Курган-Тюбинскую, Кулябскую и Ленинабадскую области Республики Таджикистан. Первое официальное обращение к руководству ООН было направлено 29 сентября 1992 г. от и.о. Президента Республики Таджикистан, Председателя Верховного Совета А. Искан-

дарова на имя Генерального секретаря ООН в котором говорилось, что в целях урегулирования внутреннего конфликта Таджикистан рассчитывает на помощь и поддержку международного сообщества. [1] Это обращение было поддержано на 47-ой сессии Генеральной Ассамблеи ООН в результате чего 28 октября 1992 г. было принято решение вновь направить в Таджикистан миссию ООН во главе директора департамента по политическим вопросам секретариата ООН Раймонда Соммерейнса, которая находилась в республике с 3 по 15 ноября 1992 г.

20 ноября 1992 г. новоизбранный Председатель Верховного Совета Республики Таджикистан Эмомали Рахмонов направил официальное письмо на имя Генерального секретаря ООН Бутрос-Бутроса Гали с просьбой о направления миссии наблюдателей ООН в Таджикистан. 23 декабря Совет безопасности ООН принял резолюцию о направлении миссии наблюдателей ООН в Таджикистан на три месяца. С 21 января 1993 г. миссия наблюдателей ООН начала свою работу в г. Душанбе, а 26 апреля 1993 г. посол Исмат Киттани был назначен представителем Генерального секретаря ООН в Республике Таджикистан.[2]

Организация Объединенных Наций сыграла неоценимую роль в организацию и проведению межтаджикских переговоров с 5 апреля 1994 г. по 27 июня 1997 г. Только для получения согласия сторон миссии ООН в Таджикистане понадобилась полтора года. Просвет на переговорах образовался только после 17 августа 1995 г., когда усилиями спецпредставителя Генерального секретаря ООН Переса Баллона стороны подписали «Протокол об основных принципах установления мира и национального согласия в Таджикистане». Фактически после подписания указанного протокола открылась дорога к миру в Таджикистане и завершилась подписанием «Общего соглашения об установление мира и национального согласия в Таджикистане» 27 июня 1997 года в городе Москве.

Миссия наблюдателей ООН в Таджикистане за 7 лет и 4 месяца провела колоссальную работу совместно с правительством страны, связанную не только с ведением политической работы, но и с мониторингом гуманитарной ситуации, возвращением беженцев, планированием постконфликтного вос-

становления страны и устойчивого развития Таджикистана. При непосредственной помощи и поддержке Управления Верховного Комиссара ООН по делам беженцев (УВКБ ООН) были восстановлены около 30 тысяч из 38 тысяч разрушенных домов.

С 1994 года в Республике начала свою деятельность Программа развития ООН, которая сыграла важную роль в постконфликтном восстановлении страны. В связи с выполнением Общего соглашения об установлении мира и национального согласия в мае 2000 года на базе МНООТ по инициативе Генерального Секретаря ООН Кофи Аннана было создано Бюро ООН по содействию миростроительству в Таджикистане (БООНСМТ). Основной задачей Бюро было содействие развитию и укреплению политических основ, внутренних механизмов миростроительства, способности государства и общества предупреждать и разрешать конфликты. В августе 2007 года Бюро по содействию миростроительству в Таджикистане успешно завершило свою деятельность. Десятки участников этой миссии были удостоены высоких наград Республики Таджикистан. Таджикская модель национального примирения при содействии ООН и стран-гарантов может служить примером превентивной дипломатии для стран, где имеются внутренние конфликты. Кроме того, в 2008 году впервые в ряды международных миротворческих сил ООН влились граждане Таджикистана, чтобы вносить свой вклад в достижение вопросов мира в отдельных регионах нашей планеты. По мере успешной реализации целей, определяемых нашими приоритетами сотрудничества, Таджикистан стремится играть активную роль в мировых политических и экономических процессах, проявляет непоколебимую приверженность целям и принципам Устава ООН и международного права, является соавтором различных международных инициатив в области укрепления мира и стабильности, в вопросах разоружения и режимов нераспространения. Подписанный 8 сентября 2006 года в рамках ООН Договор о зоне, свободной от ядерного оружия в Центральной Азии, целиком соответствует усилиям Таджикистана по предотвращению распространения ядерного оружия, способствует укреплению региональной безопасности, активизации сотрудничества между

государствами и мирному использованию ядерной энергии. Таджикистан поддерживает ведущую роль ООН в борьбе с незаконной торговлей легким стрелковым оружием (ЛСО) и придает большое значение осуществлению Программы действий по предотвращению и искоренению незаконной торговли ЛСО во всех ее аспектах, укреплению международного сотрудничества в искоренении незаконной брокерской деятельности и незаконного производства ЛСО, а также в обеспечении эффективного управления запасами. Таджикистан всесторонне поддерживает стремление международного сообщества к достижению полного запрещения противопехотных мин, выполняет основные положения Конвенции о запрещении применения, накопления запасов, производства и передачи противопехотных мин и об их уничтожении (Оттавской Конвенции), ежегодно представляет Генеральному Секретарю ООН сведения о состоянии минной опасности. Обеспечено уничтожение всех запасов противопехотных мин, находящихся на территории Республики Таджикистан. Таджикистан является сторонником безминного региона Центральной Азии (*Центральной Азии свободной от минной опасности*) и призывает в сотрудничестве принять практические меры по очищению заминированной территории региона и разрешению других проблем, связанных с последствиями минирования. Таджикистан решительно и безоговорочно осуждает международный терроризм во всех его формах, выступает за консолидацию усилий международного сообщества на глобальном, региональном и национальном уровнях. Республика Таджикистан поддержала резолюции 1267, 1373, 1540, 1566, 1617 и др. Совета Безопасности ООН, а также глобальную контр-террористическую стратегию ООН. [3]

Важной вехой в истории сотрудничества Таджикистана и ООН явилось принятие предложенной по инициативе Таджикистана резолюции о провозглашении 2003 года Международным годом пресной воды, по итогам проведения которого Генеральный секретарь ООН учредил Консультативный совет по водным ресурсам и санитарии. Осознание всего комплекса проблем, связанных с водными ресурсами, и роли ООН в мобилизации политической воли всех государств на решение этих проблем побудило Таджикистан выступить с инициати-

вой об объявлении Международного десятилетия действий «Вода для жизни», взявшего старт 22 марта 2005 года. Теперь этот день отмечается как Международный день воды. В целях внесения достойного вклада в Международное десятилетие действий «Вода для жизни» Таджикистан совместно с Японией, Нидерландами и Германией инициировал проведение специального мероприятия “Вода и санитария для всех”, поддержал одобренную Советом по правам человека резолюцию «Права человека и доступ к безо-пасной питьевой воде и санитарным услугам» (2008). Настоящая резолюция содействует реализации программы Цели Развития Тысячелетия, в соответствии с которой предполагается «сократить к 2015 году вдвое долю людей, не имеющих постоянного доступа к чистой питьевой воде и основным санитарно-техническим средствам».

Правительство Республики Таджикистан успешно провело в Душанбе в 2008 году Международную конференцию по сокращению бедствий, связанных с водой. В ходе 63-й Генеральной Ассамблеи ООН Президент Республики Таджикистан Эмомалий Раҳмон выступил с обращением ко всем государствам-членам ООН, международным организациям о создании специализированной группы или комиссии ООН по координации деятельности по решению проблем бассейна Аральского моря, предложил проект резолюции ГА ООН «О предоставлении Международному Фонду Спасения Арала статуса наблюдателя в Генеральной Ассамблее ООН», принятой на 63-й сессии ГА ООН.

Как было уже сказано, реализация экономической и гуманитарной составляющей сотрудничества Организации Объединенных Наций с Правительством Таджикистана осуществляется, прежде всего, через представительство Программы развития ООН (ПРООН) в Таджикистане. Нынешний этап сотрудничества между РТ и ПРООН определяется новой Страновой программой ПРООН на 2005–2009 годы, являющейся неотъемлемой частью Концепции по оказанию помощи в развитии Таджикистана. Исходя из реалий создавшейся ситуации и по рекомендации Правительства Таджикистана, главный акцент был сделан на долгосрочные проекты, направленные на устойчивое развитие и восстановление

национальной экономики Таджикистана. Программа ПРООН представляет широкий спектр деятельности в рамках пяти направлений: снижение бедности, демократическое управление, предотвращение кризисных ситуаций, энергетика и окружающая среда, борьба против ВИЧ/СПИД.

Можно перечислить действующие и выполненные программы: Программа по борьба с наркотиками в Центральной Азии (КАДАП), Программа содействия управлению границами в Центральной Азии (БОМКА), Национальная Стратегия Развития, Ускорение достижения Целей Развития Тысячелетия, Улучшенный доступ к местной инфраструктуре, Развитие потенциала для предпринимательства, Усиление подготовки к стихийных бедствиям в Заравшанской долине, Поддержка устойчивого управления транспортом города Душанбе, Развитие возобновляемых источников энергии в сельских областях Таджикистана и многие другие. В мае 2009 года в штаб-квартире ООН утверждена страновая программа ПРООН на 2010-2015 годы, которая предусматривает выделение более 150 миллионов долларов на реализацию проектов в Таджикистане. [4]

Таким образом, активное сотрудничество между Республикой Таджикистан и различными структурами ООН за 20 лет оказалось неоценимую услугу народу Таджикистана в деле преодоления прошлых проблем и оказания помощи и поддержки в устойчивом развитии нашей Родины.

Источники

1. Д.Назриев, И. Сатторов. Республика Таджикистан: история независимости. Год 1992-й (хроника событий). -Д., 2002.-С.381-382.
2. Т. Назаров, А. Сатторзода. Дипломатия муосири точик.-Д., 2006.-С. 193.
3. Республика Таджикистан и Организация Объединенных Наций. Постоянный адрес статьи в Интернете: http://tajgenconsul-eka.ru/soot/un_1/
4. Там же.

ВЛИЯНИЕ КЛИМАТИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ НА ЭКОЛОГИЧЕСКУЮ СИТУАЦИЮ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

(Текст выступления на Международном семинаре: «Устойчивое развитие: основной фактор стабильности и мира в Центральной Азии», Ташкент, 2 марта 2012 г.)

Изменение климата является одной из наиболее важных проблем окружающей среды, которая затрагивает почти все аспекты жизнедеятельности на нашей планете. Основная причина происходящих климатических изменений является увеличение выбросов парниковых газов в атмосферу. Только за последние несколько десятилетий глобальные выбросы парниковых газов в мире возросли на 70%, а концентрация одного из основных газов—двуокиси углерода увеличилась почти в полтора раза. Главным источником выбросов парниковых газов является энергетика, поскольку основные потребности мирового сообщества в энергии удовлетворяются за счет сжигания ископаемых видов топлива (нефти, газа, угля). Это в свою очередь, сопровождается выбросами миллиардов тонн парниковых газов, увеличение концентрации которых в атмосфере приводит к глобальному изменению климата. Особую тревогу вызывает то, что существующая ситуация имеет тенденцию развития. Эксперты опасаются, что изменения климата в конечном итоге сведут на нет все усилия по борьбе с бедностью. Так, согласно данным Доклада ООН о человеческом развитии за последние три года, в результате глобального потепления примерно 332 миллиона человек, проживающих в прибрежных районах, станут экологическими беженцами, а 1,8 миллиарда жителей планеты будут лишены доступа к питьевой воде.

Как известно, изменение климата имеет весьма неблагоприятное воздействие на здоровье людей, окружающую среду, сельское хозяйство, транспортную инфраструктуру и другие составляющие устойчивого развития. Однако, ключевым в этом плане является воздействие на водные ресурсы, являющиеся наиболее уязвимыми к происходящим климатическим изменениям.

Особо остро стоит эта проблема в Центральной Азии, где вода является не только основой социально-экономического развития, но важнейшим звеном национальной и региональной безопасности. Результаты некоторых исследований показывают, что в период с 1956 по 1990 годы ледниковые ресурсы Центральной Азии сократились более чем в три раза и продолжают сокращаться. По самым скромным подсчетам, ледники Таджикистана, являющиеся основным источником рек Центрально-азиатского региона, в XX веке потеряли более трети своих объемов. При сохранении существующей тенденции, согласно оценкам, в Таджикистане могут исчезнуть тысячи ледников.

В Таджикистане, который в силу сложных географических условий становится все более уязвимым к происходящим климатическим изменениям, за последние 60 лет среднегодовая температура воздуха повысилась почти на 1°C и возросло число дней с интенсивными осадками. Только за последние 20 лет на территории страны четыре раза наблюдалась сильная засуха. По имеющимся оценкам, засуха 2000-2001 годов, которая охватила всю Центральную Азию, оказалась самой сильной за последние десятилетия. В регионе ощущалась остшая нехватка воды, вследствие чего сотни тысяч гектаров сельскохозяйственных земель были выведены из оборота.

Аномальная зима в 2007-2008 годов стала одной из самых суровых в истории страны. Впервые в Таджикистане в долях было зарегистрировано наибольшее количество непрерывных дней (26) со среднесуточной температурой ниже 12°C. Практически похожим на указанную аномальную зиму стала и нынешняя зима.

Все эти явления, в свою очередь, приводят к острым негативным последствиям, которые сказываются на уровне жизни населения и намного уменьшают возможности страны в достижении устойчивого развития. К глубокому сожалению, иногда гибнут и люди. Однако ключевым моментом этих процессов, бесспорно, является интенсивное таяние снежников и ледников. Только за последние десятилетия ледники Таджикистана потеряли более одной трети своего объема. Необходимо отметить, что наряду с воздействием изменения климата, на активное таяние ледников в определенной мере

повлияло и усыхание Аральского моря. Ежегодно тысячи тонн пыли и соли, поднимаемые сильными ветрами с высохшего дна Аральского моря в атмосферу, распространяются на большие территории. По оценкам экспертов, часть этих солей оседает и на ледниках Памира и Тянь-Шаня, способствуя их активному таянию.

Важным аспектом глобального изменения климата является его влияние на запасы пресной воды планеты. Известно, что вода – незаменимый ресурс, имеющий фундаментальное значение для устойчивого развития, сохранения жизни на планете, обеспечения здоровья и благосостояния населения мира. Сегодня на фоне изменения климата на суше, особенно в засушливых районах планеты, все острее встает вопрос водообеспечения населения и развития секторов экономики, зависящих от ресурсов пресной воды. Весьма тревожным является то, что сокращаются запасы пресной воды и ухудшается ее качество. Эта проблема особо актуальна для Центральной Азии, где вода является основой социально-экономического развития. Хотелось бы обратить внимание на тот факт, что около 60% водных ресурсов, используемых странами Центральной Азии, формируется на территории Таджикистана. Наша Республика является инициатором двух важных водных резолюций Генеральной Ассамблеи ООН – об объявлении Международного года пресной воды (2003 г.) и Международного десятилетия действий «Вода для жизни» (2005-2015 гг.), и ведет активную водную политику на региональном и глобальном уровнях.

Повышение температуры воздуха на 2-3°C, согласно прогнозам, усилит процесс таяния ледников, что в конечном итоге приведет к уменьшению речного стока. Это в совокупности с сокращением выпадения осадков и ростом водопотребления могут создать напряженную ситуацию в регионе в средне и долгосрочной перспективе.

Изменение климата влияет и на ресурсы пресной воды, усиливает наводнения, оползни, засуху и другие стихийные бедствия. Ускоренное таяние ледников создает дополнительные риски для устойчивого развития и региональной водной, энергетической и продовольственной безопасности. В этой связи, Президент Таджикистана на Копенгагенском саммите

по изменению климата (2009 г.) предложил создать международный фонд спасения ледников, который мог бы объединить усилия международного сообщества в этой стратегически важной сфере.

История Центральной Азии знает, к чему привело попустительство в отношении использования природных ресурсов. Предопределив фактическую гибель Аральского моря, мы не должны допустить исчезновение ледников, являющихся источником жизни в Центральной Азии. Очевидно, что решение водных проблем возможно только при учете связи между водными ресурсами, энергетической и продовольственной безопасностью, а также изменением климата. Учет этих главных аспектов сегодняшних и будущих глобальных и региональных водных проблем является ключом к их успешному разрешению. Что касается Центральной Азии, то очевидно, что развитие гидроэнергетики может содействовать комплексному решению множества современных и будущих проблем региона. В этом контексте интегрированное управление водными ресурсами должно стать ключевым инструментом в адаптации к изменению климата.

Для Таджикистана, который не имеет других энергетических источников, именно производство гидроэлектроэнергии является гаранцией социально-экономического развития, обеспечения благосостояния людей, а также достижения Целей Развития Тысячелетия. Являясь страной, не имеющей выхода к морю, мы исходим из убежденности в том, что для достижения устойчивого развития рациональное использование водных ресурсов является ключевым элементом. При этом наш подход исходит из учета потребностей окружающей среды и удовлетворения реальных нужд соседних государств.

Позиция Таджикистана по водно-энергетическим вопросам в Центральной Азии, такова, что ни один осуществляемый у нас гидроэнергетический проект не направлен против интересов какой-либо другой стороны. Данная работа ведется транспарентно и с учетом общерегиональных интересов. Мы готовы к самому тесному сотрудничеству со всеми странами региона по всему комплексу вопросов управления водными ресурсами. На протяжении последних лет, об этом не раз было четко заявлено Президентом страны Эмомали Рахмоном, в

том числе с трибун 64-ой и 65-ой сессий Генеральной Ассамблеи ООН, Алма-тинского саммита государств–учредителей МФСА, Копенгагенского саммита по изменению климата и других международных форумов по водной проблематике. Мы уверены, что инвестирование в освоение гидроэнергетического потенциала Таджикистана намного сблизит интересы наших стран и будет взаимовыгодным с учетом наличия огромного рынка сбыта в Центральной и Южной Азии.

Наряду с этим, в целях обеспечения водной безопасности в Центральной Азии в условиях демографического взрыва и бесконтрольного освоения всё новых и новых земель, а также расточительного, бесхозяйственного расхода воды, Республика Таджикистан обратилась к Организации Объединенных Наций и её соответствующим структурам провести комплексную экспертизу влияния абсолютно устаревшей, неэффективной системы водопользования региона, а также огромного количества водохранилищ низовья на экологическую обстановку. Ведь именно нерациональное использование водных ресурсов орошаемым земледелием и строительство громадных водохранилищ, объём которых в 1,5 раза превышает нынешний объём Аральского моря, привело к гибели этого некогда крупного моря. В связи с масштабным освоением новых орошаемых земель в странах низовья, площадь которых за относительно короткий срок была увеличена с 4 до более 8 млн. га, в два раза увеличился забор воды из двух основных рек региона – Амударьи и Сырдарьи. Это привело к резкому сокращению стока в Аральское море, вследствие чего, на сегодня море потеряло более 90% своего объема и 80% площади.

Вместе с тем наша страна готова внести и определенную лепту в улучшение климата. Сегодня около 70% вырабатываемой электроэнергии в странах Центральной Азии приходится на тепловые станции, которые ежегодно выбрасывают миллионы тонн углекислых газов в атмосферу. В то же время, Таджикистан располагает огромным гидроэнергетическим потенциалом – 527 млрд. кВт часов в год, который на данном этапе освоен лишь на 5–6%. Этот потенциал превышает нынешние потребности стран Центральной Азии в три раза, и её дальнейшее освоение позволило бы не только сократить вы-

бросы миллиардов тонн углекислых газов в атмосферу, но и значительно сэкономить запасы нефти, газа и угля, которые интенсивно используются некоторыми странами региона для выработки электроэнергии. Завершение, например, строительства только Рогунской ГЭС в Таджикистане наряду с тем, что обеспечит надежное орошение более 3 млн. га земель бассейна Аму-дарьи в маловодные и засушливые годы, ещё позволит сократить выбросы сотни миллионов тон углекислого газа в атмосферу. Немаловажным является и значение водохранилищ, которые строятся при гидроэлектростанциях. На фоне наблюдаемого в Центральной Азии возрастаания дефицита водных ресурсов они играют важнейшую роль в обеспечении водной безопасности, а также способствуют предотвращению таких экстремальных гидрологических явлений, как паводки, сели и наводнения.

Энергоресурсы имеют решающее значение для устойчивого развития. Доступ к энергии играет центральную роль в обеспечении социально-экономического развития, ликвидации нищеты и голода. Республика Таджикистан на протяжении более десяти последних лет живет в условиях жесточайшего дефицита электроэнергии в зимний период. При отсутствии других источников энергии, Таджикистану, обладающему огромным гидроэнергетическим потенциалом, жизненно необходимо планомерное и комплексное развитие этой отрасли. Поэтому наша страна всячески поддерживает инициативу по обеспечению универсального доступа к современным энергетическим услугам и сокращению глобальной энергоинтенсивности на 40 процентов к 2030 году.

Комплексное развитие гидроэнергетики вкупе с использованием потенциала других видов возобновляемой энергии позволит не только увеличить мощность, но и будет способствовать обеспечению стабильности и повышению эффективности энергосистем, значительному сокращению вредных выбросов в атмосферу. Таджикистан не раз выступал с инициативой о совместном освоении этих богатых гидроэнергетических ресурсов и выразил готовность вместе работать с любыми заинтересованными сторонами, и особенно со странами Центральной Азии, в этом направлении.

Таджикистан поддерживает основные условия нового соглашения по климату, предусматривающее ограничение и сокращение потребления ископаемого углеродного топлива, более широкое использование возобновляемых источников энергии, восстановление лесов и улучшение землепользования. При этом считается, что годом сравнения, как указано в рекомендациях Межгосударственной группы экспертов по изменению климата (МГЭИК), должен оставаться 1990 год.

Необходимо отметить, что Республики Таджикистан среди более 200 стран мира по удельным выбросам двуокиси углерода занимает 150 место и её доля в глобальное потепление является одним из самых низких в мире. А в Центральной Азии по объемам выбросов страна занимает последнее место – её доля в общей региональной величине – менее 5%. Это объясняется, главным образом, использованием гидроресурсов, дающих экологически чистую энергию. Более 95% энергии в стране производится гидро-электростанциями, которые в отличие от тепловых станций, не являются источниками вредных выбросов.

Другой вектор наших усилий это передача технологий, обеспечивающих экономию и рациональное расходование имеющихся природных ресурсов. Передача технологий также способствует достижению задач и целей развития при одновременном сокращении антропогенного влияния на климат.

Ключевым составляющим общих усилий в борьбе с изменением климата является финансирование. Без надлежащего финансирования адаптационных мер, усилий по сокращению вредных выбросов и передаче технологий все наши добрые намерения могут остаться нереализованными. Поэтому Таджикистан приветствует предусмотренную новым соглашением инициативу увеличения объемов финансовой и технической помощи развивающимся странам. В силу ограниченных возможностей эти страны больше всех сталкиваются с серьезными негативными последствиями изменения климата, в связи с чем, укрепление их адаптационного потенциала чрезвычайно важно и востребовано.

Республика Таджикистан поддерживает усилия мирового сообщества в предотвращении негативных последствий измене-

нения климата и выступает в поддержку проекта нового документа по климату, принятие которого имеет решающее значение для будущего человечества.

В заключение хотел бы поделиться несколькими рекомендациями:

1. Необходимо форсировать создания Международного фонда сохранения ледников, неоднократно озвученная Президентом Республики Таджикистан на различных международных форумах, который мог бы объединить усилия стран региона и международного сообщества в этом стратегически важном секторе. В этом плане Таджикистан приветствует предусмотренное новым соглашением увеличение объемов финансовой и технической помощи развивающимся странам.

2. Проведение комплексной экспертизы влияния абсолютно устаревшей, неэффективной системы водопользования региона, а также огромного количества водохранилищ низовья на экологическую обстановку .

3. Проведение исследование только ледника Федченко, являющегося одним из крупнейших ледников мира, позволит определить реконструкцию климата за последние несколько тысяч лет. Результаты этих исследований, безусловно, сыграют важную роль в развитии мировой науки о климате.

4. Очевидно, что под воздействием глобального изменения климата произойдут определенные трансформации и в энергетическом секторе. Увеличение числа экстремальных погодных явлений, которые согласно прогнозам Межправительственной группы экспертов ожидают нас в результате климатических изменений, приведут к определенным сдвигам в энергопотреблении. Исходя из этого, принятие адаптационных мер и достижение устойчивости в энергетическом секторе с учетом изменяющегося климата должно рассматриваться мировым сообществом в качестве приоритетного вопроса для достижения устойчивого развития.

5. Следует создать региональные и международные чрезвычайные фонды в структуре ООН в целях устранения барьеров и трудностей на пути обеспечения доступа каждого к чистой питьевой воде и санитарии. В этой связи, таджик-

ская сторона считает необходимым уделить должное внимание вопросам обеспечения прав на воду и санитарии. Считаем, что водный аспект также должен найти должное отражение в глобальном соглашении по изменению климата, так как изменение климата уже оказывает серьезное влияние на ресурсы пресной воды

6. Поддержка правительств Центральной Азии в подготовке Национальных планов по адаптации к изменению климата, и Национальных планов приемлемых мер по предотвращению изменения климата и планов по низкоуглеродному развитию.

НАҚШИ ИЧЛОСИЯИ XVI ДАР БАРҚАРОРИИ ДАВЛАТИ ДУНЯВӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

*(Матни суханронӣ дар конфронси ҷумҳуриявии
иљмию амалии «Нақши ичлосияи XVI-уми Шӯрои Олий
дар барқарории давлати дунявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»,
Душанбе, 25 октябри соли 2012)*

Ичлосияи таърихии XVI-уми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба фаъолияти қонунгузории давраи навини Тоҷикистони соҳибистиклол ибтидо гузошт. Маҳз ба шарофати ин Ичлосия шаҳрвандони Тоҷикистон таъмини соҳибихтиёрии давлаташонро дарк намуда, баробарҳукуқӣ ва дӯстии тамоми миллату ҳалқиятҳоро эътироф карда, Сарқонуни нави мамлакатро 6 ноябри соли 1994 қабул намуданд. Қабули Сарқонун (Конститутсия), интихоби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, вакилони ҳалқ ба Мачлиси Олий ва мачлисҳои маҳаллӣ дар асоси Сарқонуни нав ва тасдиқу таъйини ҳамаи соҳторҳои давлатӣ моро ба сӯйи таҳқими ҳокимият ва соҳтмони чомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявӣ дар мамлакат ҳидоят менамуд.

Тавре зикр шуд, Ичлосияи XVI-уми Шӯрои Олии ҶТ заминаи соҳти давлатдории навини тоҷикон, яъне бунёди давлати демократии дунявии ҳуқуқбунёдро гузошт, вале дар канори моҳияти демократию ҳуқуқбунёд доштани давлати мо, ҳам ҳассосият ва ҳам аҳамияти мавзӯи бунёди давлатдории дунявӣ талаб мекунад, ки дар бораи он ҳамчун масъалаи алоҳида ва ҳамчун дастоварди бисёр хоссаи чомеаи мо дар ин давра сухан гӯем.

Бояд дар аввал ба ёд биёрем, ки чаро роҳбарияти нав ва мардуми бузургвори Тоҷикистон дар Ичлосияи XVI-ум маҳз низоми дунявии давлатдориро интихоб намуд. Дар он рӯзҳо, ки мо ба тозагӣ аз зери як идеологияи томгаро озод шуда будем, доираҳои муайяни хориҷӣ ҳолати ҳарҷу марҷи сиёсию идеологии чомеаро ғанимат дониста, меҳостанд чомеаи моро ба зери идеологияи дигар дароварда, соҳти дилҳоҳи давлатии ҳудро дар Тоҷикистон бунёд намоянд. Баъзе нерӯҳои аз назари сиёсӣ ҳанӯз бисёр бетаҷрибаи дохилӣ низ ин гояро

дастгирӣ намуда, зери шоирҳои онҳо соҳтани як давлати идеологии дигарро дастгирӣ намуданд. Аммо онҳо ин воқея-ятро дар назар нагирифтанд, ки низоми сиёсию идеологии дар назардоштаи онҳо на ба воқеяти таърихи муосири Тоҷикистони пасошӯравӣ, на ба сатҳ ва тарзи тафаккури онрӯзai мардуми кишвар ва на ба хусусиятҳои равандҳои сиёсию геополитикии минтақа ҳеч созгорӣ надорад. Аз ин рӯ, агар Тоҷикистон ба ин варта фурӯ мерафт, мо ҳаргиз аз гирдobi ихтилофҳои ақидатии дохилӣ ва низоъҳои беохир бо кишварҳои ҳамсоя ва ҷаҳони ҳориҷӣ берун намеомадем. Ин буд, ки интихоби тарзи давлатдории дунявӣ як интихоби дуруст, огоҳона ва ҷиддии ҷомеаи Тоҷикистон дар он рӯзҳои мушкил буд.

Бартарии низоми дунявии давлатдорӣ дар он аст, ки дунявият худ идеология набуда, дар муқобили ҳеч мафкураи дигар қарор намегирад ва низоми идеологӣ ба вучуд намеоварад, балки дунявият як шароит буда, аз як тараф, баробарӣ ва фаъолияти дар назди қонун баробари мафкураҳои гуногунро кафолат медиҳад ва аз тарафи дигар, имкон намедиҳад, ки як мафкура худро идеологияи давлатӣ эълон карда, намояндагони мафкураҳои дигарро зери фишор қарор диҳад. Ин моҳияти низоми дунявии Тоҷикистон дар банди ҳаштуми Сарқонуни кишвар ба таври дақиқ сабт шудааст. Дунявият ҳамчун соҳти давлатдорӣ худ як идеология нест, балки шароити баробари фаъолияти мафкураҳост.

Албатта, баъзе нерӯҳои сиёсӣ ҳамеша талош доштанд, ки соҳти дунявии давлатдориро ҳамчун давлати дорои моҳияти зиддиинӣ маънидод намуда, ба ин восита мардуми мусулмони Тоҷикистонро дар муқобили давлати худ қарор диҳанд, ки албатта, ин як мавқei сирфан сиёсии онҳо буд. Ҳусусан, дар тӯли фаъолияти Комиссияи оштии миллӣ масъалаи аз Конститутсияи Тоҷикистон бардоштани мағҳуми дунявият яке аз муҳимтарин ва тӯлонитарин баҳсҳои ҷонибҳои тоҷик буда, ҳудуди 30 ҷаласаи кори ин комиссия фақат дар атрофи ин масъалаи ҳассос доир шудааст. Вале нерӯҳои солим қотеъона исрор доштанд, ки ин интихоби таърихии мардуми Тоҷикистон бояд дар Сарқонуни кишвар боқӣ монад, зоро мардуми мо эътиқод дорад, ки соҳти давлатдории дунявӣ ҳаргиз моҳияти зиддиисломӣ надошта, баръакс, барои рушди озодонаи

дин ва татбиқи дурусти асли озодии вичдон барои ҳамаи шаҳрвандон шароити мусоид фароҳам меоварад. Аз ин рӯ, ҷонибдории қотеъонаи мардум аз он ҳаргиз маъни мухолифат бо исломро надошт ва надорад.

Мардуми шарифи Тоҷикистон мардуми боимон буда, дунявиятре на ҳамчун мавқеи имонӣ ва идеологӣ, балки ҳамчун механизми танзими муносабатҳои идеологӣ ва ҳамчун соҳти давлатдорӣ пазируфтааст. Аз ин рӯ, ҳеч кас ҳақ надорад, ки эътиқоди динии шахси дигар ва эътиқоди динии мардуми мусулмони Тоҷикистонро зери шубҳа гузорад.

Моҳияти асосии низоми давлатдorии дунявӣ дар он аст, ки дар он мақомоти роҳбарикунандаи ҷомеа, аз ҷумла, роҳбарияти давлат дар асоси қонун аз тарафи мардум интихоб шуда, аз тарафи мардум назорат мешаванд ва дар назди мардум ҳисботдиҳанд мебошанд. Яъне дар низоми давлатдorии дунявӣ роҳбари давлат ва ё мақомоти давлатӣ моҳияти муқаддас, даҳлноразир ва илоҳӣ надошта, мисли роҳбарони низомҳои динии теократӣ аз номи Ҳудо гап намезананд ва аз номи Ҳудованд ҳукumat намекунанд. Албатта, дар таълимоти дини мубини ислом Паёмбар фиристодаи Ҳудованд буда, аз тариқи ваҳӣ аз номи Парвардигор сухан мегӯяд, вале дар ислом ин ҳуқуқ, имтиёз ва хусусияти истисноии танҳо Паёмбар аст. Дар давраи пас аз ӯ бошад, ҳеч кас ҳақ надорад ҳудро намояндаи Ҳудо эълон намояд ва аз номи Парвардигор сухан бигӯяд ва ҳукumat кунад.

Тавре аз таъриҳ огоҳем, ҳуди чаҳор ҳалифаи рошидин, ки пас аз Паёмбари ислом ба навбат ба сари ҳукumat омаданд, аз тариқи интихobot ва ё гирифтани байъати мардум, яъне раъий мардум, ба ин мақом расидаанд. Ҳеч қадоме аз онҳо бо вучуди он, ки шахсони ботақвою донишманд ва аз саҳобагони бузурги Паёмбари ислом буданд, мақоми муқаддаси даҳлноразир ва дараҷаи намояндагии Ҳудовандро надоштанд ва ҳудашон низ ба ин амр таъкид мекарданд. Агар ба забони имрӯз баён шавад, онҳо аз тариқи механизми дунявӣ ва демократӣ интихоб шуда буданд. Ҳамаи ин нишон медиҳад, ки низоми дунявӣ ҳамчун соҳти давлатдорӣ ва ҳамчун механизми шаклгirии ниҳодҳои роҳбарии давлат, бо ислом, хусусан, бо мазҳаби аҳли суннат ва ҷамоат, ки аксари кулли мардуми Тоҷикистон пайрави он ҳастанд, низ мухолифати ҷавҳарӣ

надорад. Яъне ислом низ дар ин масъала маҳз мақоми мукаддас надоштани роҳбари давлат, аз тарафи мардум интихоб шудан ва аз тарафи мардум назорат шудани онро талаб мекунад, ки талаботи низоми дунявии давлатдорӣ низ чунин аст.

Ва ниҳоят, чун имрӯз сухан аз он низоъҳои фикрию ақидатӣ меравад, бори дигар такрор менамоям, ки ҳодисаҳои он солҳо бояд барои ҳамаи мо дарси ибрат шуда бошанд, зеро ҳанӯз ҳам гоҳҳо шоҳиди он мегардем, ки дар баъзе доираҳои ҷомеа баҳсҳои идеологӣ ва дохилидинӣ ҳамчунон идома мейбанд. Албатта, будани баҳсу монозираҳои илмии фикҳию ақидатӣ як падидаи доимӣ ва то ҷое мусбат аст, вале вақте фарҳанги чунин баҳсҳо риоят нашуда, он ба муҳити мардуми одӣ қашида мешавад ва ё ҷонибҳо ба муқобили ҳамдигар аз воситаҳои ахбори умум истифода менамоянд, он аз ҷорҷӯбай баҳси солими илмию ақидатӣ берун рафта, моҳияти ҳаробиовар мегирад.

Уламои исломии кишвар бояд дар баробари ҳифзи суботу оромиши ҷомеа ва ҳифзи ваҳдату ҳамдигарфаҳмии мардум масъул бошанд. Мо бояд ҳамаи неруи зехнӣ ва маънавии худро, аз ҷумла таълимоти бузурги дини мубини исломро маҳз барои нашри покиу тақво дар ҷомеа, барои некусозии ахлоқи мардуми худ, барои таъмини беҳрӯзии шаҳрвандон ва барои тарбияти инсони комил равона намоем. Ин аст рисолати маънавии ҳамаи мо ҳам дар назди миллат, ҳам дар назди Ватан ва ҳам дар назди Ҳудованд.

Хулоса, озодии вичдон ҳаққи фитрии ҳар инсон буда, Конститутсия ва қонунҳои Тоҷикистон онро кафолат медиҳанд. Илова бар ин, дар кишвари мо заминаҳои муносиби ҳуқуқӣ ва амалии фаъолияти ташкилотҳои динӣ ва пайравони дину ақидаҳои гуногун фароҳам оварда шудааст. Давлати Тоҷикистон иродай қавии сиёсӣ дорад, ки ин дастоварди муҳими ҷомеаи демократиро, ки маҳз аз Ичлосияи XVI-ум маншъ мегирад, минбаъд низ ҳифз намояд ва идома дихад.

ИЧЛОСИЯИ XVI ВА НАТИЧАҲОИ ТАЪРИХИИ ОН

(*Матни суханронӣ дар конфронси ҷумҳуриявии илмию амалий дар мавзӯи «Ичлосияи XVI-уми Шӯрои Олий ва бунёди давлатдории миллӣ дар Тоҷикистон», Душанбе, 8 ноябри соли 2012)*

Бист сол пеш, 16 ноябри соли 1992 дар толори Қасри Арбоб дар наздикии шаҳри Ҳуҷанд Ичлосияи таърихии XVI-уми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон баргузор гардид, ки Тоҷикистони соҳибиستиклолро аз вартаи ҳалокат ва нобудӣ начот дод. Воқеан, он замон, яъне аз моҳи сентябрь соли 1992 кишварамонро буҳрони шадиди сиёсию иқтисодӣ ва иҷтимоӣ фаро гирифта буд, ки метавонист Тоҷикистонро нобуд қунад. Дар аввалҳои моҳи сентябрь соли 1992 вазъияти вазнини сиёсӣ ба дараҷае расид, ки Президенти Тоҷикистон дар фурӯдгоҳи шаҳри Душанбе аз ҷониби нерӯҳои мусаллаҳи мухолиф ба муҳосира гирифта шуда, ба истеъло маҷбур карда шуд. Дар моҳи октябрь ҳамон сол Ҳукумати ҷумҳурӣ ба сабаби авҷ гирифтани муборизаҳои низомӣ байни нерӯҳҳои муҳталифи сиёсӣ фалаҷ гардида, ба истеъло рафт. Пойтаҳти ҷумҳурӣ–шаҳри Душанбе ба саҳнаи даргириҳои мусаллаҳона ва ҷангӣ бародаркӯш мубаддал шуд ва Тоҷикистонро фалокати аз байн рафтан таҳдид мекард. Дар чунин вазъи хеле ҳатарнок ва мудҳиш баргузор кардани Ичлосияи XVI-уми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо роҳи начоти Ватан буд. Ба сабаби набудани одитарин шароити амниятӣ дар ш. Душанбе Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор қабул кард, ки Ичлосияи XVI-уми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шаҳри Ҳуҷанд баргузор шавад.

Дар ин Ичлосия аз 197 вакил 186 нафарашон ба роҳбарияти нави Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо сардории шаҳси часур, ватанпараст ва меҳандӯст Эмомалий Раҳмон раъий мусбат дода, сарнавишти ояндаи мамлакатро ба мақсади таъмини сулҳу салоҳ, ободии кишвар ва беҳбудии зиндагии мардум, муйян намуданд. Роҳбарияти нави Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон кори худро дар ин Ичлосия аз ворид кардани муҳимтарин ва заруртарин тағиирот ба Қонунҳои Ҷумҳурии

Тоҷикистон «Дар бораи афви умумӣ» ва «Дар бораи гурезаҳо» шурӯъ намуд, ки дар он замон масъалаҳои доги рӯз буданд. Дар ин Иҷлосия ҳамчунин қумондонҳои гурӯҳҳои муҳталифи даргир савганд ёд карданд, ки ба даргириҳо хотима медиҳанд, сулҳу суботро дар Ватан таъмин менамоянд ва бо ҳам оштии абадӣ мекунанд.

Бояд қайд кард, ки Иҷлосияи таърихии XVI-уми Шӯрои Олии ҶТ дар раванди таъмини сулҳу субот, ризоияти саросарии чомеа, ваҳдату ягонагӣ, вусъати худогоҳиву ҳудшиносӣ, ифтихору ҳувияти миллӣ, ватандӯстию меҳанпарастӣ ва ба муттаҳидӣ даъват кардани ҳалқи тоҷик нақши муассир дошт, ки дар ҳамин замина минбаъд ташаккули андешаи созанда ва муосири миллии мо тадриҷан шурӯъ гардид. Ҳадафи асосӣ аз ин иқдомот амалан таҳти як парчам ва рамзҳои давлати мустақил гирд овардану минбаъд муттаҳид соҳтани нерӯҳои гунонги сиёсӣ, гурӯҳҳои силоҳбадаст ва тамоми мардуми ошуфтаву парешонгаштаи Тоҷикистон буд. Зоро дар он айём қисми зиёди одамоне, ки огоҳона ё ғайриогоҳона ба сиёsat гароида буданд, пойбанди талошҳои афзалият додан ба манфиатҳои маҳдуди маҳаллӣ буданд. Дар ҷунин шароит қабули рамзҳои давлатӣ – Нишон ва Парчами миллӣ ва дар айни замон муайян кардани самтҳои минбаъдаи пешрафти қишвар ба сӯйи чомеае, ки ҷавобгӯйи манфиатҳои тамоми мардум ва мутобиқ ба меъёрҳои чомеаи муосир ва мутамаддин бошад, аз ҷумлаи масъалаҳои умдатарини кори Иҷлосия буд.

Иҷлосияи XVI-уми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон моҳияти таърихӣ дошта, бобати ҳалли маҷмӯи проблемаҳои чомеаи оташгирифта ва роҳҳою усулҳои ба эътидол овардани вазъияти мамлакат 74 санади ҳуқуқӣ, аз ҷумла 15 қонун, 52 қарор, 6 фармон, 1 изҳорот қабул намуд, ки аз як ҷиҳат, салоҳијату ваколати онро собит менамуданд, аз дигар тараф, он санадҳо барои солҳои минбаъдаи мардуми қишвари дорои сабқаи бузурги таърихӣ ҷун як барномаи мукаммал ҳисоб меёфтанд. Зоро дар партави қарорҳои Иҷлосияи мазкур ва такя ба соҳибиستиклолии давлатӣ рушди имрӯзу фардои қишвар ба ҷунин дастури ҷиддан таҳиягардида эҳтиёҷ дошт.

Роҳбарияти нави Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон баъд аз ҳатми Иҷлосия ба шаҳри Душанбе омад, ки дар он ҷо ҳатто нони ҳӯрдан пайдо кардан мушкил буд. Лекин ба ин мушкилоти рӯзгор нигоҳ накарда, пеш аз ҳама, бо барномаи муҳими

сиёсій ба халқи шарифи кишвар мурочиат намуданд, ки бояд ҳарчи зудтар дар тамоми гұшаву канори Тоҷикистон ҳокимият ва мақомоти идоракунӣ барқарор гарданد, гурезаҳо ба шахру деҳот ва манзили худ баргардонида шуда, бо сару либос, ҳӯркворӣ таъмин шаванд. Фаъолияти мунтазами корхонаҳову муассисаҳо, хоҷагиҳо барқарор карда шуда, Артиши миллӣ таъсис дода шавад ва амнияти давлатӣ таъмин гардад.

Раёсати Шӯрои Олий ва Шӯрои вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти таъмини мардум, беҳбуд баҳшидан ба сатҳи зиндагии аҳолии кишвар ва аз вартай мушкилоти иқтисодӣ ва иҷтимоӣ берун овардани халқ як силсила қарору фармонҳо қабул кард. Бештари ин қарору фармонҳо барои ҳаллу фасли масъалаҳои доги рӯз, ба монанди афви умумӣ, ҳалъи силоҳ, мубориза ба муқобили ҷинояткорӣ, таъмини мардум бо ҳӯркворӣ, зиёд намудани маош, мустаҳкам кардани муносибатҳои байнамилалӣ равон карда шуда буданд. Барои ба эътидоли комил овардани вазъияти доҳилии кишвар роҳбаријати Тоҷикистон қўшиш намуд, ки мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва идорӣ, низоми судӣ ва мақомоти ҳифзи тартиботу қонунро ҳамаҷониба мустаҳкам намоянд.

Таҳлили татбиқи аснод ва маромномаҳои Ичлосияи таърихии XVI-уми Шӯрои Олии ҶТ дар зиндагии иҷтимоӣ ва сиёсии кишварамон ва натиҷаҳои таърихии он то ба имрӯз моро ба хулосаҳои зерин овард:

1. Яке аз вазифаҳои асосие, ки дар Ичлосияи таърихии XVI-уми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян гардида буд, ба Ватан баргардонидани гурезаҳои иҷборӣ ва таъмини сулҳу субот дар кишвар буд. **Дар натиҷа дар давраи солҳои 1993-2000 ҳамагӣ ба ҷойҳои доимии зисти худ дар саросари мамлакат 950 599 нафар бозгардонида шуданд**, ки аз ҷумлаи онҳо аз кишварҳои Иттиҳодияи Давлатҳои Мустақил – 201 601 нафар, Афғонистон – 51 345 нафар, аз ноҳияҳои гуногуни Ҷумҳурии Тоҷикистон – 697 653 нафар буданд.

2. Вазифаи муҳими дигар ин таъмини сулҳу субот, ризояти саросарии чомеа, ваҳдату ягонагӣ буд. **Дар натиҷаи музокироти тӯлонии байни тоҷикон, ки аз 5 апрели соли 1994 то 27 июни соли 1997 дар кишварҳои гуногуни ҷаҳон: Афғонистон, Покистон, Эрон, Қазоқистон, Қирғизистон, Русия, Туркманистон** идома ёфт, мұяссар шуд, ки дар 9 даври музокирот ва 6 мулоқоти сарон 40 санади барои миллат муҳим ба имзо расонида

шавад, ки бузургтаринаш «Созишномаи умумӣ дар бораи истикори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон» буд.

3. Дар Ичлосия фаъолияти қонунгузории давраи навини Тоҷикистони соҳибистиқлол баррасӣ ва тасдиқ гардид. Дар натиҷа Сарқонун (Конститутсия)-и нави мамлакат 6 ноябрی соли 1994 қабул гардид. Қабули Конститутсия, интихоби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, вакилони ҳалқ ба Маҷлиси Оли ва маҷлисҳои маҳаллӣ дар асоси Сарқонуни нав ва тасдиқу таъйини ҳамаи соҳторҳои давлатӣ моро ба сӯйи таҳқими ҳокимиёт ва соҳтмони ҷомеаи демократӣ ва ҳуқуқбунёду дунявӣ дар мамлакат ҳидоят намуданд.

4. Ичлосияи таъриҳӣ масъалаи бозсозии аввалиндарачаи Ватан ва пешбуруди рушди иқтисодиро ҳамчун вазифаи асосӣ нишон дод. Дар натиҷа баъд аз барқарории сулҳу субот бозсозии Ватан шурӯъ шуд.

Дар ин давра иншооте, ба монанди соҳтмони роҳи оҳани Курғонтеппа–Қӯлоб, роҳи мошингарди Қӯлоб–Ҳоруғ–Кулма–Қароқурум, туннели ағбаи Анзоб, соҳтмони неругоҳи барқии обии Санѓтӯда, азnavсозии фурудгоҳҳои шаҳрҳои Душанбе, Ҳучанд, таъмиру азnavсозии роҳу пулҳои харобшуда дар воҳидҳои Раҷту Ваҳш ва садҳо тарҳҳои дигар амалий гаштанд.

5. Ичлосияи XVI масъалаи гузаштан ба иқтисоди бозорӣ ва рушду намӯи иқтисоди Тоҷикистонро заруртарин масъала ҳисобида, ичрои онро тақозои замон номид. Дар натиҷа, Ҳукумати ҷумҳурӣ Барномаи комплексии дигаргунсозиҳои иқтисодиро барои солҳои 1995–2000 таҳия намуда, онро соли 1995 дар Ичлосияи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба тасвиб расонд. Мутобиқи ин барнома барои гузаштан ба иқтисоди бозорӣ лозим буд, ки дигаргуниҳо дар се самт: озодкунии иқтисодиёт, гузаронидани тағиироти соҳторӣ ва дигаргуниҳои ниҳодӣ сурат гиранд.

Ин барнома ба озодсозии нарҳи ҳамаи молу маҳсулоту хизматрасониҳо, ривочу равнақи савдои хориҷӣ, вусъат додани ислоҳоти воқеии соҳаи кишоварзӣ, бахши молиявию бонкӣ, ҳусусигардонии моликиятии давлатӣ, ташаккули заминаҳои ҳуқуқии иқтисоди бозорӣ равона гардида буд. Дар баробари ин, тақсим намудани 75 ҳазор гектар замин ба мардум аз ҷумлаи чорабиниҳое буд, ки аҳолиро аз хатари гуруsnагӣ раҳо бахшид. Ҳамаи ин имкон дод, ки аз соли 1997 сар карда, болоравии иқтисодиёт таъмин карда шавад. Чунончи, агар дар соли

1997 афзоиши Маҷмӯи маҳсулоти дохилии кишвар 1,7 дарсадро ташкил карда бошад, пас дар муддати солҳои 2000–2008 ба ҳисоби миёна то 8,8 расонида шуд.

Доир ба зиёд кардан андозаи маоши ҳадди ақал, музди меҳнати кормандони ташкилоту муассисаҳои бучавӣ, хусусан, баҳшҳои илм, маориф, фарҳанг, тандурустӣ ва нафақа 20 фармони Президент ва 30 қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба имзо расид, ки дар асоси онҳо андозаи маоши ҳадди ақал 64,3 маротиба афзуд. Агар ҳачми умумии буҷети давлатӣ ба сари ҳар нафар аҳолии кишвар дар соли 1997 ҳамагӣ 19,8 сомониро ташкил карда бошад, пас он дар соли 2011–1060 сомониро ташкил дод. Яъне Маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ (ММД) ба ҳар сари аҳолӣ нисбат ба соли 1997-ум 43 баробар ва дигар нишондихандай муҳими рушди иҷтимоиву иқтисодии кишвар – даромади буҷаи давлатӣ ба сари ҳар нафар аҳолии кишвар аз соли 1998 инҷониб тадриҷан афзоиш ёфта, қариб 54 баробар зиёд гардидааст. Музди миёнаи як коргар дар мамлакат дар соли 2011 нисбат ба соли 1997-ум 89 баробар зиёд гардида, ҳоло беш аз 440 сомониро ташкил медиҳад ва андозаи миёнаи нафақа 118 баробар афзудааст. Дар ин самт қабули Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатиро бояд маҳсус зикр кард, ки дар натиҷаи татбиқи он рӯзгори мардум то андозае ба эътидол оварда шуд.

6. Иҷлосияи ХУ1 заминай таҳқими робитаҳои бисёргамтиро бо тамоми кишварҳои ҷаҳон ва созмонҳои мультабари ҷаҳонӣ гузошт. Дар натиҷа, фаъолияти амалгароёна, пешбинишаванда, мутавозин ва ташабbusкоронаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар муносибат бо давлатҳои дигар имкон дод, ки обру ва эътибори он дар ҷомеаи ҷаҳонӣ тайи бист соли охир ба маротиб биафзояд. Зикр кардан коғист, ки маҳз ба шарофати ташабbusҳои соандай роҳбарияти Тоҷикистон Маҷмаи Умумии СММ соли 2003-ро ҳамчун «Соли байналмилалии оби тоза», солҳои 2005–2015-ро Даҳсолаи байналмилалии амалиёти «Об барои ҳаёт» ва соли 2013-ро «Соли байналмилалии ҳамкорӣ дар соҳаи об» эълон намуд.

Ба шарофати ҳамкориҳои фаъолонаву судманди Ҷумҳурии Тоҷикистон бо яке аз зерсоҳторҳои СММ оид ба масъалаҳои илм, маориф ва фарҳанг (ЮНЕСКО) мо тавонистем, ки ҷашинвораҳои 1150-солагии асосгузори адабиёти форсӣ–тоҷикӣ Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ ва 100-солагии шоири бузурги тоҷик

Мирзо Турсунзода таҷлил карда шуда, ёдгории таърихии тоҷикон Саразми Панҷакент ба феҳристи мероси уму-миҷаҳонии ин созмони бонуфуз ворид гардида, ҳамасола 12 май ҳамчун Рӯзи “Шашмақом” (2003) ва 21 март Рӯзи ҷашни байналмилалии Наврӯз эълон шавад.

Бо ибтикори ҷониби Тоҷикистон дар доираи Созмони исломии илм, фарҳанг ва маориф (ИСЕКО) низ ҷанд тадбири муҳими илмию фарҳангӣ, ба монанди баргузории ҷашинаҳои Мир Сайд Алии Ҳамадонӣ, Носири Ҳусрави Қубодиёни, Муҳаммад Фаззолӣ, Имоми Аъзам ва Имом Бухорӣ, эҳёи ёдгориҳои таърихии Ҳулбук, Кӯлоб, Истаравшан, Панҷакент, Ҳисор, Рӯшон ва Муъминобод, баргардон ва нашри Қуръони мачид ба алифбои кирилӣ амалӣ гашт.

Бале, бояд соғдилона эътироф намуд, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар 21 соли Истиқлолияти давлатӣ мушкилоти зиёдеро аз сар гузаронида, ба ҷаҳониён исбот намуд, ки миллати тоҷик соҳибватану соҳибтамаддун, сулҳпарвару ояндасоз аст. Табиист, ки қишвари тоза ба истиқлол расида мушкилоти зиёди иқтисодӣ дорад. Ба ҳамагон маълум аст, ки мо дар марҳалаи анҷоми ислоҳотҳои иқтисодӣ қарор дорем ва давомнокиу натиҷадиҳии ин ислоҳот ҳануз моро қаноат карда наметавонанд. Сифати рушди иқтисодӣ то ҳол таъмин нашудааст. Қобилияти рақобатпазирии иқтисодиёт ҳоло хеле кам аст. Дар ин самт баҳогузорӣ ба натиҷаҳои рушд дар сатҳи қишвар, соҳаҳо ва минтақаҳои ҷумҳурӣ бо дарназардошти афзоиши ҳосилнокии меҳнат бояд асоснок шавад. Ба ғайр аз ин, низоми устувори таҳлил ва ояндабинии нишонаҳои таъсири буҳронҳои муҳталифи ҷаҳонӣ ба иқтисоди ҷумҳурӣ то ҳол шакл нағирифтааст. Дар ин низом бояд таҳия ва таҳлили сатҳи бехатари нишондигандои инкишофи иқтисодию иҷтимоии ҷумҳурӣ, минтақаҳо, соҳаҳо дар доираи механизми пешгирии вазъиятҳои манғӣ дар иқтисод таъмин гардад. Аммо муҳимтар аз ҳама ин аст, ки миллати мо азми қавӣ, иродай росих ва самти дурустӣ зиндагӣ дорад ва ин фазилатҳо ин миллатро аз ҳама душвориҳо берун ҳоҳанд овард.

НАҚШИ ИЧЛОСИЯИ XVI ШӮРОИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОЧИКИСТОН ДАР НИГАҲДОРӢ ВА РУШДУ ПЕШРАФТИ ИҚТИСОДИЁТИ ТОЧИКИСТОН

Ичлосияи XVI-уми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соҳти конститутсиониро барқарор намуда, ҳаробашвии пурраи низоми иқтисодии мамалакатро пешгирий намуд ва ба татбиқи дигаргуниҳо дар иқтисоди кишвар ибтидо гузошт. Ҳукумати ҷумҳурий қадамҳои нахустини худро аз таъмини рушду пешрафти устувори иқтисоди миллӣ ва беҳтар кардани сатҳи зиндагии ҳалқ дар заминай татbiқ ва инкишофи механизмҳои иқтисоди бозорӣ оғоз намуд. Марҳалаи ибтидоии амалӣ намудани ислоҳоти иқтисодӣ асосан ба ташкили асосҳои ҳуқуқии низоми нави иқтисодӣ, ташаккул ва такмили давлатдорӣ, қолабшикани тафаккури кӯҳна равона гардида буд. Дар чунин шароит гузариш ба иқтисоди бозорӣ дар шароити басо душвор сар шуд. Дар натиҷаи канда шудани робитаҳои ҳочагидорӣ бо ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ фаъолияти корхонаҳои маҳаллӣ коҳиш ёфт, сатҳи баланди бекорӣ ва таваррум ба паст шудани шароити зиндагонии аҳолӣ ва тезутунд шудани мушкилоти камбизоатӣ таъсир расониданд. Дар баробари ин ноустувории сиёсӣ ва ҷанги шаҳрвандӣ монеаи ҷиддӣ барои гузаронидани ислоҳот гашта, ба фазои сармоягузории кишвар ҳалал мерасонд. Дар натиҷа дар давраи аз соли 1991 то соли 1996 Маҷмӯи маҳсулоти доҳилӣ (ММД) дар ҷумҳурий 67,4% коҳиш ёфта, истеҳсоли маҷмӯи маҳсулоти кишоварзӣ 52,8% кам гардид ва таназзул дар истеҳсолоти саноатӣ 65,8%-ро ташкил дод. Қарзҳои берунӣ ва доҳилӣ босуръат афзоиш ёфта, дар бозори истеъмолӣ маводи ҳӯрокворӣ ва молҳои аввалиндарачаи ниёзи мардум намерасид.

Дар чунин вазъияти душвор ва хеле мураккаб Ҳукумати ҷумҳурий Барномаи комплексии дигаргунсозиҳои иқтисодиро барои солҳои 1995–2000 таҳия намуда, он соли 1995 дар Ичлосияи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба тасвиб расид. Мутобиқи ин барнома, барои гузаштан ба иқтисоди бозорӣ лозим буд, ки дигаргуниҳо дар се самт: озодкунии иқтисодиёт, гузаронидани тағијироти соҳторӣ ва дигаргуниҳои ниҳодӣ сурат гирад.

Ин барнома ба озодкуний нархи ҳамаи молу маҳсулот ва хизматрасониҳо, вусъати савдои хориҷӣ, вусъат додани ислоҳоти воқеии соҳаи кишоварзӣ, бахши молиявию бонкӣ, хусусигардонии моликияти давлатӣ, ташаккули заминаҳои ҳуқуқии иқтисоди бозорӣ равона гардида буд. Дар баробари ин, тақсим намудани 75 ҳазор гектар замин ба мардум аз ҷумлаи чорабиниҳое буд, ки аҳолиро аз хатари гуруснагӣ раҳоӣ бахшид. Ҳамаи ин имкон дод, ки аз соли 1997 сар карда, болоравии иқтисодиёт таъмин карда шавад. Агар дар соли 1997 афзоиши Мачмӯи маҳсулоти дохилии кишвар (ММД) 1,7 дарсадро ташкил карда бошад, пас тайи солҳои 2000–2008 ба ҳисоби миёна то 8,8 дарсад расонида шуд.

Барномаи мазкур имкон дод, ки раванди хусусигардонии моликият суръат гирад ва бад-ин минвол, танҳо дар солҳои 1991–2000 дар соҳаи саноат 1949 корхона, дар соҳтмон 89 корхона, дар нақлиёт ва алоқа 46 корхона, дар савдо 2056 корхона, дар кишоварзӣ 512 корхона ва дар дигар соҳаҳо 1319 корхона хусусӣ гардонда шуд. Бад-ин тарик, агар дар соли 1991 шумораи корхонаҳои хусусию ғайридавлатӣ ҳамагӣ 2400 адад буд, пас дар натиҷаи амалишавии сиёсати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавриди дастгирии соҳибкорию сармоягузорӣ шумораи корхонаҳои хусусиву муштарак то моҳи декабри соли 2011 дар миқёси ҷумҳурӣ ба 215 078 адад расид, ки ин нисбат ба соли 2010-ум 61 041 ва ё 39,6 дарсад зиёд мебошад.

Қобили зикр аст, ки дар барномаи мазкур ислоҳоти ҳамаи соҳаҳои ҳаёти мамлакат ва ташаккули муносибатҳои нави иқтисодиро вазифаи асосии ин давра эълон гардида, таъмини рушду пешрафти босуботи иқтисодӣ ва ба ин васила баланд бардоштани сатҳу сифати зиндагии мардуми кишвар вазифаи стратегии давлат ва ҳукumat қарор гирифт. Дар ҳамин асос дар кишвар марҳала ба марҳала ислоҳоти амиқи иқтисодию иҷтимоӣ густариш пайдо намуда, таъмини истиқлолияти энергетикӣ, амнияти озуқаворӣ ва аз бунбости коммуникатсионӣ раҳоӣ бахшидани кишвар ҳамчун ҳадафҳои стратегии сиёсати давлат муайян карда шуданд. Дар натиҷаи амалий гардидани барномаҳои иқтисодию иҷтимоӣ фазои мусоид ба вучуд омад, ки раванди ислоҳот ва рушди бонизоми иқтисоди миллӣ мунтазам идома ёфта, тадбирҳои андешидай ҳукумат

чиҳати баланд бардоштани сатҳу сифати зиндагии мардум bemailon татбиқ карда шуданд.

Бояд гуфт, ки муҳимтарин ҳадафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар сиёсати буҷаи давлатӣ, пеш аз ҳама, дастгирии ҳамаҷонибаи рушди соҳаҳои иҷтимоӣ, марҳала ба марҳала бо дарназардошти шароити иқтисодии мамлакат, баланд бардоштани андозаи маошу нафақаи аҳолии мамлакат ва ба ин тариқ беҳтар кардани сатҳу сифати зиндагии мардуми кишвар мебошад.

Аз Ичлосияи XVI-уми Шӯрои Олии ҶТ то имрӯз доир ба зиёд кардани андозаи маоши ҳадди ақал, музди меҳнати кормандони ташкилоту муассисаҳои буҷавӣ, хусусан, баҳшҳои илм, маориф, фарҳанг, тандурустӣ ва нафақа 20 фармони Президент ва 30 қарори Ҳукумати Тоҷикистон ба имзо расид, ки дар асоси онҳо андозаи маоши ҳадди ақал то ҳол 64,3 маротиба афзудааст. Дар ин самт қабули ҳуҷҷати Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатиро бояд маҳсус зикр кард, ки дар натиҷаи татбиқи он рӯзгори мардум то андозае ба эътидол оварда шуд. Баланд бардоштани сатҳ ва сифати зиндагии мардум имрӯз низ яке аз ҳадафҳо ва вазифаҳои муҳиму стратегии Ҳукумати Тоҷикистон мебошад. Дар доираи амалий соҳтани ин ҳадаф барномаҳои дарозмуддату миёнамуҳлат – Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2015-ум қабул ва татбиқ мешавад. Дар натиҷаи татбиқи Стратегияи миллии рушд муюссар шуд, ки суботи иқтисодӣ таъмин гардида, сатҳи камбизоатӣ дар кишвар ба таври назаррас коҳиш дода шавад. Солҳои охир ин нишондиҳанд заиёда аз 30 дарсад паст шуда, вазъи иқтисодию иҷтимоии заиёда аз ду миллион нафар сокини кишвар беҳтар гардид.

Яке аз ҳадафҳои асосии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронидани ислоҳоти зарӯрӣ дар самти **сиёсати буҷавии кишвар буд**. Дар нимаи аввали солҳои 90-ум касри буҷаи ҷумҳурӣ аз дараҷаи ҳудудӣ қариб 9 маротиба зиёдтар буд ва андозаи касри буҷа бо миқёси эмиссияи пул ва суръати таваррум мувоғиқат мекард. Бинобар ин, Ҳукумати ҶТ кам кардани касри буҷетро бо роҳи зиёд намудани даромад, кам кардани ҳароҷот ва ҷалб намудани кредит самти афзалиятноки сиёсати буҷавӣ донист. Солҳои охир касри буҷа ҳангоми

тасдиқи буҷет аз 1%-и Маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ (ММД) зиёд нест ва дар рафти иҷрои буҷет зиёдшавии даромад назар ба ҳароҷот таъмин карда мешавад. Дар самти таҳқими сиёсати буҷавии кишвар як қатор қонунҳои ҳаётан муҳим, ки бештар ба масъалаҳои молиявӣ даҳолат доранд, таҳия ва қабул карда шуданд.

Барои таъмин намудани шаффоғияти андозситонӣ ва истифодаи самарабаҳши маблағҳои давлатӣ Барномаи давлатии иттилоотиқунонӣ мақомоти андозу гумрук ва молияи кишвар таҳия, қабул ва иҷро карда мешавад. Дар баробари ин, низоми ҳазинадорӣ ба низоми алоқаи электронии маблағгузорӣ тақя мекунад, ки ба беҳтар намудани интизоми ҳисботдиҳӣ мусоидат менамояд.

Раванди татбиқи ба нақшагирии миёнамуҳлати буҷетӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли 2007 марҳала ба марҳала оғоз гардид. Дар баробари ин, барои баланд бардоштани самаранокии фаъолияти низоми буҷетӣ ва низоми идоракунии давлатӣ Стратегияи идоракунии молияи давлатии ҶТ барои солҳои 2009–2018 тасдиқ карда шуд, ки ба беҳтар намудани интизоми муттағиқи молиявӣ ва хизматрасонии самаранок нигаронида шудааст. Дар баробари ин, бо қарори Шӯрои ҳамоҳангсозии Идораи молияи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Нақшай сесолаи амалиёти Стратегияи Идораи молияи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2012–2014» тасдиқ карда шуд. Рушди устувори соҳаҳои иқтисодӣ дар солҳои охир имкон дод, ки ҳаҷми даромад ва ҳароҷоти буҷети давлатӣ нисбат ба Маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ (ММД) зиёд гардад. Агар буҷети давлатӣ дар соли 2007 аз рӯйи даромад 3,76 млрд. сомониро ташкил дода бошад, соли 2011 ин нишондиҳанда то 8,4 миллиард расид, яъне афзоиш зиёда аз ду маротибаро ташкил намуд. Ҳароҷоти буҷети давлатии ҷумҳурӣ самти иҷтимоӣ дорад, ҳиссаи ҳароҷоти буҷети давлатӣ барои соҳаи иҷтимоӣ ҳамасола афзоиш меёбад ва дар соли 2011 он нисбат ба 24% соли 1997 40,5%-ро ташкил дод. Дар баробари ин, барои беҳтар намудани шароити муассисаҳои соҳа лоиҳаҳои афзалиятноки сармоягузорӣ татбиқ мешаванд.

Дар татбиқи сиёсати буҷавӣ баланд бардоштани самаранокии истифодаи захираҳои молиявии давлатӣ хеле муҳим

аст. Аз ин рӯ, ба назарам хуб мешуд, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи Стратегияи ягонаи идоракуни молияи давлатӣ низоми арзёбии натиҷаҳои истифодаи захираҳои бучавӣ дар ҳамаи сатҳҳои идоракуниро ҷорӣ намоянд.

Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мақомоти маҳаллии идоракуни давлатӣ бояд таҳлил ва ояндабинии воқеии иқтидори андозии кишвар ва таҳияи низоми доимоамалкунандаи муҳокимаи ҷамъиятии буҷетҳои маҳаллиро баррасӣ намоянд.

РУШДИ ҲАМКОРИҲОИ ИҚТИСОДИИ ҶУМҲУРИИ ТОЧИКИСТОН БО АФГОНИСТОН БАЪД АЗ СОЛИ 2014

(Матни суханронӣ дар конфронси байналмилалии “Таҳқими робитаҳои иқтисодӣ байни Афғонистон ва кишварҳои Осиёӣ Марказӣ”, Мазори Шариф, 14–15 ноябри соли 2012)

Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамеша алоқаманд будани худро ба истиқрори сулҳу субот дар Афғонистон ва таҷдиду эҳёи баҳшҳои муҳталифи ҳаёти иқтисодии он иброз медошт. Мо мисли ҳамешагӣ сидқан ҷонибдори боэътиномди сулҳи комилу пойдор ва вахдати ҷомеа дар ин кишвари дӯсту бародар ва ҳамзабону ҳамфарҳанг буда, муътакидем, ки субот дар Осиёӣ Марказӣ бо вазъи Афғонистон робитай ногусастаний дорад.

Мардуми Тоҷикистон қумакҳои роҳбарони вақти Афғонистон, устоди шаҳид Бурхониддини Раббонӣ ва Қаҳрамони Афғонистон шаҳид Аҳмадшоҳи Масъудро дар раванди истиқрори сулҳу субот дар Тоҷикистон ҳеч вақт фаромӯш наҳоҳанд кард.

Равобити дӯстона ва бародаронаи сатҳи олӣ байни Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Ҷаноби Олӣ Эмомалӣ Раҳмон ва Ҷалолатмаоб Президенти Ҷумҳурии Исломии Афғонистон Ҳомид Карзай ба мардумони ин ду кишвари дӯст дар истеҳкоми ҳамкориҳои дучониба дар баҳшҳои муҳталифи иқтисод илҳоми тоза баҳшида, дар онҳо итминони хотир ва умед ба ояндаро тақвият медиҳад.

Тоҷикистон татбики стратегияи фарогири байналмилалий ҷиҳати таъмини эътидол ва барқарорсозии баъдичангии Афғонистонро ҳамаҷониба дастгирӣ намуда, бар он назар аст, ки ҷомеаи ҷаҳонӣ ба ҷанбаҳои иқтисодию иҷтимоии он таваҷҷӯҳи бештар зоҳир намояд.

Бояд зикр намуд, ки калиди ҳалли мушкилоти Афғонистон, пеш аз ҳама, дар дasti худи мардуми афғон ва Ҳукумати кишвар чун намояндаи қонунии он аст. Дар ин росто Тоҷикистон аз иқдомот ва ташаббусҳои ҳукумати кунунии Афғонистон дар мавриди комёб шудан ба мусолиҳа ва таъмини сулҳу суботи устувор дар кишвар ҷонибдорӣ намуда, омода аст, дар баҳшҳои муҳталифи зерин бо Афғонистон ҳамкориҳои муҳталифи иқтисодиро ба роҳ монад. Инчунин,

ҳамкориҳо дар масоили амниятӣ, мубориза бар зидди терроризм, ифратгарӣ, тундгарӣ, чинояткории муташаккил, парвариш ва гардиши ғайриқонуни маводи мухаддир вусъат дихад.

Тоҷикистон омода аст, ки имкониятҳои марказҳои таълими худро барои тайёр намудани марзбонон, низомиён ва ҳайати мақомоти ҳифзи ҳуқуқи Афғонистон, ки ҳоло ҳам истифода мешаванд, васеътар пешниҳод намояд.

Мо ҳамчунин, дар садад ҳастем барои амалӣ намудани барномаи муборизаи муштарак бар зидди парвариш ва гардиши ғайриқонуни маводи мухаддир, ки яке аз вазифаҳои аввалиндараваи ҳамёрони байналмилалӣ мебошад, ҳамаҷониба кумак ва мусоидат намоем. Зимни татбиқи ин амал масъалаи ҷалб намудани кишоварзони афғон ба ин раванд бояд дар мадди аввали ин барнома қарор дода шавад.

Дар ин маврид на танҳо иваз намудани кишти зироатҳои нашъадор бо навъҳои дигари зироатҳои кишоварзӣ, балки ба таври қотеъ ҷилавгирӣ намудан аз вуруди прекурсорҳо (маводи кимиёӣ, ки тавассути онҳо ҳероин омода мешавад) ба Афғонистон, аҳамияти ҳалкунанда дорад.

Мо аз ҷомеаи ҷаҳонӣ даъват менамоем, ки дар ин бахш аз имкониятҳои Тоҷикистон истифодаи васеътар ба амал биёварад. Ҷунонки дар боло зикр гардид, Тоҷикистон муддатҳост, ки ҳамкориҳоро ҷиҳати омода намудани кадрҳои низомию марзӣ ва ҳифзи ҳуқуқи Афғонистон ба роҳ мондааст. Таҷрибаи дар ин соҳа ҳосилшуда собит месозад, ки умумият ва муштаракоти фарҳангии забонӣ ба самаранокии ин раванд мусоидат менамоянд.

1.Ҳамкориҳо дар соҳаи кишоварзӣ.

Тоҷикистон метавонад барои барқарорсозии низоми обёрии Афғонистон ва обёриӣ намудани заминҳои кишт ҳамаҷониба мусоидат намояд. Бунёди шабакаи неругоҳҳои барқии обӣ ва обанборҳо дар Тоҷикистон ва Афғонистон ҳамчун манбаи захираи обӣ ва энергияи арzon барои азхудкуни заминҳои бекорхобидаи Афғонистон ва эҳёи бахши кишоварзӣ аз омилҳои муҳимтарин хоҳад буд.

Истифодаи хуби имкониятҳои кишоварзии Афғонистон ҷиҳати таъмин намудани талаботи дохилӣ бо маҳсулоти кишоварзӣ ва ба роҳ мондани содироти он ба бозорҳои

минтақавӣ дар маҷмӯъ ба эҳёи соҳаи мазкур ва қисман ҳал намудани масъалаи бекорӣ дар кишвар мусоидат ҳоҳад кард.

2. Ҳамкориҳо дар бахши тарбияи коршиносон.

Раванди барқарорсозии сулҳу субот дар Афғонистон дар марҳалаи кунунӣ ба рушди омили инсонӣ ниёзи хосса дорад. Бинобар ин, ба роҳ мондани ҳамкориҳои минтақавӣ ҷиҳати таъмин намудани бахшҳои гуногуни иқтисоди миллии Афғонистон бо мутахассисони зарурӣ бояд ба ҳайси яке аз самтҳои калидии фаъолияти ҳамёрони байналмилалӣ пазируфта шавад. Аз ин лиҳоз, мо аз ҳамёрони байналмилалӣ даъват менамоем, ки барои таҳқими ин таҷриба истифодаи васеи имкониятҳои Тоҷикистон ва дигар кишварҳои ҳамсояи Осиёи Марказӣ ҷиҳати омодасозии мутахассисон барои бахшҳои муҳталифи иқтисоди миллии Афғонистон мусоидати фаъол намоянд. Таҳти сарпарастии созмонҳои байналмилалӣ дар Тоҷикистон таъсис додани Маркази таълимии бисёрсоҳавии қасбию техниқӣ метавонад дар ин самт амал ва гоми воқеӣ ва муассир бошад.

3. Ҳамкориҳо дар бахши ҳамгирои минтақавӣ.

Тавсеа бахшидани иштироки Афғонистон дар раванди ҳамгирои минтақавӣ тавассути таҳқими ҳамкориҳои иқтисодию тиҷоратӣ бо кишварҳои ҳамсоя яке аз омилҳои муҳими таъмини рушди устувори иҷтимоию иқтисодии кишвари ба мо дӯст мебошад. Дар ҳоли ҳозир масъалаи тарҳрезии барномаҳои ҳамгирои минтақавӣ, инчунин, эҳёи роҳҳои таърихии бозаргонӣ ва таҳқими робитаҳои тиҷоратӣ барои кишварҳои минтақа таваҷҷӯҳи хоссаро тақозо дорад. Роҳандозии чунин иқдомот барои ҳалли мусолиматомези қазияи Афғонистон ва таҳқими ҳамкориҳо ва ҳамbastагiҳои минтақавӣ шароиту имкониятҳои нав фароҳам ҳоҳад овард. Аз ҷумла бунёди роҳи оҳани Тоҷикистон—Афғонистон ва қисматҳои дигари он ки муддатҳост аз ҷониби коршиносони байналмилалӣ таҳқиқ шудааст, қобили зикр аст. Дар оянда ин роҳ бо Қирғизистон ва Ҷин пайваст шуда, метавонад ба ҳайси хатти транзитии минтақа аз ҳисоби бамаротиб зиёд шудани гардиши мол байнин кишварҳо ҳамасола даромади зиёдеро ба буҷаи Афғонистон ворид созад.

Лоиҳаи КАСА–1000 метавонад масъалаи камбуди барқро дар Афғонистон ва Покистон тавассути интиқоли неруи барк

аз Тоҷикистон ва Қирғизистон ба таври назаррас ҳаллу фасл намояд.

Ҳамзамон бояд дар назар дошт, ки дар радифи ин тарҳҳои бузург ва тавассути минбаъд амалий гаштани онҳо даҳҳо лоиҳаҳои иқтисодии дигар татбиқ шуда, ҳазорон одамон на танҳо дар Афғонистон, балки дар тамоми минтақа бо кор таъмин хоҳанд шуд.

Аз ин лиҳоз, Тоҷикистон дигар лоиҳаҳоро, ки ба тавсеаи шабакаи нақлиётӣ ва коммуникатсионӣ ва ҳамчунин, ба транзити мол иртибот доранд, пуштибонӣ менамояд.

Мо итминон дорем, ки ин ибтикорҳо дар маҷмӯъ ба раванди ҳамгироӣ ва ҳадафи умумии ҳамаи мо – таъмини сулҳу субот ва рушди иқтисоди Афғонистон ва минтақа ҷавобгӯ мебошанд.

4. Ҳамкориҳо дар бахши энержӣ ва бунёди неругоҳҳои барқӣ.

Соҳтмони се неругоҳи барқии обии бузург дар Тоҷикистон, ба монанди Роғун, Шӯроб ва Даштиҷум бо сармоягузорӣ дар ҳудуди шаш миллиард доллар имкон медиҳад, ки беш аз 32 миллиард кВт-соат неруи барқ дар як сол тавлид гардад. Тибқи муҳосибот таъйид шудааст, ки масорифи бунёди онҳо дар муддати кӯтоҳ бароварда хоҳад шуд.

Татбиқи ин лоиҳаҳо имконият медиҳад, ки талаботи рӯзагузуни кишварҳои минтақа ва қисмати шимолии Осиёи Ҷанубӣ ба неруи барқи аз лиҳози эколужӣ пок ва арzon таъмин гардида, заминаи мустаҳками рушди босуръати бахшҳои гуногуни иқтисодиёт ва соҳтори онҳо фароҳам ояд.

Дар лоиҳаҳои соҳтани хатҳои баландшиддати интиқоли барқ, аз ҷумла CASA-1000 ба ҳам пайвастани иқтидорҳои тавлидии Тоҷикистон ва Қирғизистон бо масрафкунандагони неруи барқ дар Афғонистон ва Покистон дар мадди назар аст.

Барномаи дигари дорои аҳамияти стратегӣ–соҳтмони хатҳои баландшиддати интиқоли барқи Роғун–Мазори Шариф–Ҳирот–Машҳад мебошад. Қобили зикр аст, ки бунёди неругоҳҳои барқии обӣ иловатан имкон медиҳад, ки тақрибан ду миллион гектар замин дар қаламрави Афғонистон ва дигар кишварҳои Осиёи Марказӣ обёри шавад.

5. Ҳамкорӣ дар бахши роҳсозӣ.

Самти дигари мухим ин таҷдид ва соҳтмони роҳҳо, пулҳо, лӯлаҳо ва шабакаҳои об, нафт ва газ мебошад. Дар ин самт соҳтмони роҳи оҳани Тоҷикистон–Афғонистон–Эрон, ки ҳамкории васеъ ва созандаро тақозо дорад, қобили зикр аст. Татбиқи ин лоиҳа зимни дар оянда пайваст намудани он бо шабакаи роҳҳои оҳани Покистон имкон медиҳад, ки чор кишвар фоидаи бузурги иқтисодӣ ба даст оранд. Масалан, Тоҷикистон солона беш аз 400 ҳазор тонна алюминий содир мекунад ва дар ҳудуди 800 ҳазор тонна хока ворид месозад, ки ҳароҷоти он тақрибан якуним миллиард доллар мебошад.

Дар мавриди татбиқи лоиҳаи номбаршуда имконияти транзити ин маҳсулот аз тариқи қаламрави Афғонистон, Эрон ва Покистон пайдо мешавад, ки ба маротиб арzonтар ҳоҳад буд.

Дар хулоса меҳостам хидмати ҳозирини муҳтарам арз қунам, ки Тоҷикистон ҳамчун кишвари дӯст ва ҳамсояи наздики Афғонистон омода аст, ки тамоми имконоти хешро ҷиҳати таъмини ҳарчи зудтари сулҳу субот дар ин кишвар ба кор бурда, барои рушди босуботи иқтисодии Афғонистон ҳамаҷониба мусоидат намояд.

ТОЧИКОН ВА ШОХРОХИ БУЗУРГИ АБРЕШИМ

(*Матни суханронӣ дар ҷаласаи Шӯрои ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавзӯи «Нақши Тоҷикистон дар эҳёи Шоҳроҳи Абрешим», Душанбе, 27 ноябри соли 2012*)

Таърих гувоҳ аст, ки тоҷикони қадим ҳанӯз аз қарнҳои II ва III пеш аз милод, ки он замон бо номи боҳтариён ва сүғдиён машҳур буданд, дар кушодани Роҳи Бузурги Абрешим аз давлати Чин ба тарафи Ғарб, яъне пеш аз ҳама, ба Осиёи Марказӣ нақши босазо доштанд.

Дар он давра, яъне дар қарни II пеш аз милод, бо дастури императори Чин ба номи У Ди, аввалин ҳайати дипломатӣ аз пойтахти Чини қадим шаҳри Чанан (ҳозира Сиан) бо сардории фиристода ва дипломати ботаҷриба Чжан Сян ба давлати Боҳтар фиристода шуд. Чжан Сян, ки дар бораи давлатҳои Боҳтар ва Суғд маълумоти хеле кам дошт, ва ҳамчунин забону урфу одати мардумони он сарзамиро намедонист, дар ҷустуҷӯи шахсоне шуд, ки зодагони ин давлатҳо буданд. Ҳамин тавр, бо амри тақдир ӯ бо Шераки боҳтарӣ шинос шуда, ӯро ба ҳайати дипломатии худ ҳамроҳ менамояд. Дар асл Чжан Сяни чиной ва Шераки боҳтарӣ аввалин афроде буданд, ки Роҳи Бузурги Абрешимро боз намуданд.

Сафари Чжан Сян ба давлатҳои Боҳтар ва Суғд аз солҳои 138 то 126 пеш аз милод давом ёфт, ки дар натиҷаи он баъд аз бозгashi ӯ ба Чин, бо пешниҳоди вай аввалин бор корвони абрешим ба Боҳтар ва Суғд омад ва дар ивази абрешим чинойҳо ба кишвари худ аспҳои машҳури боҳтарӣ ва сүғдиро бурданд.

Ҳамин тавр, баъд аз сафари дипломатии Чжан Сян ба Боҳтар ва Суғд муносибатҳои дипломатӣ байни империяи Чин ва давлатҳои Боҳтару Суғд ривоҷу равнақ пайдо кард ва Роҳи Бузурги Абрешим тавассути ин давлатҳо ба Эрону Руму Юнон васл гардид.

Дар охири қарни XX, баъд аз қасби истиқлол ва зухур намудани Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон, ин кишвар ҳамчун узви комилхуқуқи Созмони Милали Муттаҳид (СММ) барои эҳёи Роҳи Бузурги Абрешим иқдомоти ҷиддиро рӯйи даст гирифт. Дастварди сулҳу субот дар Тоҷикистон, ки яке аз ҳадафҳои асосии Иҷлосияи таърихии XVI-уми Шӯрои

Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон буд, ба Ҳукумати ҷумҳурӣ имкон дод, ки дар роҳи бозсозии Ватан иқдомҳои ҷиддиро рӯйи даст гирад ва раванди бунёдкориро ривоҷ диҳад. Дар ин давра ҷиҳати раҳӣ аз бунбости коммуникатсионӣ эъмору соҳтмони роҳу иншоот, ба монанди бунёди роҳи оҳани Қўргонтеппа–Қўлоб, роҳи мошингарди Қўлоб–Ҳоруғ–Қулма–Қарокурум, туннели ағбаи Анзоб, таъмир ва азnavsозии роҳу пулҳои ҳаробшуда дар водиҳои Раҷту Ваҳш ва садҳо тарҳҳои дигар амалӣ гашт.

Бояд гуфт, ки Тоҷикистон дар ҷодаи ба даст овардани истиқолияти коммуникатсионӣ дар солҳои охир ба комёбииҳои назаррас ноил гардид. Насли куҳансоли тоҷик хуб медонад, ки ҳатто дар замони Иттиҳоди Шӯравӣ иртиботи вилоятҳои Тоҷикистон дар мавсими зимистон ба сабаби баста шудани роҳҳои кӯҳӣ аз ҳамдигар ба муддати чаҳор моҳ ва дар солҳои сербарфӣ ҳатто шаш моҳ қатъ мегардид. Имрӯзҳо ҳушбахтона, роҳҳои ҷумҳурӣ чаҳор фасли сол кушода ҳастанд ва кишварамон мушкилоти дохиличумҳурии коммуникатсиониро пурра ҳаллу фасл намудааст.

Дар ин росто Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати эҳёи Роҳи Бузурги Абрешим ва пайваст шудан ба шоҳроҳи мошингарди Қарокуруми Чин ҳанӯз аз соли 1998 тарҳҳои муҳталифи соҳтмони ин роҳро мавриди баррасӣ қарор дода буд. Ҳушбахтона, соҳтмони ин роҳ дар соли 2004 ба итном расид ва дар ҳуди ҳамин сол ифтитоҳи расмии он дар ағбаи Қулмаи ноҳияи Мурғоби Вилояти Муҳтори Кӯҳистони Бадаҳшон ботантана баргузор шуд. Ҳамин тарик, баъд аз қариб сад сол Роҳи Бузурги Абрешим дубора эҳё шуд ва имрӯз ин роҳ барои Тоҷикистон воқеан, роҳи зиндагӣ ё ҳуд роҳи стратегӣ шудааст.

Аҳамияти бузурги роҳи мошингарди Тоҷикистон–Чинро дар раванди рушду равнақи иқтисодӣ қишвар ва мубодилаи мол байни ду давлат метавон бо рақамҳои оморӣ нишон дод. Агар дар соли 2004 мубодилаи дутарафаи молу маҳсулот байни Тоҷикистон ва Чин, тибқи омори расмии Тоҷикистон, ҳамагӣ 63,1 миллион доллари ШМА буд, ин рақам баъд аз кушодашавии роҳи мошингард дар соли 2011 қариб ба як миллард доллар расид.

Тоҷикистон ҷиҳати равнақ додан ва тавсия бахшидани Роҳи Бузурги Абрешим ба кишварҳои дигари минтақа дар солҳои соҳибистиқлолӣ дар самти ҷануб дар сарҳад бо Афғонистон бо қумаки созмонҳои байналмилалӣ панҷ пули қалони иртиботӣ соҳт, ки ин пулҳо боиси пайвастӣ тоҷикони ду тарафи дарё гардианд. Тоҷиконе, ки солҳо ба сабабҳои марзбандии сиёсӣ аз ҳам дур буданд ва дер боз ин рӯзҳоро интизорӣ мекашианд, дар ҳоли ҳозир бидуни мушкилот аз тариқи ин купрукҳо аз хешовандонашон дидан мекунанд ва ҳамчунин мушкилоти иқтисодию тиҷориашонро дар ҳамкорӣ бо ҳамдигар ҳаллу фасл менамоянӣ. Соҳтмони ин пулҳо боиси рушду пешрафти бесобиқаи тиҷорати наздисарҳадӣ шуд ва тоҷикони ду соҳилро ба ҳамдигар боз ҳам наздиктар соҳт.

Ҳоло дар соҳаи нақлиёт татбиқи 13 лоиҳаи сармоягузории давлатӣ ба маблағи 4,9 миллиард сомонӣ идома дорад. Дар ду соли наздик ба анҷом расонидани як қатор лоиҳаҳо ба нақша гирифта шудааст, ки дар натиҷа 1650 км роҳ, 15 км нақб ва беш аз 100 пул бунёд ва барқарор мегарданд. Корҳои вобаста ба замонасозии соҳаи нақлиёт, зиёд намудани ҳаҷми интиқоли содироту воридот, ҷалб намудани транзити борҳо ва мусоғирон тавассути ҳудуди Тоҷикистон ба мақсади ба кишвари транзитӣ табдил додани ҷумҳурӣ дар ҳоли иҷро қарор доранд.

Эҳёи Роҳи Бузурги Абрешим дар Тоҷикистон рушди бемислу монанди туризмро дар кишварамон ривоҷу равнақ ҳоҳад дод ва барои муаррифии Тоҷикистон ба ҷаҳониён ҳамчун кишвари муҳими транзитӣ дар Роҳи Бузурги Абрешим хизмати босазое ҳоҳад кард. Соҳтмон ва азnavsозии роҳи мошингарди Айнӣ–Панҷакент, ки бо ибтикор ва пуштибонии бевоситаи Сарвари давлатамон ба нақша гирифта шудааст, яке аз намунаҳои боризи ин ҳадафҳо мебошад. Дар ҷараёни азnavsозии роҳи Айнӣ–Панҷакент дар ҳудуди 170 км роҳ бозсозӣ шуда, 31 пули нав соҳта ҳоҳанд шуд.

Рушду равнақи туризм дар Тоҷикистон дар ҳоли ҳозир яке аз ҳадафҳои стратегии кишвар буда, бо раванди эҳёи Роҳи Бузурги абрешим робитаи ногусастаний дорад.

Ҳамагон медонанд, ки ҳануз дар соли 2010 Сарвари давлатмон Эмомалӣ Раҳмон зимни мулоқот бо котиби Генералии ташкилоти ҷаҳонии туризми Созмони Милали

Муттаҳид Толеб Рифоӣ дар мавриди боло бурдани нақши туризм дар рушди иқтисоди Тоҷикистон ва дар ин росто ҳарчи зудтар ичро намудани тарҳи “Роҳи Абрешим” барои Тоҷикистон, ки як барномаи дарозмуддати Созмони Милали Муттаҳид мебошад, таъкид карда буданд. Дар ин мулоқот тарафҳо шурӯи тезтари ин барномаҳоро барои рушди туризм дар Тоҷикистон ҳамаҷониба таъйид намуданд. Қобили зикр аст, ки Тоҷикистон аз соли 2007 узви комилхуқуқи созмони ҷаҳонии туристӣ мебошад.

Ҳадафҳои дигари стратегии Тоҷикистон дар раванди эҳё ва густариш баҳшидани самтҳои муҳталифи Роҳи Бузурги Абрешим дар ҳоли ҳозир аз иштироки фаъоли қишвари мо дар тарҳрезӣ ва соҳтмони роҳи оҳани Чин–Қирғизистон–Тоҷикистон–Афғонистон ва Эрон иборат аст. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон азми қавӣ дорад, ки соҳтмони ин иншооти бузургро ҳарчи зудтар шурӯъ намояд.

Тавре ки зикр гардид, ҳадафи стратегии сиёсати иқтисодии давлати Тоҷикистон баровардани қишвар аз бунбасти коммуникатсионӣ буд, ки ин ҳадаф бо ибтикор ва пуштибонии бевоситай Сарвари давлатамон ичро гардид. Бояд тазаккур дод, ки ҳаллу фасли масъалаи соҳтмону азnavsозии роҳҳо, пулҳо, нақбҳо дар қаламрави Тоҷикистони куҳанбунёд худ нишондиҳандай муҳими эҳёи Роҳи Бузурги Абрешим мебошад. Қишвари дӯст ва ҳамсояи наздики мо Ҷумҳурии Мардумии Чин дар амалӣ намудани ин тарҳҳо ва нақшаҳо ба мо қумакҳои ҳамаҷониба намуда, барои эҳёи Роҳи қадимаи Абрешим дар қаламрави қишварамон саҳми арзанда дорад.

Дар ҳоли ҳозир ҳадафи стратегии дигари Тоҷикистон аз он иборат аст, ки мо бояд қишварамонро ба яке аз минтаҳаҳои транзитӣ бо зерсоҳтори нақлиётӣ ҳозиразамон, ки ҷавобгӯйи меъёрҳои байналмилалӣ бошад, табдил диҳем.

Дар роҳи амалӣ гардонидани ин вазифаи сангин мебоист тамоми хатсайрҳои қадимаи Роҳи Бузурги Абрешимро, ки он замон аз қаламрави қишварамон мегузаштанд, дубора эҳё намуда, қалъаҳои қадимӣ, осорҳои таъриҳӣ ва зерсоҳторҳои ҳозиразамонро бозсозӣ ва эъмор намуда, ҷаҳониёнро бо фарҳангӣ ғаниӣ, оламшумул ва осори таърихии тоҷикон шинос намоем.

ЧАШНИ 16-СОЛАГИИ РӮЗИ ВАҲДАТИ МИЛЛӢ МУБОРАК БОД!

(Матни суханронӣ дар Конфронси ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ бахшида ба 16-солагии Рӯзи Ваҳдати миллӣ, Душанбе, 2013)

Ваҳдати миллӣ дар шароити имрӯзai ҷомеаи Ҷумҳурии Тоҷикистон хушбахтона, ба яке аз муҳимтарин рукни устуворӣ, якпорчагӣ ва кафили нигаҳдории сулҳу субот ва рушду намӯи равандҳои демократӣ, рушду пешрафти иқтисодиёти кишварамон табдил ёфтааст.

Халқи тоҷик ва тамоми тоҷикистониён қадру қимати Ваҳдати миллиро хуб дарк карданد ва фаҳмиданд, ки танҳо аз баракати Ваҳдати миллӣ ва иродай миллати қуҳанбунёду дорои фарҳангу тамаддуни барҷастаи ҷаҳонӣ буд, ки Ватани азизамон аз мушкилтарин ихтилофоти дохилий наҷот пайдо намуд ва мо тавонистем давлатдории миллиро дубора зинда кунем.

Ҳамагон шоҳид ҳастанд, ки баъди ба имзо расидани Соziшномаи умумии истикори сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон дар таърихи 27 июни соли 1997 ва эълон намудани ин рӯзи таърихӣ ҳамчун Рӯзи Ваҳдати миллӣ, миллати тоҷик дубора сарҷамъ шуд, табассум ва ҳанда дар лабони кӯдакон ва қалонсолон баъд аз ҷандин соли оворагӣ дубора ҳувайдо гардид. Истилоҳи «Ваҳдати миллӣ» аз ин ба баъд дар зеҳни мардуми Тоҷикистон марҳала ба марҳала ба як рукни муқаддас, фоли нек, умед ба оянда, боварӣ ва итминони хосса ба Сарвари давлат ва баъзи Тоҷикистон мубаддал гашт. Баъд аз гузашти 16 соли таҳқими сулҳу субот дар Ватани азизамон мо метавонем бо хотири ҷамъ ва итминони комил бигуем, ки имрӯз Ваҳдати миллӣ ба ғояи умумимиллӣ ва муттаҳидкунандай ҷомеаи мо мубаддал шуда, робитаи ногусастаниро байни тоҷикистониён ва роҳбарияти давлату ҳукумати кишварамон мустаҳкам намуд.

Имрӯз, вақте мо дар бораи Ваҳдати миллӣ сухан мегӯем, онро на ҳамчун як шиори сиёсӣ, балки ҳамчун як зарурати воқеии миллӣ дар назар дорем, зоро дар ин марҳилаи мураккаби таърихӣ ва дар ин муҳити пурошӯби минтақавӣ таҳқими Ваҳдати миллӣ ва мӯтадил нигоҳ доштани фазои сиёсию

идеологии чомеа барои давлатдории тоҷикон аҳамияти сарнавиштсоз пайдо намудааст. Бешубҳа, сулҳ ва оштии миллӣ муҳимтарин дастоварди таърихи мусосири ҳалқи тоҷик, омили наҷоти миллат ва давлатдории миллии он буд. Дар натиҷаи сулҳу ваҳдат давлати мо ҳифз гашт, миллати мо аз вартаи но будӣ наҷот ёфт, сокинони кишвари мо ба зиндагии осоишта расиданд, соҳтори давлатӣ шакли комили худро гирифт ва роҳи рушду пешрафти кишвар аз тарафи худи мардум интихоб ва муайян гашт.

Дар бораи аҳамияти ин ҳодиса Сарвари давлатамон ҳанӯз ҳамон вақт гуфта буд: «Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризояти миллӣ бо аҳамияти бузурги худ бо Эъломияи истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар як радиф меистад. Агар Эъломия ба ҷумҳурии мо ба таври расмӣ истиқлолият ва соҳибхтиёриро дода бошад, пас Созишнома дар ватани мо сулҳу салоҳро таъмин намуд. Агар дар ватани мо бо шарофати Созишнома сулҳу салоҳ пойдор намегардид, ҳатари аз даст додани истиқлолият ба мо таҳдид мекард».

Таҳлилҳои таъриҳӣ, илмӣ ва муқоисавӣ нишон медиҳанд, ки мо бо боварии том метавонем дар бораи «**модели тоҷикӣ**» дар расидан ба сулҳу оштии миллӣ сухан гӯем. Таҷрибаи тоҷикон дар ин самт ҳам дар доираҳои илмии дохилию байналмилалий ва ҳам дар доираҳои сиёсӣ расман эътироф гашта, мавриди омӯзиши васеъ қарор гирифтааст, аммо чун имрӯз вазифаи мо ояндабинӣ аст, меҳостам ҷиҳати тақвияти Ваҳдати миллӣ ҷанд ақида ва пешниҳоди мушаххасеро ироа намоям, ки таваҷҷӯҳ ба онҳо дар марҳалаи феълӣ ва ояндаи рушду пешрафти кишвар барои мо бисёр зарурӣ мебошад.

Ба назари ман фурсати он расидаас, ки бо мақсади омӯзиши ҳамаҷонибаи таҷрибаи сулҳи тоҷикон ва устувор намудани Ваҳдати миллӣ, дар шаҳри Душанбе **Марказ** ва ё **пажӯҳишгоҳи сулҳи тоҷикон** таъсис дода шавад. Ин пажӯҳишгоҳ илова бар омӯҳтан ва ба назарияи илмию методологӣ табдил додани таҷрибаи сулҳи тоҷикон, вазифаи нашру таълими ин таҷриба дар сатҳи миллӣ ва байналмилалиро низ ба дӯш хоҳад дошт. Чунин пажӯҳишгоҳ метавонад дар таркиби Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ё ба шакли як ниҳоди ҷудогона фаъолият намояд. Бовар дорам, ки бинобар вазъияти ноусту-

вори минтақа, нақши чунин пажӯхишгоҳ дар коркард ва пешниҳоди равишҳои амалии ҳалли низоъҳо барои тамоми минтақа аҳамияти ҷиддӣ пайдо намуда, чунин ибтикор аз тарафи Созмони Милали Муттаҳид (СММ) низ дастгирӣ хоҳад ёфт. Ҳамчунин, имконпазир аст, ки дар назди ин пажӯхишгоҳ осорхонаи хурди сулҳи тоҷикон низ ташкил шавад.

Бо мақсади барои наслҳои оянда ва барои олимону муҳаққиқони дохилӣ ва хориҷӣ дастрас гаштани таҷриба, санадҳо ва ҳуҷҷатҳои раванди сулҳ ва фаъолияти Комиссияи оштии миллӣ (КОМ), зарур аст, ки дар пажӯхишгоҳи сулҳ ва ё дар бойгонии давлатии Ҷуҳурии Тоҷикистон ғӯшай раванди сулҳ ташкил ва ҷамъоварӣ карда шавад. Зеро ҳоло қисми асосии санаду ҳуҷҷатҳои тамоми давраҳои музокирот, фаъолияти Комиссияи оштии миллӣ ва раванди сулҳсозӣ дар ихтиёри шахсони алоҳида ва иштирокчиёни ҷудогонаи ин раванд қарор дошта, эҳтимоли умуман аз байн рафтани ин ҳазинаи барои таърихи миллат муҳим ҷо дорад.

Тавре ки Сарвари давлатамон дар суханронии худ ба муносибати 20-умин солгарди Ичлосияи 16-уми Шӯрои Оли таъқид намуда буданд, «Имрӯз зарур аст, ки худи фаҳмиши мафҳуми «Ваҳдати миллӣ» таҳаввул ёфта, он на ба маънои «созишномаи байни ду ҷониби муайян», балки ба маънои **Ваҳдат ва ҳамзистии намояндагони тамоми ҳалқҳо, миллатҳо, минтақаҳо, наслҳо ва ақидаҳо дар сатҳи кишвар** фаҳмида шавад. Чунин таҳаввули маънои ваҳдати миллиро фарогир ва устувор менамояд. Ва имрӯз, вақте мо дар бораи ваҳдат сухан мегӯем, маҳз ҳамин фаҳмиши васеи онро дар назар дорем».

Имрӯз бисёр зарур аст, ки **андешаи сулҳу ваҳдат ба фарҳанги** насли ҷавони кишвар табдил дода шавад. Фояи сулҳу ваҳдат як муддат ҳамчун ғояи миллӣ барои ҷомеаи мо хидмати бузург намуд. Акнун замони он расидааст, ки Ваҳдати миллӣ маҳз дар сатҳи як зарурати ҷамъиятӣ ва зарурати фардии ҳар як шаҳрванди кишвар фаҳмида шавад. Бояд ҳар як шаҳрванди кишвар, новобаста аз миллат, дин ва ақидаи сиёсии худ дарк намояд, ки ҳам рушди ҷомеа ва ҳам амалишавии орзуҷо манфиатҳои шаҳсии ў фақат дар сурати сулҳу ваҳдат имконпазир мебошад. Дар ин самт барои кишварамон зарур аст, ки бо мақсади ба фарҳанги умумӣ табдил шудани андешаи сулҳу ваҳдат дар низоми таълимоти умумии худ ин

арзиши муҳимро ҷорӣ намуда, насли навраси худро дар ин рӯҳия тарбият намоем.

Циҳати тақвияти заминаҳои мафкуравию маънавии рушди Тоҷикистон ва дарёфти ғояи умумимиллӣ бояд таҳияи **Барномаи давлатии миллатсозӣ**, ки соли гузашта дар ҷашни Рӯзи вахдати миллӣ аз тарафи Сарвари давлатамон пешниҳод шуда буд, ҳарчи зудтар шурӯъ шавад. Дар таҳияи ин Барномаи барои миллат муҳим бояд Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти ҶТ, Академияи фанҳо, Ҳаракати вахдати миллӣ, Шӯрои ҷамъиятӣ, ҳизбҳои сиёсӣ, зиёйён, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, сиёsatшиносон ва ниҳодҳои мухталифи таҳлилӣ ва тадқиқотӣ иштирок варзанд.

Дар **Барномаи давлатии миллатсозӣ** бояд масъалаҳои таҳқими Ваҳдати миллӣ дар асоси меъёрҳои ягонаи миллӣ, аз қабили забон, фарҳанг, дин, таъриҳ, мероси адабӣ ва дигар муқаддасоти миллӣ баррасӣ ва татбиқ шавад. Ҳусусиятҳои хоси миллатсозӣ аз рӯйи таҷрибаи ҷаҳонӣ ҳатман бояд ҳамчун асоси назарии Барномаи мазкур қарор гиранд ва аз таҷрибаи ҷаҳонӣ мебоист ҳадди аксар истифода шавад. Аммо хуб мешуд, ки бештар таҷриба ва камбузидҳои 85 - солаи ҷумҳурии ҳудамонро мавриди баррасӣ қарор диҳем ва ҷиҳатҳои хуби онро истифода намоем.

Барои таҳқими вахдати воқеии мардум ва баланд бардоштани сатҳи ҳамдигаршиносии аҳолии минтақаҳои гуногуни кишвар **Барномаи миллии рушди туризми дохили қабул** карда шавад. Дар доираи ин Барнома аҳолии минтақаҳои гуногун бо мақсадҳои саёҳатӣ, омӯзишӣ, тиҷоратӣ, табобатӣ, зиёратӣ ва ғайра ба минтақаҳои дигари кишвар сафар намуда, бо таъриху табиати ҳар мавзеъ ва ҳаёту урфу одатҳои мардуми минтақаҳои гуногуни мамлакат аз наздик шинос шаванд. Ҷунин иқдом метавонад тасаввур ва шинохти мардуми минтақаҳои кишвар дар бораи ҳамдигарро воқеъбинона намуда, Ваҳдати миллиро дар сатҳи мардумӣ устувор намояд.

Хушбахтона, имрӯз барои татбиқи ин пешниҳод заминаҳои мусоид мавҷуданд. Ҳоло дар саросари кишвар роҳҳо сохта шуда, робитаи байни вилояту минтақаҳои мамлакат дар тамоми фаслҳои сол имконпазир мебошад, вале агар имрӯз дар минтақаи Рашт аз мардум пурсида шавад, ки чанд

дарсади онҳо вилояти Суғдро диданд, ё агар дар вилояти Суғд аз мардум пурсем, ки чанд дарсади онҳо Бадахшонро диданд, ҳатман хоҳем дид, ки ҳамдигаршиносӣ ва кишваршиносии мардуми мо заиф аст, фоизи омезиши миллии мо бисёр паст аст. Аммо рушди туризми дохилӣ метавонад тасаввуроти ғайривоқеи мардуми минтаҳои кишвар дар бораи ҳамдигарро аз байн бурда, Ваҳдати миллиро ба сатҳи табиӣ ва башарӣ барад, ки он устувортарин шакли ваҳдат аст.

Барои тақвияти ҳамдигаршиносии аҳолӣ дар сатҳи умумии миллий мувофиқи мақсад аст, ки Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳӣ дар якҷоягӣ бо Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ лагерҳои ҷумҳуриявии ҷавонон, лагерҳои ҷумҳуриявии наврасон, саёҳатҳои гурӯҳии кишваршиносии насли наврас ба минтаҳои гуногуни кишвар, барномаи мубодилаи донишҷӯён байни мактабҳои олии минтаҳа бо муддати на кам аз ду сол мубодилаи ҳафтаина ва ё моҳонаи хонандагон байни оилаҳо ва мактабҳои минтаҳои гуногун ва ғайраро баргузор намоянд.

Яке аз роҳҳои дигари устуворсозии Ваҳдати миллий дар он аст, ки рушди мутавозини минтаҳои кишвар таъмин гашта, **сиёсати рушди минтаҳа** тақвият ва суръат баҳшида шавад. Ҳусусан, дар наздиктарин муҳлат дар амал татбиқ намудани барномаи рушди иҷтимоию иқтисодӣ ва фарҳангии сиёсии ВМҚБ, минтақаи Рашт, минтақаи қӯҳистони вилояти Ҳатлон ва минтақаи Зарафшону ноҳияи Ашти вилояти Суғд, ки нишондиҳандаҳои рушду пешрафти иқтисодию иҷтимоии онҳо нисбат ба нишондиҳандаҳои миёнаи ҷумҳуриявӣ пойинтар мебошанд, мувофиқи мақсад дониста мешавад. Татбиқи ин барномаҳо дар таҳқими Ваҳдати миллий нақши амалий доранд.

Бо мақсади таҳқими Ваҳдати миллий ва таъмини ҳамзистии бехалали ҳалқҳои сокини кишвар **тақвияти худи ниҳоди «шაҳрвандӣ»** дар ҷомеа зарур аст. Ин раванд ҳисси «шాҳrvандi Тоҷikiстон будан»-ро дар ҳудшиносии ҳар як сокини кишвар ба арзиши аввалиндарача табдил намуда, онро ҳамчун умумияти муҳимтарини ҳамаи сокинони кишвар, новобаста аз миллат, дин ва ақидаи сиёсияшон ташаккул

медиҳад. Дар ин самт, аз ҷумла мувофиқи мақсад аст, ки дар иқдомоти расмию сиёсӣ ба мағҳумҳои умумиятбахше чун «шахрвандони Тоҷикистон», «тоҷикистониён», «сокини Тоҷикистон», «халқи Тоҷикистон», «мардуми Тоҷикистон» ва гайра аҳамияти хосса дода шавад.

Муносибати мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ дар маҳалҳо ба масъалаҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ бояд ба таври ҷиддӣ такмил гашта, мавриҷое, ки ба таҳқими Ваҳдати миллӣ ҳалал ворид мекунанд, бартараф карда шаванд. Аз ҷумла сатҳи пасти саводи сиёсӣ ва идеологии роҳбарияти шаҳру ноҳияҳо ва хусусан, паст будани салоҳияти пешбарии кори идеологӣ аз тарафи муовинони соҳавии онҳо боис мегардад, ки муносибати мардум бо мақомоти маҳаллии давлатӣ бо мушкилот рӯбарӯ гардад. Маҷмӯаи мавод ва шикоятҳое, ки имрӯзҳо дар матбуот дар ин бора ба нашр мерасад, нишонгари он аст, ки дар ин самт масъалаҳои зиёд ҷой доранд.

Бинобар ин, пешниҳод мешавад, ки роҳбарони шаҳру ноҳияҳо ва муовинони онҳо пеш аз таъйин шудан ба ин вазифаҳо аввал дар Дошишкадаи такмили ихтисоси хизматчиёни давлатӣ аз курсҳои пурраи идоракуни давлатӣ, фарҳангӣ роҳбарӣ ва равишҳои кори ташкилӣ ва идеологӣ гузаронида шаванд, зоро мардуми минтаҳаҳо маҳз дар симои онҳо сиёсати роҳбарияти олии кишварро дид, аз навъи муносибати онҳо дар бораи сиёсати роҳбарияти кишвар хулоسابарӣ мекунанд.

Имрӯз тоҷикистониён бо ифтихор ва сарфарозӣ иброз медоранд, ки аз баракати Ваҳдати миллӣ ҷаҳониён Тоҷикистонро ҳамчун кишвари демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дуняви шинохта, меҳоҳанд бо Ватанамон робитаҳои ҳамаҷонибаро тақвият бахшанд. Аз ин рӯ мо, тоҷикистониён бояд ин неъмати бузурги худододӣ, ки номаш Ваҳдати миллӣ ҳаст, ҳамаҷониба таҳқим бахшида, онро ба шароити муосири ҷаҳонишавӣ мутобиқ намоем.

МО бояд ҳама гуна кӯшишро ба ҳарҷ диҳем, ки дар чунин шароити душвори ҷаҳонишавӣ ҳам Ваҳдати миллӣ ва ҳам ягонагии динию мазҳабию нигоҳ дорем ва нагузорем, ки ин ду рукни муқаддас дар шароити ҳозира осебпазир бошанд. Ногуфта намонам, ки осебпазирии ин ду муқаддасоти зикр-

шуда метавонад амнияти давлатиро дар хатар гузорад. Бинобар ин, муносибат ба мафхуми Ваҳдаи миллӣ ва нигаҳдории ягонагии динию мазҳабӣ бояд барои ҳар як тоҷикистонӣ ҳамчун муносибат ба муқаддасот бошад.

Дар раванди босуръати ҷаҳонишавӣ Ваҳдати миллӣ бо **баъзе таҳдидҳои нав** рӯбарӯ гаштааст, ки моҳияти иттилоотӣ ва шабакавӣ доранд. Ин равишҳо хусусан, бо истифода аз шабакаи интернет ва расонаҳои хабарии электронӣ амалӣ карда мешаванд, ки ба ҷавонон таъсири ҷиддӣ мерасонанд. Таҷрибаи қишварҳои дигар нишон медиҳад, ки агар дар зеҳни ҷомеа маълумот ва аҳбори ҳориҷӣ бар аҳбори доҳилий ғалаба қунад, ҳифзи ваҳдату субот бо усулҳои анъанавӣ номумкин мешавад. Бинобар ин, мувофиқи мақсад аст, ки роҳҳои иттилоотӣ ва муосири ҳифзи Ваҳдати миллӣ низ истифода шаванд. Дар ин самт хусусан, ташкили расонаҳои иттилоотии ҷандозонӣ, ки аз назари сатҳи қасбӣ, огоҳии сиёсӣ ва имкониятҳои фаннию молӣ бо расонаҳои ҳориҷӣ рақобатпазир бошанд, зарур аст.

Бояд гуфт, ки худи мафхуми Ваҳдат ҳаргиз маънои якнавоҳии ҷомеа ва ҳатман як хел фикр кардани ҳамаи шаҳрвандон ва ё дар ҳамаи масъалаҳо мавқеи ягона доштани ҳамаи нерӯҳои сиёсиро надорад. Балки шаҳрвандон ва нерӯҳои сиёсӣ метавонанд дар масъалаҳои гуногун назари хоси ҳудро дошта бошанд, вале дар айни замон, дар масъалаҳои усулие чун ҳифзи давлату миллат, манфиатҳои миллӣ, истиқлолияти давлатӣ, ягонагии қишвар, ваҳдату суботи ҷомеа ва ғайра мавқеи ягона дошта бошанд. Ин аст маънои солими Ваҳдат дар як ҷомеаи муосири демократӣ.

Дар солҳои охир ҳассосияти маҳсус пайдо кардани масъалаи муносибати байни ҳалқу миллятиҳо дар қишварҳои Осиёи Марказӣ, **такмили сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар масъалаи ақаллиятҳои миллиро** тақозо дорад. Дар ин самт, аз ҷумла зарур аст, ки Кумитаи телевизион ва радио масъалаи ҳаҷм, мазмун ва сифати барномаҳои ҳуд дар бораи ин ақаллиятҳо ва ба забони онҳоро бознигарӣ карда, ба заруратҳои ҳифзи ваҳдат ва амнияти миллӣ мутобиқ намояд. Беҳтар мебуд, то Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон низ фаъолияти муассисаҳои таълимӣ бо забони ин ақаллиятҳоро ҷиддӣ гирифта, дастовардҳои мавҷуда дар

ин соҳаро ба маълумоти аҳли чомеа расонад. Ба таври умум, мувофиқи мақсад аст, ки тамоми пахлуҳои зиндагии осоишта ва баробархуқуқи ақаллиятҳои миллӣ дар Тоҷикистон нишон дода шуда, имкони рахнаҳои иттилоотӣ ва сунистифодаҳои сиёсӣ дар ин масъала пешгирий шавад.

Барои таҳқими минбаъдаи Ваҳдати миллӣ ҳамчунин пешниҳод менамоям, ки дар соли ҷорӣ дар останаи Рӯзи Ваҳдати Миллӣ дар шаҳри Душанбе Форуми якуми «Ваҳдати миллӣ» баргузор шавад. Ин ҷорабинии умумичумхурияйӣ бояд баҳшҳои расмию тантанавӣ, баҳши илмию таҳлилӣ, намоишгоҳои фарҳангӣ дастовардҳои минтақаҳои кишвар, намоишгоҳи зиндагию фаъолияти намояндагони ҳалқу миллатҳои сокини Тоҷикистон, ҷашнвораи ҳунарии минтақаҳо ва ҳалқу миллатҳои кишвар ва гайраро дарбар гирад. Бо баргузории ҷунин Форум мо бояд тамоми рангинии ҳаёти кишвар ва зебоии диёри азизи худро ба намоиш гузорем. Ҳамзамон бо ин, дар баҳшҳои таҳлилии ин форум бояд бо иштироки намояндагони тамоми минтақаҳои кишвар ва вакilonи ҳалқу миллиятҳои сарзамини мо тамоми масъалаҳои мавҷуда дар самти таҳқими Ваҳдати миллӣ баррасӣ гашта, барои ҳалли онҳо ба роҳбарияти кишвар пешниҳодҳои мушаҳҳас ироия гардад.

Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон якҷоя бо Ҳаракати ваҳдати миллӣ ва эҳёи Тоҷикистон бо ҷалби намояндагони вазорату идораҳои даҳлдор омода ҳастанд, ки дар кутоҳтарин муддат лоиҳаи баргузории ҷунин Форумро таҳия ва пешниҳод намоянд.

Таъмини сулҳ ва ризояти миллӣ ба рушду равнақи иқтисодиёти кишвари азизи мо низ такони ҷиддӣ баҳшид. Аз баракати истиқрори сулҳ ва ризояти миллӣ дар ҳаёти сиёсӣ, иқтисодиу иҷтимоӣ ва маънавиу фарҳангии чомеаи мо марҳилаи нав оғоз шуд, ки дар натиҷа кишварамон ба рушди бемайлони сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ таъмин гардид.

Ваҳдати миллӣ тавлиди чомеаи навини Тоҷикистон аз рӯзи қабул шуданаш барои барқарорсозии соҳтори давлатӣ, иқтисодиёт ва иҷтимоиёти чомеа нақши ҳалкунанда бозид.

Тамоюлҳои муосири сатҳи рушди иҷтимоиу иқтисодии кишвар барои таҳқими минбаъдаи ваҳдати миллӣ вазифаҳои

навро мегузорад. Ҳалли самараноки ин вазифаҳо дар навбати худ ба рушди устуори чомеа хидмат мекунад ва яке аз чунин масъалаҳо марбут ба паст кардани сатҳи камбизоатии аҳолӣ аст, ки болоравии он боиси дуқутбӣ шудани чомеа ба аққалияти сарватмандон ва аксари камбизоатон мегардад, ки ин метавонад ба авҷ гирифтани муқовимати иҷтимоӣ дар оянда замина гузорад.

Яке аз самтҳои асосии стратегии кишварамон стратегияи таъмини истиқлолияти озуқаворӣ ва энергетикӣ мебошад, ки вазифаи ниҳоят сангин ва пурмасъулият буда, аз тамоми миллат меҳнати ҳалолро талаб мекунад.

Бояд қайд намуд, ки Тоҷикистон дар муддати кутоҳ барои расидан ба ҳадафҳои стратегии худ аз қабили «камнияти озуқаворӣ», «истиқлолияти энергетикӣ» ва «раҳоӣ аз бунбости комуникатсионӣ», бисёр душвориҳои дохилию беруниро бартараф кардааст. Омили асосие, ки моро ба ҷомеаи якҷояшавӣ, сулҳу субот, якдигарфаҳмӣ, ватандӯстӣ, амнияти ҷомеа ва рушди иқтисодиёти мамлакат ноил мегардонад, Ваҳдат мебошад.

Марҳалаи нави Ваҳдати миллиро мардуми кишвар ба таври нав дидан меҳоҳад, ки ин боиси ба ҳам омехтани Ваҳдати иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ ва фарҳангӣ мебошад.

Қобили зикр аст, ки аз баракати Ваҳдати милли, таъмини сулҳу субот дар кишварамон вазъи иқтисодии ватанамон рӯ ба тараққӣ ниҳод, татбиқи барномаҳои ислоҳоти иқтисодӣ боис шуд, ки эътидоли макроиқтисодӣ ба вучуд омада, рушди иқтисодӣ таъмин гардад. Дар натиҷа поёнравии сатҳи истеҳсолот, бекурбашавии пули милли пешгиригардида, фаровонии бозори истеъмолӣ таъмин ва афзоиши сатҳи камбизоатии аҳолии боздошта шуда, имкониятҳои маблағ-гузориҳои буҷетӣ аз ҳисоби афзоиши фоида ва фоиданокӣ беш аз беш вусъат пайдо намуд.

Мутаассифона, дар ҷомеаи мо то ҳануз баъзе унсурҳои манғӣ, аз қабили фасоди молӣ (коррупсия), гардиши ғайриқонунии маводи мухаддир, рушди номутаносиби минтақаҳои иқтисодии ҷумҳурий ва камбизоатӣ вучуд доранд, ки метавонанд барои раванди минбаъдаи Ваҳдати милли, истиқлолият ва устуорию суботи кишварамон монеа эҷод кунанд. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор санадҳои

меъёрий ва хукуқиро қабул намуд, ки онҳо заминаи рушди иқтисодиётро ба талаботи муосири ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсии давраи гузариш таъмин намуданд. Ҳарчанд давлат дар ин самт тадбирҳои мушаххас андешидааст, аммо мутаассифона, заминаҳои таҳдидкунандай он ба рушду суботи чомеа ба пуррагӣ аз байн нарафтааст.

Инчунин, дар шароити ҳозира ба инобат гирифтани зарурати паст кардани тамоюли муҳочирати меҳнатии танҳо ба як кишвар нигаронидашуда, дар мадди аввал меистад. Дар баробари он ки ин раванд айни замон ҷиҳатҳои мусбат дорад, ҷанбаҳои манфии онро набояд аз мадди назар дур созем. Аз нигоҳи мо минбаъд сатҳи таҳассусии муҳочирони меҳнатиро баланд бардошта, онро дар бозори меҳнати кишварҳои дигари пешрафта низ бояд рақобатпазир созем. Инчунин, мо бояд кӯшиш намоем, ки заминаҳои қонуниро барои паст кардани андозбандии соҳибкорону корхонаҳои ватаниамон дар сурати эҷоди ҷойҳои нави корӣ аз ҷониби онҳо фароҳам орем. Ин таҷриба дар аксари кишварҳои дунё васеъ истифода мешавад ва барои мо низ истифода аз ин усул аз манфиат холӣ нест.

Ба ҳама равшан аст, ки Ваҳдати миллӣ барои таҳқими суботи чомеа ва ҳамчунин, барои рушди иқтисоди миллӣ, аз ҷумла соҳаи кишоварзӣ аҳамияти аввалиндарава дорад ва тамоми пешрафти зиндагӣ, ҳаёти чомеа ба ваҳдати ва ягонағии миллӣ вобаста аст. Ба туфайли Ваҳдат ва суботи миллӣ яқ силсила қонун ва қарорҳо, аз ҷумла қонун «Дар бораи амнияти озуқаворӣ» ва «Барномаи давлатии амнияти бехатарии озуқаворӣ» то соли 2015 дар бахши кишоварзӣ қабул гардиданд. Маҳз дар натиҷаи қабули чунин санадҳо ва бо шарофати пойдории сулҳу субот тибқи маълумоти оморӣ истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ дар соли 2013 дар қиёс бо соли 1997 ҳудуди 74% афзоиш ёфт ва ин омил тавонист дар коҳиҷа додани сатҳи камбизоатии аҳолии кишвар, яъне аз 81% соли 1999 то 42% соли 2013 мусоидат кунад. Аммо нишондиҳандаҳои боло маънои онро надоранд, ки имрӯз бахши кишоварзии мо қуллан рушд ёфтааст.

Бояд қайд намуд, ки кишоварзӣ яке аз бахшҳои муҳим ва афзалиятноки иқтисодиёти кишвари мо ба ҳисоб меравад, зоро бештар аз 5,7 млн. нафар ё 73,6 % аҳолии кишвар дар дехот зиндагӣ мекунанд. Чунин неруи бузург дар сурати

созмондихии илмӣ ва оқилонаи истеҳсолоти маҳсулоти кишоварзӣ ва дар сурати дастгирии давлатӣ қодир аст, ки на танҳо амнияти ғизоиро пурра таъмин намояд, балки соҳаи кишоварзии Тоҷикистонро ба сатҳи ҷаҳонӣ барорад. Аммо имрӯз дар ин росто яқ қатор проблемаҳо, аз ҷумла норасоии мутахassisони варзида, ки омили асосии рушди соҳаи кишоварзӣ арзёби мешавад, ба яке аз масъалаҳои муҳим ва доди рӯз табдил ёфтааст. Ин шаҳодат аз он медиҳад, ки баҳши кишоварзӣ имрӯз даромаднок нест ва ҷойҳои кории устуворро ба вуҷуд намеовард. Таъмини ҷойҳои корӣ яке аз омилҳои муҳими ниғаҳдории пояи сулҳу субот баҳисоб меравад, зеро аксари он ҳодисаҳое, ки имрӯз дар ҷаҳон рӯй медиҳанд, бевосита аз баланд шудани сатҳи бекорӣ ё худ сатҳи номусоиди иҷтимоӣ миёни ҷавонон вобастаанд. Дар ин самт татбиқи чунин пешниҳодот зарур аст:

- барои тараққӣ додани соҳаи кишоварзӣ технологияи ҳозиразамони тавлиди маводи ҳӯрокворӣ ва селексияи муосир ҳамаҷониба таъмин карда шавад;
- назорат ба иҷрои Барномаи амнияти озуқаворӣ барои солҳои 2009–2015 бояд ҷиддитар шавад;
- Тоҷикистон дар ҷомеаи ҷаҳонӣ сиёсати «дарҳои боз»-ро дастгирӣ намуда, барои ҳимояи манфиатҳои миллӣ бо кишварҳои абарқудрати ҷаҳон, созмонҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ муносибатҳои иқтисодии самаранокро ба роҳ монад;
- кишварҳои ҷаҳон ва созмонҳои байналмилалӣ барои сармоягузорӣ дар Тоҷикистон даъват ва ташвиқ карда шаванд;
- заминаҳои ҳукуқию иқтисодии кишварҳои муштарақулманофеъро муҳайё намуда, соҳибкорони ватаниро барои рақобатҳои оянда тайёр намоянд;
- барои истеҳсолкунандагони ватанӣ дастрас намудани маълумоти зарурӣ ва шароити мусоид фароҳам оварда шавад.

Захираҳои сӯзишворӣ–энергетикии табииӣ, пеш аз ҳама, неруи пурқуввати гидроэнергетикиӣ ва истеҳсолии бунёдгардида, неруи илмӣ-техникиӣ ва қадрии соҳаи энергетикиӣ сарвати миллии Тоҷикистон аст. Истифодаи самараноки он

асоси зарурии замонасозии мамлакат ва гузариши он ба рохи рушду пешрафти устувери навоварӣ мебошад, ки беҳбуни некуаҳволии аҳолиро таъмин менамояд.

Бояд истифодаи захираҳои сӯзишворӣ-энергетикии табииро аз ҷиҳати иқтисодӣ самаранок ва аз ҷиҳати экологӣ устувор гардонид, тақвияти фонди мавҷудаи нерӯҳои истехсолии комплекси сӯзишворӣ-энергетикӣ ва рушди зерсоҳтори энергетикӣ барои беҳбудии шароити зиндагии шаҳрвандон зарур аст. Комёб гардидан ба ин ҳадаф ҳалли тадриции вазифаҳои асосии зеринро талаб мекунад:

- баланд бардоштани самаранокии истифодаи захираҳои сӯзишвории энергетикӣ-таъмини сатҳи лозимаи (бехтарини) ҳамаи гурӯҳҳои истифодабарандагон бо захираҳои сӯзишвории энергетикӣ, ҳамчунин, ичрои чорабиниҳои сарфай неру ва баланд бардоштани самаранокии энергетикӣ ва амнияти экологии комплекси сӯзишворӣ-энергетикӣ (КСЭ);
- таъмини эътиоднокӣ ва амнияти кори шабакаҳои таъмини барқ ва гармидиҳӣ;
- тарҳрезии чораҳо ва механизмҳои сиёсати энергетикӣ барои расидан ба натиҷаҳои пешбинишуда;
- мусиркунонии соҳтори комплекси сӯзишворӣ-энергетикӣ – баланд бардоштани эътиоднокии фаъолияти КСЭ, рушди зерсоҳтори энергетикӣ ва бозори энергетикӣ ва ба тариқи гайри мустақим таҳқимбахшии соҳаи иҷтимоӣ (тавассути бунёди ҷойҳои корӣ, зиёд намудани даромади кормандон, рушди «захираи инсонӣ»);
- ҳавасмандгардонӣ ва такмили чораҷӯйиҳо оид ба сарфаю сариштакории неру ва захираҳо дар бахши энергетика ва истифодаи он;
- фаъол гардонидани сиёсати баландбардории самаранокии неру ва сарфай он;
- мусоидат намудан ба таъмини кадрии рушди комплекси сӯзишворӣ-энергетикӣ;
- таъмини шароит барои ичрои вазифаҳои дар пеш гузаштуда.
- Ичрои бомуваффақияти вазифаҳои дар пеш гузоштуда имконият медиҳад, ки таъминоти энергетикии боса-

мар, устувор ва боэйтимод амалӣ шавад, сарфай иқтисодии неру таъмин гашта, ҳамчунин, бо ин роҳ рушди иқтисодӣ тезонида шавад, сифату дараҷаи зиндагии аҳолиро беҳтар гардад.

- таъминоти кадрии комплексҳои ҳочагиҳои обу энергетикӣ дар асоси мукаммалгардонии низоми идоракунии омодасозии кадрҳо, аз нав таҷхизонидани пояи таълимий-лаборатории муассисаҳои таълимий, таҳия ва амалигардонидани стандартҳои нави таълимий ва барномаҳои таълимии ба талаботи рушди соҳаҳои обу энергетикӣ мувоғиқ, инҷунин, дар асоси бунёди низоми ҳавасмандгардонӣ ҷалб ва нигоҳ доштани мутахассисони дори маълумоти олӣ ва миёнаи қасбӣ дар соҳа;
- омӯзондан ва дар шуури мардум ҷой кардани зарурати масъалаҳои истифодабарӣ ва ҳифзи иншооти обӣ, иншооти КСЭ тавассути иҷрои маҷмӯи чорабиниҳои иттилоотӣ-иртиботӣ ва тарғиботӣ бо истифода аз технологияи дастрас ва маъмули робита бо омма ва рушди муколамаи бишёрҷониба;
 - ҳангоми таҳияи стратегияи энергетикӣ, нақшай генералии рушд ва ҷойгиршавии объектои энергетикӣ, барномаҳои сармоягузорӣ, созишинонаҳои иқтисодии беруна ва дигар санадҳои давлатӣ, бояд ба таъмини амнияти энергетикӣ барои тақвияти тавонмандии мамлакат ҷиҳати истифодаи васеи захираҳои дохилӣ аҳамияти маҳсус дода шавад.

• Тавре ки зикр шуд, равандҳои ҷаҳонишавӣ дар замони муосир дар баробари имкониятҳо инсониятро бо мушкилоти нав рӯбарӯ месозад, ки ҳаллу фасли онҳо бояд аз роҳи хирад ва фарҳанг амалӣ шавад. Аз ин рӯ, барои арҷгузорӣ ба дастовардҳои сулҳу субот ва пойдории вахдати воқеӣ дар оянда насли босаводу бофарҳанг лозим аст, зоро решай ҳалли масъалаи мазкур аз мактабу маориф манша мегирад. Тарбияи насли босаводу бофарҳанг ҳанӯз аз овони тифлий, аз кӯдакистон оғоз ёфта, давра ба давра дар ҷараёни таҳсил такмил меёбад. Ба мо зарур аст, ки ба масъалаи фарогирии кӯдакон ба муассисаҳои таълимии томактабӣ ва таълиму тарбияи онҳо таваҷҷӯҳи ҳамаҷониба

зохир намоем. Тахлилҳо нишон медиҳанд, ки вазъи имрӯз заи муассисаҳои томактабӣ дар шаҳру ноҳияҳо беҳбудиро меҳоҳад. Айни ҳол теъдоди зиёди биноҳои муассисаҳои томактабӣ дар ихтиёри соҳторҳои мухталиф қарор доранд ва вазифаи асосии худро иҷро намекунанд, ки ин боиси нигаронист.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои рушди соҳаи маориф соҳтмон ва таъмири мактабҳо, масъалаи сифати таълим, нашри китобҳои дарсӣ ва ҳифзи иҷтимои омӯзгорон чораҳои судмандро амалӣ мегардонад. Барои тарбияи мутахassisони дорои дониши замонавӣ ҳар сол теъдоди муайяни ҷавонон ба ҳориҷи қишвар фиристонда мешаванд. Донишҷӯёни мо бояд бо таҳсилоти хуб ва дониши замонавии илму технология ба Ватан баргарданд. Вале мутаассифона, тавре ки аз маълумот бармеояд, дар ҳориҷа (аниқтараш дар Русия) ба донишҷӯёни мо барои надоштани дониши мукаммал аз ғанҳои дақиқ эрод мегиранд, ки барои ислоҳи ин бояд чораҳо андешида шаванд.

Дар шароити пешрафти босуръати илму технологияи муосир донистани забонҳои ҳориҷӣ ва компьютер дар фаъолияти сиёсатмадорону кормандони давлатӣ, олимону муҳаққиқон ва мутахassisон шарти ҳатмӣ ба шумор меравад. Бо ин мақсад аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барномаҳои маҳсуси давлатӣ оид ба омӯзиши забонҳои ҳориҷӣ (русию англисӣ) ва компьютеркунонӣ қабул гардиданд, вале иҷрои ин барномаҳои давлатӣ имрӯз моро қаноатманд карда наметавонад.

Баланд бардоштани сатҳи маълумотнокии омма, ҳусусан насли наврас, самти асоситарин ва муҳимтарини рушди мамлакат дар ояндаи наздику дур ба шумор меравад. Тавонмандии маълумотнокии миллӣ ба пешрафти ҷомеа, аз ҷумла ба иқтисодиёту фарҳанги он, иртиботи ногусастани дошта, ба устувор гардидани мавқеи мамлакат дар арсаи байналхалқӣ ва ҳалли проблемаҳои дохилӣ мусоидат мекунад. Қишварҳои пешрафта ба рушди маориф ва маълумотнокии аҳолӣ таваҷҷуҳи бештар зохир намуда, бо ин васила равнақи дигар соҳаҳои ҳаёти ҷомеаро таъмин менамоянд.

Имрӯзҳо мактабҳои олии ҷумҳурӣ дар марҳалаи гузариш ба шаклҳои нави таълим қарор доранд, ки оид ба ин масъала

миёни мутасаддиёну мутахассисон, олимон ва омӯзгорони мактабҳои олии мамлакат баҳсу мунозираҳо ва андешҳои мухталиф вучуд доранд. Дар Вазорати маориф ва муассисаҳои олии малакат ҳанӯз ҳам оид ба ин раванд, яъне воридшавии мактабҳои олии ҷумхурий ба стандартҳои умуниаврупоии таълим ва низоми маориф то ҳоло андешаҳои ягона ва барномарезиҳои самаранок ҷой надорад.

Сулҳу амният барои инсоният арзиши бузург дорад, vale барои тоҷикон ин мағҳумҳо боз ҳам азизтаранд. Миллатимо, ки даҳшати ҷанги ҳамватаниро аз сар гузаронидааст, дигар ба эзоҳу тавсифи мағҳумҳои сулҳу вахдат эҳтиёҷ надорад. Ҷойи зикр аст, ки вахдату ягонагии мардуми Тоҷикистон маҳз дар ҳамбастагӣ ва пайванди дӯстию рафоқат бо ҳалқҳои дигар амалий мешавад. Бо ин мақсад барои дӯстии ҳалқҳои сокини Тоҷикистон, рушди ҳамаҷонибаи фарҳанги миллии онҳо, иконияти таҳсил ба забони модарии миллатҳои дигар, кушодани литею гимназияҳо ба забонҳои гуногун, таъсиси филиалҳои мактабҳои олии қишварҳои ҳориҷӣ имкониятҳо фароҳам оварда мешавад, ки ин барои барҳӯрдор шудан аз дастовардҳои илму маорifi қишварҳои гуногун ва ташаккул ёфтани дӯстию рафоқати тоҷикон бо ҳалқҳои дигар мусоидат хоҳад кард.

Имрӯз вахдат ва суботу амнияти ҳалқҳо аз сатҳи донишу ҷаҳонбинии сиёсии онҳо вобастагии ҷиддӣ дорад. Огоҳ набудани мардум аз равандҳои сиёсӣ ва барҳӯрдҳои иттилоотӣ, ки ҷаҳони муосирро фаро гирифтааст, метавонад боиси нооромӣ ва рӯй додани бенизомӣ дар ҷомеа гардад.

Албатта, зиндагии имрӯзаро бидуни васоити аҳбори омма тасаввур кардан ғайри имкон аст. Вақте ки мо аз боби нақши ВАО дар ташаккули фарҳанги ҷомеа ҳарф мезанем, бояд паҳлуҳои гуногуни онро пеши назар биёрем ва ба он баҳои воқеӣ диҳем. Мушоҳидаҳо собит месозанд, ки раванди доимии пахши иттилоот тавассути ВАО, дар баробари ғанӣ гардондани донишу ҷаҳонбинии мардум, боиси зуҳури падидаҳои номатлуб дар рӯзгори онҳо низ мегарداد.

Имрӯз фазои иттилоотии ҷумхурии моро 446 рӯзномаю маҷалла ва 44 шабакаи радиову телевизион ва интернет мунтазам бо ҳабару намоиш ва жанрҳои гуногуни мусиқию филмҳо пур менамоянд, ки нақши онҳо дар ҳаёти ҳаррӯзai

чомеа, дар ташаккули фарҳангу маънавиёт ва рафтору муносабати одамон возеху равшан эҳсос мешавад.

Равоншиносон бар ин назаранд, ки таассурот аз ВАО дар раванди тарбия аз таъсири сухани омӯзгор қавитар аст. Имрӯз дар аксари мавридҳо ҷойи тавсияҳои ғамхоронаи устодонро тасвирҳои даҳшатбори барномаҳои телевизион ва кинофильмҳо дар шабакаҳои моҳвора ва интернет иваз намудааст.

Тадқиқоти сотсиологӣ собит намудааст, ки дар барои наврасону ҷавонон тамошои телевизион ҳамчун шакли дастрас ва оммавӣ барои гузаронидани вақти холӣ дар ҷойи аввал меистад ва пӯшида нест, ки насли қалонсол низ дар ҳамин гуна вазъият қарор дорад.

Аз ин рӯ, дар шароити кунуни буҳрони шадиди ахлоқӣ ва маънавӣ кори таълиму тарбия аҳамияти муборам ва умушишарвандиро қасб намуда, танҳо ба души омӯзгор ва мактаб ҳавола кардани он натиҷаи дилҳоҳ дода наметавонад ва зарур аст, ки бояд тамоми ниҳодҳои давлатию ҷамъияти дар ин самт саҳмгузор бошанд.

Бояд иқрор шуд, ки сифати барномаҳои телевизиони тоҷик боиси нигаронии ҷиддӣ аст ва телевизиони тоҷик имрӯз тамошобини худро аз даст додааст. Сифати барномаҳо, таҳияи намошномаю фильмҳо на танҳо аз сатҳи ҷаҳонӣ, балки аз сатҳи ҷумҳуриҳои ҳамсояи наздикамон низ хеле паст аст.

Ҳаёти давраи истиқлолияти Тоҷикистон пур аз ҳодисаву фоҷиа ва ҳамзамон, пур аз шодиу нишот аст, ки метавонад мавзӯи асарҳои бадеӣ, фильм ва намоиш спектаклҳо бошанд. Инъикоси бунёдкорӣ ва созандагии ҷомеаи тоҷик, часорату мардонагии ҷавонмардон баҳри оромиу осоиштағӣ ва ҳифзи Ватан дар фильмҳои бадеӣ ва ВАО барои тарбияи насли наврас аҳамияти бузург дорад, вале мутаассифона, мавзӯи мазкур то имрӯз мавриди таваҷҷуҳи шоирону нависандагон, намоишноманависон ва фильмсозони тоҷик қарор нағирифтааст. Мобо ҳасрат силсила фильмҳои аз рӯйи достони «Шоҳнома»-и безаволи Фирдавсӣ таҳиягардида, амсоли «Рустам ва Сӯҳроб», «Гуфтор дар бораи Рустам», «Гуфтор дар бораи Сиёвуш» ва ғайтаро ба хотир меорем, ки беҳтарин фильмҳои тарғиби ватандӯстӣ, часорату мардонагӣ ва тарғиби беҳтарин гояҳои инсонӣ ба шумор мераванд. Яъне мо таҷрибаи

баланди фильмсозӣ дорем ва бояд дар пайравӣ ба ҳамин таҷриба оғаридани фильмҳоро ба роҳ монем.

Бояд зикр намуд, ки васоити ахбори омма, хусусан, телевизион ва интернет дастовардҳои бузурги ақли инсонӣ маҳсуб шуда, ҷузъи ҷудонашавандай фарҳанги қарни 21, қисми таркибии ҳаёти маънавии ҷомеа ва шахсият мебошанд. Вале бояд ёдовар шуд, ки муносибат ба ин дастовардҳои ақли инсонӣ аз дараҷаи фарҳанг ва хираду ахлоқи одамон ва аҳли ҷомеа вобастагӣ дорад.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон чун давлати демократию ҳуқуқбунёд барои рушд ва дастгирии ин соҳа як силсила қонунҳо, аз ҷумла «Қонун дар бораи матбуот», «Қонун дар бораи фарҳанг», «Қонун дар бораи табъу нашр» ва дигар қарору ҳӯҷҷатҳои меъёриро ба тасвиб расондааст, ки бешубҳа, барои фаъолияти босамар ва мақсадноки ин соҳа мусоидат ҳоҳанд кард. Дар шароити истиқлол ва ташаккулёбии давлати навини тоҷикон васоити ахбори омма, чи рӯзномаю маҷалла ва чи радиою телевизион, ҳоҳ давлатӣ ва ҳоҳ ғайридавлатӣ, бояд тибқи қонунгузории мавҷуда фаъолият намуда, масъалаи марказии он тарғиби ғояи ваҳдати миллӣ ва сулҳу субот дар ҷомеа, тарбияи шаҳрвандӣ аз ҷиҳати сиёсию фарҳангӣ баркамол, тарбияи шаҳси ватандӯсту часур бошад. Дар маҷмӯъ, барои тамоми ВАО манфиатҳои умумидавлатӣ ва умумимиллӣ бояд дар ҷойи аввал қарор гиранд ва баъд аз он манфиатҳои ҳизбиу гурӯҳио шаҳсӣ.

Омили дигаре, ки дар густариши фарҳанги миллӣ ва ваҳдату ягонагии ҷомеаи мо мусоидат ҳоҳад кард, таҳқиму тавсеаи забони давлатӣ мебошад. Имрӯз забони модарии мо мавриди пуштибонӣ ва ғамхории ҳаматарафаи Сарвари давлатамон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор гирифтааст, зеро ҳифзу рушди забони тоҷикӣ ҳамчун шиносномаи миллии он вазифаи муқаддаси на танҳо давлат ва ҳукumat, балки ҳар як фарзанди он ба шумор меравад.

Барои ба даст овардану таҳқим баҳшидани истиқлoliyati фарҳангии миллӣ, пеш аз ҳама, рушд ва устувории пояҳои забони миллӣ зарур аст. Забони тоҷикӣ фақат ҳамон вақт забони илму фарҳанг мегардад, ки бо ин забон истилоҳоти илмӣ ба вучуд оварда шавад, вале мушоҳидаҳо нишон медиҳанд, ки ҳанӯз дар ин самт мушкилиҳо вучуд доранд.

Забони точикӣ ҳанӯз аз ибтиди пайдоиши худ дар риштаҳои муҳталиф мавриди истифода қарор гирифта, ба забони илм табдил ёфт ва ба он мутафаккирони бузурги мо Форобию Сино, Берунию Закариё, Носири Хусрав ва дигарон асарҳои илмиӣ оғариданд ва ҳамзамон истилоҳоти илмиӣ эҷод намуданд, ки дар тӯли асрҳо мавриди истифодаи олимону донишмандон қарор гирифтааст.

Дар замони Шӯравӣ забони точикӣ ба забони дуюм табдил ёфта буд ва дар ҳама риштаҳои илм забони русӣ забони расмии илмиӣ гардид, ки мутаассифона, имрӯз ҳам ин равиш идома дорад. Забони точикӣ бо вучуди он ки мақоми давлатӣ гирифта, аз ҷониби давлат парасторӣ мегардад, ҳанӯз ҳам ба забони илм табдил наёфта ва дар асл тамоми рукнҳои забони давлатиро соҳиб нашудааст.

Имрӯз теъдоди муайяни ҳамвatanони мо берун аз хоки ҷумҳурий кору фаъолият намуда, барои болоравии сатҳи зиндагии мардум ва рушди иқтисоди ҷумҳурий саҳм мегузоранд. Бояд зикр намуд, ки оид ба танзими ин раванд дар ҷумҳурий санадҳои меъёрий-ҳуқуқӣ қабул гардидаанд, ки барои фаъолияти мақсаднок ва босамари муҳочирони меҳнатии точик мусоидат ҳоҳанд кард. Берун аз қаламрави Тоҷикистон будани шаҳрвандони мо набояд боиси дуршавӣ аз фарҳанги суннатию забони милӣ ва бетафовутӣ нисбат ба ваҳдату якпорчагии Ватани ягонаи мо гардад.

Имрӯз падидай ноҳуше, ки боиси нигаронии точикону тоҷикистониён гаштааст, аз рӯйи маҳаллу минтақа муттаҳид шудани муҳочирони меҳнатии точик дар хориҷа мебошад. Муҳочирони меҳнатӣ қисми ҷудонашавандай ҷомеаи тоҷикистониён мебошанд ва мо наметавонем нисбат ба тақдирӣ онҳо ва фарзандони онҳо бетараф бошем. Мо бояд баҳри он қӯшиш намоем, ки муҳочирони меҳнатии точик ва аҳли оилаи онҳо дар фазои ягонаи фарҳангӣ ва ҳудшиносию ғурури милӣ тарбия ёбанд. Тоҷикистон хонаи умеди тамоми точикони ҷаҳон аст. Тамоми ҳамвatanон ва ҳаммиллатони мо дар кучое, ки набошанд, бояд зери шиори «**Тоҷикистон – Ватани ягонаи мост!**» зиндагӣ ва фаъолият намоянд. Шахсони обруманд, зиёйёну рӯҳониён, роҳбарони вилоятҳою минтақаҳо бояд сари ин масъала андеша кунанд.

Истиқлол ва равандҳои сиёсию фарҳангии давраи навини рушди таърихии Тоҷикистон дар назди равшанфикрон ва зиёйёни кишвар вазифаҳои нав мегузорад. Дар ин марҳалаи таъриҳсоз муайян кардани самтҳои асосии рушди ҷомеа, тарбияи наслҳои имрӯза дар рӯҳияи ватандӯстию ватанпарварӣ, баланд бардоштани сатҳи худогоҳӣ ва худшиносии миллӣ ва бад-ин васила, таъмини истиқлолияти фарҳангӣ ва вахдати миллӣ аз вазифаҳои асоситарини на танҳо рӯшанфикрон ва аҳли зиё, балки ҳар фарди тоҷик мебошад.

Имрӯз ҳама дар бораи Ваҳдати миллӣ ва ҷонбозиҳою қаҳрамониҳо сухан меронанд, аммо муҳим он аст, ки мо ҷӣ гуна метавонем ин ваҳдатро нигаҳ дорем ва ҷӣ бояд кард, ба вахдати комил бирасем ва он поянда бошад.

Тазаккур бояд дод, ки дар баробари омилҳои дохилии ба таҳқими ваҳдат таҳдидкунанда мо набояд аз таҳдиҳои омилҳои берунӣ низ сарфи назар қунем. Ҳодисаҳои моҳи охир дар як қатор кишварҳои арабӣ шоҳиди болоравии ин гуна омилҳо дар муносибатҳои байналмилалианд. Роҳи манфиатбахши аз ин ҳатарҳо эмин нигоҳ доштани ҷомеа боло бурдани Ҷӯниму боварӣ байни давлат ва ҷомеа мебошад. Инчунин, ҷиҳати таъмини Ваҳдати поянда дар кишвар омилҳои таҳқимбахшии хориҷии он низ вучуд доранд.

- Ба андешаи мо бе сулҳи кишвари ҳамсоя, ки моро фарҳангу дину таъриху забони муштарак ба ҳам мепайвандад, сулҳи кишвари мо комил нест.
- Бояд конфронси байналмиллаӣ оид ба омӯҳтани ҷанбаҳои байналмилалии модели сулҳи тоҷикон баргузор шавад, ки барои истиқрори сулҳ дар он кишварҳое, ки ҳанӯз даргири ихтилофоти мусаллаҳонаанд, бисёр судманд ҳоҳад буд.
- Бисёр хуб мешуд, агар аз тариқи барномаи радиоии «Овози Тоҷик» бештар таҷрибаи сулҳи тоҷикон тарғибу ташвиқ шавад ва аз тариқи барномаи хориҷии он дар ҳаҷми тақрибан 15–30 дақиқа ба забонҳои пашту ва урду барнома пахш гарداد.
- Ҳузур надоштани ҳабарнигорони тоҷик дар Афғонистон боиси он гаштааст, ки вазъи ин кишвар дар васоити ахбори умуми Тоҷикистон кам инъикос

меёбад. Аз нух очонсии иттилоотӣ агар якеаш мисли «Ховар» дар Афғонистон намояндагӣ медошт, бисёр хуб мешуд.

- Баргардондани гурезаҳои афғонистонӣ аз кишварҳои Покистону Эрон ба ватанашон, ки имрӯз қариб 2 миллионро ташкил медиҳанд, ба осудагии минтақа мусоидат хоҳад кард.

Бояд зикр намуд, ки фарҳанг ва маорифи рушдёфта метавонад ба суботу оромӣ ва вахдати тамоми ҳалқияту миллатҳои сокини Ватани азизи мо мусоидат кунад. Ин ду омили тавонои рушди давлату миллат, тавре ки таҷрибаи ҷаҳонӣ собит намудааст, метавонанд монеаҳо ва деворҳои равонии байни қиширҳои гуногуни ҷомеаро бартараф созанд. Тарбияи инсони босаводу бофарҳанг бояд зимни амалий гардондани ормонҳои миллӣ ва ноил гардидан ба зиндагии сазовори ҳамвatanони мо ҳадафи асосии ҷомеаи муосир қарор гирад.

ВАҲДАТИ МИЛЛӢ – ЗАМИНАИ РУШДИ УСТУВОР

(Матни суханронӣ дар Конфронси ҷумҳурияйӣ бахшида ба 17-солагии Рӯзи Ваҳдати Миллӣ, Душанбе, 18 июни соли 2014)

Ҳабдаҳ сол пеш, 27 июни соли 1997 фарзанди фарзонаи миллати тоҷик, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва дигар фарзандони ватанпарат, меҳандӯст ва сулҳоҳи тоҷик баъд аз нофаҳмиҳо ва даргириҳои таҳмилӣ дар натиҷаи музокироти сулҳ ба ихтилофот хотима гузашта, Созишномаи умумии истиқори сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистонро имзо карданд.

Ин санади сарнавиштсоз Тоҷикистонро аз вартай ҳалокат ва нобудӣ начот дод, ба миллати тоҷик рӯҳи нав, илҳоми нав бахшида, дар сарҷамъ кардани миллат, иттиҳоду ягонагии мардум нақши бебаҳо гузашт. Бо имзо шудани ин санади таърихӣ давлати соҳибистиқоли мо ҳувият ва ҳастии хешро дубора ҳифз кард ва ба ҷаҳониён исбот намуд, ки миллати тоҷик дорои тамаддун ва фарҳанги бостонӣ буда, муҳимтарин муқаддасоти хешро Ватан медонад.

Сулҳи тоҷикон на танҳо давлату миллатро начот дод, балки дар дили насли ҷавони тоҷик умедро ба ояндаи нек, хушбахтӣ, саодат, некномӣ ва ваҳдати ногусастани зинда намуд.

Бояд таъқид намоям, ки баъзе қишварҳои дуру наздик намехостанд дар Тоҷикистон сулҳу оромӣ бошад ва бо ҳар роҳ ба раванди сулҳ ҳалал мерасонданд. Тавре ки маълум аст, аз нахустин қадамҳои истиқолият доираҳои муайяни бадҳоҳ бо истифода аз таҷрибаи даврони гузашта ва усулҳои озмудаи худ, бо роҳи барангҳектани низоъҳои доҳилий ва бозиҳои сиёсӣ давлати ҷавони Тоҷикистонро дучори ҷанги таҳмiliи шаҳрвандӣ гардонанд. Дар натиҷа беш аз сад ҳазор шаҳрвандони мо ҷони худро аз даст доданд, қариб як миллион нафар иҷборан хонаву дари худро тарқ карда, ба қишварҳои ҳамсоя фирор намуданд. Мувофиқи омори нав ҷанги таҳмилӣ ба иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар маҷмӯъ беш аз 10 миллиард доллари амрикӣ зиёни моддӣ расонид, ки 105 маротиба бештар аз буҷети соли 1995 буд. Беш аз аз 30 ҳазор хонаи истиқоматӣ сӯзонда шуда, садҳо биноҳою иншоот,

корхонаю фабрикаҳо, мактабҳои миёна, муассисаҳои тиббӣ, идораҳои давлатӣ ва дигар муассисаҳо харобу валангур гардианд. Зарари маънавии ҷанг ҳадду ҳисоб надорад, зеро бар асари он даҳҳо ҳазор модарон аз фарзандонашон, даҳҳо ҳазор занон аз шавҳараашон маҳрум гардида, зиёда аз 55 ҳазор кӯдак ятим монданд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон баъд аз қасби истиқлоли давлатӣ қадамҳои нахустини ҳудро бо рушди устувори иқтисоди миллӣ ва беҳтар кардани сатҳи зиндагии ҳалқ дар заминаи татбиқ ва рушди механизмҳои иқтисоди бозорӣ оғоз намуд. Марҳалаи ибтидоии амалий намудани ислоҳоти иқтисодӣ бо ташаббуси Сарвари давлатамон муҳтарам Эмомалий Раҳмон асосан ба ташкили асосҳои ҳуқуқии низоми нави иқтисодӣ, ташаккул ва такмили давлатдорӣ, қолабшикани тафаккури қуҳна равона гардида буд, лекин гузариш ба иқтисоди бозорӣ дар шароити басо душвор сар шуд. Дар натиҷаи қатъ шудани робитаҳои ҳочагидорӣ бо ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ фаъолияти корхонаҳои маҳаллӣ қоҳиш ёфт, сатҳи баланди бекорӣ ва таваррум ба паст шудани сатҳи зиндагии аҳолӣ ва тезутунд шудани мушкилоти камбизоатӣ таъсир расонид. Дар баробари ин, ноустувории сиёсӣ ва ҷанги шаҳрвандӣ барои гузаронидани ислоҳот монеаи ҷиддӣ гардида, ба фазои сармоягузории кишвар ҳалал расонд.

Дар давраи аз соли 1991 то соли 1996 Маҷмӯи маҳсулоти дохилии ҷумҳурӣ (ММД) 3 маротиба қоҳиш ёфт. Дар ин давра истеҳсоли маҷмӯи маҳсулоти кишоварзӣ қариб 2 маротиба кам гардида, танazzул дар истеҳсолоти саноатӣ беш аз 3 маротибаро ташкил дод.

Қарзҳои берунӣ ва дохилӣ босуръат афзоиш ёфта, дар бозори истеъмолӣ маводи ҳӯрокворӣ ва молҳои аввалиндарачаи ниёзи мардум намерасид. **Бо мақсади аз ин ҳолат ҳарчи зудтар баровардани иқтисодиёти миллӣ Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Барномаи комплексии дигаргунсозиҳои иқтисодиро барои солҳои 1995–2000 таҳия ва қабул намуд.** Ин барнома ба озодкунии нарҳи ҳамаи молу маҳсулот ва хизматрасониҳо, озодкунии савдои хориҷӣ, вусъат додани ислоҳоти воқеии соҳаи кишоварзӣ, бахши молиявию бонкӣ, хусусигардонии моликияти давлатӣ ташаккули заминаҳои ҳуқуқии иқтисоди бозорӣ равона гардида буд. **Дар баробари ин**

тақсим намудани 75 ҳазор гектар замин ба мардум аз ҷумлаи ҷорабиниҳое буд, ки аҳолиро аз хатари гуруснагӣ раҳой бахшид. Ҳамаи ин имкон дод, ки аз соли 1997 сар карда болоравии иқтисодиёт таъмин карда шавад.

Дар ҳоли ҳозир Маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ (ММД) ба ҳар сари аҳолии қишвар ба 5680 сомонӣ баробар буда дар се соли охир 30% афзуд. Минбаъд низ ба ташкили заминаҳои рушди босуботу дарозмуддат таваҷҷуҳи маҳсус зоҳир ҳоҳад шуд. Амалисозии ҳадафҳои стратегии мамлакат имкон медиҳад, ки ҳаҷми иқтисоди қишвар то соли 2020, яъне дар ҳафт соли оянда, ду баробар афзоиш ёфта, Маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ (ММД) ба ҳар нафари аҳолӣ на камтар аз якуним баробар зиёд мешавад.

Муваффақ гардидан ба суботи макроиқтисодӣ имкон дод, ки сатҳи камбизоатии аҳолӣ аз 81% соли 1999 то 35,6% дар соли 2013 паст гардад. Тадриҷан беҳтар гардонидани сифати зиндагии мардум ва дар муддати ҳафт соли оянда то 20 дарсад коҳиш додани сатҳи камбизоатӣ аз ҷумлаи ҳадафҳои асосии сиёсати иқтисодии мо мебошад.

Дар ин раванд таваҷҷуҳ на танҳо ба коҳиши сатҳи камбизоатӣ, балки ба такмили шароит барои устуворгардонии раванди ташаккули синфи миёна зоҳир карда мешавад. Қӯшишҳо дар самти афзун гардонидани даромад, мубориза бар зидди коррупсия, таъмини суботи сиёсию иқтисодӣ ва анҷоми ислоҳот дар соҳаҳои муҳталиф идома дорад.

Даромади буҷети давлатӣ аз 250 миллион сомонии соли 1999 ба 13,9 миллиард сомонӣ расидааст, ки ин рақам нисбат ба соли зикршуда 56 баробар зиёд аст.

Ҳаҷми умумии ҳарочоти буҷети давлатӣ дар соли 2014 ба ҳар сари аҳолии қишвар – 1505 сомониро ташкил намуда, дар се соли охир 38% афзудааст, яъне дар соли ҷорӣ ин рақам тақрибан 1700 сомониро ташкил ҳоҳад дод, ки он бо афзоиши устувори маблағгузории буҷетӣ таъмин мегардад.

Бояд гуфт, ки мақсади асосии сиёсати ҳарочоти буҷети давлатӣ, пеш аз ҳама, дастгирии ҳамаҷонибаи рушди соҳаҳои иҷтимоӣ, инчунин, тадриҷан зиёд кардани андозаи маошу нафақаи аҳолии мамлакат ва ба ин васила баланд бардоштани сатҳу сифати зиндагии мардуми қишвар мебошад.

Дар давоми 17 сол маблағгузории буҷетии соҳаҳои иҷтимоӣ аз 3,4 то 14 фоизи Маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ (ММД) афзоиш намуд. Дар маҷмӯъ маблағгузории давлатии маорифу тандурустӣ дар ин муддат 12 баробар афзуд.

Ҳукумати кишвар ҳаҷми маблағгузориро ба соҳаи маориф мунтазам зиёд менамояд. Масалан, агар ҳаҷми умумии маблағгузорӣ ба соҳаи маориф аз ҳисоби буҷети давлатӣ дар соли 2011-ум ба 1,44 миллиард сомонӣ баробар бошад, пас дар соли ҷорӣ ин рақам 2,52 миллиард сомониро ташкил дода, афзоиш дар ҳаҷми зиёда аз 1 миллиард сомонӣ таъмин гардид.

Бо дарназардошти ин ки дар соҳаи таҳсилоти умумӣ солҳои пеш як қатор мушкилоти ҷиддӣ, аз ҷумла нарасидани ҷойи нишастан, дар вагонҳо гузаронидани дарс ва ҳолати дар се баст таълим гирифтани хонандагон мушоҳида мегардид, Ҳукумати мамлакат дар ин самт корҳои зиёдро анҷом дод. Дар давоми 15 соли охир бо соҳтмони мактабҳои нав микдори ҷой дар мактабҳои кишвар то 364 ҳазор афзуд.

Стандартҳои таълимии давлатии нав доир ба маълумоти томактабӣ, миёнаи умумӣ, ибтидой ва миёнаи маҳсус ва олии қасбӣ, китобҳои дарсӣ ва барномаю нақшаҳои таълимӣ дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот таҳия ва дар амал ҷорӣ карда шудаанд.

Дар солҳои охир якчанд қарорҳои қалидӣ низ қабул гардиданд, аз ҷумла: аз моҳи сентябри соли 2010 ба таҳсилоти ҳатмии 10-сола ва аз сентябри соли 2014 гузаштан ба низоми нави таҳсилоти умумӣ; синну соли никоҳӣ аз 17 ба 18-солагӣ баланд карда шуд, ки фарогирии бештари ҷавон-духтаронро бо таҳсил таъмин мекунад. Шумораи муассисаҳои таҳсилоти олии қасбӣ низ ба маротиб афзуда, аз 13 мактаби олии соли 1991 ҳоло ба 34 адад расидааст.

Теъдоди донишҷӯёни мактабҳои олии кишвар агар то замони истиқлолият 69 ҳазор нафарро ташкил карда бошад, имрӯз ин рақам ба 160 ҳазор нафар баробар шудааст, ки далели равшани сол аз сол бештар ба таълим ҷалб гардидани ҷавонон мебошад.

Қобили зикр аст, ки дар давраи соҳибиистиклолии Тоҷикистон омода намудани мутахассисон берун аз кишвар низ ба таври васеъ ба роҳ монда шуд. Дар ин давра зиёда аз 7000

нафар ҷавонон бо супориши Ҳукумати ҷумҳурӣ барои таҳсил ва зиёда аз 4000 ҳазор нафар аз ҷониби ташкилоту муассисаҳо барои таҳсил ва такмили ихтисос ба кишварҳои хориҷӣ фиристода шуданд, ки ин барои бо мутахассисони лаёқатманд ва ҷавобгӯи сатҳи ҷаҳонӣ таъмин намудани хочагии ҳалқи мамлакат мусоидат менамояд.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон рушди илмро дар баробари маориф ва фарҳанг самти афзалиятноки стратегияи рушди миллӣ эълон намуда, ба хотири таҳқими асосҳои моддиву техникии Академияи илмҳо ва таъмин намудани фаъолияти самараноки муассисаҳои илмиву тадқиқотӣ ҳамаи ҷораҳои заруриро амалӣ месозад. Барои тараққӣ додани илми ватанӣ дар 15 соли охир 362 миллион сомонӣ сарф шуда, пешбинӣ гардид, ки дар 7 соли оянда ба ин самт зиёда аз 600 миллион сомонӣ равона мешавад.

Ба такмили неруи зеҳнӣ, дастгирии корҳои тадқиқотӣ, ташкили фаъолияти устувори низоми миллии навовариҳо минбаъд низ диққат дода мешавад, аз ҷумла ба баланд бардоштани ҷолибияти фаъолияти илмию тадқиқотӣ барои олимони ҷавон шароит пешниҳод менамоем.

Ҳукумати ҷумҳурӣ ба идомаи ислоҳоти соҳаи тандурустӣ ба масъалаҳои беҳтар намудани дастрасӣ, сифат ва самаранокии хизматрасонии тиббӣ ба аҳолӣ, инчунин, рушди шаклҳои нави кумаки аввалияи тиббию санитарӣ аҳамият медиҳад.

Дар зарфи бисту се соли Истиқлолияти давлатӣ дар манотики гуногуни мамлакат зиёда аз 1000 муассисаи тандурустӣ соҳта ё таъмиру барқарор гардида, бо дастгоҳу таҷҳизоти муосири тиббӣ таъмин карда шудааст. Дар муддати танҳо се соли охир Ҳукумат маблағгузории соҳаи тандурустиро аз 564 миллион сомонӣ ба 787 миллион сомонӣ расонидааст. Дар соли ҷорӣ маблағгузории бучавии соҳа дар ҳаҷми 205 миллион сомонӣ меафзояд.

Дар назар аст, ки маблағгузории соҳаҳои иҷтимоӣ то соли 2020-ум ба 16 дарсади маҷмӯи маҳсулоти дохилий расонида мешавад. Ин имкон медиҳад, ки музди меҳнати кормандони соҳаи бучавӣ, нафақа ва стипендия дар ин давра аз дуюним то се баробар зиёд гардад. Ҷиҳати ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ аз ҳисоби ҳамаи сарчашмаҳои маблағгузорӣ беш аз 70 миллиард сомонӣ равона карда мешавад.

Дар баробари ин 70 муассисаи тиббӣ ва 85 мактаб бунёд мегардад. Сифати хизматрасониҳо дар низоми маорифу тандурустӣ баланд бардошта шуда, бо стандартҳои сифатии ҷаҳонӣ наздиқ оварда мешаванд.

Музди миёнаи як коргар дар мамлакат соли ҷорӣ нисбат ба соли 1997-ум 112 баробар зиёд гардида, ҳоло беш аз 556 сомониро ташкил медиҳад ва андозаи миёнаи нафақа 170 баробар афзудааст.

Микдори умумии ҷойҳои нави кории муҳайёшуда ва барқароргардида дар панҷ соли охир бештар аз 870 ҳазор, аз ҷумла танҳо соли 2013 беш аз 185 ҳазорро ташкил кард, ки ин барои беҳтар гардидани вазъи бозори меҳнат ва сатҳи зиндагии мардум мусоидат намуд. Соли ҷорӣ дар ҳамаи соҳаҳои иқтисоди миллӣ боз 250 ҳазор ҷойҳои нави корӣ таъсис дода мешаванд.

Соҳаи гидроэнергетика аз муҳимтарин рукни иқтисоди кишвар ба шумор рафта, бо таваҷҷуҳи маҳсуси Ҳукумати мамлакат ҳамасола рушд намуда истодааст. Дар солҳои охир дар ҷумхурӣ НБО-и Санѓтӯда-1, агрегати якуми НБО-и Санѓтӯда-2, қарib 310 неругоҳи барқии хурд бунёд гардиданд ва анҷоми соҳтмони ҳатҳои интиқоли барқи 220 кВт-и «Лолазор-Ҳатлон» ва 500 кВт-и «Ҷануб-Шимол» имкон дод, ки системаи ягонаи энергетикии кишвар ташаккул ёбад. Дар баробари ин, фаъолият дар самти кам намудани талафоти неруи барқ, аз ҷумла бо истифодабарии технологияҳои сарфай барқ ва лампаҳои каммасраф амалий гардид.

Бо вуҷуди душвориҳои чандинсола ва сарфи маблағу вақти иловагӣ барои ташхиси мустақили байналмилалии лоиҳаи соҳтмони неругоҳи барқии обии Роғун ва арзёбии таъсири экологию иҷтимоии он ҳанӯз моҳи декабри соли 2007 ба Бонки Умуниҷаҳонӣ муроҷиат карда шуд. Ҳоло корҳои ташхису арзёбии лоиҳа ба охир расида истодаанд. Неругоҳи Роғун барои мардуми Тоҷикистон иншооти тақдирсоз мебошад ва мо корҳои барқарорсозии онро тибқи нақшай бо Бонки Умуниҷаҳонӣ мувофиқашуда пеш мебарем.

Барои таҷдиду навсозии низоми энергетикии мамлакат дар даҳ соли охир беш аз 13 миллиард сомонӣ маблағ сарф шудааст ва дар ҳафт соли оянда бо мақсади ташкили фаъолияти устувори инфрасоҳтори энергетикӣ, рушди соҳа ва

расидан ба истиқолияти энергетикии мамлакат аз ҳисоби буҷаи давлатӣ ва дигар сарчашмаҳои маблағгузорӣ беш аз 22 миллиард сомонӣ равона карда мешавад.

Амнияти озуқаворӣ барои кишвари мо ҳадафи стратегӣ дорад, чунки мавҷудияти маводи гизоӣ нишондиҳандай асосии сатҳи зиндагии инсон аст. Дар давоми 15 соли охир рушди устувори соҳаи кишоварзӣ мушоҳида мешавад. Ҳоло ҳочагиҳо дар интихоби зироат барои кишт озод ҳастанд, ки бевосита иштирок ва масъулияти онҳоро дар таъмини амнияти озуқавории кишвар афзун гардонид. Дар натиҷаи гузаронидани ислоҳот ҳиссаи шакли ғайридавлатии моликият дар соҳтори истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ то 93% афзоиш ёфт.

Дар давоми 17 соли охир истеҳсоли навъҳои бештари маҳсулоти кишоварзӣ ба ҳисоби ҳар сари аҳолӣ низ афзоиш ёфт. Масалан, истеҳсоли гӯшт 4,3 маротиба, картошка – 3,5 маротиба, фалла – 2,2 маротиба ва шир – 2,1 маротиба афзуд.

Дар муддати танҳо се соли охир ҳаҷми истеҳсоли фалла ва картошка 1,3 маротиба афзуда, баландшавии ҳосилнокии зироатҳо ба мушоҳида мерасад.

Васеъ кардани майдони кишт, ба таври пурра ва сифатнок гузаронидани тадбирҳои агротехникий, татбики амалии барномаҳои рушди бахшҳои гуногуни соҳаи кишоварзӣ имконият дод, ки ҳосилнокӣ ва ҷамъоварии навъҳои бештари зироатҳои кишоварзӣ зиёд карда шавад. Барои таъмини рушди ин соҳа мо ният дорем, ки дар ҳафт соли оянда беш аз 3 миллиард сомонӣ равона намоем.

Амалисозии маҷмӯи тадбирҳои пешгирифтаи Ҳукумати мамлакат дар ин самт имкон медиҳад, ки талаботи аҳолиро ба молҳои асосии озуқаворӣ аз ҳисоби истеҳсолоти дохилии кишвар ҳарчи бештар таъмин созем ва ба ин васила ба иҷрои яке аз ҳадафҳои стратегиамон - ҳифзи амнияти озуқавории кишвар ноил гардем. Барои ин ислоҳот дар соҳаи кишоварзӣ давом меёбанд, механизмҳои таъмини рақобатнокии ҳочагиҳои кишоварзӣ фаъол гардонда мешаванд.

Масъалаи аз бунбости коммуникатсионӣ раҳӣ бахшиданӣ Тоҷикистон аз ҷумлаи ҳадафҳои стратегии рушди миллӣ ба ҳисоб меравад. Ҷорачӯйии доимӣ дар самти бунёди роҳу пулҳо ва нақбҳо амалӣ мегардад. Солҳои охир дар самти

рушди инфрасохтори нақлиётӣ, бахусус бунёду азnavсозии роҳу пулҳои дорои аҳамияти дохилию байналмилалӣ корҳои назаррас ба анҷом расиданд. Ин боиси табдили Тоҷикистон ба яке аз кишварҳои муҳими транзитӣ гардид.

Дар доираи амалӣ гардонидани ин вазифа соҳтмони роҳҳои автомобилгард ва роҳҳои оҳани замонавӣ босуръат идома дорад. Дар давоми даҳ соли охир 1650 километр роҳи мошингард таҷдиду бунёд гардида, 109 пул ва 27 километр нақб соҳта ба истифода дода шуд. Ба татбиқи Барномаи мақсадноки давлатии рушди комплексии нақлиётии Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2025 таваҷҷуҳи хос зоҳир карда мешавад. Соли 2014 аз ҳисоби ҳамаи сарчашмаҳои маблағгузорӣ барои соҳаи нақлиёт ва коммуникатсия 1,1 миллиард сомонӣ ва дар 7 соли оянда зиёда аз 8 миллиард сомонӣ сарф карда мешавад. Минбаъд низ ба бунёди роҳу пулҳо, нақбҳои мошингард, таҷдиду барқарорсозии роҳҳои оҳану мошингарди байналмилалӣ диққат дода мешавад. Дар натиҷа рушди устувори кишвар, иртиботи дохилий ва байналмиллалӣ такони ҷиддӣ меёбад.

Барои рушди соҳибкорӣ асоси мустаҳкам омода гардидааст. Сиёсати давлат ба дастгирӣ ва рушди бахши соҳибкорӣ равона шудааст.

Тайи солҳои охир дар кишвар, барои рушди соҳибкорӣ ва рушди бахши хусусӣ корҳои зиёде, аз ҷумла содагардонии бақайдгирий, ҷорӣ намудани мониторинги тафтишот ва сабукиҳои андозӣ ворид гардиданд. Дар натиҷа баҳри зиёд кардани шумораи ҷойҳои корӣ, васеъгардонии манбай андоз, афзоиши даромад ва таъмини истеҳсоли маҳсулоти рақобатпазир иқтидор пайдо шуд. Дар баробари ин барномаи дастгирии давлатии соҳибкорӣ барои солҳои 2012–2020 амалӣ шуда истодааст. Дар ин самт таваҷҷуҳ ба ташкили дастгирии соҳибкории хурду миёна бо таъсиси Фонди дастгирии лоиҳаҳои соҳибкорӣ, мусоидат ба ташакулёбӣ ва мустаҳкамшавии шарикияти давлат ва бахши хусусӣ дода мешавад. Дар 7 соли оянда ба ин фонд аз ҳисоби буҷет то як миллиард сомонӣ равона карда мешавад.

Айни замон ҳиссаи бахши хусусӣ дар маҷмӯи маҳсулоти дохилий қариб ба 50% расидааст. Солҳои 2014–2020 давраи

дастгирии сохибкории истехсолӣ ва рушди саноат дар самти коркарди ашёи хоми ватаний эълон карда шуд.

Дар маҷмӯъ, дар давоми 17 соли охир ҳаҷми истехсоли маҳсулоти саноатӣ 2,7 маротиба афзуд. Суръати афзоиши миёнасолона 7,2%-ро ташкил намуд. Дар соҳтори истехсолоти саноатӣ ҳиссаи бештарро (70%) саноати коркардабарой ташкил медиҳад.

Дар муддати танҳо се соли охир афзоиши ҳаҷми истехсоли сement ва хишти бинокорӣ 2 маротиба зиёд шуд. Рушди ин соҳа имкон медиҳад, ки соҳтмон вусъат пайдо карда, боз ҳазорҳо ҷойи нави корӣ муҳайё шавад ва муҳимтар аз ҳама, ҳароҷоти соҳтмон, аз ҷумла нарҳи манзилҳои истиқоматӣ арzon гардад.

Ҳадафи асосии дар саноат тадриҷан афзун намудани иқтидори истехсолӣ, рақобатпазирии маҳсулот, баланд бардоштани сатҳи техникии истехсолот бо истифода аз технологияҳои пешрафтаву муосир ва таъмини бозори доҳилӣ бо маҳсулоти ҷавобғӯ ба стандартҳои ҷаҳонӣ мебошад.

Бо мақсади таъмин намудани рушди устувори иқтисоди мамлакат дар бобати ҳалли масъалаҳои вобаста ба пешрафти соҳибкории истехсолӣ ва баланд бардоштани иқтидори содиротии қишвар фаъолиятро афзун мегардонем.

Дар давоми 15 соли охир ҳаҷми умумии сармоягузорӣ 34,4 млрд. сомони ташкил намуд, ки бештар аз нисфи он ба ҳарид ва васли таҷҳизот сарф гардидааст, ки дар навбати ҳуд ҳамчун замина барои таъмини рушди оянда ҳисобида мешавад.

Аз тарафи Ҳукумати ҶТ ба ҷалби сармояи мустақим диққат дода мешавад. Ҳоло қонун ва санаду меъёрҳои амалкунанда воридшавии сармояро ҳавасманд менамоянд. Санадҳои мазкур барои ҳифзи ҳуқуқҳои сармоягузории ҳориҷӣ пешниҳоди имтиёзи андоз ба сармоягузорон, ҳимояи сармоя аз милликунонӣ ва мусодира, кам кардани маҳдудият барои саҳми сармояи ҳориҷӣ дар иқтисодиёти қишвар, ширкати онҳо дар ҳусусигардонӣ ва рушди инфрасоҳтор ва гайра равона гардиданд.

Дар оянда дастгирии сармоягузорӣ ва соҳибкорӣ идома ёфта, шароити мусоид нисбати ба расмият даровардани фаъолияти соҳибкорӣ, маҳсусан, соҳибкории истехсолӣ, ҳиф-

зи моликияти хусусӣ, ташкили муҳити солими рақобат таъмин мегардад.

Дар баробари ин, ба дастгирии рушди сармоягузорӣ ва соҳибкорӣ дар бахшҳои илмбунёд диққат дода мешавад. Дар ин самт низоми дастгирии молию қарзии навовариҳо бо ташкили механизми устувори фаъолияти технопаркҳо ва тиҷоратикунонии моликияти зеҳниро ба роҳ мемонем.

Бо мақсади амалӣ намудани сиёсати минтақавӣ бо дарназардошти вусъат бахшидан ба муносибатҳои нави иқтисодӣ ва беҳтар намудани бахши соҳаҳои иҷтимоию иқтисодӣ Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мақомоти маҳаллӣ диққати ҷиддӣ медиҳад. Қабули барномаҳои дарозмуҳлат, миёнамуҳлат ва нақшаву чорабиниҳо, чи дар сатҳи миллӣ ва чи дар сатҳи маҳаллӣ, аз кӯшиши дуруст ба роҳ мондани сиёсати минтақавӣ гувоҳӣ медиҳад.

Ислоҳоти иқтисодӣ дар таъмини рушди босуботи минтақаҳои кишвар давом ёфта, дар доираи татбиқи хучҷатҳои стратегии миллӣ ба таҳия ва амалисозии барномаҳои рушди иҷтимоию иқтисодии маҳаллӣ диққати ҷиддӣ дода мешавад.

Ҳамин тарик, Ҳукумати Тоҷикистон азми қатъӣ дорад, ки рушди иқтисоди миллиро бо истифода аз тамоми захираву имкониятҳои мавҷуда дар давоми ҳафт соли наздик дар сатҳи 7–10 дарсад таъмин намояд, ки ин ҷиҳати рушди устувори кишвар ва торафт баланд бардоштани сатҳу сифати зиндагии ҳар як шаҳрванд заминаи мустаҳкам фароҳам меорад.

ЗАРУРАТИ ТАҲКИМИ ВАҲДАТИ МИЛЛӢ ДАР ШАРОИТИ ҶАҲОНИШАВӢ

*(Матни суханронӣ дар Маркази тадқиқоти стратегӣ назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе, 5 майи соли
2015)*

Дар раванди ҷаҳонишавӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун давлати миллии мустақил ва узви комилхӯқуки ҷомеаи ҷаҳонӣ ба як силсила масъалаҳо рӯбарӯ мегардад, ки ояндаи ҳифзи ҳуввияти миллӣ ва давлатдории тоҷикон ба чигунагии ҳалли онҳо саҳт вобаста мебошад. Тоҷикистон ҳамчун як давлати мустақили ҷавон дар раванди ҷаҳонишавӣ бештар нақши қишвари таъсирпазирро дошта, муқобилат ва истодагарии он дар баробари арзишҳо ва қонунмандиҳои ҷаҳонишавӣ то ҳадде душвор мебошад. Албатта, паҳлуҳои мусбати раванди ҷаҳонишавӣ кам нест, аммо дар таҳлили зерин талош мешавад, ки таҳдидҳо аз раванди ҷаҳонишавӣ муайян гардида, роҳҳалҳое пешниҳод намоем.

Истиқлолияти давлати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба яке аз марҳалаҳои пуртаҳавули таърихи инсоният рост омад. Дар шароити имрӯза ҷаҳонишавӣ ба хусусиятҳо, афкор ва фарҳанги миллӣ таҳдид намуда, рушди технология ба равнақи раванди ҷаҳонишавӣ мусоидат намуд. Маҳз шабакаи интернет, расонаҳои электронӣ ба мисли компьютерҳо ва телевизионҳои моҳворавӣ, телефонҳои мобилиӣ ва дигар воситаҳои аудиовизуалий аз омилҳои аслии паҳншавии раванди ҷаҳонишавӣ мебошанд. Раванди ҷаҳонишавӣ бо паҳн намудани анъанаҳои барои миллати мо бегона ба тағири ҳуввият ва фарҳанг таҳдид менамояд. Таҳди迪 асосии ҷаҳонишавӣ ба ахлоқи ҷомеа равона гардидааст ва ҷавонон дар ин раванд аз қиширҳои асосии осебпазир маҳсуб меёбанд. Мушоҳида ва бардоштҳо аз раванди мавҷуда нишон медиҳанд, ки имрӯз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳдидҳои зерин аз ҷаҳонишавӣ дар ҷомеаи мо вуҷуд доранд:

Якум, таҳдид ба мафқураи ҷавонон ва наврасон. Ҷавонон бо хусусиятҳои хоси худ дар раванди ҷаҳонишавӣ қишири осебпазири ҷомеа маҳсуб меёбанд. Интернет аз василаҳои аввалини таъсиргузор ба онҳо мебошад. Аз он, ки истифодабарандагони фаъоли интернет ҷавонон мебошанд,

дар ин самт ягон гуна назорат мавҷуд нест ва ҳар гуна маҳдудкунӣ дар ин самт натиҷаи баръакс ба бор оварда метавонад. Бар замми ин, бахши тоҷикии интернет (Точнет) аз заифтарин бахшҳо маҳсуб меёбад, ки истифодабарандагони интернет аз Тоҷикистон бештар ба бахши русии интернет (Руснет), баъдан англисию сомонаҳои кишварҳои мусалмонӣ таваҷҷуҳ доранд. Ҳамаи ин, дар ташаккули афкори ҷавонон бетаъсир наҳоҳад буд. Ҳодисаҳои дар мактабҳои ҳамагонии шаҳри Душанбе рӯйдода, ки дар телефонҳои ҳамроҳ пайдо шуд, далели ин гуфта буда метавонад. Паҳлуи дигар ин аст, ки интернет дар ташаккули афкори динию мазҳабии ҷавонон низ нақши бориз дорад. Барои пешгирий аз таҳдидҳои ҷаҳонишавӣ ба воситаи интернет мувофиқи мақсад мебошад, ки Вазорати маориф ва илм, Вазорати фарҳанг, Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳӣ, Кумитаи дин, Академияи илмҳо бо ҷалби Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон **Барномаи қӯтоҳмуддати давлатӣ** барои **тақвияти бахши тоҷикии интернетро** роҳандозӣ намоянд. **Дар ин самт пешниҳодҳои зерин ироа мегардад:**

1. Дар шабакаи интернет ягон сомона бо забони тоҷикӣ барои қӯдакону наврасон вучуд надорад. Дар ин ҳолат ҳар наврасу ҷавони тоҷик, ки ба интернет ворид мешавад, ба сомонаҳои бегона муур мекунад. Бештари сомонаҳои тафреҳии русзабон ва сомонаҳое, ки корҳои илмӣ барои ҷавононро дар худ ҷой медиҳанд, сомонаҳои фаҳшро таблиғ менамоянд. Ҷавонону наврасон ба чунин сомонаҳо бетаваҷҷуҳ буда наметавонанд. Аз ин сабаб, пешниҳод мешавад, ки ҳадди ақал дар қадами аввал ҳудуди 10 сомона барои наврасон ба роҳ монда шавад. Имрӯз бештари мактабҳои ҳамагонӣ бо интернет пайваст мебошанд, омӯзгорон ҳангоми кор аз ин сомонаҳо ба хонандаҳо кор гиранд. Фаъолияти ТВ “Баҳористон” нишон дод, ки дар ин самт муваффақ шудан имкон дорад. Барои ташкили сомонаҳо барои қӯдакон аз аҳли илму эҷод, ки барои наврасон эҷод мекунанд, бояд истифода шавад.

2. Дар дарсҳои иловагӣ барои хонандагони мактабҳои миёна дар бораи муносибат ба интернет дарсҳои фаҳмондадиҳӣ бо воситаи асбобҳои аёни гузаронда шавад.

3. Аз он сабаб, ки компьютер ва барномаҳои компьютерӣ ҳарфҳои тоҷикиро намехонад, ҳар гуна амалиёт дар интернет

дар мактабҳои миёна бо забони русӣ гузаронда мешавад. Хуб мебуд, ки ҳангоми пешниҳоди компьютер ба мактабҳои миёна барномаҳое, ки ҳарфҳои тоҷикиро меҳонад, истифода карда шавад.

4. Маврид ба зикр аст, ки дар бештари кишварҳои ҷаҳон истифодабарандагони сомонаҳои тафрехӣ аз дигар сомонаҳо зиёд мебошанд, аммо дар Тоҷикистон сомонаҳои иттилоотӣ хонандай бештар дорад. Ин раванд барои сиёсӣ шудани фазои шабакаҳои иҷтимоӣ мусоидат мекунад. Яке аз сабабҳои аслии он, ки сомонаҳои иттилооти истифодабарандай бештар доранд, набудани дигар сомонаҳо ба забони тоҷикӣ мебошад. Сомонаи серхонандатарин ба забони тоҷикӣ дар интернет сомонаи радиои “Озодӣ” мебошад, ки маблағгузори он Конгресси ИМА мебошад.

Аз ин сабаб, мувофиқи мақсад аст, ки сомонаҳои тафрехӣ ва иттилоотие, ки ба забони тоҷикӣ ҳабар пахш мекунанд, бештар гарданд. Барои тоҷикӣ намудани фазои Тоҷнет аз ҷониби ниҳодҳои ҳукumatӣ таваҷҷӯҳ карда шавад.

5. Яке аз масъалаҳои асосӣ дар шабакаҳои иҷтимоии интернет мавзӯҳои динию мазҳабӣ мебошанд, аммо дар ин самт дар интернет маълумот дар бораи таълимoti мазҳаби ҳанафӣ ба забони тоҷикӣ ва ҳуруфи кириллӣ хеле кам мебошад. Хуб мебуд, ки Кумитаи дин бо ҷалби рӯҳониёни маъруф дар интернет блогҳои шаҳсии рӯҳониёнро роҳандозӣ намояд, ки барои ин кор маблағ ҳам масраф намешавад, яъне ҷавонон тавонанд, ки бо рӯҳониён ба воситai интернет ба суолҳои худ посух гиранд. Агар ин фазо аз ҷониби Тоҷикистон идора карда нашавад, бегонағонро онро пур ҳоҳанд кард;

Дуюм, таҳдид ба ахлоқ ва фарҳанги миллӣ. Яке аз ҳусусиятҳои раванди ҷаҳонишавӣ дар он зоҳир мегардад, ки ахлоқ ва фарҳанги аврупоӣ ахлоқ ва фарҳангҳои миллиро махлут мекунад. Дур шудан аз ахлоқ ва фарҳанги миллӣ ба ҳувият таъсири манғӣ мерасонад. Ҳувият ва фарҳанги миллӣ дар Тоҷикистон аз омилҳои аслии баҳамоӣ ва ваҳдати мардум маҳсуб мейбанд. Дар ҳоли ҳозир дар Аврупо аз он фарҳанги бебандуборе, ки имрӯз доранд, талоши дурӣ ҷустанро карда истодаанд, аммо, мутаассифона, он фарҳанги бегона дар ҷомеаи кишвари қобили қабул шуда истодааст. Барои дифоъ

аз фарҳанг ва арзишҳои миллӣ на бо роҳи маҳдуднамоӣ, балки бо истифода аз алтернатива бояд кор гирифт. **Дар ин самт пешниҳодҳои зерин ироа мегардад:**

1. Барои ҳимоя аз ахлоқи ҷавонон ва либоси миллӣ аз таҷрибаи Ҷопон истифода намудан мувофиқи мақсад мебошад. Дар ин кишвар барои бонувоне, ки либоси миллиашонро (аз ҷумла кемано) дар бар доранд, имтиёзҳое пешбинӣ карданд. Аз ҷумла барои ин гуна бонувон дар баъзе шаҳрҳо даромадан ба театр, осорхона ва дигар ҷойҳои фарҳангӣ ройгон мебошад. Дар Ҷопон мардум ба театру осорхона таваҷҷӯҳ доранд ва имтиёзи бепул даромадан ба ин маконҳо хеле арзишманд мебошад. Дар Тоҷикистон низ аз ин таҷриба истифода намуда, барои бонувоне, ки дар коргоҳ, донишгоҳҳо ва ғайра либосиро миллиро дар бар мекунанд, имтиёзе пешниҳод кардан мувофиқи мақсад хоҳад буд. Аввал, ин таҷриба барои рушди моделҳои нави либоси миллӣ мусоидат мекунад, аз он ки муштарӣ бештар мегардад. Баъдан, худи фарҳангӣ либоси миллӣ ҳифз хоҳад шуд.

2. Кино ва филмҳои тасвирий ба ахлоқи наврасону ҷавонҳои мо таъсири бузург доранд. Барои наврасу ҷавонҳои имрӯза на қаҳрамони филмҳои тоҷикӣ, балки қаҳрамони филмҳои туркию амрикӣ ва ғайра идеал буда, қӯдаки тоҷик дар зери таъсири филмҳои тасвирии бегона ба воя мерасад. Хуб мебуд, ки ҳукumat барномаи рушди филми тасвириро дар кишвар таҳия карда шавад. Дар адабиёт ва таърихи тоҷик садҳо асарҳое мавҷуд аст, ки аз рӯйи он беҳтарин кино ва филмҳои тасвирий омода намудан мумкин аст. Филми тасвирий ё бардоштани кино аз рӯйи асарҳои “Шоҳнома”, “Самаки айёр”, “Абӯмуслимнома”, “Ҳазору як шаб”, Ҷавонмардон, Сафедҷомагон, Сарбадорон ва садҳо достону қисса ба манғиат хоҳад буд. Ин қиссаву достонҳо наврасонро дар рӯҳияи миллӣ ва ватандӯстӣ тарбият хоҳанд кард;

3. Вақти он расидааст, ки дарси маърифати исломӣ дар мактабҳои миёна барқарор карда шавад. Огоҳии динӣ доштан, садди роҳи таҳдидҳои фарҳангу мазҳабҳои бегона гардида метавонад. Дар кишварҳои пешрафтаи ҷаҳон, аз ҷумла дар Олмон дар мактабҳои миёна дарси динӣ дода мешавад, ки дар асоси омӯзиши таҷрибаи ин кишвар имкон

дорад, ки тарбияи масъалаҳои динию мазҳабӣ дар мактабҳои миёнаи Тоҷикистон ба роҳ монда шавад.

Сеюм, дар замони ҷаҳонишавӣ ва асри иттилоотӣ мавқеъ ва ҷойгоҳи телевизион хеле боло рафтааст. Қариб дар ҳар хонаи тоҷикистонӣ антенаҳои моҳворавӣ наасб гардидааст, ки шабакаҳои телевизионии ҳориҷӣ, аз қабили русӣ, форсӣ, афғонӣ, туркӣ ва гайраро ба роҳат тамошо мекунанд. Ин шабакаҳо ҳеч вақт бо дарназардошти манфиатҳои миллии Тоҷикистон барнома пахш наҳоҳанд кард. Яке аз сабабҳои гароиши мардум ба шабакаҳои ҳориҷӣ маҳбуб набудани шабакаҳои телевизионии Тоҷикистон мебошанд. Аз ин рӯ, мувофиқи мақсад мебошад, ки сиёсати иттилоотии кишвар таҷдиdi назар карда шавад ва барои ташкили телевизионҳои мустақил сабукиҳо диханд. **Дар ин самт пешниҳодҳои зерин ироа мегардад:**

1. Барномаҳои хабарии шабакаҳои телевизионии Тоҷикистон бознигарӣ карда шавад. Дар барномаҳои ахбори шабакаҳои телевизионии Тоҷикистон барномаҳои сиёсӣ хеле кам пахш мегарданд. Чунин навъи муносибат ба иттилоот ҳолигиеро дар фазои иттилоотии кишвар ба вучуд овардааст, ки тамошобин маҷбур мешавад, ба интернет ва шабакаҳои телевизионии ҳориҷӣ рӯ орад. Мувофиқи мақсад мебуд, ки хабарҳои муҳими дохилиро, агарчи аз ҳизбҳои муҳолиф ҳам бошад, сокини Тоҷикистон бояд пеш аз ҳама, аз тариқи телевизион ё ягон расонаи давлатӣ ба даст орад, зоро таъсири хабари аввал шунаванд ва ё бинандаро бештар дар зери таъсири худ мегирад. Дар акси ҳол ҳонандай тоҷик хабари дохилиро аз расонаи ҳориҷӣ мегирад. Расонаҳои ҳориҷӣ боварии мардумро ба даст меоранд, ки дар дурнамо ба нафъи Ваҳдати миллӣ наҳоҳад буд.

2. Шабакаҳои радиоӣ ва телевизионии Тоҷикистон барои пахн намудани барномаҳои худ аз имконоти интернет истифода намекунанд. Баръакси он, агар то соли 2009 барномаҳои шабакаҳои телевизионии Тоҷикистон тариқи интернет пахн мегардид, ҳозир ба сабабҳои номаълум ин масъала ба мушкилӣ мувоҷеҳ шуд. Ин ҳам дар ҳолест, ки бештари шабакаҳои радио ва телевизионии ҷаҳон дар интернет барои пахши барномаҳояшон сомона доранд. Пахши барномаҳои телевизионии Тоҷикистон ба воситаи интернет имкон медиҳад,

ки точикони бурунмарзӣ ба осонӣ барномаҳои шабакаҳои телевизионии кишварамонро тамошо кунанд.

3. Имрӯз фильмҳои туркӣ аз фильмҳои маҳбуб дар хонадони точик маҳсуб меёбад. Тарҷумаи босифат ба забони точикӣ аз ҷониби студияҳои мустақил ҳаводорони фильмҳои туркиро бештар намуда истодааст. Студияҳои мустақил бо истифода аз зарфияти ҳунармандони точик тавонистанд, ки фильмҳое, ки дар бозор ҳаридор доранд, тарҷума намуда ба савдо бароранд. Албатта, студияҳои мустақил ба паҳлуҳои фарҳангию ахлоқии фильмҳо ва то чи ҳад ба фарҳанги мо таъсир расондани фильмҳо камтар аҳамият медиҳанд, зоро онҳо бештар ба ҳадафҳои тиҷоратӣ назар мекунанд. Ин воқеяят далолат аз он мекунад, ки студияҳои шабакаҳои телевизионӣ ва “Тоҷиккино” аз зарфиятҳои мавҷуда истифода карда натавонистанд, бинобар ин, имрӯз бозори тарҷумаи фильмро аз даст доданд. Аз ин рӯ, мувофиқи мақсад мебошад, ки идораҳои зертоbei Кумитаи радио ва телевизион барои тарҷумаи фильмҳое, ки ба ахлоқу фарҳанги мардум таъсири манғӣ намерасонанд, оғоз намоянд. Дар ин самт ҳам даромади молӣ ба даст оварда мешавад, ҳам ҳимояи манғиатҳои миллӣ таъмин ҳоҳад шуд. Таҷрибаи маҳдуд намудани фильмҳои туркӣ нишон дод, ки ин амал натиҷа наҳоҳад дод, зоро ин фильмҳо дар шабакаҳои форсии берун аз Эрон ва шабакаҳои афғонӣ тарҷума гардида, дастраси мардуми точик мегарданд. Аз ин рӯ, хуб мебуд, дар баробари фильмҳое, ки даҳшатафқани ќушторро таблиғ мекунанд, фильмҳои точикӣ оғарида шаванд, ё фильмҳои наздик ба фарҳанги мо тарҷума шаванд.

Чорум, вазъи ҷавонон дар давраи ҷаҳонишавӣ. Имрӯз аксари неруи қобили меҳнат дар хориҷ аз Тоҷикистон ба сар мебарад, ки асоси онро ҷавонҳо ташкил медиҳанд, яъне ҷавонон бо ҳадафи муҳочирияти меҳнатӣ, таҳсил ва гайра кишварро тарқ мекунанд. Дар хориҷ будани ҷавонҳо дар баробари ҷанбаҳои мусбат, ҷанбаҳои манғии худро дорад. Аз ҷумла ҷавонҳое, ки дар дехот ба воя расида, пас аз хатми мактаби миёна бо мағкураи танги музофотӣ ба Русия мераванд, ба зудӣ тағйир меёбанд. Онҳо вақте бозмегарданд, дигар барои обод намудани зодгоҳашон ва идомаи кор дар деха худро ҳавасманд намебинанд. Ояндаи худро онҳо дар Русия дидан меҳоҳанд.

Қисми дигари ҷавонҳое, ки дар Русия ба сар мебаанд, бо истифода аз озодиҳое, ки дар он ҷо доранд, ба равияҳои мазҳабҳои дигар гароиш пайдо мекунанд. Ин падидаро дар саҳифаҳои иҷтимоии интернет ба хубӣ мушоҳида намудан мумкин аст.

Баъдан, дар раванди ҷаҳонишавӣ бо таъсири омилҳои беруна, аз ҷумла таъсири ҳодисаҳои ҷаҳони араб ҳисси норозиятии ҷавонон аз вазъи доштаашон боло мегирад. Вобаста ба ин ва дигар шароити пешомада зарур аст, ки пеш аз ҳама Вазорати маориф ва илм барои баланд бардоштани сатҳи саводи наврасон дар мактабҳои миёна талош намояд. **Дар ин самт пешниҳодҳои зерин ироа мешавад:**

1. Дар раванди глобализатсия миллате ҳувияту ҳусусиятҳои миллии хешро ҳифз менамояд, ки мизони саводи аҳолии он муосир ва саросарӣ бошад, яъне тамоми аҳолӣ саводи муосири имрӯзро дошта бошад. Савод ба маънои танҳо ҳондану навиштан набуда, маънои муосири ин мағхум бисёр васеътар гашта, дар дунёи имрӯз ҳондану навиштан маънои саводро пурра ифода намекунад, балки рушди инсоният дар асри имрӯз меъёрҳоро тағиیر додаст ва ҳоло нишонаи соҳиби савод будани шахс чунин аст:

1. Тавонистани ҳондану навиштан (savodi minimalӣ);
2. Донистани як-ду забони ҳориҷӣ (барои пайванд бо ҷаҳон);
3. Саводи ибтидоии техникиӣ (дар ҳадди истифодабарии технологияи комютерӣ);
4. Маърифати ҷамъиятиӣ (savodi ҳуқуқию сиёсиву ҷамъиятиӣ)
5. Тафаккури беҳдоштиӣ (донишҳои умумӣ барои ҳифзи саломатии шахсӣ ва ҳолати умумии санитарӣ).

Чунин аҳамияти илму саводро дар шароити глобализацioniй ба назар гирифта, баъзе муҳаққиқон пешниҳод менамоянд, ки имрӯз давлати Тоҷикистон дар қатори ҷанд ҳадафи бузурги стратегӣ, яъне «расидан ба истиқлолияти энергетикӣ», «раҳоӣ аз бунбости комуникатсионӣ» ва ғайра «дастёбӣ ба саводи муосири сарtosarӣ»-ро низ ҷузъи ҳадафҳои стратегии давлату миллати эълон намояд, зоро дар даҳсолаҳои оянда савод ба масъалаи стратегӣ мубаддал ҳоҳад шуд. Агар як ҷавон мактаби миёнаи муосири мӯсаҳҳаз бо

техлогияи ҳозиразамонро хатм намояд, дар ин ҳолат дар ҳар гуна вазъ ва дар ҳама ҷо савод ҳимоятгари ҷавон ҳоҳад шуд.

2. Дар шароити имрӯза дар Тоҷикистон созмонҳои зиёди байналмилалӣ, ки аслан ҳадафҳои давлати ҳудашонро пеш мебаранд, ба мисли IREX аз ИМА, «Шалола» аз Туркия ва ғайра барои ҷалби ҷавонон ба таҳсил машғул мебошанд. Шароити имрӯзи Тоҷикистон имкон фароҳам овардааст, ки давлату ташкилотҳои ҳориҷӣ ба маорифи мо роҳ ёбанд. Аз нигоҳи аввал ва назари сатҳӣ ба таҳсили ҷавонон дар мактабҳои муштарак, курсҳои ташкилотҳои ҳориҷӣ ва таҳсил дар ҳориҷа бо дастгирии бегонағон баҳои мусбат қоил мешавем, аммо аз нигоҳи дурнамо ва ҳифзи пояндадори ваҳдати миллӣ дар раванди ҷаҳонишавӣ ин падида ба манфиати миллату давлати мо дар оянда анҷом намеёбад. Ташкилоту давлатҳое, ки дар Тоҷикистон мактабҳои худро доранд ва ҷавононро аз ҳисоби ҳуд ба таҳсил ба ҳориҷа ҷалб мекунанд, барои пиёда намудани ҳадафҳои ҳуд дар оянда роҳ ҳамвор менамоянд. Ташаккули маорифи миллӣ ва рушди он кафили аслии бақои ваҳдат дар оянда буда, дар раванди пурталотуми ҷаҳонишавӣ танҳо маорифи миллӣ метавонад, тавлидкунандай қадрҳои дорои тафаккури давлативу миллӣ бошад.

ВАҲДАТ – КАФОЛАТИ ҲАСТИИ МИЛЛАТ *(Анҷешае ҷанд ҷун ҳусни мақтаи ин маҷмӯа)*

Чунон ки дар навиштаҳои боло борҳо гуфта шуд, бешубҳа, сулҳу ваҳдат яке аз муҳимтарин дастовардҳои таърихи муосири ҳалқи тоҷик, омили наҷоти миллат ва давлатдории миллии он буд. Дар натиҷаи сулҳу ваҳдат давлати мо ҳифз гашт, миллати мо аз вартаи нобудӣ наҷот ёфт, сокинони қишвари мо ба зиндагии осоиштаву осуда расиданд, сохтори давлатӣ шакли комили худро гирифт ва роҳи рушди қишвар аз тарафи ҳуди ҳалқ интихоб ва муайян гашт.

Қайд кардан ба маврид аст, ки Сарвари давлатамон Созишиномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистонро аз лиҳози аҳамияти бузурги ҳуд бо Эъломияи истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар як радиф

монда аст. Агар Эъломия ба ҷумҳурии мо ба таври расмӣ истиқлолияти давлатӣ ва соҳибхтиёриро дода бошад, пас Созишнома дар Ватани мо сулҳу салоҳ ва Ваҳдати миллиро таъмин намуд. Агар дар Ватани мо бо шарофати Созишнома сулҳу салоҳ пойдор намегардид, хатари аз даст додани истиқлолияти давлатӣ ба кишвари мо таҳдид мекард.

Имрӯз, вақте мо дар бораи Ваҳдати миллӣ сухан мегӯем, онро на ҳамчун як шиори сиёсӣ, балки ҳамчун як зарурати воқеии миллӣ дар назар дорем, зеро дар ин марҳалаи мураккаби таъриҳӣ ва дар ин муҳити пурошӯби минтақавӣ таҳқими Ваҳдати миллӣ ва мӯтадил нигоҳ доштани фазои сиёсию идеологии чомеа барои давлатдории тоҷикон аҳамияти сарнавиштсоз пайдо намудааст.

Таҳлилҳои таъриҳӣ, илмӣ ва муқоисавӣ нишон медиҳанд, ки мо бо боварии том метавонем дар бораи «**модели тоҷикӣ**» дар расидан ба сулҳу оштии миллӣ сухан гӯем. Таҷрибаи тоҷикон дар ин самт ҳам дар доираҳои илмии доҳилию байналмилалӣ ва ҳам дар доираҳои сиёсӣ расман эътироф гашта, мавриди омӯзиши васеъ қарор гирифтааст.

Ба назари камина, имрӯз ҷиҳати тақвияти Ваҳдати миллӣ бояд иқдомоти зерин мавриди таваҷҷуҳ қарор гиранд:

1. Таҷрибаи нодирни сулҳи тоҷикон имрӯз ниёз ба омӯзиши амиқи илмӣ ва назариявӣ дорад, зеро дар Тоҷикистон ин таҷриба амалий шудааст ва ҷомеа дар матни ин воқеият зиндагӣ дорад, аммо ин таҷрибаи арзишманд то имрӯз ҳамчун як назария ҷамъбаст нашудааст, ба илм, ба методология ва ба **дониши қобили интиқол** табдил дода нашудааст. Бинобар ин, ҳанӯз, ки аксари иштирокдорони ин раванд ва аъзои Комиссияи Оштии Миллӣ (КОМ) солиму дар қайди ҳаётанд, беҳтар аст, ки бо ҷалби онҳо раванди комили сулҳи тоҷикон навишта шавад. Ин ҷо мақсад факат навиштани хронология ё рӯзу солу моҳу ҷой воқеаҳо нест, балки илова бар он, мақсад **арзёбии таъриҳӣ, равонӣ, фалсафӣ ва сиёсии ин таҷриба аст**, зеро барои бақои як таҷриба бисёр муҳим аст, ки он ҷамъбости назарӣ шавад, навишта шавад ва ба ин восита интиқол гардад.

Ҳамчунин, таҷрибаи сулҳи тоҷикон ниёз ба муаррифи и шоиста ва ҳамаҷониба дорад. Ин сулҳу оштӣ ҳамчун хабар, ҳамчун ҳодиса паҳн шудааст, ҳамчун маълумот ва ҳамчун таъриҳ нашр шудааст, вале ҷун таҷриба муаррифӣ нашудааст. Дар ҳоле, ки ин муҳимтарин дастоварди умумимиллии мо дар

даврони истиқолият аст. Он метавонад яке ифтихорот ва яке аз муаррификунандаҳои симои Тоҷикистон дар арсаи байналмилалӣ ва барои дигарон омӯзанда бошад. Дар ин маврид ҳақ ба ҷониби поягузори адабиёти классикии тоҷику форс устод Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ мебошад, ки фармудааст:

*Бирав, зи таҷрибаи рӯзгор баҳра бигир,
Ки баҳри дағъи ҳаводис туро ба кор ояд.*

2. Имрӯз бисёр зарур аст, ки худи фаҳмиши мағҳуми «Ваҳдати миллӣ» таҳаввул ёфта, он на ба маънои «созишномаи байни ду ҷониби муайян», балки ба маънои **ваҳдат ва ҳамзистии намояндагони тамоми ҳалқҳо, миллатҳо, минтақаҳо, наслҳо ва ақидаҳо дар сатҳи кишвар** фаҳмида шавад. Чунин таҳаввули маъно Ваҳдати миллиро фарогир ва устувор менамояд ва имрӯз вақте мо дар бораи ваҳдат сухан мегӯем, маҳз ҳамин фаҳмиши васеи онро дар назар дорем.

3. Имрӯз бисёр зарур аст, ки андешаи сулҳу ваҳдат ба фарҳангӣ насли ҷавони кишвар табдил дода шавад. Идеяи сулҳу ваҳдат як муддат ҳамчун ғояи миллӣ барои ҷомеаи мо хидмати бузург намуд. Акнун замони он аст, ки ваҳдат маҳз дар сатҳи як зарурати ҷамъиятӣ ва зарурати фардии ҳар як шаҳрванди кишвар фаҳмида шавад. Бояд ҳар як шаҳрванди кишвар, новобаста аз миллат, дин ва ақидаи сиёсии худ дарк намояд, ки ҳам рушди ҷомеа ва ҳам амалишавии орзуу манфиятҳои шаҳсии ӯ фақат дар сурати сулҳу ваҳдат имконпазир мебошад.

Дар ин самт барои мо зарур аст, ки бо мақсади ба фарҳангӣ умумӣ табдил шудани андешаи сулҳу ваҳдат дар низоми таълимоти умумии худ ин арзиши муҳимро ҷорӣ намуда, насли навраси худро дар ин рӯхия тарбият намоем.

4. Бо мақсади таҳқими Ваҳдати миллӣ ва таъмини ҳамзистии бехалали ҳалқҳои сокини кишвар **тақвияти худи ниҳоди «шаҳрвандӣ»** дар ҷомеа зарур аст. Ин раванд ҳисси «**шаҳрванди Тоҷикистон будан**»-ро дар худшиносии ҳар як сокини кишвар ба арзиши аввалиндарача табдил намуда, онро ҳамчун умумияти муҳимтарини ҳамаи сокинони кишвар, новобаста аз миллат, дин ва ақидаи сиёсияшон ташаккул медиҳад. Дар ин самт, аз ҷумла мувоғики мақсад аст, ки дар адабиёти расмию сиёсӣ ба мағҳумҳои умумиятбахше чун «**шаҳрвандони Тоҷикистон**»,

«тоҷикистониён», «сокини Тоҷикистон», «ҳалқи Тоҷикистон», «мардуми Тоҷикистон» ва ғайра аҳамияти хосса дода шавад.

5.Бо мақсади омӯзиш ва тадқиқи ҳамаҷонибаи таҷрибаи сулҳи тоҷикон ва устувор намудани Ваҳдати миллӣ дар шаҳри Душанбе марказ ва ё пажӯҳишгоҳи сулҳи тоҷикон таъсис дода шавад. Ин пажӯҳишгоҳ илова бар омӯхтан ва ба назарияи илмию методологӣ, табдил додани таҷрибаи сулҳи тоҷикон, вазифаи нашру таълими ин таҷриба дар сатҳи миллӣ ва байналмилалиро низ ба дӯш хоҳад дошт. Чунин пажӯҳишгоҳ метавонад дар таркиби Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ё ба шакли як ниҳоди чудогона фаъолият намояд. Бовар дорам, ки бинобар вазъияти ноустувори минтақа, нақши чунин пажӯҳишгоҳ дар коркард ва пешниҳоди равиҷҳои амалии ҳалли низоъҳо барои тамоми минтақа аҳамияти ҷиддӣ пайдо мекунад.

Ё мумкин аст дар Душанбе **филиали Доњишгоҳи сулҳи СММ** кушода шавад ва мо ҳаққи комил дорем, ки инро дарҳост намоем. Фаъолияти чунин маркази илмию таълимии сулҳофарӣ ва ҳалли буҳронҳо имрӯз барои тамоми минтақа, ки як минтақаи буҳронҳез мебошад, зарур аст.

6.Бо мақсади барои наслҳои оянда ва барои олимону муҳаққиқони дохилӣ ва хориҷӣ дастрас гаштани таҷриба, са-надҳо ва ҳуҷҷатҳои раванди сулҳ ва фаъолияти Комиссияи оштии миллӣ (КОМ), зарур аст, ки дар пажӯҳишгоҳи сулҳ ва ё дар Бойгонии давлатии ҶТ **Бойгонии раванди сулҳ** ташкил ва ҷамъоварӣ карда шавад, зоро ҳоло қисми асосии санаду ҳуҷҷатҳои тамоми давраҳои музокирот, фаъолияти Комиссияи Оштии Миллӣ (КОМ) ва раванди сулҳсозӣ дар ихтиёри шахсони алоҳида ва иштирокчиёни чудогонаи ин раванд қарор дошта, эҳтимоли умуман, аз **байн рафтани ин ҳазинаи барои таърихи миллат муҳим** пеш омадааст. Ҳамчунин, имконпазир аст, ки **Осорхонаи хурди сулҳи тоҷикон** низ ташкил шавад.

7.Минбаъд дар ду сол як бор дар остонаи Рӯзи ваҳдати миллӣ дар сатҳи вилоятҳо ва сипас дар пойтаҳти кишвар Форуми Ваҳдати миллӣ баргузор гардад, ки он ҳаёту фаъолияти намояндагони тамоми ҳизбу ҳаракатҳо, дину мазҳабҳо ва қавму ҳалқиятҳои сокини Ҷумҳурии Тоҷикистонро инъикос намояд. Ин ҷорабинии умумиҷумҳурияйӣ бояд бахшҳои расмию тантанавӣ, бахши илмию таҳлилӣ, намоишшоҳҳои фарҳангӣ да-стовардҳои минтақаҳои кишвар, намоишшоҳҳои зиндагию

фаъолияти намояндагони халқу миллатҳои сокини Тоҷикистон, ҷашивораи ҳунарии минтақаҳо ва халқу миллатҳои кишвар ва гайраро дар бар гирад. Бо баргузории чунин Форум мо бояд тамоми рангинии ҳаёти кишвар ва зебоии диёри азизи худро ба намоиш гузорем.

Ҳамзамон бо ин, дар бахшҳои таҳлили ин Форум бояд бо иштироки тамоми нирӯҳои сиёсии кишвар, намояндагони тамоми минтақаҳои кишвар ва вакилони халқу миллатҳои сарзамини мо тамоми масъалаҳои мавҷуда дар самти таҳкими Ваҳдати миллӣ баррасӣ гашта, барои ҳалли онҳо барои роҳбарияти кишвар пешниҳодҳои мушаҳҳас таҳия карда шаванд.

8. Пешниҳод мешавад, ки барои посдории андешаи Ваҳдати миллӣ ба вакилони Ичлосияи XVI-уми Шӯрои Олӣ ва аъзои Музокироти байни тоҷикон ва Комиссияи Оштии Миллӣ (КОМ) мақоми ифтихории маҳсус дода шавад.

Ҳадафи ин пешниҳод чунин аст, ки ин шаҳсиятҳо ҳамчун рамзи арҷузории мардуми Тоҷикистон ба сулҳу ваҳдат мавриди эҳтироми умумӣ қарор гирифта, бо ташкили барномаҳои сиёсию тарбиявӣ дар ВАО, воҳӯрию мулоқоти онҳо бо насли ҷавон таҷриба ва фарҳанги сулҳ ва ваҳдати умумимиллиро ҳамчун як фарҳанги зиндагӣ ба насли навраси кишвар интиқол диханд.

9. Агар имкон бошад, дар бинои меҳмонхонаи «Ваҳш», ки дар он Комиссияи Оштии Миллӣ (КОМ) фаъолият менамуд ва ё дар бинои муносиби дигар, «Коҳи Ваҳдати миллӣ» таъсис дода шавад. Дар таркиби он бояд Музейи сулҳи тоҷикон, Бойғонии сулҳ, Намоишгоҳи доимии зиндагии халқу миллатҳои сокини кишвар, Маркази ҷорабиниҳои доимии ваҳдатсозӣ, Маркази таълими фарҳанги сулҳу ҳамзистӣ, Маркази тадқиқотии масъалаҳои сулҳ ва низоъшиносӣ ва гайра фаъолият намоянд.

10. Бо мақсади таҳкими амалии Ваҳдати миллӣ Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳӣ бояд рушди туризми дохилиро дар мадди аввал қарор дихад. Бояд барномаҳое рехта шаванд, ки дар ҷорҷӯби он қиширҳои гуногуни аҳолӣ, хусусан, ҷавонон аз минтақаҳои гуногуни мамлакат дидан намоянд, бо мавзеъҳои нодири табиӣ ва бо ҳаёту фаъолияти мардуми худи кишвар аз наздик шинос шаванд.

Шоистаи як миллати ягона нест, ки аз тамоми ҷаҳон сайёҳон барои дидани Бадаҳшону Саразму Қамарову Сарихо-

сор меоянд, vale аксари кулли аҳолии худи Тоҷикистон ҳанӯз ин ҷойхоро ҳатто надидаанд ва дар бораи онҳо тасаввурот ҳам надоранд. Ҳушбахтона, имрӯз барои татбиқи ин пешниҳод заминаҳои мусоид мавҷуданд. Ҳоло дар саросари кишвар роҳҳо соҳта шуда, робитаи байни вилояту минтақаҳои мамлакат дар тамоми фаслҳои сол имконпазир мебошад. Vale агар имрӯз масалан, дар минтақаи Раҷт аз мардум пурсида шавад, ки чанд дарсади онҳо вилояти Суғдро дигаанд, ё агар дар вилояти Суғд аз мардум пурсем, ки чанд дарсади онҳо Бадаҳшонро дигаанд, ҳатман ҳоҳем дид, ки ҳамдигаршиносӣ ва кишваршиносии мардуми мо заиф аст, фоизи омезиши миллии мо бисёр паст аст.

Барои тақвияти ҳамдигаршиносии аҳолӣ дар сатҳи умуни-миллӣ мувофиқи мақсад аст, ки Кумитай ҷавонон, варзиш ва сайёҳӣ дар якҷоягӣ бо Вазорати маориф ва илми ҶТ ва мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ лагерҳои ҷумҳуриявии ҷавонон, лагерҳои ҷумҳуриявии наврасон, саёҳатҳои гурӯҳии кишваршиносии насли наврас ба минтақаҳои гуногуни кишвар, барномаи мубодилаи ҳафтаина ва ё моҳонаи хонандагон байни оилаҳо ва мактабҳои минтақаҳои гуногун ва гайраро баргузор намоянд.

Рушди туризми дохилӣ метавонад тасаввуроти гайривоқеи мардуми минтақаҳои кишвар дар бораи ҳамдигарро аз байн бурда, Ваҳдати миллиро ба сатҳи табиӣ ва инсонӣ барад, ки он устувортарин шакли ваҳдат аст.

11. Вазорати маориф ва илми ҶТ ва ниҳодҳои дигари даҳлдори кишвар **Барномаи давлатии маорифи ваҳдатсозро** таҳия намуда, дар ҷорҷӯби он роҳҳои амалий намудани иқдомҳое чун аз тариқи Маркази ягонаи дохилшавӣ ба мактабҳои олии кишвар фароҳам шудани имкони таҳсили ҷавонони минтақаҳои кишвар дар донишгоҳҳои минтақаҳои дигарро пешниҳод намояд. Инчунин, таҷрибаомӯзии донишҷӯён ва мутахассисони ҷавони як минтақа дар минтақаҳои дигари кишвар низ дар ин самт самараи дилҳоҳ ҳоҳад дод. Ҳулоса, таҳсили олий ҳамеша моҳияти пайвандгар ва миллатсоз доштааст ва чунин нақши он бояд ҳифз гардад.

12. Бо дарназардошти аҳамияти муносибатҳои неки байни ҳалқу миллиятҳо зарур аст, ки сиёсати давлатии ҶТ дар масъалаи ҳамзистии ҳалқҳои сокини ҷумҳурӣ ба талаботи асри иттилоотӣ ҷавобгӯ соҳта шавад. Тавре медонед, дар кишвари

мо русҳою русзабонон, ўзбекҳо, қирғизҳо, турманҳо, қазоқҳо, кореягихо ва халқиятҳои дигар дар канори ҳам зиндагӣ ва фаъолияти озодона доранд. Тоҷикистон ҳамчун хонаи умеди ҳамаи тоҷикистониён Ватани азиз ва ягонаи онҳо буда, давлати Тоҷикистон тамоми ҳуқуқу озодиҳои онҳоро таъмин менамояд.

Аз ин рӯ, зарур аст, ки Кумитаи телевизион ва радио ҳаҷм, мазмун ва сифати барномаҳои телевизонӣ ва радиоии худ дар бораи ҳаёти халқҳои сокини кишвар ва ба забони онҳоро бознигарӣ карда, бо ташкили барномаҳо, гузоришиҳо, мусоҳибаҳо ва рубрикаҳои мушахҳас ҳаёти осоиштаи ин халқҳо, рӯзгору заҳмати онҳо ва саҳми бузурги онҳо дар рушду ободонии кишварро ҳамаҷониба инъикос намояд. Яъне, тамоми паҳлуҳои зиндагии осоишта ва баробарҳуқуқи халқҳо ва ақаллиятҳои миллии сокини Тоҷикистон барои ҷомеаи дохилӣ ва ҷаҳонӣ муаррифӣ шуда, имкони раҳнаҳои иттилоотӣ ва суиистифодаҳои сиёсӣ дар ин масъала пешгириӣ шавад.

Тавре медонед, барои тақвияти сиёсати ваҳдат ва тарғиби андешаҳои сулҳу ваҳдати миллӣ мо як силсила созмонҳои ҷамъиятий ва давлатӣ таъсис намуда будем, ки муҳимтарини онҳо Шӯрои ҷамъиятии Тоҷикистон, Ҳаракати ваҳдат ва эҳёи миллии Тоҷикистон, Анҷумани «Пайванд» ва гайра мебошанд. Ин ниҳодҳо дар таҳқими сулҳу ваҳдат дар ҷомеа ва ба эътидол даромадани вазъияти сиёсию идеологии кишвар саҳми босазои худро гузоштаанд.

Вале вақтҳои охир нақши ин созмонҳо коста шуда, дигар ҳамчун марказҳои бонуфузи муттаҳидкунандаи нерӯҳо ва андешаҳои гуногуни сиёсӣ ва ҷамъиятий ҷандон муассир нестанд. Ҳусусан, Шӯрои ҷамъиятии Тоҷикистон, ки нақши аслии он муттаҳид намудани тамоми нерӯҳои таъсиргузори сиёсию ҷамъиятий дар атрофи манфиатҳои олии миллӣ ва давлатии кишвар буд, акнун ин нақши аслии худро амалан ичро накарда истодааст. Вобаста ба ин, дар марҳалай имрӯз бисёр зарур аст, ки ҳам таркиби аъзои ин созмон, ҳам тарзҳои роҳбарӣ ва фаъолият ва ҳам нақшу вазифаҳои он мувофиқи воқеиятҳои нави ҷомеа такмил ва тағиیر дода шаванд.

13.Кумитаи телевизион ва радиои назди Ҳукумати ҶТ ва тамоми расонаҳои миллӣ, новобаста аз шакли моликияташон, бояд инро дар назар гиранд, ки таъриҳ ва ҳодисаҳои даврони ҷанги шаҳрвандӣ, раванди музокироти сулҳ ва фаъолияти Комиссияи Оштии Миллӣ дар воситаҳои ахбори умумӣ ҳаргиз ба

таври якчониба муаррифӣ нашаванд. Аз назари равоншиносии сиёсӣ ин навъи инъикоси масъалаҳо ва идомаи баҳси матбуотӣ дар атрофи онҳо боиси сари вақт дармон нашудани баъзе заҳмҳои давраи ҷанги шаҳрвандӣ мегардад, ки Ваҳдати миллиро халалдор менамояд.

14. Муносибати мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ дар маҳалҳо ба масъалаҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ бояд ба таври ҷиддӣ такмил гашта, мавриҷҳое, ки ба таҳқими Ваҳдати миллӣ халал ворид мекунанд, бартараф карда шаванд. Аз ҷумла сатҳи пасти саводи сиёсӣ ва идеологии роҳбарияти шаҳру ноҳияҳо боис мегардад, ки муносибати мардум бо мақомоти маҳаллии давлатӣ бо мушкилот рӯбарӯ гардад. Маҷмӯаи мавод ва шикоятҳое, ки имрӯзҳо дар матбуот дар ин бора ба нашр мепрасанд, нишонгари он аст, ки дар ин самт масъалаҳои ҳалтаби зиёд ҷой доранд.

Бинобар ин, пешниҳод мешавад, ки роҳбарони шаҳру ноҳияҳо ва муовинони онҳо пеш аз таъйин шудан ба ин вазифаҳо аввал дар Доғишқадаи хидмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз курсҳои пурраи **идоракуни** давлатӣ, фарҳанги роҳбарӣ ва **равиҷҳои кори ташкилӣ** ва **идеологӣ** гузаронида шаванд, зоро мардуми минтақаҳо маҳз дар симои онҳо сиёсати роҳбарияти олии қишварро дида, аз навъи муносибати онҳо дар бораи сиёсати роҳбарияти қишвар хулоسابарӣ мекунанд.

15. Дар раванди босуръати ҷаҳонишавӣ Ваҳдати миллӣ бо баъзе **таҳдидҳои наве** рӯбарӯ гаштааст, ки моҳияти иттилоотӣ ва шабакавӣ доранд. Ин равиҷҳо ҳусусан, бо истифода аз шабакаи интернет ва расонаҳои хабарии электронӣ амалий карда мешаванд, ки ба ҷавонон таъсири ҷиддӣ мегузоранд. Таҷрибаи қишварҳои дигар нишон медиҳад, ки агар дар зеҳни ҷомеа маълумот ва ахбори ҳориҷӣ бар ахбори доҳилий ғалаба кунад, ҳифзи ваҳдату субот бо усулҳои анъанавӣ номумкин мешавад. Бинобар ин, мувоғиқи мақсад аст, ки роҳҳои иттилоотӣ ва муосири ҳифзи ваҳдати миллӣ низ истифода шаванд. Дар ин самт ҳусусан, ташкили расонаҳои иттилоотии ҷандозбонае, ки аз назари сатҳи қасбӣ, оғоҳии сиёсӣ ва имкониятҳои фаннию молӣ бо расонаҳои ҳориҷӣ рақобатпазир бошанд, зарур аст.

16. Ҷарои нақши ҳудро дар таҳқими Ваҳдати миллӣ дуруст ифо намудани зиёиён, бояд пеш аз ҳама, дар сафи ҳуди ин қиши ҳидоятгари ҷомеа ваҳдат ва ҳамдигарфаҳмии зарурӣ ба

вучуд ояд, зеро имрӯз мо шоҳиди мухолифатҳои шадид байни гурӯҳҳои зиёйёни донишгоҳио академикӣ ҳастем. Ин ҷо мақсад на баҳсҳои солими илмию назариявӣ, балки ихтилофоти носолими шаҳсӣ, маҳалгарӣ, зидди ҳамдигар ва ҳатто зидди шогирдони ҳамдигар ошкоро мубориза бурдан ва ихтилофи худро ба наслҳои нави олимон гузаронидани баъзе зиёйён дар назар аст.

Илова бар ин, дар мавқеи мухолиф бо ҳам қарор гирифтани зиёйён ва рӯҳониёни динӣ низ ба нафъи Ваҳдати миллӣ нест. Ҳамдигарро дуруст шинохтан ва ҳамкорӣ кардани ин ду қаноти фикрию маънавии чомеа, яъне зиёйён ва рӯҳониён метавонад яке аз пояҳои Ваҳдати миллӣ бошад. Имрӯз бояд ин ду қишир дар атрофи манфиатҳои миллӣ, рушди моддию маънавии чомеа ва хусусан, тарбияти насли наврас бо ҳам муттаҳид шаванд.

17. Бояд гуфт, ки худи мағҳуми вахдат ҳаргиз маънои якнавоҳтии чомеа ва ҳатман як хел фикр кардани ҳамаи шаҳрвандон ва ё, дар ҳамаи масъалаҳо мавқеи ягона доштани ҳамаи нирӯҳои сиёсиро надорад, балки шаҳрвандон ва нерӯҳои сиёсӣ метавонанд дар масъалаҳои гуногун назари хосси худро дошта бошанд, вале дар айни замон, дар масъалаҳои усулие чун ҳифзи давлату миллат, манфиатҳои миллӣ, истиқлолияти давлатӣ, ягонагии қишвар, вахдату суботи чомеа ва ғайра мавқеи ягона дошта бошанд. Ин аст маънои солими вахдат дар як чомеаи муосири демократӣ.

Хулоса, ҳадафи мо ин аст, ки Тоҷикистони азизи худро ба қишвари фарҳанги сулҳу вахдат ва ба қишвари ҳамзистии мусолиматомези андешаҳо, ақидаҳо, дину мазҳабҳо ва қавму миллатҳои сокини он табдил гардонем. Барои дастёбӣ ба ин ҳадафи наҷиб тоҷикистониён Сарвари маҳбуби давлат доранд, ки бо иродай оҳанинаш ва заҳматҳои шабонарӯзai хеш дар хизмати миллату давлат аст. Ҳалқи мо ҳам иродай қавии сиёсӣ, ҳам заминаю таҷрибаи амалии таъриҳӣ ва дарки умумимиллӣ дорад. Бовар дорам, ки наслҳои оянда ба аҳамияти сиёсӣ ва таърихии Ваҳдати миллӣ баҳои муносиб ва арзанда ҳоҳанд дод.

ЗАМИМА

**ХУЧЧАТХОИ ГУФТУШУНИДИ
БАЙНИ ТОЧИКОН**

ДАВРАИ АВВАЛ

5–19.04. 1994

Москва

Иштирок доштанд

А. Козирев, вазири корҳои хориҷии Русия,
Рамиро Пирис-Баллон – намояндаи Муншии умумии СММ, Л.Бота, В.И. Горяев,
Перло.

Нозирон:

Русия, Афғонистон, Эрон, Ӯзбекистон,
Қазоқистон, Қирғизистон, Покистон.

Ҳайати ҳукуматӣ:

Зуҳуров Ш. (раис), Салимов С., Усмонов
И. – (муовинҳо), Абдуллоев Б., Азимов А.,
Мирзоев Ш., Фоибов Э., Ҳошимов Р., Шарифов Ш.,
Холдоров У., Юнусов Т

Ҳайати мухолифин:

Латифи О. (муовини роҳбари ҳайат), Сафаров Б., Саидов З., Сатторов А.,
Холикназаров Х., Сангинов X.

ИЗҲОРОТИ МУШТАРАКИ

**намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ оид ба Тоҷикистон сафир
Рамиро Пирис-Баллон ва иштирокчиёни гуфтушиниди байни тоҷикон
оид ба оштии миллӣ**

Намояндаи маҳсуси муншии умумии **СММ** ва иштирокчиёни гуфтушиниди сулҳи байни тоҷикон ба пешравӣ ноил шуданд, бо дарназадошти эҳтимолияти барҳӯрдҳои мусаллаҳона ё дигар амалиёти душманона, ки метавонанд раванди музокиротро душвор кунанд, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро ва нерӯҳои мухолифини тоҷикро даъват менамоянд, аз ҳама гуна иқдомоте, ки раванди оғозёфтаи музокиротро ба душворӣ мувоҷеҳ карда метавонад, худдорӣ кунанд.

Р.П.Баллон

апрели соли 1994

Ш. Зухуров	О. Латифӣ
Р. Ҳошимов	Б. Сафаров
Ш. Мирзоев	А. Сатторзода
А. Азимов	Х. Холиқназаров
И. Усмонов	Ҳ. Сангинов
С. Салимов	З. Сайдов
Б. Абдуллоев	
У. Ҳолдоров	
Э. Фоибов	
Ш. Шарифов	

РЎЗНОМАИ МУЗОКИРОТИ БАЙНИ ТОЧИКОН

I. ЧОРАҲОЕ, КИ БА ҲАЛЛИ СИЁСИИ ВАЗЪИЯТИ ТОЧИКИСТОН РАВОНА КАРДА ШУДААНД

1. Қадамҳои муштарак барои оташбас ва қатъи дигар амалиёти душманона:

- а) чораҳо барои ноил шудан ба оташбас, қатъи амалиёти иғвогарона дар навоҳии сарҳадии Тоҷикистину Афғонистон ва пешгирии фаъолияти иғвоангез дар ноҳияҳои ҷудогонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- б) дар дохили кишвар манъ кардани амалиёти ҳучумоварии нерӯҳои мусаллаҳи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дастаҳои мусаллаҳи муҳолифин;
- в) дар бораи қисмҳои ҳарбии маҳсуси Вазорати корҳои дохилӣ, Вазорати мудофиа ва Вазорати амнияти Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- г) дар бораи дастаҳои мусаллаҳи муҳолифин;
- д) дар хусуси ба истилоҳ «дастаҳои муҳофизи маҳаллаҳо»;
- е) роҷеъ ба силоҳи дар дasti ҳалқ буда;
- ж) қавитар кардани назорати мақомоти намояндагии ҳокимиёт ба фаъолияти нерӯҳои мусаллаҳи Ҳукумат ва нерӯҳои амниятӣ;
- з) нақши нерӯҳои дастаҷамъии сулҳоҳ дар Тоҷикистон дар роҳи амалӣ намуда ҷораҳои зикршудаи ҳарбию сиёсӣ;
- и) нақши имконпазири СММ дар татбиқи назорат ба ҷораҳои зикршуда.

2. Асоси эътимод:

- а) дар хусуси парвандаҳои ҷинойӣ, ки дар иртибот ба муқовимат сиёсӣ ва ҷанги шаҳрвандӣ кушода шудаанд;
- б) дар хусуси аҳзоб ва ҷунбишҳои манъшуда дар робита ба раванди мусолиҳаи миллӣ;

в) иштироки мусбати васоити ахбори омма дар Тоҷикистон ва берун аз он бо мақсади пуштибонии раванди мусолиҳаи миллӣ;

г) ҷораҳои пешгирии амалиёти террористӣ ва ҳама гуна таҳрибкорӣ дар Тоҷикистон ва берун аз он.

II. ҲАЛЛИ МАСЪАЛАҲОИ МАРБУТ БА ГУРЕЗАҲО ВА МУҲОЦИРОНИ ИҶБОРӢ

1. Аз рӯйи категорияҳои зерин муайян намудани миқдори шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки аз қаламрави мамлакат берун шудаанд: гурезаҳо, муҳоцирони иҷборӣ, ашҳосе, ки бо сабабҳои иқтисодӣ муҳоцират кардаанд, аз ҷумла мутобиқ ба ахбори идораи Комиссари Олий оид ба кори гурезаҳо, ҳамчунин, тибқи ахбори муассисоти даҳлдори миллӣ ва байналмилалӣ, созмонҳои иҷтимоӣ бо шумули фонди «Умед».

2. Нишонаҳон ҳуқуқӣ ва ташкилию техникӣ барои ба ҷойи иқомати доимӣ бозгардонидани гурезаҳо, муҳоцирони иҷборӣ ва ашҳосе, ки бо сабабҳои иқтисодӣ муҳоцират намудаанд.

3. Масъалаи кафолати амнияти гурезагон ва муҳоцирони иҷбории бозгардонда. Нақши эҳтимолии қувваҳои дастаҷамъии сулҳҳоҳ дар Тоҷикистон, идораи Комиссари Олий оид ба кори гурезаҳо, дигар фишангҳои назоратии байналмилалӣ дар иҷрои ин амр.

4. Ба гурезаҳо ва муҳоцирони иҷборӣ бозгардонидани ашёи муҳаррик ва қоим, аз ҷумла ашёи истифодаи дастаҷамъӣ, ки дар айёми барҳӯрди гражданий ғайриқонунӣ азҳуд карда шуда буданд.

5. Кумаки башардӯстонаи иқтисодӣ ва кафолати иҷтимоӣ ба гурезаҳо ва муҳоцироии иҷбории бозгарданда.

6. Пайвастани гурезаҳо ва муҳоцирони иҷборӣ ба ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии Тоҷикистон.

III. МАСОИЛИ АСЛИИ СОХТОРИ КОНСТИТУТСИОНӢ ВА МУТТАҲИДИИ ДАВЛАТДОРИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

1. Пешниҳодҳо дар бораи Сарқонуни нав ва роҳҳои ҷалби ҳамаи қиширҳои ҷомеаи Тоҷикистон ба раванди конститутсионӣ.

2. Дар бораи қонуни нави интихобот ва иштироки тамоми ғурӯҳҳои аҳолии ҷумҳурӣ, аҳзоб ва ҷунбишҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар раванди қонунгузорӣ.

3. Дар бораи ташкил ба гузаронидани интихоботи озоду демократӣ дар Тоҷикистон.

4. Пешниҳод дар бораи давраи гузариш ва масъалаҳои марбут ба он.

5. Нақшай эҳтимолии СММ ва дигар созмонҳои байналмилалӣ дар татбиқи баъзе аз масъалаҳои фавқулзикр.

ПРОТОКОЛ
дар хусуси ташкили Комиссияи муштарак оид ба масъалаи гурезаҳо ва
муҳочирони иҷбории Тоҷикистон

Иштирокчиёни гуфтушуниди байни тоҷикон оид ба оштии миллӣ таҳти сарпаратии СММ ба хulosai зерин омаданд:

1. Аз 19 апрели соли 1994 сар карда, дар асосҳои баробарӣ Комиссияи муштарак оид ба масъалаҳои гурезаҳо ва муҳочирони иҷбории Тоҷикистонро (минбаъд «Комиссияи муштарак») таъсис диҳанд, ки ба он намояндагонн Ҳуқумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҷониби дигар намояндагонн муҳолифин бо шумули фонди «Умед» дохил мешаванд.

2. Комиссияи муштарак дар ҷорҷӯби раванди гуфтушунид фаъолият менамояд ва кори худро бо идораи Комиссари Олии СММ оид ба гурезаҳо, ҳадамоти муҳочирон ва дигар идораҳои марбути давлатҳое, ки дар онҳо гурезаҳо ва муҳочирони иҷбории Тоҷикистон ҳастанд, мутобиқ мекунад. Дар вақтҳои зарурӣ Комиссияи муштарак гурӯҳҳои корӣ таъсис дода метавонад, ки ба он коршиносон низ ҷалб карда мешаванд.

3. Иштирокчиёни гуфтушуниди байни тоҷикон оид ба оштии миллӣ ба СММ бо илтимос муроҷиат менамоянд, ки ба Комиссияи муштарак кумаки моддӣ расонад.

Москва

19 апрели соли 1994,

П.Баллон

Ш. Зухуров
Р. Ҳошимов
Ш. Мирзоев
А. Азимов
И. Усмонов
С. Салимов
Б. Абдуллоев
У. Ходоров
Э. Фоибов
Ш.Шарифов

О. Латифӣ
Б. Сафаров
А. Сатторзода
Х. Холиқназаров
Ҳ. Сангинов
З. Саидов

КОМЮНИКЕИ МУШТАРАК

дар бораи чамъбости давраи аввали гуфтушуниди байии точикон оид ба оштии миллӣ

Аз 5 то 19 апрели соли ҷорӣ дар шаҳри Москва таҳти сарпастин СММ давраи аввали гуфтушуниди байии точикон оид ба оштии миллӣ баргузор гардид, ки дар он нозирон аз Афғонистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Эрон, Покистон, Русия ва Ӯзбекистон иштирок доштанд. Ҳайати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро ҷаноби Ш.Зуҳуров, вазири меҳнат ва шуғли аҳолӣ роҳбарӣ кард, сарпастии ҳайати мухолифони тоҷикро О.Латифӣ, раиси Кумитаи координационии нерӯҳои демократии Тоҷикистон дар мамолики ИДМ ба уҳда дошт. Ҳангоми гуфтушунид Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ сафир Р.Пирис-Баллон миёнаравӣ кард.

Гуфтушунидҳо дар муҳити корӣ ва некҳоҳӣ сурат гирифтанд. Ҳар ду тараф сидқан ба ҳалли проблемаҳои муҳими сиёсӣ, низомӣ, гуманитарӣ ва иҷтимоию иқтисодие, ки дар асари муқовимати сиёсӣ ва ҷанги гражданиӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба амал омадаанд, мароқ зоҳир намуданд.

Иштирокчиёни гуфтушунид барон тамоми давраи музокирот рӯзномаро тайёр ва тасдиқ намуданд, ки он се гурӯҳи масъалаҳоро, ки онҳо оштии миллиро таъмин мекунанд, дар бар мегиранд:

І.Чораҳое, ки барои ҳалли сиёсии вазъияти Тоҷикистон равона карда шудаанд.

II.Ҳалли масъалаҳои марбут ба гурезаҳо ва муҳоҷирони иҷборӣ.

III.Масоили аслии сохтори конституцioniй ва муттаҳидии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Тарафҳо аҳд карданд, ки ҳар се проблемаро дар як комплекс баррасӣ намоянд ва дар асноди корӣ мавқеи худро оид ба ҳамаи масъалаҳои ба рӯзнома шомилшуда изҳор намуданд. Тарафҳо зарурати ба вучуд овардани авзои боварии дутарафаро дарк карда, дар оғози музокироти байни тоҷикон якҷоя бо Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ изҳороти муштаракро тайёр ва имзо карда, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва нерӯҳои оппозитцияи тоҷикро даъват мена-моянд, ки аз ҳама гуна иқдомоти оғозёфтai музокиротро ба душворӣ мувоҷех карда метавонанд, худдорӣ варзанд.

Тарафҳо Протоколро дар бораи таъсиси Комиссияи муштарак оид ба ҳалли проблемаҳои марбут ба гурезаҳо ва муҳоҷирони иҷборӣ аз Тоҷикистонро имзо карданд. Бо имзои Протокол тарафҳо ба он фикр буданд, ки вазифаи таъхирназӣ иборат ҳоҳад буд, аз ҳалли проблемаҳои муҳими гуманитарӣ, ҳамчунин, ҳисоб ва ба қайдгирӣ

гурезҳо. Тарафҳо инчунин, ба мамлакатҳое, ки ба ҷойгир кардани гурезаҳо ва муҳоҷирони иҷбории Тоҷикистон мусоидат намудаанд, ҳамчунин, ба идораи Комиссари Олии СММ оид ба кори гурезаҳо ва дигар созмонҳои гуманитарӣ барои кумакҳояшон миннатдорӣ изҳор намуданд.

Тарафҳо боз ҳам садоқати худро ба музокираи сиёсӣ ба ҳайси василаи ягонаи истиқрори оштии миллӣ изҳор доштанд. Аз ин рӯ, аз усули қаблан муаяншудаи ташхиси ҷойи музокирот тарафҳо ба намояидай маҳсуси Муншии умумии СММ супориш доданд, ки барои муаяян кардани ҷой ва вақти давраҳои дуюм ва сеюм гуфтушуниди байни тоҷикон маслиҳатро давом диҳад.

Тарафҳо ба Ҳукумати Федератсияи Русия барои меҳмоннавозӣ, ёрӣ ва ҳамкорӣ ва барои ташкил ва дар Москав гузаронидани давраи аввали гуфтушунид миннатдории амиқ изҳор намуданд.

Тарафҳо ҳамчунин, барои кумак ва ҳамкорӣ баҳри ташкил ва гузаронидани музокираи байни тоҷикон доир ба оштии миллӣ ба Муншии умумии СММ, Намояндаи маҳсуси ўсафир Р.Пирис-Баллон ва намояндагони мамолики нозир миннатдорӣ изҳор намуданд.

19 апрели соли 1994

Р. ПИРИС-БАЛЛОН

Ш.ЗУҲУРОВ

О.ЛАТИФӢ

ДАВРАИ ДУЮМ

18—28.06.94

Иштирок доштанд:

ш. Техрон

А. Вилоятӣ, вазири корҳои хориҷии Эрон; Ра-
миро Пирис-Баллон, Намояндаи муншии уму-
мии СММ, Л. Бота, В. И. Горяев.

Нозирон

Русия, Эрон, Афғонистон, Покистон,
Қазоқистон, Қирғизистон, ОБСЕ.

Ҳайати ҳукуматӣ:

Зуҳуров Ш. (раис), Салимов С., Усмонов И. К.
(муовинҳо), Абдуллоев Б. М., Азимов А. М.,
Мирзоев Ш., Фоибов Э., Ҳошимов Р. И., Ша-
рифов Ш. Н., Ҳолдоров У., Юнусов Т.

Ҳайати муҳолифин

Латифӣ О. (муовини роҳбари ҳайат), Сафаров
Б., Саидов З., Сатторов А., Ҳолиқазаров Ҳ.
Сангинов Ҳ.

КОМЮНИКЕИ МУШТАРАК

оид ба натиҷаи давраи дуюми гуфтушуниди байни тоҷикон
оид ба оштии миллӣ, 28 нюни 1994

Давраи дуюми гуфтушуниди байни тоҷикон оид ба оштии миллӣ таҳти сарпарастии СММ ва бо иштироки нозирон аз Афғонистон, Қазоқистон, Эрон, Покистон, Федератсияи Русия, Шӯрои амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо (САҲА) аз 18 то 28 июни соли 1994 дар шаҳри Техрон баргузор шуд. Роҳбари ҳайати ҳукуматӣ ҷаноби Ш. Зуҳуров, вазири меҳнат ва шуғли аҳолӣ ва сарпарасти ҳайати муҳолифин ҷаноби О. Латифӣ, раиси Раёсати Маркази координатсионии нерӯҳои демократии Тоҷикистон дар мамолики ИДМ буданд. Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ сафир Р. Пирис-Баллон дар гуфтушунид миёнаравӣ кард.

Гуфтушунид ҳусусияти кушоди корӣ дошт. Ҳар ду тараф қӯшиш карданд, ки масъалаҳои ба рӯзнома шомилшударо дар рӯхияи конструктивӣ ҳал намоянд.

Тибқи рӯзномаи гуфтушуниди байни тоҷикон, ки дар давраи аввали музокирот рӯзҳои 5–14 апрели соли 1994 дар шаҳри Москва тасдиқ шуда буд, ҳамчунин, тибқи созишномаҳое, ки ҳангоми мулоқот ва машварати Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ оид ба Тоҷикистон, сафир Пирис-Баллон бо роҳбарони муҳолифини тоҷик дар шаҳри Техрон ва муовини Муншии умумии СММ оид ба масъалаҳои сиёсӣ М. Гулдинг бо роҳбарияти Тоҷикистон моҳи майи соли ҷорӣ дар шаҳри Душанбе ҳосил

шудааст, мувофиқа шуда буд, ки дар давраи дуюми гуфтушунид таваҷҷӯх ба он равона карда шавад, ки дар масъалаи оташбас ва қатъи дигар амалиёти душманонаро мувофиқа ҳосил карда шавад.

Иштирокчиёни гуфтушунид бо миёнаравии Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ дар баррасии проблемаҳои душвортарини ҳаллу фасли низои тоҷикон корҳои бисёр муҳимро анҷом доданд. Тарафҳо мағҳуми оташбас ва дигар амалиёти душманонаро муайян ва мувофиқа карданд, ки он масоили зеринро дар бар мегирад:

а) аз ҳар ду ҷониб қатъ кардаи амалиёти ҷангӣ, ба шумули ҳар гуна сарҳадвайронкуни дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон, амалиёти ҳуҷумоварӣ дар доҳили мамлакат, зери тирборон қарор додан аз он самти ҳудуд, ташкили ҳар нав машқи ҳарбӣ, ҷойгардон кардани соҳторҳои доимӣ ва муваққатии ҳарбӣ дар қаламрави Тоҷикистон ва Афғонистон, ки боиси халал дар ин Созиҷнома мешавад.

Шарҳ: дар иртибот ба ин тарзи ҷойгиршавӣ, ҷойдигаркуни дигари артиши Русия ва қувваҳои дастаҷамъии сулҳи ИДМ, Тоҷикистон, ки дар шартномаи хос роҷеъ ба нақши ин қувваҳои зикр шудааст, дар ҷорҷӯби механизми татбиқи ҳамин Созиҷнома муйаян карда мешавад.

б) аз ҳар ду ҷониб қатъ кардани амалиёти терористӣ ва вайронкорӣ дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон, доҳили ҷумҳурӣ ва мамолики дигар;

в) роҳ надодани ҳар ду ҷониб ба қуштор, гаравгонгирӣ, ҳабсу нигоҳдории ғайриқонунӣ, ғорати аҳолии осоишта ва ҳарбиён дар ҷумҳурӣ ва мамолики дигар; г) роҳ надодан ба муҳосираи мавзеи аҳолинишин, объектҳои ҳочагии ҳалқу ҳарбӣ, ҳамчунин, ҳар навъи воситаҳои иртибот;

д) воситаҳои робита ва аҳбори оммаро дар вайрон кардани раванди мусолиҳаи миллӣ истифода набурдан;

е) дин ва эҳсосоти мазҳабии муъминон, ҳама гуна идеологияро бо мақсадҳои душманий истифода набурдан.

Тарафҳо ҳамчунон дар бораи нишонаҳои замонии амали он (барои даври гуфтушунид то 1-уми октябри соли 1994) мувофиқа ҳосил намуданд, изофатан масъалаи марбут ба таъсиси механизми амиқи назорат ба оташбаси муваққатӣ ва дигар амалиёти душманона баррасӣ шуданд.

Ҳамзамон ба ин, ҳангоми музокирот муайян шуд, ки дар мавриди тарзи амалий гардидани Созиҷнома муносибати тарафҳо ҳамсон нест. Ҳайати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон иқрор дошт, ки оташбас ва қатъи дигар амалиёти душманона баробари ба имзо расидани Созиҷнома қатъ шавад, уҳдадор мешуд, ки дар давраи оташбас ва қатъи дигар амалиёти душманона шартҳои пешниҳодкардаи муҳолифинро иҷро менамояд. Ҳайати муҳолифини тоҷик дар навбати худ бо исрор талаб мекард, ки Созиҷнома дар бораи оташбас ва қатъи дигар амалиёти душма-

нона ва аз тарафи Ҳукумати Тоҷикистон ичро гардидани талаботи зери-ни вай ҳамзамон татбиқ шаванд; инчунин, бо озод шудани ашхоси ги-рифтор, ҳабс ва маҳкумшуда, қатъ кардани ҳамаи парвандаҳои чинойӣ, ки бо сабаби муқобилати сиёсӣ ва ҷанги шаҳрвандӣ қушода шудаанд, манъи ҳукм дар бораи лағви аҳзоб ва ҳаракатҳои сиёсӣ, инчунин, эҳёи фаъолияти васоити аҳбори оммаи манъшуда.

Созишнома такрибан мувофиқа шуда буд, тарафҳо софдилона ва ҳайрҳоҳона ба ҳамдигар гузаштҳо карданд, аммо барои имзои Созишнома консенсус ҳосил карда натавонистанд.

Тарафҳо барои сарнавишти ҳалқи Тоҷикистон масъулият дарк карда, бори дигар бастагии худро ба музокироти сиёсӣ чун ба василаи ягонаи дастрасӣ ба оштии миллӣ зикр карданд. Бо ин мақсад дар асоси мувофиқаи қаблӣ оид ба ротатсияи ҷойи гуфтушунид тарафҳо мувофиқа ҳосил карданд, ки давраи минбаъдаи гуфтушунидро дар Исломобод доир кунанд ва ба Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ супориш доданд, ки барон муайян кардани вақти давраи сеюм маслиҳатро идома дихад.

Тарафҳо ба Ҳукумати Ҷумҳурии Исломии Эрон барои меҳмоннавозӣ, кумак ва ҳамкорӣ дар ташкил ва гузарониданн даври дуюми гуфтушунид дар Техрон изҳори миннатдории амиқ намуд. Тарафҳо ҳамчунин, ба Муншии умумии СММ ва Намояндаи маҳсуси ўР. Пирис-Баллон, инчунин, ба намояндагони мамолики нозир ва САҲА дар гуфтушунид барои кумак ва ҳамкориашон дар созмон додан ва гузаронидани гуфтушуниди байни тоҷикон доир ба оштии миллӣ миннатдорӣ изҳор мекунанд.

Ш. ЗУҲРОВ,
роҳбари ҳайати Ҳукумати
Ҷумҳурии Тоҷикистон

О. ЛАТИФӢ,
сарпарасти ҳайати
муҳолифини тоҷик

Р. ПИРИС-БАЛЛОН,
Намояндаи маҳсуси
Муншии умумии СММ

МАШВАРАТИ ТЕХРОН

12–17-уми сентябри соли 1994

Иштирок доштанд: А. Вилоятӣ, вазири корҳои хориҷии ҶИ Эрон, Р. П. Баллон, Л. Бота, В. И. Горяев.

Ҳайати хукуматӣ: Достиев А. (раис), Зухуров Ш., Азимов А., Салимов С., Мирзоев Ш.

Ҳайати мухолифин Тӯраҷонзода А. (роҳбари ҳайат), Ҳимматзода М., Латифӣ О. (муовинҳо), Сатторзода А., Холиқназаров Ҳ., Сангинов Ҳ.

СОЗИШНОМА

дар бораи оташбаси муваққатӣ ва қатъи дигар
амалиёти душманона дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон ва дохили
кишвар дар давраи гуфтгушунид

Ҳайатҳои роҳбарии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мухолифини тоҷик (минбаъд “Тарафҳо” номида мешавад) ҳангоме ки аз 12 то 17 сентябри соли равон дар Техрон таҳти сарпастии СММ машварат доштанд, созиш ҳосил намуданд, ки татбиқи масоили дар зер номбаршаванда қадами муҳимме дар роҳи ҳалли умумии сиёсии низъ, оштии миллӣ, масъалаи гурезаҳо, соҳтори кониситутсионӣ ва ваҳдату истиқдол ва мустақилияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон хоҳад буд:

1. Муваққатан амалиёти душманона дар минтақаҳои сарҳади Тоҷикистону Афғонистон ва дохили мамлакат қатъ карда шавад.

2. Тарафайн розӣ шуданд, ки чизҳои зерин шомили мафҳуми «қатъи амали душманона» бошанд.

а) аз ҳар ду ҷониб қатъ кардани амалиёти ҷангӣ, ба шумули ҳар гуна сарҳадвайронқунӣ дар марзи Тоҷикистону Афғонистон, амалиёти ҳуҷумоварӣ дар дохили мамлакат, зери тирборон қарор додан аз он самти қаламрав, ташкили ҳар навъ машқи ҳарбӣ, ҷойгардон кардани соҳторҳои доимӣ ва муваққатии ҳарбӣ дар қаламрави Тоҷикистон ва Афғонистон, ки боиси халалдор шудани ин Созишинома мешаванд.

Шарҳ: Қувваҳои дастаҷамъии сулҳи ИҶМ ва Россия дар Тоҷикистон вазифаҳои худро дар асоси асли бетарафӣ, ки дар ваколаташон зикр шудааст, иҷро менамоянд ва бо нозирони низоми СММ ҳамкорӣ мекунанд.

б) аз ҷониби ҳар ду тараф қатъ кардани амалиёти террористӣ ва вайронкорӣ дар марзи Тоҷикистону Афғонистон, дохили ҷумҳурий ва мамолики дигар;

в) роҳ надодани ҳар ду тараф ба күштор, гаравгон, ҳабсу нигоҳдории гайриқонунӣ, горати аҳолии осоншта ва ҳарбиён дар ҷумҳурӣ ва мамолики дигар;

г) роҳ надодан ва муҳосираи мавзъҳои аҳолнишин, объектҳои хоҷагии ҳалқу ҳарбӣ, ҳамчунин, ҳар навъи воситаҳои иртибот;

д) воситаҳои муҳобирот (алоқа) ва ахбори оммаро дар вайрон кардани оштии миллӣ истифода набурдан;

е) дин ва эҳсосоти мазҳабии мӯъминон, ҳама гуна идеологияро ба мақсадҳои душманий истифода набурдан.

3) Тарафайн дар бораи оташбаси муваққатӣ ва қатъи дигар амалиёти душманона дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон ва доҳили мамлакат барои давраи то референдум доир ба лоиҳаи Конститутсияи нав ва интихоботи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон созиш ҳосил карда, эътироф намуданд, ки он аввалин қадам дар роҳи ҳосили оштии миллӣ ва ҳамаи масъалаҳои дар рӯзномаи музокироти зикршуда мебошад.

4) Ба ҳайси чораҳои эътимоди тарафайн мувофиқа ҳосил намуданд, ки тайи як моҳи баъди имзои ин Созишнома корҳои зерин анҷом дода шаванд:

а) Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқи рӯйхати пешниҳодшуда маҳбусон ва дастгиршудагонро озод менамояд;

б) Муҳолифини тоҷик тибқи рӯйхат асиронро озод мекунанд.

5. Бо нияти пурсамар татбик кардаин ҳамин Созишнома тарафайн тасмим гирифтанд, ки Комиссияи муштаракро иборат аз намоядагони Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва муҳолифини тоҷик (ИНОТ) таъсис диханд. Тарафайн аз Шӯрои амнияти СММ ҳоҳиш мекунанд, ки ба фаъолияти Комиссия бо роҳи ҳамкории сиёси миёнаравӣ ва ба минтақаи додгӣ нозирони ҳарбии СММ-ро фиристодан ёрӣ расонад.

6. Ин Созишнома 17 сентябри соли 1994 дар Техрон ба имзо расидааст ва баробари дар Тоҷикистон ҷойгиршавии нозирони СММ ба амал медарояд.

А.ДОСТИЕВ,
роҳбари ҳайати
хукуматӣ

А.Т҃УРА҃ЧОНЗОДА,
Роҳбари ҳайати
муҳолифин

Р. ПИРИС-БАЛЛОН,
Намояндаи Муишии умумии СММ

КОМЮНИКЕИ МУШТАРАК
дар бораи ҷамъбости машварати баландпояи
тоҷикон оид ба оштии миллӣ

Техрон, 17 сентябри соли 1994

Аз 12 то 17 сентябри соли 1994 дар Техрон таҳти сарпарастии Созмони Милали Муттаҳид байни намояндагони баландмақом машварат баргузор шуд. Ҳайати Ҷумҳурии Тоҷикистонро ҷаноби А. Достиев, муовини аввали Раиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон; ҳайати мухолифиро ҷаноби А. Тӯраҷонзода роҳбарӣ карданд. Ҳамчунин, бо ҷаноби Сайд Абдуллоҳи Нурӣ, роҳбари Иттиҳоди мухолифини тоҷик мулоқот баргузор гардид. Ҳангоми машварат Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ, сафир Рамиро Пирис-Баллон миёнаравӣ кард.

Машварат дар муҳити кушодадилӣ ва корӣ ҷараён дошт, ин далели он буд, ки тарафҳо меҳостанд масъалаҳои дар миёнбударо дар рӯҳияи конструктивӣ ҳал қунанд. Ин барояшон имкон дод, ки Созишномаро доир ба оташбаси муваққатӣ ва қатъи дигар амалиёти душманона дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон ва доҳили қишвар дар даври гуфтушунид, барои даври то референдум оид ба лоиҳаи Конститутсияи нав ва интихоби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон имзо қунанд, бо дарназардошти он ки ин танҳо аввалин қадам дар роҳи ҳосили оштии миллӣ ва ҳамаи масъалаҳои дар рӯзномаи музокирот зикршуда мебошад.

Тарафҳо ҳамчунин, дар мавриди ҷораҳои боварии ҳамдигарӣ мувофиқа ҳосил намуданд, аз ҷумла аҳд карданд. ки дар зарфи як моҳи баъди имзои Созишнома аз рӯйи рӯйхат тарафдорони мухолифине, ки дар маҳбасанд ва асирони ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон озод карда мешаванд.

Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ ҷаноби Рамиро Пирис-Баллон тарафҳоро даъват намуд, ки дар давраи аз рӯзи имзои Созишнома то амалӣ шудани он пуртоқатӣ ва таҳаммул зоҳир намоянд.

Тарафҳо бори дигар изҳор намуданд, ки чиддан тарафдори бо василаи сиёсӣ ҳал кардани моҷаро мебошанд. Бо ин мақсад онҳо розӣ шуданд, ки давраи ояндаи гуфтушунидро дар нимаи аввали моҳи октябр дар шаҳри Исломободи Покистон баргузор намуда, дар он барои ба даст овардани оштии миллӣ ва ҳалли ҳамаи масъалаҳои дар рӯзномаи гуфтушуниди мазкур ҷидду ҷаҳди худро бо кор баранд.

Тарафҳо ба Ҳукумати Ҷумҳурии Исломии Эрон барои меҳмоннавозӣ ва ҳамкориашон дар ташкилу гузаронидани машварат дар Техрон сидқан миннатдорӣ изҳор карданд. Онҳо ҳамчунин, барои ҳамкорӣ дар гузаронидани машварати баландпоя ба Ҳукуматҳои Федератсияи Русия ва Покистон миннатдорӣ баён намуданд.

Тарафҳо ба Намояндаи маҳсуси Муншии умумии Созмони Милали Муттаҳид (СММ) ҷаноби Р. Пирис-Баллон барои ёрӣ ва ҳамкорияш дар созмон додани машварати байни тоҷикон миннатдории самимӣ изҳор карданд.

А. ДОСТИЕВ,
роҳбари ҳайати
Ҷумхури Тоҷикистон

А. ТҰРАҶОНЗОДА,
роҳбари ҳайати
муҳолифини тоҷик

Р. ПИРИС-БАЛЛОН
Намояндаи маҳсуси Муншии умумии
Созмони Милали Муттаҳид (СММ)

ДАВРАИ СЕЮМ

20.10. 1.11.94

Исломобод

Иштирок доштанд:

П.Баллон, В.И.Горяев

Нозирон:

Русия, Афғонистон, Эрон, Покистон, Қазоқистон, Ўзбекистон, Созмони Конфронси Исломӣ, САҲА.

Ҳайати хукуматӣ:

А. Достиев (раис), Ш.Зухуров, С.Салимов Б. Абдуллоев, Ш. Мирзоев, А.Азимов Э. Фоиров.

Ҳайати
мухолифин:

А.Тӯраҷонзода (раис), М.Химматзода, Ҳ. Сангинов, О.Латифӣ, А.Сатторзода, Ҳ.Холиқназаров.

ПРОТОКОЛ

дар бораи Комиссияи муштарак оид ба татбиқи Созишнома доир ба
оташбаси муваққатӣ ва қатъи дигар амалиёти душманона дар сарҳади
Тоҷикистону Афғонистон ва доҳили кишвар

I. Вазифаҳои Комиссияи муштарак

1. Комиссияи муштарак, ки тибқи банди 5-уми Созишнома дар бораи оташбаси муваққатӣ ва қатъи дигар амалиёти душманона дар сарҳади Тоҷикистон Афғонистон ва доҳили кишвар дар даври музокирот (минбаъд «Комиссияи муштарак» номида мешавад) таъсис ёфтааст, мақоми аслие мебошад, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Иттиҳоди нерӯҳои мухолифини тоҷик ба он вазифаи назорати иҷроӣ Созишнома дода шудааст.

II. Ҳайати Комиссияи муштарак

2. Комиссияи муштарак дар асоси баробарӣ ташкил мешавад ва ба он панҷ нафари намояндаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Иттиҳоди нерӯҳои мухолифини тоҷик (ИНОТ) ворид мешаванд. Як нафари намояндаи тарафҳо ҳамраиси Комиссияи муштарак ба ҳисоб меравад.

III. Ваколатҳои Комиссияи муштарак

3. Комиссияи муштарак ҳақ дорад, ки шартҳои Созишнома дар бораи оташбаси муваққатӣ ва қатъи дигар амалиёти душманона дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон ва доҳили кишварро шарҳ диханд, инчунин, ҳодисаҳои эҳтимолии аз ҷониби тарафҳо вайрон карда шудани Созишномаи мазкурро баррасӣ ва таҳқиқ кунад. Ҳангоми таҳқиқ Комиссияи муштарак ҳақ дорад, ки аз ҳар қадом мақоми давлатӣ ва амалдорони Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳамчунин, роҳбарият ва қумондонҳои саҳроии оппозитсия талаб кунад, ки дар муддати кутоҳтарин маъуломо-

ти зарурии воқей, пурра ва боэйтимодро пешниҳод намоянд. Аъзои Комиссияи муштарак ҳангоми вазифаи худ бояд ҳукуки озодона ва бемаҳдудият ба назди ҳар кадоми шахси амалдори Ҷумҳурии Тоҷикистон ва роҳбарияти мухолифини тоҷик даромаданро дошта бошанд.

IV. Вазифаҳои Комиссияи муштарак

4. Комиссияи муштарак аз ҷониби тарафҳо ичро шудани Созишномаро дар бораи оташбаси муваққатӣ ва қатъи дигар амалиёти душманона дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон ва дохили қишар назорат мекунад; ҳодисаҳои бо гуноҳи тарафҳо вайрон шудани Созишномаро таҳқиқ менамояд ва дар асоси аҳбори сарҳо, ки ҳангоми таҳқиқ ҳосил шудааст, ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, ИНОТ, СММ ва намояндагони мамолики СММ дар гуфтушуниди байни тоҷикон таклиф пешниҳод мекунад, ки чунин вайронкориро чӣ хел ҳал ва вайроншавиҳои минбаъдаро чӣ гуна пешгирий кардан мумкин аст.

5. Комиссияи муштарак ҳангоми икрои вазифаҳои худ бо намояндагии СММ, САҲД КБСС дар Тоҷикистон ҳамкорӣ менамояд.

V. Кафолати амният

6. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Иттиҳоди нерӯҳои мухолифини тоҷик ба аъзои Комиссияи муштарак дар икрои вазифаашон амният ва даҳлнапазириро кафолат медиҳанд. Аъзои Комиссияи муштарак барои фаъолияте, ки қабл аз аъзои Комиссияи муштарак шудан доштан, ҳамчунин, коре, ки ба икрои вазифаи аъзогии Комиссияи муштарак даҳл дорад, дастгир, ҳабс карда ё ба суд дода намешаванд. Тарафҳо даҳолатнапазирии хонаҳои корӣ ва истиқоматиеро, ки дар онҳо аъзои Комиссияи муштарак ва аҳли оилаҳои онҳо кору зиндагӣ мекунанд, кафолат медиҳанд. Аъзои Комиссияи муштарак ҳукуқ пайдо мекунанд, ки дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ва бо ризояти Ҳукумати Давлати Исломии Афғонистон дар ҳудуди ин қишвар, ки лагеру базаҳои мухолифини тоҷик ҷойгир шудаанд, бемаҳдудият ва бехатарона ҳаракат кунанд. Дар сафар ба онҳо нозирони СММ ҳамроҳӣ мекунанд. Аъзои Комиссияи муштарак ҳамчунин ҳақ доранд бо Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва роҳбарияти нерӯҳои мухолифини тоҷик (ИНОТ) бемаҳдудият робита барқарор намоянд.

VI. Нақши СММ дар ҳамкорӣ ба фаъолияти Комиссияи муштарак

Созмони Милали Муттаҳид (СММ) ба воситаи намояндагии худ дар Тоҷикистон тибқи ҳоҳиши тарафҳо, ки дар Созишнома зикр шудааст, ба фаъолияти Комиссияи муштарак ёрӣ мерасонад. Нозирони СММ аз ҷониби тарафҳо ичро шудани Созишномаро аз рӯйи усули соҳибистикӯлӣ ва бегаразӣ назорат карда, воқеаҳои эҳтимолиро, ки бо айби тарафҳо шартҳои Созишнома дар бораи оташбаси муваққатӣ ва қатъи дигар амалиёти душманона дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон ва дохили қишвар вайрон шуданаш мумкин аст, меомӯзад. Онҳо ба

Комиссияи муштарак кумак мерасонанд, ки барои пешгирии шартвайронкуй пешниҳодҳо тайёр кунанд, ҳамчунин, мустақилона бо ташаббуси худашон чунин пешниҳодҳоро ба тарафҳо манзур менамоянд.

VII. Ҷой ва муҳлати ваколаги Комиссияи муштарак

8. Штаб-квартираи Комиссияи муштарак дар шаҳри Душанбе ҷой мегирад. Комиссияи муштарак ба муҳлати амали Созишнома дар бораи оташбаси муваққатӣ ва қатъи дигар амалиёти душманона дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон ва дохили кишвар таъсис дода мешавад.

VIII. Таъминоти моддию техники фаъолияти Комиссияи муштарак

9. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъминоти моддию фаъолияти Комиссияи муштаракро дар ҳудуди ҷумҳурий, аз ҷумла ҷойи кор, манзил ва ҳӯрду ҳӯрок ба уҳда мегирад. Айни ин вазифа дар ҳудуди Афғонистон ба дӯши муҳолифин меистад. Тарафҳо бо дастгирии СММ ба қувваҳои дастаҷамъии сулҳи ИДМ воқеъ дар ҳудуди Тоҷикистон ба аҳли башар муроҷиат намуда, умеди ҳамкорин молӣ ва моддию техникии онҳоро ба Комиссияи муштарак мекунанд. Аз взносҳои ихтиёри захираи маҳсус барои таъмини фаъолияти Комиссияи муштарак таъсис дода мешавад, ки онро намояндагии СММ дар Тоҷикистон назорат менамояд.

IX. Тағйирот ва қатъи амали шартҳои Протокол

10. Шартҳои дар ин Протокол сабтшуда ва тарзи иҷрои онҳо метавонанд бо ризояти ҳар ду тарафи музокиракунанда, ҳамчунин, тарафҳои дигари зикршуда, ки баъзе шартҳо ба онҳо тааллуқ мегиранд, тағйир дода шаванд, ё ҳангоми амали ҳамин Протокол аз он гирифта шаванд.

А. ДОСТИЕВ,
роҳбари ҳайати Ҳукумати
Ҷумҳурии Тоҷикистон

А.ТҰРАҶОНЗОДА,
роҳбари ҳайати
муҳолифини тоҷик

Р.ПИРИС-БАЛЛОН,
Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ

КОМЮНИКЕИ МУШТАРАК
оид ба натиҷаҳои давраи сеюми гуфтушуниди байни тоҷикон барои
оштии миллӣ, 1 ноябри соли 1994

Аз 20 октябр то 1 ноябри соли 1994 дар шаҳри Исломобод таҳти сарпарастии СММ, бо иштироки нозирон аз Афғонистон, Қазоқистон, Ҷумҳории Исломии Эрон, Покистон, Федератсияи Русия, Ӯзбекистон, Созмони Конфронси Исломӣ, САҲА давраи сеюми гуфтушуниди байни тоҷикон баргузор гардид. Ҳайати Ҷумҳории Тоҷикистонро ҷаноби А. Достиеев, муовини аввали Раиси Шӯрои Олии Ҷумҳории Тоҷикистон, ҳайати мухолифини тоҷикро ҷаноби А.Тӯраҷонзода, муовини аввали раиси Ҳаракати Наҳзати Исломии Тоҷикистон роҳбарӣ карданд. Ҳангоми гуфтушунид Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ, сафир Р.Пирис-Баллон миёнаравӣ кард.

Гуфтушунидҳо хислати кории ошкоро доштанд. Ҳар ду тараф саъӣ намуданд, ки масоили мураккаби доир ба авзои Тоҷикистонро дар рӯҳияи конструктивӣ ҳал кунанд. Байни онҳо дар бораи то 6 февраля соли 1995 тамдид кардани давраи амали Созишнома «Дар бораи оташбаси муваққатӣ ва қатъи дигар амалҳои душманона дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон ва дохили кишвар» мувофиқа ҳосил шуд ва Протокол дар бораи Комиссияи муштарак оид ба татбиқи Созишнома ба имзо расид.

Тарафҳо садоқаташонро ба рӯҳи Созишномаи Техрон таъйид намуданд. Ба ин муносибат онҳо ба зарурати таъмини кафолатҳои иловагии амнияти аҳолии осоиштаи водии Қаротегин, аз ҷумла бо роҳи ба он ҷо фиристодани нозирони низомии СММ ва фаъолтар кардани амали созмони байналмилалии ҳифзи ҳуқуқ таваҷҷӯҳи онҳоро ҷалб намуданд.

Ба сабаби он ки банди чаҳоруми Созишнома ичро нашудааст, тарафҳо уҳдадориашонро дар бораи то соати 24.00-и 5 ноября соли 1994 бо миёнаравии Кумитаи байналмилалии Салиби Сурҳ озод кардани тезъоди баробари (аз ҳар тараф 27 нафарӣ) маҳбусон, дастгиршудагон ва асирони ҳарбӣ, ки дар рӯйхати дар рӯзҳои машварати Техрон 12–17 сентябри соли ҷорӣ пешниҳодшуда номбар шудаанд, таъкид карданд. Агар яке аз тарафҳо уҳдадории фавқулзикрро то 6 ноября соли ҷорӣ ичро нақунад, Созишнома эътибори худро гум мекунад. (Рӯйхати озодшавандагон дар заминаҳои №1 ва №2 ҳамин Комюнике сабт шудааст). Масъалаи озод кардани дигар тарафдорони оппозитсия ва асириони ҳарбии Ҷумҳории Тоҷикистон дар давраҳои дигари гуфтушунид баррасӣ мешавад.

Тарафҳо бори дигар алоқамандияшонро ба ҳалли сиёсии мочаро изҳор намуданд. Ба ин сабаб, онҳо тибқи асли ротатсия қарор доданд, ки давраи навбатии гуфтушунид дар шаҳри Москва аввалҳои декабр баргузор гардад ва онҳо кӯшишашонро ба ҳарҷ ҳоҳанд дод, ки ба

ризояти миллӣ ва ҳалли ҳама масъалаҳои дар рӯзномаи гуфтушунид омада ҳосил шавад.

Тарафҳо ба Ҳукумати Ҷумҳурии Исломии Покистон барои меҳмонавозӣ, кумак ва мусоидат кардан дар созмон додану баргузор кардани давраи сеюми гуфтушунид дар Исломобод минатдорӣ изҳор намуданд.

Тарафҳо ҳамчунон ва Муншии умумии СММ ва Намояндаи маҳсуси вай Рамиро Пирис-Баллон, ҳамчуни, ба намояндагони мамолики нозир, Созмони Конфронси Исломӣ, САҲА барои кумак ва ҳамкорӣ дар баргузории музокироти сулҳи байни тоҷикон эҳтироми худро изҳор намуданд.

А. ДОСТИЕВ,
Роҳбари ҳайати
Ҷумҳурии Тоҷикистон

А. ТЎРҔОНЗОДА,
Роҳбари ҳайати
мухолифини тоҷик

Р. ПИРИС-БАЛЛОН,
Намояндаи маҳсуси Муншии умумии
Созмони Милали Муттаҳид (СММ)

ЗАМИМАИ 1

ба Комюнikeи муштарак оид ба натижаҳои давраи сеюми гуфтушуниди
байни тоҷикон барои оштии милли, 31 октябри 1994

(Рӯйхати дастгиршудагон—тарафдорони мухолифин, ки то соати 24-00-и
5 ноябрисоли 1995 озод карда шуданаш даркор аст)

1. Бобоева Мавлуда Маҳмадиевна
2. Исматов Маҳмадулло
3. Насонов Дмитрий Викторович
4. Ниёзов Ҷумъа Ҳайдарович
5. Одилов Мирзосалим
6. Садидинов Нуриддин
7. Тешабоев Зоиршо Болтабоевич
8. Тӯраев Маҳмадширо
9. Файзиев Муллобек
10. Хусейнов Сафар Донаевич
11. Салоев Ҳамруддин Юсуфович
11. Раҳимов Сафар Фаёзович
12. Юсуфчонов Олимҷон
13. Алиев Садриддин Файзович
14. Вазиров Абдулло Аъзамович
15. Комилов Аҳмадшоҳ Шарипович
16. Қосимов Ҳайриддин Раҳматиллоевич
17. Мирраҳимов Мирбобо
18. Назаров Ҳуршед
20. Рустамов Саъдидин Темурович
21. Раҳмонов Баҳром Маннонович
22. Сафаров Аскар Саидмуҳиддинович
23. Холиқов Шералий
24. Шарифов Ҳалим Ҳочаевич
25. Шарифов Абдулло Ҳалифаевич
26. Шоназаров Соҳибназар Ҳудойназарович
27. Ҳочаев Воҷиддин Қурбонович

МАШВАРАТИ МОСКВА

19–26 априли соли 1995

Иштирок доштанд: П. Баллон, В. И. Горяев

Хайати хукуматӣ: Убайдуллоев М. (раис), Зухиров Ш., Салимов С., Абдуллоев Б., Шодиев Х, Алиев З., Раҳмонов С., Холдоров У.

Хайати мухолифин: Тўрачонзода А. (раис), Ҳимматзода М., Латифӣ О. (муовинҳо), Сатторзода А., Сангинов Ҳ., Холикназаров Ҳ.

26 априли соли 1995,
Москва

ИЗҲОРОТИ МУШТАРАКИ ҳайати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳайати муҳолифини тоҷик

Аз 19 то 26 апрели соли чорӣ дар шаҳри Москва таҳти сарпарастии СММ бо иштироқи нозирон аз Афғонистон, Эрон, Қазоқистон, Қирғизистон, Покистон, Русия ва Ӯзбекистон воҳӯрии ҳайатҳои ваколатдори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва муҳолифини тоҷик дар сатҳи боло баргузор шуд. Тарафҳо ба сарнавишти ҳалқи тоҷик масъулияти амиқ дарк карда, изҳор намуданд, ки танҳо ба василаи сулҳ, воситаҳои сиёсӣ ва гузашти дутарафа ва созишҳо мочароро ҳаллу фасл карда, оштии миллиро ба даст овардан муюссар мешавад.

Тарафҳо дар бораи ба рӯзномаи машварат дохил кардани ду масъалаи зерин мувофиқа ҳосил намуданд:

1. Дар бораи вазъият ва чораҳои таъхирнопазир оид ба ичрои босамари Созишнома дар бораи оташбаси муваққатӣ ва қатъи дигар амалиёти душманона дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон ва доҳили кишвар, муайян кардани роҳҳо ва василаҳои пешгирии риоя нашудани Созишнома ва тамдиdi он.
 2. Дар бораи рӯзнома, чой ва вақти даъвати давраи чоруми гуфтушуниди байни тоҷикон оид ба масъалаҳои муҳими сиёсӣ ва конститусионӣ, ки дар давраи аввали музокирот тасвиб шудааст.

Тарафҳо бо мақсади беҳтар кардани фоиданокии ичрои Созишнома ба иловаҳои зерин ба матни он розӣ шуданд:

—дар банди «а»-и параграфи 2 байди калимаю «харбӣ дар ҳудуди

Тоҷикистон» калимаҳои «ва ҳам ҳудуди Давлати Исломии Афғонистон» дохил карда шаванд. Комиссияи муштарак ва нозирони низомии СММ баъди ҳосил шудани ризояти расмии мақомоти ҳокимияти Афғонистон дар қаламрави Давлати Исломии Афғонистон вазифаҳои назоратии ҳудро иҷро мекунанд;

—дар банди «в»-и параграфи 2 баъди калимаҳои «ҳабсу нигоҳдории гайриқонунӣ» ибораи «кофтуков бо сабабҳои сиёсӣ» афзуда шавад;

—банди «г»-и параграфи 2 дар таҳрири зерин ифода ёбад: «роҳ надодан ба амале, ки сабаби аз кор баромадан ва муҳосираи объектҳои ҳочагии ҳалқ, низомӣ ва дигар объектҳо, мавзеи аҳолинишин, ҳар навъи воситаҳои иртибот мешавад»;

—дар банди «д»-и параграфи 2 баъди ибораи «аҳбори омма», калимаҳои «матолиби чопӣ ва аудио-видеокассетаҳо» илова гарданд.

Тарафҳо аҳд карданд, ки масъалаҳои баҳсталаб оид ба ҷойивазқунӣ ва ҳаракати артишро дар давраи ҷоруми гуфтушуниди байни тоҷикон баррасӣ менамоянд.

Ҳайатҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва муҳолифини тоҷик изҳороти Вазорати корҳои хориҷии Федератсияи Русияро дар ин бора, ки сарҳадбонҳои Русия ва хизматчиёни ҳарбии Русия, ки дар ҳайати нерӯҳои дастаҷамъии сулҳоҳи ИДМ дар Тоҷикистон мебошанд, ба эътироф ва эҳтироми Созишномаи байни тоҷикон ҳангоми иҷрои вазифаашон онро риоя менамоянд, ба ҳушӣ назируфтанд.

Тарафҳо изҳор намуданд, ки нақши Комиссияи муштаракро чун мақоми муҳимтарине, ки ба иҷрои Созишнома назорат менамояд, мустаҳкам мекунанд. Бо ин ният онҳо қарор доданд, ки ҳайати Комиссияро ба 14 нафар расонанд (аз ҳар тараф 7 нафарӣ). Онҳо мувофиқати ҳудро бо уҳдадориҳои моддию техникиашон дар назди Комиссияи муштарак, ки дар Протоколи Комиссияи муштарак сабт шудааст, таъкид намуданд. Ҳамзамон ба ин, тарафҳо ба мамлакатҳои узви СММ муроҷиат намуданд, ки тавассути ҳазинаи маҳсус барои беҳбуди таъминоти нақлиёт ва алоқа кумаки моддӣ расонанд. Тарафҳо ҳамчунин зикр карданд, хеле муҳим аст, ки аъзои Комиссия ба воситаҳои аҳбор дастрасии мунтазам (камаш моҳе ду бор) дошта бошанд ва имкони ба таври мустаор, аз ҷумла тавассути телефонӣ бо Комиссияи муштарак тамос гирифтани шаҳрвандон мавҷуд бошад.

Тарафҳо тасмим гирифтанд Созишнома барои 1 моҳ, то 26 май соли ҷорӣ тамдид карда шавад.

Тарафҳо ризояти Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э.Раҳмонов ва роҳбари муҳолифини тоҷик С.А.Нуриро барои гузаронидани воҳӯйӣ дар сатҳи олий маъқул меҳисобанд ва умед мекунанд, ки ин мулоқот то оғози давраи ҷорум барпо ҳоҳад шуд.

Ҳайати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва муҳолифини тоҷик ба он ризоят доданд, ки давраи ҷоруми музокироти байни тоҷикон дар таърихи 22 май соли ҷорӣ дар шаҳри Алмаато шурӯъ шавад ва дар он тавре, ки дар давраи аввали гуфтушунид дар моҳи апрели соли 1994 дар

Москва эълон шуда буд, масоили аслии сохтори конститутсионӣ ва муттаҳидии давлатдории Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ шавад.

Тарафҳо ба Ҳукумати Федератсияи Русия барои кумак расониданаш дар ташкил ва гузаронидани машварати мазкур дар Москв миннатдорӣ изҳор менамоянд. Онҳо инчунин ба ҳукуматҳои давлатҳои нозир барои ҳамкорӣ ва дастгириашон дар ҷараёни машварати баландпоя эҳтиром баён меқунанд.

Тарафҳо ба Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ ҷаноби Р.Пирис-Баллон барои кумакаш дар созмон додан ва гузаронидани машварати байни тоҷикон ташаккур мегӯянд.

М.УБАЙДУЛЛОЕВ, **А. ТҰРАЧОНЗОДА,**
роҳбари ҳайати Ҳукумати ҶТ роҳбари ҳайати муҳолифини тоҷик

Р. ПИРИС-БАЛЛОН,
Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ

ВОХҮРӢ ДАР САТҲИ ОЛӢ

17–19-и майи соли 1995

Кобул

Иштирок доштанд **Б.Раббонӣ, Р.Баллон**

Ҳайати хукуматӣ: **Э.Ш. Раҳмонов, Зухуров Ш., Зухуров С. Бахтӣ М., Шодиев Ҳ., Атоев А., Ҷӯраев Ҳ., Раҳматуллоев Э.**

Ҳайати муҳолифин: **С.А.Нурӣ, Тӯраҷонзода А., Ҳимматзода М., Фозӣ Қ., Исмон Ҕ., Ҳудоназаров Ҕ., Юсуф Ш.**

ИЗҲОРОТИ

**Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонов
ва Раиси Ҳаракати Наҳзати Исломии Тоҷикистон
Сайд Абдуллоҳи Нурӣ**

Мо, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонов ва Раиси Ҳаракати Наҳзати Исломии Тоҷикистон Сайд Абдуллоҳи Нурӣ, манфиатҳои олии мардуми тоҷик ва мамлакати азияткашидаамонро ба инобат гирифта, ба хотири ноилшавӣ ба сулҳу ризоят дар Тоҷикистон, муҳайё соҳтани шароити мусоид барои ободонию шукуфоии ҳақиқии Ватан, аз 17 то 19 майи соли 1995 дар шаҳри Кобул мuloқot доир соҳтем. Кори зиёдеро анҷом дода мо ҷиҳатҳои умдаи мушкилоти тоҷиконро ба таври муфассал, амиқона, бо камоли самимият ва ошкорбаёнӣ мавриди баррасӣ қарор додем. Ин бесабаб набуд, зоро рафъи ин мушкилот ба тақдир ва манфиатҳои куллии мардуми тоҷик ва ҳамчунин мардуми мамолики дигари минтақа иртиботи ногусастаний дорад.

Ҳангоми мuloқot ҳар ду ҷониб омодагии худро ба ҳаллу фасли масъалаҳои муҳимтарини кишвар – роҳ надодан ба муноқиши беохири миёни тоҷикон ва ноил шудан ба ҳусни тафоҳуми комили онон, таъмини оташбас алҳол барои се моҳ, бозгашти ҳамаи муҳочирон ба ҷойҳои муқимии зист, эътидоли пурраи вазъияти сиёсии Тоҷикистон собит намуданд. Мо баргузории чунин як мuloқotro муғид мешуморем. Натиҷаҳои мuloқoti мо дар даври чаҳоруми музокироти тоҷикон ба таври муфассал мушаххас ҳоҳад шуд.

Дар айни замон бояд воқеъбинона кушоду равшан баён дорем: миёни мо роҷеъ ба баъзе масъалаҳои усулий ихтилофи назар боқӣ монд, вале мо аҳд кардем, ки дар мавриди ҷустуҷӯи роҳҳои ҳалли масъалаҳои барои Тоҷикистон тақдирофарин намояндагони ваколатдорамон муколамаро идома ҳоҳанд дод.

Мо аҳду паймони ба дастомадаро доир ба ҳамаи ин музокироти

минбаъда муфид мешуморем, аммо аҳамияти аслии ҳамаи он чизе, ки дар борааш паймон бастем, факат дар иқдомоти мушаххасу амалӣ зохир шуда метавонад. Агар мо дарвоҷеъ бихоҳем ба натиҷаи неке бираsem, ҳар ду ҷониб бояд кори зиёдеро анҷом диханд.

Дар иртибот ба ин изҳор менамоем, ки ҷонибҳои тоҷикон ба хотири рафъи низоъ аз тариқи сиёсӣ, тавассути музокирот, бунёди шароити сулҳи пойдор дар сарзамини тоҷикон тамоми ҷидду ҷаҳди хешро дареғ наҳоҳанд дошт.

Мо инро бо дарки камоли масъулияти хеш дар назди ҳалқи худ ва мардуми дигари минтақа изҳор медорем. Мардуми тоҷик ҳаллу фасли мусбати масъалаҳои рӯзномаи музокироти тоҷиконро бесаброна интизор аст. Ба ин ҳамсояҳо ва тамоми ҷомеаи ҷаҳон умед доранд. Мо низ ба ҷунин муносибати масъулияতиятноки ҳамаи давлатҳои нозир хеле умедвор ҳастем ва бо истифода аз ин фурӯсат миннатдории хешро ба Созмони Милали Мутаҳид, давлатҳои ҳамсоя ва нозир, ки дар ҳаллу фасли масоили тоҷикон саҳм доранд, иброз медорем. Бидуни шакку шубҳа, бо қумак ва пуштибонии онҳо дастовардҳои мулоқоти Кобул самароти нек ба бор ҳоҳад овард.

Дар фарҷом ба Раиси Ҷумҳури Давлати Исломии Афғонистон ҷаноби муҳтарам, профессор Бурҳониддини Раббонӣ барои қумак дар созмондиҳии мулоқот, меҳмоннавозӣ ва фароҳам овардани шароити мусоиди фаъолият самимона арзи сипос менамоем.

Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон
ЭМОМАЛИ РАҲМОНОВ

Раиси
Ҳаракати Наҳзати Исломии
Тоҷикистон
САЙИД АБДУЛЛОҲИ НУРИ

Кобул 19 майи соли 1995,

ДАВРАИ ЧАҲОРУМ

22.05– 2.06.95

Алмаато

Иштирок доштанд	Токаев К.К., вазири корҳои хориҷии Қазоқистон. П.Баллон, В.И.Горяев, Р.Сам- меренс, Д.Силовиҷ, Л.Форгаш
Нозирон:	Қазоқистон, Русия, Афғонистон, Эрон, Ўзбекистон, Қирғизистон, Покистон, Салиби Сурх, Со- змони Конфронси Исломӣ.
Ҳайати ҳукуматӣ:	Убайдуллоев М. (раис), Зухуров Ш., Салимов С., Усмонов И., Алиев З., Абдуллоев Б., Раҳмонов С., Шодиев Ҳ., Орумбеков Ш.
Ҳайати мухолифин:	Тӯраҷонзода А. (раис), Ҳимматзода М., Латифӣ О. (муовинҳо), Сатторзода А., Сангинов Ҳ., Холиқназаров Ҳ., Саидов З., Гретский С, Атоуллоев Д., Панфилов О., Назаров А., Комил Ш., Ниёзов Ҷ.

1-уми июля соли 1995,
Алмаато

ИЗҲОРОТИ МУШТАРАКИ ҳайатҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мухолифини тоҷик роҷеъ ба натиҷаи давраи ҷоруми гуфтушуниди байни тоҷикон оид ба оштии миллӣ

Аз 22 май то 1 июня соли ҷорӣ дар шаҳри Алмаато таҳти сарпастии СММ ва бо иштироки нозирон аз Афғонистон, Эрон, Қазоқистон, Қирғизистон, Покистон, Русия, Ўзбекистон, САҲА ва Созмони Конфронси Исломӣ давраи ҷоруми гуфтушуниди байни тоҷикон баргузор гардид. Ба ҳайати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон М. Убайдуллоев, муовини аввали Сарвазири Тоҷикистон ва ба ҳайати мухолифин, муовини аввали раиси Ҳаракати Наҳзати Исломии Тоҷикистон А.Тӯрҷонзода роҳбарӣ карданд. Ҳангоми гуфтушунид сафир Рамиро Пирис-Баллон, Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ миёнаравӣ кард. Гуфтушунид дар муҳити озоди корӣ гузашт. Тибқи рӯзномае, ки ҳангоми машварати байни тоҷикон моҳи апрели соли ҷорӣ дар Москвав муйян шуда буд, тарафҳо масъалаи давраи аввали гуфтушунид дар моҳи апрели соли 1994 дар Москва эълоншуда- масъалаҳои аслии соҳтори конститутсионӣ ва муттаҳидии давлатдории

Ҷумҳурии Тоҷикистонро амиқ баррасӣ карданд. Азбаски масъалаи тарҳшуда ниҳоят мураккаб буд, мутаассифона, тарафҳо натавонистанд ба натиҷае расанд, ки қобили қабули ҳамдигар бошанд. Ҳамзамон ба ин, тарафҳо омодагии худро дар мавриди суроги ҳалли амалии масъалаҳои мазкур эълон доштанд.

Ҳайати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳайати мухолифини тоҷик бо қаноатмандӣ қайд намуданд, ки ҳангоми ҳангоми мулоқоти сатҳи олӣ, ки 17–19 майи соли ҷорӣ дар Кобул баргузор гардид, Созишномаи Техрон то 26 августи соли 1995 тамдид карда шуд.

Тарафҳо қарор доданд, ки барои исботи боварӣ ба ҳамдигар дар асоси асли инсондӯстӣ то 25 июни соли ҷорӣ ба василаи намояндагонашон дар Комиссияи муштарак оид ба татбиқи Созишномаи Техрон ва Кумитай байналмилалии Салиби Сурх (КБСС) рӯйхати маҳбусон ва асирони ҳарбири, ки бояд озод карда шаванд, супоранд. КБСС тибқи барномаи худ якҷоя бо аъзои Комиссияи муштарак рӯйхати пешниҳодшударо аниқ карда, то 20 июли соли ҷорӣ төъдоди баробари маҳбусон ва асирони ҳарбири иваз меқунад. Тарафҳо розӣ шуданд, ки КБСС ва аъзои Комиссияи муштарак ба ҷойҳои нигоҳдории асирони ҳарбӣ ва маҳбусон раванд.

Ҳайати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси ойини инсондӯстӣ амал карда, розӣ шуд, ки чораҳое биандешад, ки онҳо барои дар давраи музокироти байни тоҷикон боздоштани иҷрои ҳукми қатле, ки ба тарафдорони мухолифин бароварда шудааст ва дар оянда иваз кардани шакли ҷазо мусоидат намоянд.

Тарафҳо мувофиқа ҳосил намуданд барои ба ҷойи истиқомати доимиашон ихтиёrona, бехатар ва бошарафона баргаштани ҳамаи гурезаҳову муҳочирони иҷборӣ саъӣ ва қӯшиш намоянд. Тарафҳо ҳамчунин аз Созмони Милали Муттаҳид (СММ), Созмони амният ва ҳамкорӣ дар Авропо (САҲА), Идораи Комиссари Олии СММ оид ба гурезаҳо (УВҚБ) эҳтироман ҳоҳиш менамоянд, то барои бехатар бозгаштани гурезаҳо ва муҳочирони иҷборӣ ҳамкорӣ кунанд, инчунин, барои ҳифзи амният, шарафу номуси гурезаҳо дар ҷойи зисти онҳо фаъолтар кор баранд.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон уҳдадор мешавад, ки ба ҳаёти иҷтимоию иқтисодӣ ворид шудани (реинтегратсия) гурезаҳои бозгаштаро ба шумули ба онҳо ёрии башардӯстона ва молӣ расонидан, бо кор таъмин кардан, ҷойи зист ёфтанд, дар ҳамаи ҳуқуқҳое, ки шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон доранд (аз ҷумла бозгардонидани манзил ва молу мулкашон, риояи собиқаи корашон) таъмин намояд, ҳамчунин, гуреза ва муҳочирони иҷбории бозгаштаро тибқи қонунҳои ҷории Тоҷикистон ба ҷавобгарии ҷинӣ накашанд.

Тарафҳо қарор доданд, ки ба Комиссияи муштарак оид ба кори гурезаҳо супориш диханд, ки бо иштироки намояндагони ҳукуматҳои маҳаллӣ, ҳамчунин, мухолифин то 15 июли соли ҷорӣ az лагерҳои гурезаҳо дар Давлати Исломии Афғонистон, ҷойи зисти сарҷамъи онҳо

дар давлатҳои ИДМ ва ҳамчунин, аз он навоҳии Тоҷикистон, ки ба он ҷо гурезаҳо ва муҳочирони иҷборӣ бозгаштанианд, дидан кунанд.

Тарафҳо ҳукуматҳои давлатҳои ИДМ-ро даъват менамоянд, ки масъалаи ба гурезаҳои тоҷикистонӣ додани шаҳодатномаи муваққатиро арзёбӣ қунанд, ҳамчунин, якҷоя бо УВКБ барои таъмини амният ва ҳимояи шарафу номуси онҳо ҷораҳои иловагӣ биандешанд.

Тарафҳо ба СММ, УВКБ, САҲА ва мамлакатҳои донон барои қумакашон миннатдорӣ баён карда, ҳамзамон боисорро ҳоҳиш мекунанд, ки барои дастгирии гурезаҳо ва муҳочирони иқборӣ ва Комиссияи муштарак оид ба кори гурезаҳо ёрии бештари иловагии пулию молӣ расонанд.

Ҳайати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва муҳолифини тоҷик аз Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ ҳоҳиш мекунад, ки бо роҳбарияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, пешвоёни муҳолифини тоҷик ва бо дигар тарафҳои алоқаманд оид ба идома додани музокираи сиёсии байни тоҷикон машварат намояд. Тарафҳо ба Президент Нурсултон Назарбоев ва Ҳукумати Ҷумҳурии Қазоқистон барои меҳмоннавозӣ ва ёрие, ки дар ташкил ва гузаронидани ин давраи гуфтушунид дар Алмаато расониданд, изҳори эҳтироми амиқ қарданд. Онҳо инчунин, ба намояндагони кишварҳои нозир ва созмонҳои байналмилалӣ барои қумак ва дастгириашон дар давраи ҷоруми музокироти байни тоҷикон миннатдорӣ баён мекунанд. Тарафҳо ба Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ ҷаноби Рамиро Пирис-Баллон барои қумакаш дар ташкилу гузаронидани ин давраи гуфтушунид изҳори сипос менамоянд.

М. УБАЙДУЛЛОЕВ,
роҳбари ҳайати Ҳукумати
Ҷумҳурии Тоҷикистон

А. ТЎРАЧОНЗОДА,
роҳбари ҳайати
муҳолифини тоҷик

Р. ПИРИС-БАЛЛОН,
Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СМ

МУЛОҚОТ ДАР САТҲИ ОЛӢ

19 июли соли 1995

Техрон

Иштирок доштанд: А.Вилоятӣ, Р.Пирис-Баллон.

Ҳайати хукуматӣ: Э.Раҳмонов, З.Шукуров, К.Юлдошев,

Ҳайати мухолиф-ини тоҷик: С.А.Нурӣ, А.Тӯраҷонзода, О.Латифӣ, А.Сатторзода.

Бисмиллоҳир-Раҳмонир-Раҳим

ИЗҲОРОТИ

**Раиси Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонов ва Роҳбари
Оппозитсиони тоҷик Сайд Абдуллоҳи Нурӣ**

Раиси Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонов ва Роҳбари
Оппозитсиони тоҷик Сайд Абдуллоҳи Нурӣ ҷиҳати идомаи музокирот
ва баррасии роҳҳои ҳалли мусолиматомези масъалаҳои мавриди
иҳтилоф рӯзи 19 июли соли 1995 дар шаҳри Техрон мулоқот карданд.

Раиси Ҷумҳур ва Роҳбари Оппозитсион қотеона таъкид карданд, ки
музокирот танҳо роҳи ҳалли масоили мавҷуда мебошад. Онҳо аз
натиҷаҳои даври чаҳоруми Музокироти сулҳи тоҷикон, ки аз 22 моҳи
май то 1 июни соли равон дар шаҳри Алмаато таҳти сарпарастии СММ
доир гашт, қаноатманд буда, ҳамзамон аз ҳама гуна иқдомоте, ки риоя ё
татбиқи созишҳои ба даст омадаро душвор ва ё ҳалалдор мекунад, саҳт
нигарон мебошанд.

Раиси Ҷумҳур ва Роҳбари Оппозитсион таъкид намуданд, ки чораҳои
амалӣ андешида хоҳад шуд, то татбиқ ва риояи созишҳо ба таври
мукаммал сурат гирад ва Музокироти сулҳ идома ёбад.

Раиси Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Роҳбари Оппозитсиони тоҷик Эрон бо
таъкиди ҳусни ният пешниҳодҳои тозаро ҷиҳати ҳалли масъалаҳои
мавриди иҳтилоф ба яқдигар ироа намуданд. Аз ҷумла дар мавриди
даъвати Анҷумани машваратии ҳалқҳои Тоҷикистон бо иштироки
баробари намояндагони ду ҷониб ҷиҳати пайдо намудани роҳи ҳалли
буҳрони сиёсӣ ва иҷтимоӣ тағовуқ ҳосил шуд. Иловатан, ҳар ду роҳбар
ба ҳайати музокиронандай худ дастур доданд, то дар даври панҷуми
музокироти байни тоҷикон масъалаҳои таъйини маҳал ва таърихи
баргузории Анҷуманро ҳал намоянд.

Раиси Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Роҳбари Оппозитсиони тоҷик
аҳамияти нақши созандай СММ, қӯшишҳои пайваста ва бегаразонаи
Ҷумҳурии Исломии Эрон ва дигар кишварҳои нозирро дар ҳалли қазияи

Тоҷикистон бори дигар баланд арзёбӣ намуданд. Онҳо сипос ва итминони самими худро ба ҷаноби оқои Ҳошими Рафсанҷонӣ, раиси муҳтарами Ҷумҳурии Исломи Эрон дар баргузории ин мулоқот, ки дар он сайъи муассир ва бегаразона доштанд, иброз намуданд.

Муқаррар шуд, ки музокирот дар ҳамаи сатҳҳо, аз ҷумла дар сатҳи олий то ҳалли ниҳоии масъалаҳои мавриди баҳс идома пайдо намояд.

Раиси Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Роҳбари Оппозитсиони тоҷик эълон карданд, ки тамдиdi мухлати Созишномаи оташбаси мувакқатӣ дар Техрон ҳангоми музокироти даври панҷум баррасӣ ҳоҳад шуд. Ду ҷониб тағовуқ намуданд, ки музокироти давраи панҷум дар даҳаи аввали моҳи августи соли 1995 дар маҳалли мавриди мувоғиқаи тарафайн баргузор гардад.

Эмомалий Раҳмонов,
Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Сайид Абдуллоҳи Нурӣ,
Роҳбари
Оппозитсиони тоҷик

МУЛОҚОТИ ФОИБОНА

Моҳи 17 августи 1995

Душанбе–Кобул

Иштирок доштанд: Э.Ш.Раҳмонов, С.А.Нурӣ, Р. Пирис-Баллон

ПРОТОКОЛ дар бораи принсипҳои асосии барқарор кардани сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э.Раҳмонов ва Роҳбари Оппозитсиони тоҷик С.А.Нурӣ барои риояи таъмини манфиатҳои олии ҳалқи тоҷик нияти ҷиддӣ дошта, таъқид мекунанд, ки музокира ва ҳамкорӣ василаи зарурии дастрасӣ ба сулҳи устувор дар кишвар мебошад. Бо ин ният Ҳукумат уҳдадор мешавад аз чунон амалҳое худдорӣ намояд, ки муҳолифи муҳтавои протоколҳои имзошаванда бошанд ва аз қабули чунон қонунҳо ва ҷораҳо худдорӣ менамояд, ки бо ин Протокол мувоғиқат намекарда бошанд. Оппозитсиони тоҷик дар навбати худ таҳхӯд мекунад, ки муборизаи сиёсиро танҳо ба василаи мусолиҳатомез дар асоси қонунҳои ҷории Ҷумҳурии Тоҷикистон ва тибқи шарту шароит ва кафолатҳои дар Созишиномаи умумӣ дар бораи барқарор кардани сулҳ ва оштии миллӣ дар кишвар анҷом дихад.

Ба ин муносибат тарафайн аҳд карданд:

1. Аз 18 сентябри соли 1995 сар карда, бо мақсади ҳарҷӣ зудтар ба имзо расонидани Созишиномаи умумии истиқори сулҳ ва оштии миллӣ дар Тоҷикистон давраи бетанаффуси музокирот ташкил карда шавад. Бо миёнаравии Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ ҷойи гуфтушунид бо тарафайн муайян карда мешавад;

2. Созишиномаи умумии зикршуда аз протоколҳои ҷудогона оид ба гурӯҳи зерини проблемаҳо иборат мешавад;

а) проблемаҳои сиёсӣ, ба шумули Форуми Машваратии ҳалқҳои Тоҷикистон, фаъолияти ҳамаи аҳзоби сиёсӣ ва ҷунбишҳои сиёсӣ ва иштироки намояндаҳои онҳо дар идораи ҳокимият, ҳамчунон, амиқтар кардани раванди демократикунонии ҷомеаи тоҷик;

б) проблемаҳои ҳарбӣ, ба шумули ислоҳоти соҳторҳои боиқтидори Ҳукумат, барҳам додан, ҳалъи силоҳ на реинтегратсияи соҳторҳои мусаллаҳи муҳолифин бо қувваҳои мусаллаҳи Ҳукумат ё соҳаи мулкии кишвар дар асоси графике, ки ҳангоми музокирот муайян шудааст;

в) репотриатсия ва реинтегратсияи ихтиёри, бехатар ва бошарафони гурезаҳо, ба шумули кафолати ҳимояи ҳукуқӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии онҳо;

г) комиссия оид ба мушоҳида ва назорати аз ҳар ду тараф риоя шудани Созишиномаи умумӣ;

д) кафолати иҷрои Созишиномаи умумӣ, ба шумули нақши эҳтимолии Созмони Милали Муттаҳид, мамолик ва созмонҳои байналмилалӣ–

нозирони музокироти байни точикон;

ж) конфронси донорҳо барои маблағгузории барномаҳо барои реинтегратсияи гурезаҳо, муҳочирони иҷборӣ, ашҳоси дар раванди мусолиҳаи миллӣ аз аскарӣ ҷавобшуда, ҳамчунин, ёрии зарурӣ барои эҳёи хоҷагии ҳалқи мамлакат, ки бар асари ҷанги гражданий ҳароб шудааст.

1. Протоколҳо оид ба маҷмӯи проблемаҳои зикршуда ҷузъи пайвастаи Созишномаи умумӣ мебошанд ва ҳуҷҷати мазкур аввалин протоколи ин силсила аст.
2. Тарафайн рӯҳи ҳамин Протоколро ба ҳисоб гирифта, амал карда ва бо нияти ба давоми гуфтушунид шароити зарурӣ фароҳам сохтан розӣ шуданд, ки амали Созишномаро дар бораи оташбаси мувакқатӣ ва қатъи дигар амалиёти душманона дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон ва доҳили қишвар ба шаш моҳи дар пешистода то 26 феврали соли 1996 тамдид кунанд.
3. Табдили матнҳои ин протокол, ки Э. Раҳмонов —Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва С.А.Нурӣ—Роҳбари Оппозитсиони тоҷик имзо кардаанд, 17 августи соли 1995 бо миёнравии Намояндай маҳсуси Муншии умумии СММ Пирис-Баллон баргузор шуд

Э.Раҳмонов,
Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон

С.А. Нурӣ,
Роҳбари
Оппозитсиони тоҷик

ДАВРАИ ПАНЧУМ (марҳалаи якум)

30-11–23.12.95

Ашқобод

- Иштирок доштанд:** Шахмурадов Б.О, вазири корҳои хориҷии
Туркманистан, Р.П.Баллон, В. И.Горяев
- Нозирон:** Туркманистон, Русия, Афғонистон, Эрон,
Ўзбекистон, Қазоқистон, Қирғизистон
- Ҳайати ҳукуматӣ:** Убайдуллоев М. (раис), Зухиров Ш., Салимов С.
(муовинҳо), Усмонов И., Алиев З., Абдуллоев Б.,
Раҳмонов С., Орумбеков Ш., Юнусов Т., Атоев
А.
- Ҳайати мухолифин:** Тӯраҷонзода А. (раис), Ҳимматзода М., Латифи
О (муовинҳо), Сатторзода А., Сангинов Ҳ.,
Холикназаров Ҳ., Атоуллоев Д., Мирраҳимов
М., Гретский С.

Ашқобод,
13 декабря соли 1995

БАЁНИЯИ МУШТАРАК

Ҳайатҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Иттиҳоди мухолифини тоҷик ба дастрасии натиҷаи мушаҳас дар гуфтушуниди бетанаффуси байни тоҷикон дар Ашқобод умедвор шуда, тибқи Протокол дар бораи принсипҳои асосии барқарор кардани сулҳ ва ризояти миллӣ амал карда, аз рӯзи 18.08.95 то имрӯз ба таври ҷиддӣ вайрон карда шудани Созишномаи Техронро маҳқум менамоянд.

Тарафҳо ба Комиссияи муштарак супориш медиҳанд, ки якҷоя ба нозирони низомии СММ, воқеаҳои охирини дар самтҳои Тавилдара ва Шӯрообод рӯйдодаро таҳқиқ кунанд.

Тарафҳо уҳдадор мешаванд минбаъд ҳам нуқтаҳои Созишномаи зикршударо эҳтиром ва бечунучаро риоя намоянд. Ҳамчунон, аз МНООНТ ҳоҳиш мекунанд, ки ба мақсадии назорат ва ҳосили ахбори сарҳаз аз ҷойҳои дигари нуқтаҳои назоратии худро ба ин ноҳияҳо кӯчонад.

М. УБАЙДУЛЛОЕВ,
роҳбари ҳайати Ҳукумати
Ҷумҳурии Тоҷикистон

А.ТӮРАҶОНЗОДА,
роҳбари ҳайати Иттиҳоди
мухолифини тоҷик

Р. ПИРИС-БАЛЛОН,
Намояндаи маҳсуси Муншии
умумии СММ

ИЗҲОРОТИ РАИС дар маҷлиси умумии (plenariи) рӯзи 22 декабри соли 1995

Тавре Шумо ёд доред, ин давраи бетанаффуси гуфтушуниди байни тоҷикон дар Ашқобод 30 ноябри соли 1995 оғоз ёфт. Қабл аз ҳама, ман меҳоҳам аз номи Созмони Милали Муттаҳид бовар дорам зид наҳоҳанд буд, аз номи ҳардуи ҳайат дар гуфтушуниди байни тоҷикон, мамлакатҳои нозир ва созмонҳои байналмалалӣ ба Президенти Туркманистон Сапармурод Ниёзов ва Ҳукумати Туркманистон барои дастгирии доимӣ ва меҳмоннавозиашон инчунин, баҳри шароити олицанобе, ки Ҳукумати Туркманистон ба кори мо фароҳам соҳтааст, миннатдории самимӣ изҳор намоям.

Гарчи давраи бетанаффус ба таври расмӣ ифтитоҳ шуд, амо ба иллати амалиёти ҷангие, ки дар дохили Тоҷикистон ва сарҳади Тоҷикистону Афғонистон давом доранд, баррасии масъалаи рӯзнома, ки аз Протоколи 17 август бармеояд, мутассифона, таъхир кард. Ба шарофати кӯшиши тарафҳо ва дастгирии пуරарзиши мамолики нозир, бо мақсади оғози гуфтушунидҳои муфид зарурати мубрами оташбас таъкид шуд. Бо имзои Баёнияи муштарак ин мақсад рӯзи 13 декабри соли 1995 ҳосил гардид. Ман бори дигар гуфтан меҳоҳам, агар мо уҳдадориҳои мазкурро содиқона иҷро накунем, муҳокимаи ҳамаҷонибаи рӯзномаи музокирот, ки онро меҳоҳем, ба амал намояд.

Ман бо андаке таассуф ба сабаби таъхири баррасии рӯзноми музокиротамон, аммо бо қаноатманӣ қайд кардан меҳоҳам, ки тарафҳо дар ин ҳафта мубоҳисаи ҷиддиро аз рӯйи гурӯҳи масоили сиёсӣ, ки дар зербанди «А»-и банди 2-и Протоколи аз 17 август зикр шудаанд, оғоз намуданд. Тарафҳо лоиҳаи ҳучҷатҳои худро дар ин масъала пешниҳод карданд ва тавзехи андешаҳои ҳамдигарро дар ин маврид оғоз намуданд. Ин раванд хеле муҳим аст, то тарафҳо ба ҳолате биёянд, ки бошад байни онҳо созишҳои ҷиддӣ гардад. Ин ҳамчунон хушёҶӣ, андешакорӣ ва омодагиро барои дарки манфиати амалии ҳамдигар тақозо менамояд.

Вазифаи мо акнун иборат аз он аст, ки кори минбаъдаамонро дар заминаи он пешравие, ки дар Ашқобод ҳосил шуд, ба роҳ андозем, давраи бетанаффусро ба марҳалаи нави ҳамаҷониба шудани музокираи байни ҳайати ҳукуматӣ ва муҳолифин барорем. Азбаски мо аллакай бештар аз се ҳафта бетанаффус кор кардем, ба тарафҳо маслиҳат карда, ба хулосае омадем, ки танаффуси қӯтоҳе эълон кардан даркор аст. Идомаи давраи бетанаффус рӯзи 15 январи соли 1996 дар Ашқобод шурӯъ мегардад. Ман тарафҳоро даъват кардан меҳоҳам, ки дар бораи мубоҳисаҳои рӯзҳои охир амиқ ва конструктивӣ биандешанд. Умедворам онҳо барои ҳосили мақсаде, ки дар Протоколи 17 август зикр шудааст, бо қатъият барои идомаи мубоҳисаҳо бармегарданд. Як бори дигар таъкид кардан меҳоҳам, ки оташбас ҳаётан муҳим мебошад...

ДАВРАИ ПАНЧУМ (марҳалаи дуюм)

23.01.–1902.96.

Ашқобод

- Иштирок доштанд:** Шахмурадов Б.О., вазири корҳои хориҷии Туркманистон, П.Баллон, В.И. Горяев.
- Нозирон:** Туркманистон, Русия, Афғонистон, Эрон, Ӯзбекистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Покистон, САҲА.
- Ҳайати ҳукуматӣ:** Назаров Т. (раис), Зухуров Ш., Салимов С., Усмонов И К. (муовинҳо), Алиев З., Абдуллоев Б. Раҳмонов С., Шодиев Ҳ., Бахти М., Орумбеков Ш, Юнусов Т.
- Ҳайати мухолифин:** Тӯраҷонзода А. (Раис), Ҳимматзода М., Латифӣ О. (муовинҳо), (Сатторзода А., Сангинов Ҳ., Холикназаров Ҳ.

18 февраля соли 1996, Ашқобод

ДЕКЛАРАТСИЯИ АШҚОБОД дар бораи ҷамъбасти марҳалаи дуюми гуфтушуниди байни тоҷикон оид ба оштии миллӣ зери сарпарастии СММ

Дар Ашқобод аз 26 январ то 19 февраля соли 1996 марҳалаи дуюми гуфтушуниди бетанаффуси байни тоҷикон оид ба оштии миллӣ зери сарпарасти СММ баргузор гардид. Роҳбари ҳайати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҶТ) ҷаноби Талбак Назаров, вазири корҳои хориҷии ҶТ, роҳбари ҳайати Иттиҳоди мухолифини тоҷик ҷаноби Ҳочӣ Ақбар Тӯраҷонзода, муовини аввали раиси Ҳаракати Наҳзати Исломии Тоҷикистон буданд. Дар ҷараёни гуфтушунид сафир Рамиро Пирис-Баллон, Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ миёнаравӣ кард. Дар гуфтушунид нозирон аз Давлати Исломии Афғонистон, Ҷумҳурии Исломии Эрон, Қазоқистон, Қирғизистон, Покистон, Туркманистон. Федерации Русия, Ӯзбекистон, САҲА иштирок доштанд.

Ҳайати Ҳукумати ҶТ ва Иттиҳоди мухолифини тоҷик масъалаҳои сиёсиро, ки дар Протокол дар бораи принципҳои асосии барқарор кардани сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон, аз 17 августи соли 1995 ва пешниҳоди Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ зикр шудаанд, амиқ ва ошкор баррасӣ намуданд. Гуфтушунид рӯйи ин масъалаҳо давом меёбад.

Ҳайати Ҳукумати ҶТ ташабbus нишон дод, ки сессияи маҳсуси Маҷлиси Оли (Парлумон) даъват шавад, ки дар он роҳбарияти ИМТ, Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ, намояндагони давлатҳо ва созмонҳои байналмилалии нозири гуфтушуниди байни тоҷикон

иштирок кунанд. Ҳукумати ҶТ дар назди СММ барои амнияти ҳайати ИМТ кафил шуд, ҳамчунин, қавл дод, ки ҳангоми дар Тоҷикистон буданашон барояшон иммунитет ва имтиёзҳои заруриро фароҳам месозад. Ба ҳайати ИМТ дъяватҳоро намояндагии нозирони СММ дар Тоҷикистон мефиристад. Сессияи маҳсус баъди се ҳафтаи анҷоми марҳалаи дуюми гуфтушунид дар Ашқобот дъяват карда мешавад ва ҷараёни он дар ҳаҷми пурра дар худи ҳамои рӯз ба василаи радио ва телевизион пахш ва дар воситаҳои ахбори омма нашр мегардад

Тарафҳо ҳангоми баррасии проблемаҳои сиёсӣ масъалаи дъявати Форуми машваратии ҳалқҳои Тоҷикистонро низ арзёбӣ карда, матни Созишиномаи маҳсусеро тартиб доданд, ки он баъди ҳалли мавзӯи вақти дъявати Форум–то ё баъди имзои Созишиномаи умумӣ имзо мешавад. Ҳангоми арзёбии ҳамин гурӯҳи масъалаҳо тарафҳо дар мавриди ташкили Шӯрои оштии миллӣ гуфтугӯ карданд, вале ба сабаби мавҷуд будани ихтилофоти ҷиддӣ дар ин мавзӯъ созише ҳосил нашуд.

Тарафҳо дар вақти гуфтушунид омодагии ҳудро барои тамдиҳи Созишинома дар бораи оташбаси муваққатӣ ва қатъи дигар амалиёти душманона дар сарҳади байни Тоҷикистону Афғонистон ва дохири қишвар изҳор намуданд. Вале ба иллати ихтилофоти ҷиддӣ дар масъалаи ҳалли ин мавзӯъ мувоғиқат ҳосил нашуд ва тарафҳо аҳд карданд, ки гуфтушунидро дар ин бобат идома диханд.

Тарафҳо розӣ шуданд, ки дар вақти муайянкардаи Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ дар Ашқобод гуфтушунидро идома медиҳанд.

Ҳайати Ҳукумати ҶТ ва ИМТ, ҳамчунин, Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ ба Президент С.Ниёзов ва Ҳукумати Туркманистон барои меҳмоннавозиашон, шароити олие, ки баҳри гузаронидани гуфтушунид фароҳам соҳтанд ва дастгирии доимиашон дар ҷараёни музокирот эҳтироми самимӣ изҳор менамоянд.

Тарафҳо ва Намояндаи маҳсус ба намояндагони мамлакатҳои нозир ва САҲА барои кумак ва ҳамкориашон дар музокирот миннатдорӣ баён мекунанд.

Ҳайати Ҳукумати ҶТ ва ИМТ ба Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ барои қӯшишҳояш баҳри муваффақият ҳосил кардани гуфтушунид самимона изҳори ташаккур менамоянд.

Т. НАЗАРОВ,
роҳбари ҳайати
Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон

А. ТЎРАҶОНЗОДА
роҳбари ҳайати
Иттиҳоди муҳолифини тоҷик

Р.ПИРИС-БАЛЛОН
Намояндаи маҳсуси
Муншии умумии СММ

ИЧЛОСИЯИ МАХСУСИ МАЧЛИСИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОЧИКИСТОН

11-12.03.96

ш.Душанбе

Иштирок доштанд: Э.Ш.Раҳмонов, М.Киттани, муовини Муншии умумии СММ Р.Пирис-Баллон, Д.Шилович.

Нозирон: намояндагони Русия, Ӯзбекистан, Эрон, Афғонистон

ГУЗОРИШ

аз фаъолияти Комиссияи ҳукуматӣ дар гуфтушуниди байни тоҷикон

Қариб ду сол пеш, моҳи марта соли 1994, бо фармони Раиси Шӯрои Олии Тоҷикистон Э. Раҳмонов ҳайати ҳукуматӣ барои гуфтушунид бо мухолифин таъсис ёфт, ки раиси он Ш. Зухуров, вазири меҳнат буд.

Замоне, ки ҳайат таъсис меёфт, аслан оғози ҷустуҷӯйи роҳи осоиштаи ҳалли проблемаҳои Тоҷикистон буд. Рости гап, дар он айём эътибори Ҳукумати ҶТ ба он ки ҷангӣ рӯёруйро дар мамлакат ба охир расонида, барои меҳнати осоишта шароите ба вучуд овард, торафт баланд мешуд. Ҳамчунин, изҳороти сиёсии Э.Ш.Раҳмонов, ки дар сессияи XVIII Шӯрои Олии ҶТ (декабри соли 1993) эълон гардиду он мақсади гузаронидани референдум оид ба қабули Конститутсия ва интиҳоби умуниҳалқии Президентро дошт, мухолифинро низ ба ташвиш овард, зеро вақте Ҳукумат бо роҳи қонунӣ соҳтори навро ба вучуд меорад, онҳо аз тақсимот маҳрум мемонанд. Оппозитсия аз он ҳам ҳавф дошт, ки раванди аз тобистони соли 1993 оғозёфтаи бозгашти гурезаҳо метавонист мухолифинро аз заминai иҷтимоиашон – гурезаҳо маҳрум қунад. Аз ин сабаб онҳо низ тарафдори гуфтушунид буданд. Аз тарафи дигар оғози гуфтушунид бо мухолифин чунин маъно дошт, ки Ҳукумати мо оппозитсияро ҳамчун қувваи сиёсӣ ва ҳарбӣ расман эътироф менамояд.

Ризояти роҳбарияти Тоҷикистон ба гуфтугӯйи мусолиҳатомез иқдоми муҳиме дар ҳалли мушкилот буд. Таъриҳ шоҳид аст, ки дар чунин музокирот мухолифин ҳеч чиз бой намедиҳанд, зеро чизи бой доданӣ надоранд, аммо Ҳукумат маҷбур мешавад ба гузаштҳо равад. Ҳукумати Тоҷикистон ба хотири ба Ватан бозгардонидани гурезаҳо, таъмини бехатарии сарҳад ва оштии миллӣ дар кишвар ба чунин кор иқдом намуд.

Давраи аввали гуфтушунид аз 5 то 10 апрел дар Москва баргузор шуд, ки дар он асосан рӯзномаи зерини мулоқотҳо пешниҳод, муҳокима ва тасдиқ шуданд:

1. Чораҳое, ки ба ҳалли сиёсии вазъияти Тоҷикистон нигаронида шудаанд;

2. Ҳалли масъалаҳои гурезаҳо ва муҳочирони иҷборӣ;

3.Масъалаҳои асосии (фундаменталии) соҳтори конститусионӣ ва муттаҳидии давлатдории Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Рости гап, аз ибтидо барои муҳолифин ба ҷуз масъалаи сеюм – масъалаи давлат дигарон аҳамият надоштанд. Далели инро дар мисолҳои зерини метавон дид. Дар таърихи 6 апрел ба таври шифоҳӣ ва 8 апрели соли 1994 ба таври хаттӣ ҳайати мо изҳороти муштаракро пешниҳод кард, ки дар он омодааст: «Ба сифати қадами аввал барои расидан ба оштии миллӣ уҳдадор мешавем, ки амалиёти душманонаро дар давраи гуфтушунидҳо қатъ мекунем ва аз кирдорҳое, ки ин гуфтушунидро вайрон мекарда бошанд, худдори менамоем». Ин пешниҳодотро муҳолифин қабул накарданд, Бинобар ин, бо таклифи Р.П.Баллон, Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ рӯзи 11 апрели соли 1994 изҳороти муштараке қабул шуд, ки дар он омадааст: «Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ ва иштирокчиёни гуфтушунид ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва нерӯҳои муҳолифин муроҷиат менамоянд, ки аз ҳар амале, ки раванди саршуудаи гуфтушунидро халалдор мекунад, худдорӣ кунанд».

Дар таърихи апрели соли 1994 ҳайати Ҳукумат пешниҳод кард, ки дар он роҳҳои оташбас, пешгирии амалиёти иғвогарона, бозгашти гурезаҳо, гирифтани силоҳи ғайриқонунӣ нигоҳдошташаванда нишон дода шуд буд, аммо оппозитсия онро қабул накард.

Дар санаи 15 апрели соли 1994 ҳайати Ҳукумати ҶТ Созишномаро дар бораи ихтиёран бозгардонидани гурезаҳо ва муҳочирони иҷборӣ пешниҳод намуд, аммо намояндағони муҳолифин онро ҳам қабул накарданд. Ба фикри О.Латифӣ, моҳияти ин аз мубориза дур кардани оппозитсия, ба фикри Ҳ.Сангинов ин маҷбуран бозгардонидани гурезаҳо мебошад. Рӯзи 19 апрели соли 1994 О.Латифӣ мегуфт: «Мавзӯи баҳс онҳое нестанд, ки ба Ватан бозгаштаанд, балки онҳое мебошанд, ки бозгаштан намехоҳанд. Бозгардонидани гурезаҳо ва гузаронидани интихобот роҳи оштии миллӣ нест». Ин фикрро А.Сатторов чунин идома медод: «То масъалаи бехатарӣ ҳал нашавад, масъалаи бозгашти гурезаҳоро ҳал кардан мумкин нест ва ин масъаларо якбора не, давра ба давра ҳал кардан мумкин аст».

Ин ҳамаро муфассал барои он овардам, ки як чизро зикр кунем: ҳам замони осудагӣ, ҳам шароити бозгашти гурезаҳо ба ақидаи муҳолифин танҳо баъди ҳалли гурӯҳи сеюми масъалаҳои рӯзнома, яъне масъалаи сиёсӣ фаро мерасад. Бо ақидаи О.Латифӣ: «Ҳама чиз ба ҳамин масъалаи сеюм вобаста аст: ҳам сулҳ ва ҳам бозгашти гурезаҳо».

Ҳайати ҳукуматӣ аз аввал ба он фикр буд, ки қадом як мӯълизаро нигарон нашуда, бояд пай дар пай, ҳамарӯза барои оташбас, гирифтани силоҳ, бозгардонидани гурезаҳо кӯшиш кард. Ин чиз дар стратегияи роҳбарии мамлакат низ ифода меёфт. Фаҳмиши гурӯҳи масъалаҳои сегонаи рӯзнома– масъалаҳои сиёсӣ аз ҷониби ду ҳайат якхел набуд. Дар рӯзномаи рӯзи 12 апрели соли 1994 тасдиқшуда дар ин гурӯҳ қисмҳои зерин шомил буданд:

1. Пешниҳод дар бораи Конститутсияи нав ва роҳҳои ба раванди конститутсионӣ ҷалб кардани ҳамаи қиширҳои ҷомеаи Тоҷикистон.

2. Дар бораи Қонуни нави интихобот ва иштироки ҳамаи аҳолии ҷумҳурӣ, ҳизбҳои сиёсӣ, ҳаракатҳо ва иттиҳодияҳои иҷтимоӣ дар раванди қонунсозӣ.

3. Дар бораи ташкил ва гузаронидани интихоботи озод ва демократӣ дар Тоҷикистон.

4. Пешниҳод дар бораи давраи гузариш ва масъалаҳои марбут ба он.

5. Нақши эҳтимолии СММ ва дигар созмонҳои байналмилалӣ дар татбиқи баъзе аз масъалаҳои зикршуда.

Вақтҳои охир Ҳукумати Тоҷикистонро ба вайрон кардани рӯзномаи мулоқоти байни тоҷикон гунаҳкор карданӣ мешаванд, аммо тавре аз зикри мазмуни рӯзнома ҳис мекунем, дар он ҳеч чиз ваъда нашудааст. Дар он ақидаи мухолифин роҷеъ ба давраи гузариш, Шӯрои давлатӣ (ё номҳои дигари он, аз ҷумла Шӯрои оштии милли) ҳам изҳор нағардидаанд. Қисмати ҷорум андешаҳои тарафайиро дар масъалаи мазкур дар бар мегирифт, аммо аз тариқи масълагузорӣ маълум аст, ки ҷизе қабул нашудааст, балки ризоят ба мухокимаи масъала ҳаст. Дар ин маврид фикри мо иборат аз он буд, ки давраи гузариш дар Тоҷикистон аз сессияи Ҳуҷанд (моҳи октябр 1992) оғоз шудааст ва то қабулшавии Конститутсия идома мейбад. Дар Тоҷикистон минбаъд ба ҳеч гуна соҳторе, ки берун аз Конститутсия бошад, имкон дода намешавад, зоро мо «мазай онро ҷашидем».

Доир ба интихобот фикри мо ҷунин буд: Раиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Э.Ш.Раҳмонов охири моҳи декабри соли 1993 эълон карданд, ки соли 1994 Конститутсия қабул ва интихобот гузаронида мешавад, ҳоло гурӯҳи кории комиссияи ҳукуматӣ бо роҳбарии муовини аввали Раиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон А.Достиев лоиҳаи Конститутсияро тайёр карда истодааст. Мо омода ҳастем, ки намояндагони мухолифиро ба ҳайати он дохил кунем, тайёрем ақидаи мухолифиро дар танзими Сарқонун ба ҳисоб гирем. Дар ин маврид лоиҳаи созишномаро ҳам тайёр кардем, аммо намояндагони оппозитсия онро қабул накарданд.

Дар масъалаи қабули Конституция ва интихобот иқдоми дигаре ҳам ва ваъдаи дигаре ҳам карда наметавонистем, зоро рӯзи 12 апрели соли 1994 дар Москва рӯзномаи гуфтушунид қабул ва рӯзи 15 апрели соли 1994 дар матбуоти Тоҷикистон лоиҳаи Сарқонуни ҶТ ҷоп шуд.

Дар давраи аввали гуфтушунид ду хӯҷҷат: Рӯзномаи гуфтушунид ва Протокол дар бораи ташкили Комиссияи муштарак оид ба масъалаҳои гурезаҳо ва мухочирони иҷборӣ аз Тоҷикистон қабул шуд. Дар рӯзи аввал (18 апрел) ҳар ду тараф шаш бasti ин протоколи пешниҳодкардаи намояндаи СММ-ро (ҷамъ 9 баст) бо шарҳҳо қабул карданд. Баъди ҷошти ҳамон рӯз, иҷроқунандаи вазифаи раиси ҳайати мухолифин Отaxon Латифӣ аввал аз банди 5-уми имзокардааш, сипас аз бандҳои минбаъдаи 7–9 даст кашид. Дар натиҷа рӯзи 19 апрел Протоколе тасдиқ

шуд, ки вай ташкил шудани Комиссияи муштаракро эълон карду бас.

Бояд гуфт, ки дар даври аввали гуфтушунид раиси ҳайати мухолифин А.Тӯрачонзода ва муовини вай М.Ҳимматзода гарчи дар Москва буданд, аммо дар маҷлисҳо иштирок накарданд. Муовини дигар О.Латифӣ раисӣ кард. Айни ин чиз дар даври дуюм (июни 1994, Техрон) низ такрор шуд. Сабаби инро дар мусоҳибааш бо мухбири радиои «Озодӣ» (20 апрели 1994) худи Акбар Тӯрачонзода возеху равшан ифода кардааст: «Чунонки маълум аст, банда ба ҳайси сарпарасти қулли ҳайати музокиракунандай оппозитсион интихоб шудам ва мебоист аз рӯзҳои аввали музокирот дар он иштирок меварзидаам, аммо ба сабаби он, ки аз ҷониби режими Душанбе бо як тариқаи беэҳтиромона назар намуданашон ба ин музокироти тақдирсоз, он ҳам барои миллати мазлуми Тоҷикистон ва таъйин намудани шахсони бесалоҳият дар дараҷаи поён, ки дар тасмимириҳои сиёсию низомӣ саҳме надоранд, Раёсати Ҳизби Наҳзати Исломии Тоҷикистон хусусан, Сайд Абдуллоҳи Нурӣ пешниҳод намуданд, ки банда ва муовини Ҳизби Наҳзати Исломии Тоҷикистон Муҳаммадшарифи Ҳимматзода иштирок наварзем». Дар таърихи 19 апрели соли 1994 рӯзномаи «Известия» навишта буд: «Тӯрачонзода ва Ҳимматзода ният доранд, ки дар давраҳои дигари гуфтушуниди байни тоҷикон ки бояд дар пойтаҳти Эрон ё Покистон барпо шавад, иштирок намоянд, бо шарте дар он ашҳоси аввалдараҷаи роҳбарияти Тоҷикистон ҳузур дошта бошанд».

Ҳайати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба даври дуюми гуфтушунид дар тартиби пештарааш омад, зеро мутмаин буд, ки ҳар қароре, ки қабул қунад, ҳар ҳучҷате, ки тасдиқ намояд, аз тарафи Ҳукумат дастгирӣ меёбад. Раиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Э.Ш.Раҳмонов пеш аз сафар ба вакilon гуфт, ки шумо вазир, муовини вазир, ашҳоси дигаре не, шумо намояндаи Ҳукумати ҶТ ҳастед ва сухани шумо мавқеи қонунӣ дорад. Ин маъниро Ш. Зухуров дар расми ифтитоҳи давраи дуюм (18.06.94) дар ҳузури вазири умури хориҷии Эрон А.Вилоятӣ, намояндагони СММ, давлатҳои нозир ва ҳайати мухолифин зикр кард. Аммо дар қисми аввали даври дуюм ҳам гарчи А.Тӯрачонзода ва М.Ҳимматзода ба ин шаҳр омаданд, дар маҷлисҳо иштирок накарданд ва Отaxon Латифӣ вазифаи раисро ичро кард.

Дар давраи дуюм Созишномаи қатъ кардани оташфишонӣ ва дигар амалиёти душманона дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон ва дар доҳили мамлакат мавриди арзёбӣ қарор гирифт, аммо дар муддати гуфтушунид ин ҳучҷат қабул нашуд, зеро мухолифин барон оташбас шартҳо пешниҳод мекард. (Айни ин чиз дар давраи панҷум дар Ашқобод такрор шуд) Масалан, аввал рӯйхати 29 нафар дастгир, ҳабс ва маҳкумшудагони худро пешниҳод кард, ки онҳо бояд озод карда шаванд. Ҳайати Ҳукумат розӣ шуд, ки то 1 октябри соли 1994 масъалаи афви онҳоро баррасӣ қунад, бо ин мақсад бояд то 20 июляи соли 1994 Комиссияи муштарак оид ба татбиқи Созишномаи оташбаси мувакқатӣ доир ба ин масъала пешниҳодоти худро манзур намояд.

Мухолифин баъд шарт гузоштанд, ки бояд ҳукми суд оид ба манъи фаъолияти аҳзоб, ҳаракатҳои сиёсӣ бекор карда шавад. Тарафи Ҳукумат изҳор намуд, ки барои ин асос нест, вале мо бо нияти ҳарчи зудтар хосил шудани сулҳу салоҳ омода ҳастем, агар барои аз нав ба қайд гирифтани ҳизбҳоятон ариза дихед, ёрӣ расонем, то зудтар ин кор анҷом гираду шумо дар иитихобот иштирок кунед. Ин чизро Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ Р.П.Баллон «гузашти тарафи Ҳукумат» номид, аммо оппозитсия қабул накард.

Тарафи Ҳукумат пешниҳод намуд барои исботи он ки мо ҳар ду тараф меҳоҳем оташбас воқеӣ бошад, бояд Роҳбаријати ҶТ ва мухолифин тавассути воситаҳои ахбор баромад карда, мардумро даъват намоянд, ки нуктаҳои оташбасро қатъӣ риоя кунанд, аммо ин пешниҳод низ қабул нашуд, Шартномаи оташбас, Протоколи Комиссияи муштарак тайёр шуду вале имзо нарасид, зоро оппозитсия ҳеч масъулиятро ба дӯш намегирифт. Пешниҳодҳои О.Латифӣ рӯзи 26.06.94 хусусияти ултимативӣ пайдо карданд: аз ҳабс одамони моро озод кунед, афв эълон намоед, агар ҳизбҳоро аз нав қайд карданӣ бошед, ҳайати ҳукуматӣ худаш ба Суди Олий муроҷиат намояд ва монанди ин. Дар ин маҷлис роҳбари гурӯҳи ҳукуматӣ Ш.Зухуров дуруст таъкид намуд: ҳайати ҳукуматӣ барои ноил шудан ба оташбас кӯшиш ва гузашти бисёре кард, вале гумон мекунам, ки мухолифин ҳанӯз барои қабул кардани ин чиз омода нестанд. Мо меҳоҳем намехоҳем, ин масъала рӯзе ҳал мешавад, аммо мақсади мо он аст, ки ҳарчи зудтар ҳал шавад, то миллати тоҷик, мардуми Тоҷикистон камтар талафоти ҷонӣ дигард.

Ҳамин тавр, дар давраи аввали мулоқоти Техрон Созишномаи оташбас ба сабабе, ки мухолифин ба он шартгузорӣ карданд, имзо нашуд. Инро 5 июля соли 1994 А.Тӯраҷонзода дар мусоҳибааш ба мухбири радиои «Озодӣ» эътироф карда гуфтааст: «Ба ҳамон шарт оппозитсия ба оташбас розӣ мешавад, ки режими Душанбе се шарти моро ба ҷо биорад: озод кардани 28 нафар маҳбуси сиёсӣ, бекор кардани парвандаҳои ҷиноии намояндагони оппозитсияи тоҷик, бекор кардани қарори Маҳкамаи Олии Тоҷикистон дар бораи манъи фаъолияти ҳизбҳо ва созмонҳои ҷамъиятӣ».

Шӯрои Олий ва Ҳукумати Тоҷикистон дар моҳҳои июл–августи соли 1994 фаъолияти ҳайати ҳукуматиро дақиқан омӯхта, дастгирӣ кард. Аз ҷумла ҳисботи раиси гурӯҳ Ш.Зухуров дар Раёсати Шӯрои Олий шунида ва маъқул дониста шуд. Дертар моҳи сентябр Ҳукумати Тоҷикистон барои тезтар фаро расонидани ҳамдигарфаҳмӣ боз як гузашт кард, шарти дигари мухолифинро қабул ва сатҳи ҳайатро баланд бардошта, муовини аввали раиси Шӯрои Олий А.Достиевро раиси ҳайати ҳукуматӣ таъйин намуд. Дар қисми дуюми давраи дуюм (Техрон, 12–17 сентябри соли 1994) ва давраи сеюм (20 октябр–1 ноября соли 1994, Исломобод) вай ба ҳайати ҳукуматӣ роҳбарӣ кард ва аз ҳамин вақт сар карда, А.Тӯраҷонзода ва М.Ҳимматзода дар маҷлисҳо иштирок намуданд.

Дар мулоқоти Техрон коре, ки дар қисми аввал (июни 1994) оғоз ёфта

буд, ба анҷом расонида шуда, яъне «Созишномаи муваққатии қатъи оташфишонӣ ва дигар амалиёти душманона дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон ва доҳили кишвар имзо» шуд. Дар давраи сеом, ки дар Исломобод баргузор гардид, ин Созишнома то 6 феврали соли 1995 дароз карда шуд ва Протоколи Комиссияи муштарак оид ба риояи Созишнома, ки ҳанӯз дар қисми аввали музокироти Техрон тайёр шуда буд, низ ба имзо расид. Ҳамчунин, дар Покистон Созишномаи табодули баробари асирон на маҳбусон (27 нафар аз ҳар ду тараф) ба имзо расид ва ин табодул 7 ноябри соли 1994 сурат гирифт.

Ба гумони мо бо ин як давраи томи музокирот бо мухолифин ба охир расид, ки дар он ду қисми аввали рӯзномаи гуфтушуниди байни тоҷикон камобеш мавриди гуфтугӯ ва ҳатто ҳал шуд. Ҳусусияти хоси ин давра имзои Созишнома дар бораи оташбас, ташкили комиссияҳо оид ба оташбас ва ғурезаҳо буд. Ин ҳуҷҷатҳо то андозае барои оромии мамлакат мусоидат мекарданд, зоро бадтарин сулҳ аз беҳтарин ҷанг ҳубтар аст.

Баъди интихоботи Президенти ҶТ ва дертар Маҷлиси Олий мухолифин шадидан даъво карданд, ки натиҷаи онҳоро эътироф надоранд ва то имрӯз ҳам асоси даъвояшон эътироф накардани референдиуми Сарқонун ва интихоботи Маҷлиси Олии ҶТ аст ва ҳарҷӣ пешниҳод мекунанд, ба ҳамин чиз асос мекунад. Дар консултатсияи Москва (майи 1995), давраи чоруми музокирот (Алмаато, май, июни 1995), давраи панҷуми музокирот (Ашқобод, декабри 1995, январ, феврали 1996) низ инро таъкид доштанд.

Яке аз ҳусусиятҳои хоси музокирот дар соли 1995 иборат аз он аст, ки вай ба сатҳи олитарин баромад ва Президенти мамлакат дар он фаъол иштирок карданд. Қабл аз давраи чорум Президенти Тоҷикистон Э.Ш.Раҳмонов ба Кобул сафар карда, бо миёнаравии Бурҳониддин Раббонӣ, Президенти ДИА бо Сайд Абдуллоҳи Нурӣ воҳӯрд. Дар ин мулоқат самтҳои асосии гуфтушуниди оянда муқаррар ва Созишномаи тамдиди оташбас ба муҳлати 6 моҳ тасдиқ шуд.

Азбаски дар музокироти давраи чорум (роҳбари ҳайати ҳукumatӣ муовини аввали сарвазир М. Убайдуллоев) бори аввал гурӯҳи сеюми масъалаҳо, яъне соҳтори давлатдорӣ мавриди баррасӣ қарор гирифт, мухолифин бо талаби ҳисса доштан дар давлат баромад карданд. Онҳо ҳамеша таъкид мекунанд: барои мо вазифа даркор нест, аммо моҳияти пешниҳодҳояшон чизи дигарро ифода менамояд. Дар пешниҳоди онҳо барои 1,5–2 сол эълон кардани давраи гузариш, ташкил кардани Шӯрои ризояти миллӣ ба сифати ҳокимияти олии ҳарбию сиёсӣ дар назар дошта шуда буд. Бояд ба ин Шӯро 40 дарсадӣ аз ҳар ду тараф ва 20 дарсад ақаллияти миллӣ дохил шавад. Роҳбари Шӯро як шахси бетарафе мебуд. Ҳамчунин, як комиссияи иҷтимоию сиёсие ташкид мёфт, ки он барои қабул кардани Конститусияи нав ва қонуни нави интихоботӣ пешниҳодҳо тайёр карда, ба ҳамин Шӯро медод.

Дар ин масъала мавқеи ҳайати ҳукumatӣ аз аввал чунин буд. Моҳи

сентябри соли 1991 Истиқолияти давлатии Тоҷикистон эълон карда шуд ва аз ҳамон вақт Конститусияи замони сотсиализм кӯҳна шуд ва монаметавонем дар асоси он зиндагии нави худ,

давлати демократии ҳуқуқбунёдро созем, аз ҳамин сабаб ҳам ҳанӯз солҳои 1991–1992 кор дар болои Конститутсия оғоз ёфт, лоиҳаи аввал моҳи апрелу соли 1992 чоп шуд. Аммо монро боз такмил додем, таҷрибаи давлатҳои пешқадами дунёро омӯхта, мувофиқи анъана ва воқеяти Тоҷикистон Конститутсияи миллии худро ба вучуд овардем. Барои он, ки ин Конститусия воқеан дарду андешаи ҳамаи ҳалқро ифода кунад, монро муддати дароз аз 15 апрел то 26 июн ба муҳокимаи умум гузоштем. Ҳамаро, ҳатто онҳоеро, ки худро муҳолифи Ҳукумати имрӯза меҳисобанд, даъват намудем, ки дар муҳокимаи он иштирок кунанд. Аз ҷумла матни чопшудаи лоиҳаро ба онҳо додем, ба воситаи радио ва телевизион даъват кардем, ки дар муҳокимаи иштирок кунанд, агар ҳоҳанд, андешаҳояшонро бо аудио ё сабти видеой ба монро фиристанд.

Дар вақти муҳокимаи Конститусия зиёда аз 8 ҳазор пешниҳод ба миён омад, ки бисёрии онҳо хеле принсиپиали буданд: дар бораи давлатдории президентӣ ё парлумонӣ, дар бораи ба ҳайси ҳокимијат шинохта шудани суд, дар бораи забони давлатӣ ва мисли ин. Бисёре аз нн пешниҳодҳо қабул шуданд. Аз муддати нашри лоиҳаи Сарқонун то ба таври умумиҳалқӣ қабул шудани он 8 моҳ гузашт. Аксари ҳалқи тоҷик, аксари қулли он дар баррасии Сарқонун иштирок карданд, аммо дар он ҷо ду масъалаи дигар пеш меояд:

1. Муҳлати қабули Конститусия. Ин ҳуҷҷат дар муддати чаҳор сол бо иштироки беҳтарини қувваҳои илмӣ ва амалии сиёsat тайёр, ботафсил муҳокима ва ба тарзи умумиҳалқӣ қабул шуд. Ҳар кӣ тарафдори Истиқолияти давлатӣ ва рушди мустақилонаи Тоҷикистон бошад, намегузошт, ки ин кор боз қашол ёбад.

2 . Дар бораи гурезаҳо Дар ҳақиқат дар моҳҳои IX.92–11.93 қариб 700 ҳазор гуреза ва муҳочирони иҷборӣ доштем, ки аз водиҳои Ваҳшу Ҳисор ва шаҳри Душанбе ба хонаи аҷдод, ба вилоятҳои Кӯлоб, ВАБҚ, Қаротегин, Ленинобод, Фарғонаву Самарқанд рафтанд. Ҳоло зиёда аз 90 дарсади онҳо ба ҷойи зисти аввалиашон баргаштанд.

Тақрибан 250–300 ҳазор нафар мардуми русу русзабон ба ватани бобоии худ рафтанд. Ин раванд дар тамоми мамлакати собиқи Иттиҳоди Шӯравӣ мушоҳида мешавад. Онҳо ё аксари қулли онҳо шояд дигарбора барнамегарданд. Дар ин ҷо мөъерҳои иқтисодӣ ва муҳимтар аз ҳама шикасти Давлати Советӣ нақш дорад.

Дигар дар ҳудуди 150–200 ҳазор нафар тоҷикон, ки қисми ками онҳо дар Афғонистон ва дигарашон дар Русия, Қазоқистон, Туркманистон ва давлатҳои дигари ИДМ иқомат доранд. Аз онҳо тақрибан 80 ҳазор кас ҳуқуқи интихоботӣ доранд. Мо бисёр меҳостем, ки онҳо дар арзёбии Конститутсия ва интихобот иштирок кунанд, даъват кардем. Аммо чӣ илоҷ, ки дар қаламрави собиқи СССР 2179 нафар дар интихобот иштирок карданду ҳалос. Мо меҳостем, вале онҳо, мутаассифона, ҳуқуқи

интихоботии худро истифода накарданد. Аммо дар ватан 2685 ҳазор нафар ҳуқуқи овоздиҳӣ доштанд, аз он 2535 ҳазор нафар дар референдуми қабули Конститусияи Тоҷикистон иштирок карда, 88 дарсадашон ба тарафдории он овоз доданд.

Пас дар ин ҳолат мо гумон мекунем, дар бораи қонунӣ будани раванди қабули Сарқонун шубҳа кардан дуруст нест. Воқеан, дар семинаре, ки моҳи июни соли 1995 бо иштироки фиристодагони САҲА гузашт, бо Конститутсияи мо баҳои баланд дода шуд.

Интихоботи мо хусусияти демократӣ дошт, биёд, инро бо меъёрҳои байналмилаӣ муқоиса кунем. Ҳам интихоботи Президенти ҶТ ва ҳам интихоботи вакилони Маҷлиси Олии ҶТ ба таври алтернативӣ сурат гирифт. Дар интихоботи Парлумон округҳое ҳам буданд, 4–7 номзад доштанд.

Дар интихобот аз мамлакатҳои хориҷӣ нозирон-мушоҳидачиён иштирок намуданд. Масалан, дар интихоботи Президенти ҶТ аз 10 кишвар 25 мушоҳидагари расмӣ ҳамчунин, ба таври мушоҳидони ғайрирасмӣ аз сафорати ИМА ва ҳазииаи байналмилаӣ оид ба интихобот 8 нафар иштирок карданд. Намояндагони котиботи ИДМ низ нозирони интихоботҳо буданд. Онҳо пас аз анҷоми интихобот расман ба воситаи телевизион ҳам хислати озод ва демократӣ доштани онро таъкид намуданд.

Бо мақсади таъмин кардани хислати демократии интихобот ва таъмин кардани иштироки муҳолифин дар он давлати Тоҷикистон пешниҳодҳои созмонҳои байналмилаӣ (аз ҷумла СММ)-ро ба инобат гирифта, ҳатто дар вақти интихобот, вобаста ба он муҳлати пешбарии номзадҳо ба мақоми президентӣ тағйирот ворид намуда, рӯзи раъйдиҳиро аз 26 сентябр ба 6 ноябр гузаронд, яъне 40 рӯз ба ақиб андоҳт. Бо ҳоҳиши вакilon Муншии умумии СММ Рамиро Пирис-Баллон Тоҷикистон омода буд, ки муҳлати интихоботи вакилони Маҷлиси Олиро низ ба ақиб андозад, ба шарте, ки муҳолифин кафолат диҳанд, ки дар интихобот иштирок менамоянд ва натиҷаҳои онро эътироф мекунанд. Чи тавре ки маълум аст, ба ин масъалаи муҳолифин ҳавасмандӣ зоҳир накарданд.

Раванди интихоботҳоро бештар аз 100 нафар журналистони дохилий ва хориҷӣ инъикос намуданд. Чунинанд ду нуқтаи назари муҳолиф дар мавриди масъалаи сиёсии рӯзномаи гуфтушунид.

Дар музокироти Алмаато муҳолифин бори аввал ба истилоҳ «минтақаи амниятро» пеш гузоштанд, ки моҳияти он таъмин кардани фаъолияти озоди мусаллаҳонаи худ дар баъзе аз қисматҳои Қаротегин буд. Ҳайати ҳукumatӣ бо нияти пора-пора накардани ватани бе ин ҳам ба асари ҷангӣ бародаркуш абгоршудаамон чунин шартро қабул накард.

Моҳҳои июл–августи соли 1995 ба масъалаи гуфтушунид Президенти Тоҷикистон Э.Ш.Раҳмонов шахсан ба таври ҷиддӣ машғул шуданд. Аз ҷумла роҳбари давлати Тоҷикистон 19 июли соли 1995 дар Техрон бо лидери оппозитсия воҳӯрда, протоколе имзо карданд, ки дар он

омадааст: «Раиси Ҷумхур ва Роҳбари Оппозитсион бо таъкиди ҳусни ният пешниҳодҳои тозаро ҷиҳати ҳалли масъалаҳои мавриди ихтилоф ба якдигар ироа намуданд. Аз ҷумла дар мавриди даъвати Ан-ҷумани машваратии ҳалқҳои Тоҷикистон бо иштироки баробари намояндагони ду ҷониб ҷиҳати пайдо намудани роҳи ҳалли буҳрони сиёсӣ ва иҷтимоии қишвар тавофуқ ҳосил шуд. Иловатан, ҳар ду роҳбар ба ҳайатҳои музокиракунандаи худ дастур доданд, то дар даври панҷуми музокироти байни тоҷикон масъалаҳои таъйини маҳал ва таърихи баргузории анҷуманро ҳал намоянд».

Ин маъно дар «Протокол роҷеъ ба принсипҳои асосии барқарор кардани сулҳ ва оштии миллӣ дар Тоҷикистон», ки Э.Ш. Раҳмонов ва С.А.Нурӣ 17 августи соли 1995 имзо кардаанд, тақвият дода мешавад ва зикр меёбад, ки «бо мақсади ҳарчи зудтар имзо кардани Созишномаи умумии истиқори сулҳ ва оштии миллӣ дар Тоҷикистон ба давраи ботанафғуси гуфтушунид оғоз намудан даркор аст.

Созишномаи умумии зикршуда аз протоколҳои алоҳида доир ба проблемаҳои зерин иборат мешавад:

а) проблемаҳои сиёсӣ бо шумули Форуми машваратии ҳалқҳои Тоҷикистон, фаъолияти ҳамаи ҳизбҳои сиёсӣ ва ҳаракатҳои сиёсӣ ва иштироки намояндаҳои мухолифин дар соҳтори давлатӣ, ҳамчунин, амиқтар кардани раванди демократакунонии чомеаи Тоҷикистон.

Тавре мебинем, дар ҳуҷҷатҳое, ки роҳбари давлатии Тоҷикистон ва лидери мухолифин имзо кардаанд, вазифаи ҳайатҳо дар давраи панҷуми гуфтушунид муайян шудаанд: вакът ва маҳалли баргузоршавии Форуми машваратии ҳалқҳои Тоҷикистонро аниқ қунанд.

Ҳайати ҳукуматӣ ба давраи панҷуми (бардавоми) гуфтушунид, ки 30 ноябри соли 1995 дар шаҳри Ашқобод оғоз ёфт, бо роҳбарии муовини аввали Сарвазири ҶТ М.Убайдуллоев барои татбиқи ҳамин ҳуҷҷатҳои имзокардаи роҳбари давлат ва роҳбари мухолифин омад, барои даъвати Форуми машваратии ҳалқҳои Тоҷикистон пешниҳодҳои конкретӣ кард. Аммо вакilonи мухолифин ҳуҷҷатҳои имзокардаи роҳбаронро сарфи назар карда, дар бораи таъсиси Шӯрои оштии миллӣ, пароканда кардани Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон масъала пешниҳод намуд. Ба фикри онҳо бояд Парлумони Тоҷикистон пароканда шавад, зоро интихоботи он бе иштироки мухолифин сурат гирифтааст ва гайриқонунӣ гузаштааст. Ба фикри онҳо Шӯрои оштии миллӣ, ки номи нави Шӯрои давлатӣ (1992, 1994) мебошад, қонунитар мебошад Дар Шӯрои оштии миллӣ мебоист 25 нафарӣ аз ҳукумат ва мухолифин, даҳ нафар аз ҳизбҳо ва ҷамъиятҳои миллӣ дохил гардида ин 60 кас, ки роҳбарашон аз намояндаи мухолифин мешавад, 1,5–2 сол ба ҷойи Парлумон кор мекунад ва аз ҷумла ҳамроҳи Президент ҳукуматро аз нав месозад, лоиҳаи Конститусия ва қонуни интихоботи навро тартиб дода, аз нав интихоботро мегузаронад.

Ҳайати ҳукуматӣ ин пешниҳодро ки мухолифи Конститусияи Тоҷикистон ва ҳама гуна қонунҳои башар аст, қабул накард, зоро ҳалқи

точик як бор Конститусияро пеши по зада (1992) самараи онро ҷашид.

Ҳайати ҳукумат дар ивази он Форуми машваратии ҳалқҳои Тоҷикистонро пешниҳод кард, он ба тарзи намояндаҳои баробар аз ду ҷониб, инчунин, намояндағони илму адаб, ҳизбҳо ва ҳаракатҳои сиёсӣ, ҷамъиятҳои сиёсӣ, ҷамъиятҳои миллӣ даъват мешуд, сипас органи кории худро месоҳт, ки он аз чумла барои такмили Конститусия тақлифҳо пешниҳод мекард. Муҳолифин дар ибтидо онро пазируфтанд ва ҳатто изҳор карданд, ки он то қабули Созишномаи умумӣ метавонад дар Ҳуҷанд ва баъд дар Душанбе даъват шавад, аммо инро низ ба ташкили Шӯрои оштии миллӣ вобаста карданд. Чунин баҳсу талошҳо то 24 декабр идома ёфтү қисми аввали гуфтушуниди давраи панҷум бе натиҷа ба охир расид.

Қисми дуюми давраи панҷум дар Ашқобод аз 26 январ то 18 феврали соли ҷорӣ давом кард. Ҳайати мо ба Ашқобод бо роҳбарии вазири корҳои хориҷи Талбак Назаров бо пешниҳодҳои конкретӣ омад: таъсиси Форуми (Конгресси) ҳалқҳои Тоҷикистон, ташкили Комиссияи ризоят, ивази асирон ва маҳбусон, имзо кардани Деклоратсия дар бораи истифода набурдани зӯрӣ, фаъол кардани амали ҳизбҳо ва ҳаракатҳои сиёсӣ, аз тарафи муҳолифин пешниҳод кардани номзадҳояш ба мақомоти ҳокимијат–ҳукумати Тоҷикистон ва ҳукуматҳои маҳаллӣ, зиёд кардани миқдор ва сифати комиссияҳои назорати оташбас ва оид ба гурезаҳо, ташкили воҳӯриҳо бо қумондонҳои сахроии муҳолифин, ташкили барнома ва намоишҳои «Оштии миллӣ» дар телевизион ва радио, даъвати сессияи маҳсуси Маҷлиси Олий барои муҳокимаи масъалаи оштии миллӣ.

Аммо муҳолифин ба ҷуз ташкили Шӯрои оштии миллӣ ҷизи дигареро намехост, биноан, аз рӯйи масъалаи муҳокимашавандагӣ натиҷа ҳосил нашуд. Он гоҳ пешниҳоди Р.П.Баллон, Намояндаи Муншии умумии СММ ба муҳокима гузошта шуд, ки он се масъалаи зеринро дар бар мегирифт:

- Легализатсия кардани фаъолияти ҳамаи ҳизбҳо ва ҳаракатҳои сиёсӣ;
- Ба ҳизбҳои сиёсӣ табдил додани ҳамаи ҳаракатҳои ҳарбию сиёсии оппозитсия;
- Ба назар гирифтани он ки иҷрои яқвактаи ду шарти боло барои интихоботи демократӣ замина ба вучуд меорад.

Ҳайати ҳукумат гарчи доир ба ин масъалаҳо фикри хос дошт, аммо онро асосан дастгирӣ кард, вале ҳайати муҳолифин онро қатъан напазируфт.

Ҳангоми баррасии ҳӯҷҷати хотимавии гуфтушунид–Деклоратсияи Ашқобод бо дарназардошти он ки 26 феврали соли 1996 муҳлати Созишномаи оташбас ба анҷом мерасад, ҳайати Ҳукумати ҶТ пешниҳод намуд, ки он ба муҳлати шаш моҳ дароз карда шавад. Ин пешниҳодро намояндағони СММ низ дастгирӣ карданд, аммо муҳолифин бо баҳонаҳо ва шартгузориҳо онро қабул накарданд. Шартҳои муҳолифин чунин мақсадро дар бар мегирифт, ки амалан ноҳияи Ванҷ, як қисми

Тавилдара зери назорати онҳо мемонд. Ба фикри онҳо ин чо хатти мушоҳидай оташас бояд бошад. Фикри ҳайати ҳукумат он буд, ки оташбас барои тамоми хоки Тоҷикистон ягона даркор аст. Шарти дуюм очилан иваз кардани асирони ҳарби бо маҳбусон-тарафдорони мухолифин. Тарафи Ҳукумат ба ин масъала мувоғиқ буд, аммо аз таҷрибаи давраҳои Техрон ва Алмаато медонист, ки ин кори якҳафтаина нест, бинобар ин, пешниҳод намуд, ки ин ба сифати банди алоҳида ба шартнома дохил шавад, ҳар ду тараф рӯйхатро сохта, ба намояндагони созмони Салиби Сурх супоранд, то онҳо дар 1–2 моҳ ин корро ҳал кунанд Аммо мухолифин розӣ нашуданд. Ҳол он ки дар Изҳороти 19 июли 1995 «Раиси Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Роҳбари Оппозитсион эълон карданд, ки тамдиdi муддати Созишномаи оташбаси муваққатии Техрон ҳангоми музокироти даври панҷум баррасӣ ҳоҳад шуд».

Дар Деклоратсияи Ашқобод зикр шудааст, ки сессияи маҳсуси Маҷлиси Олий даъват карда мешавад, ки дар он Роҳбарияти мухолифин иштирок меқунанд. Ҳамчунин, дар сессия намояндагони СММ ва давлатҳое, ки дар гуфтушунид мушоҳидагар ҳастанд, иштирок менамоянд.

Ин аст факту рақамҳои асосие, ки ба гуфтушуниди байни тоҷикон аз рӯзи оғоз то имрӯз даҳл дорад. Дар ин замана чанд чизи дигарро ҳам афзудан лозим аст.

Дар ин муддат мухолифин то андозае муттаҳид шуданд. Ҳатто фонди «Умед», ки дар давраи аввал ҳудро ҷузъи оппозитсия меҳисобиду дар ҳуҷҷатҳо алоҳида зикр мешуд, бо онҳо пурра пайваст ва дар мулоқоти Ашқобод мухолифин ба ҳуд номи нав доданд: «Иттиҳоди Нерӯҳои Оппозитсиони Тоҷик» (ИНОТ).

Дар ин муддат ақидаҳои онҳо хеле тағиیر ёфтанд. Масалан, иҷроқунандаи вазифаи роҳбари ҳайати мухолифин дар давраи аввали гуфтушунид мегуфт: «Арзёбии ҳама гуна масъалаҳо бояд тибқи қонунҳои СММ сурат гирад. Ҳуҷҷатҳои давраи империяи Шӯроҳо имрӯз амал намекунанд, мо бояд ба ҳуҷҷатҳои СММ такя кунем». Аммо мулоқоти Ашқобод нишон дод, ки барои мухолифин ҳуҷҷатҳои СММ ва созмонҳои байналмилалӣ дар ҳолате даркоранд, ки ба мақсади онро мувоғиқат намояд, вагарна онҳо пешниҳоди Намояндаи МУ СММ Р.П.Баллонро рад намекарданд, зоро вай ду-се бор таъкид кард, ки ин ба хостаҳои Шӯрои амнияти СММ мувоғиқ аст.

Мухолифин дар аввали гуфтушунидҳо мегуфтанд, ки 500–600 ҳазор гуреза мавҷуд аст. (14 апрели соли 1994 Перло, намояндаи Комиссариати Олий оид ба гурезаҳо дар Тоҷикистон гуфта буд: «Дар Тоҷикистон 500 ҳазор мухочирони иҷборӣ буданд, 90% баргаштанд; дар Афғонистон 60 ҳазор гурезаҳо буданд, 50% баргаштанд. Ҳоло то 100 ҳазор дар Русия, Қазоқистон, Туркманистон ва дигар ҷумҳуриҳои сабиқи шӯравӣ боқӣ мондаанд». Вақтҳои охир мухолифин овоза меқунанд, ки 1 млн. нафар гуреза боқӣ мондааст, қарib нисфи ашхоси болиг гуреза асту дар интихобот иштирок накардааст.

А.Тӯрационзода дар мусоҳибааш ба радиои «Озодӣ» 20 апрели соли 1994 гуфта буд, ки «мо ба Худо қасам ёд кардаем, ки бозгаштани мо ба Ватан сарбаландона бошад. Мо ҳатман ба ин ҳадафамон мерасем, бо қадом роҳе, ки набошад. Аммо бисёр меҳоҳам, ки бо роҳи сулҳ, бо роҳи сиёсӣ, бо роҳи камхарҷ, бо роҳи нигоҳ доштани хуни мардумон ин роҳ ба даст биёяд». Мо бисёр меҳостем, ки нияти бо сулҳ ба ватан бозгаштани муҳолифин рост бошад, бо ҳамин ният ҳам ба музокирот сар кардем, аммо эътирофи А.Тӯрационзода ба ҳабарнигорони телевизиону радиои Москав (феврали 1996), ки куштори ваҳшиёнаи 21 нафар мусулмонони тоҷик дар моҳи шариғи Рамазон дар деҳаи Сичароги ноҳияи Комсомолобод бо иродай вай сурат гирифтааст, моро зери шубҳа монанд. Оё забону дилашон мувоғиқ бошад? Махсусан, агар ба ҳисоб гирем, ки аз соҳтори гайриконститусионӣ ҳеч не ки даст қашанд.

Маҷлиси Олий, Ҳукумати Тоҷикистон, аз ҷумла ҳайати ҳукуматӣ дар гуфтушунид сарфи назар аз ҳамаи ин қӯшиш менамоянд, ки роҳҳои ба ҳаёти иҷтимоӣ ҷалб намудани тамоми аҳолии Тоҷикистонро новобаста ба он, ки ҳоло онҳо дар кучоянӣ ҷустуҷӯ кунанд, зеро муътакиданд, ки сулҳи ҳақиқӣ, заминай пешрафти воқеии мустақилона ҳам дар иқтисод, ҳам дар соҳаҳои дигар вақте фароҳам меояд, ки тамоми мардум сарҷамъ бошад. Тоҷикистон имрӯз рӯзҳои душвори иқтисодиро аз сар мегузаронад, ҳар кӣ аз ин суиистифода кардан меҳоҳад, ба осиёби душманони миллату давлат об рехта, кишварро муҳтоҷу дастнигари дигарон мекунад.

Ҳукумати Тоҷикистон самимона меҳоҳад, ки роҳи оштиро бо муҳолифин пайдо кунад, яқдигарро бахшанд, ҳамаи гурезаҳо ба Ватан баргарданд, ҳизбҳо дар ҷорҷӯби қонун амал кунанд. Президенти мамлакат Э.Ш. Раҳмонов 24 май соли 1995 гуфта буд: «**Мо аз рӯзҳои нахустини ба сари кор омадан тамоми воситаҳо, тамоми ҷаҳду талошшамонро ба он равона кардем, ки ҳарчи зудтар дар ҷумҳурӣ оштии миллӣ, сулҳу субот барқарор гардад, онҳое, ки дар даст силоҳ доранд, онро ба замин гузоранд, гурезаҳои иҷборӣ ба манзилҳои доимиашон баргарданд ва мо ҳама якҷо, яқдилу яктан ватани воҳиду ягонаамон–Тоҷикистонро обод созем**». Ин мақсади Ҳукумат нишонаи ноҷорӣ не, балки зарурати зиндагӣ аст, чунки танҳо тамоми ҳалқ дар якчоягӣ ин ватанро обод карда метавонад, танҳо ба одамоне, ки ҳалол кор кардаанд, ҷизашон ош мешавад, вай ба дигарон насиб намекунад, танҳо ба мамлакати орому сарунӯѓдошта давлатҳои дигар ҳамкории сиёсию иқтисодии воқеӣ намуда, ба рушди он сармоядорони хориҷӣ низ маблағгузорӣ мекунанд. Бо ҳамин ният ҳам аз декабри соли 1992 то ҳол шаш бор фармони афв содир шудааст.

Мо мардуми кишварро ба хонаи дари худ баргардондан меҳоҳем, ҳар қадар ки саҳт набошад, меҳоҳем заҳми ҷангро сабуктар гирем. Мутаасифона, онҳое, ки аз номи муҳолифин дар мизи гуфтушунид мешинанд, ҳалли ин масъалаҳоро ба таври худ мефаҳманд, Маҷлиси Олии қонунан интихобшуда не, Шӯрои оштии миллӣ, ин ҳукумат не,

ҳукумати дигар даркор мегӯянд, ҳизбҳои сиёсии моро бахшидан не, ҳукми суди олиро бекор кардан даркор мегӯянд, делоҳои чиноятии дар хусуси роҳбарияти мухолифин, гунаҳкорони кушторҳо кушодашударо лағв кардан лозим аст, мегӯянд.

Ҳайати ҳукуматӣ дар ин ҳолат ба иродай шумо муроҷиат менамоянд, чӣ кор кардан лозим аст, ки балову қасофати ҷанг ва оқибатҳои мурдори он аз сари мардум дур шаваду ҳам лаъл ба даст ояду ҳам ёр наранҷад? Чӣ кор қунем, ки мо дар симои ҳамдигар душманро неву дӯстро, ҳаммиллатро, ҳамдиёрро бинем? Чӣ кор қунем, ки эҳтироми қонун ҳам вайрон нашавад?

Мо барои ҳосил шудани он мақсаде, ки Президент, Маҷлиси Олий, Ҳукумат дар назди ҳайат гузаштааст, тамоми корҳоро карда истодаем ва мекунем, зоро медонем, ки барои ватанамон сулҳ чун ҷон барои бадани инсон зарур аст.

Аз ҳамин сабаб ҳар ҷизе, ки барои сулҳу оштӣ андаке шароитро боз қунад, қобили қабул аст. Мо ба даъвати сессияи маҳсуси Маҷлиси Олий низ аз ҳамин ҷиҳат менигарем. Воқеан, дар изҳороти Президенти Тоҷикистон Э.Ш.Раҳмонов ва Роҳбари мухолифин С.А.Нурӣ омадааст: «Муқаррар шуд, ки музокирот дар ҳамаи сатҳҳо, аз ҷумла дар сатҳи олий то ҳалли ниҳоии масъалаҳои мавриди баҳс идома пайдо намояд». Умед мекунем, ки ин сессия як қадами қатъие барои ҳамдигарфаҳмӣ, барои сулҳ пурра бозгаштани ҳамвatanони дар гарibӣ мондаамон мешавад.

Ҳайати ҳукуматӣ дар гуфтушуниди байни тоҷикон

ҚАРОРИ МАҶЛИСИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТО҆ҖИСТОН

«Доир ба рафти гуфтушуниди байни тоҷикон оид ба созиши миллӣ таҳти сарпарастии Созмони Милали Муттаҳид».

Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон гузориши роҳбари ҳайати Ҳукуматӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар гуфтушуниди байни тоҷикон, Вазири корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон Талбак Назаровро аз ҷараёни мулоқотҳо баррасӣ карда, қайд менамояд ки:

—гуфтушуниди байни тоҷикон, ки қарib ду сол пеш бо миёнаравии Созмони Милали Муттаҳид оғоз шуд, марҳалаи муҳиме дар ҳалли проблемаҳои мавҷудаи сиёсӣ гардид;

—дар ин гуфтушунид роҳҳои беҳтарӣ фарорасии сулҳ дар ҷумҳурий, ба ҳам наздик кардани мавқеъҳо мавриди арзёбӣ қарор гирифта, аввалин муваффақиятҳои дучониба ба даст омаданд, ки онҳо на танҳо боиси дастгирӣ дар кишвар, балки боиси дилгарми аҳли башар низ гардидаанд;

—аммо дар ҳалли умдатарин масъалаҳои гуфтугӯй, душвориҳои муайянे пеш омаданд, ки онҳо аслан тасодуфӣ не, балки ифодагари воқеии мавқеъҳо ва вазъи сиёсӣ дар ҷумҳурӣ мебошанд.

Бо дарназардошти ин аслҳо ва ба умеди дастрасӣ ба оштии миллӣ, изҳори мақсади Ҳукумат барои ба Ватан баргардонидани гурезаҳо ва таъмини сулҳ дар мамлакат бо роҳи идома додани гуфтушунидҳо Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор мегӯянад:

1. Гузориш аз фаъолияти ҳайати Ҳукумати Тоҷикистон дар гуфтушуниди байни тоҷикон ба инобат гирифта шавад.
2. Ҳайати ҳукуматӣ то ҳалли пурраи ноил шудан ва мусолиҳаи миллӣ, таъмини сулҳ гуфтушунидҳоро давом дихад, дар хусуси минбаъд дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронидани гуфтушунидҳо таклиф пешниҳод кунад.
3. Мавқеи ҳайати ҳукуматӣ дар бораи даъвати Форуми машварати ҳалқҳои Тоҷикистон, ки аз изҳороти Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э.Ш. Раҳмонов ва Роҳбари мухолифин С.А.Нурӣ аз 19 июли соли 1995 бармеояд, дастгирӣ карда шавад.
4. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон:

—бо мақсади ба ҳайати ҳукуматӣ ёрии илмию машваратӣ расонидан аз ҷумлаи олимон, ҳуқуқшиносон, сиёsatшиносон ва шахсони машҳури ҷумҳурӣ гурӯҳи мушовирон ташкил кунад, дар телевизион ва радио оид ба мусолиҳаи миллӣ пахши барномаҳоро идома дихад;

—масъалаи бо кумаки моддии СММ гузаронидани барӯйхатгирии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистонро омӯхта, дар ин хусус ба Маҷлиси Олий таклиф пешниҳод кунад;

—баҳри қатъиян назорат кардани иҷрои шартҳои оташбас ба СММ дар бораи ташкил кардани постҳои контролӣ ва Комиссияи муштараки назоратӣ дар ноҳияҳои бо Тоҷикистон ҳамsarҳади Афғонистон, ки дар он ҷо гурӯҳҳои мусаллаҳи мухолифини тоҷик ҷамъ омадаанд, таклиф пешниҳод кунад.

**Раиси Маҷлиси Олии
Ҷумҳурии Тоҷикистон**

С. Раҷабов

ш. Душанбе,
11 марта соли 1996

ДАВРАИ ПАНЧУМ (марҳалаи сеюм)

8–21.07.96

Ашқобод

- Иштирок доштанд:** Шахмурадов Б.О, вазири корҳои хориҷии Туркманистон, Меррем Г.Д., Горяев В.И.
- Нозирон:** Туркманистон, Русия, Афғонистон, Эрон, Ӯзбекистон, Қазоқистон, Қирғизиетон, Покистон.
- Ҳайати ҳукуматӣ:** Назаров Т. (раис), Зухуров Ш., Салимов.С, Усмонов И.К. (ҷонишинҳо), Алиев З., Абдуллоев Б.Н., Шодиев Х., Бахтий М., Орумбеков Ш., Юнусов Т., Атоев А., Мирзоев М.
- Ҳайати мухолифин:** Тӯраҷонзода А. (раис), Ҳимматзода М., Латифӣ О. (муовинҳо), Сатторзода А., Санги-нов Х., Холикназаров Х., Ниёзов Ҷ., Кабиров Ш.

19 июли с. 1996

Ашқобод

ИЗҲОРОТИ МУШТАРАК дар бораи қатъи амалиёти ҷангӣ ва риояи Созишномаи Техрон

Ҳайатҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Иттиҳоди мухолифини тоҷик дар гуфтушуниди байни тоҷикои (минбаъд «Тарафҳо» номида мешаванд) бо мақсади ба эътидол овардани вазъи кишвар, пешгирии қурбонӣ ва азияти одамон, пешгирии вайроншавии инфраструктура ва нобуд гардидани арзишҳои моддӣ, ҳамчунин, барои бомуваффақият анҷом додани гуфтушунидҳо ва дастрасӣ ба сулҳу оштии миллӣ дар Тоҷикистон шароити зарурӣ фароҳам овардан дар масъалаҳои зерин мувофиқа ҳосил намуданд:

1.Барои риояи Созишномаи Техрон оид ба оташбаси муваққатӣ ва қатъи дигар амалиёти душманона дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон ва дохили кишвар амалиёти ҷангӣ ва дигар кирдори душманона дар дохили мамлакат, маҳсусан, дар минтақаи Тавилдара ва дар сарҳади байни Тоҷикистону Афғонистон бас карда шавад.

2.Нерӯҳои мусаллаҳи Тарафҳо дар мавқеъе мемонанд, ки рӯзи имзои ҳамин изҳорот ишғол намудаанд. Ҳамзамон ба ин, намояндагони босалоҳият ва ваколатдори Тарафҳо ба Намояндагии нозирони СММ дар Тоҷикистон (МНООНТ) дар бораи тарзи ҷойгиршавии соҳторҳои низомиашон қад-қади ҳатти барҳӯрд ахбори дақиқ пешниҳод менамоянд. Тарафҳо бо мақсади боз ҳам устувортар кардани меъёри оташбас, қатъи дигар амалиёти душманона тасмим гирифтан ҷораҳои иловагии эътиmod андешанд, аз ҷумла дар минтақаи Тавилдара қувваҳоро аз ҳам дур баранд. Ҕораҳои зикршудаи эътиmod дар муддати даҳ рӯзи баъди имзои Созишномаи мазкур дар чорҷӯби Комиссияи муштарак бо ёрии МНООНТ мувофиқа карда мешавад, дар айни ҳол

зарурати кафолат ба ҳаракати бехатарона ва бемонеаи борҳои хоҷагии ҳалқ ва шаҳрвандон аз роҳи Душанбе–Хоруғ таъкид мешавад.

3. Баъди имзои Изҳороти муштарак дар тайи се рӯз МНООНТ дар ҳар ду тарафи ҳатти барҳӯрд дар минтақаи Тавилдара ду гурӯҳи нозирони ҳарбиашро ҷой медиҳад. Нозирони ҳарбии СММ воқеяти иттилоотеро, ки аз Тарафҳо роҷеъ ба мавқеъашон дар қад-қади ҳатти пеши мудофиаи Тарафҳо мегиранд, сарҳан санчида, ба ичрои бечунучаро ва софдилонаи Созишномаи Техрон дар ин минтақа назорат мебаранд.

4. Тарафҳо амнияти пурра, ҳаракати озод ва кӯмаки ҳамаҷонибаро ба аъзои Комиссияи муштарак ва нозирони ҳарбии СММ ҳангоми ичрои вазифаашон кафолат медиҳанд.

5. Қувваҳои мусаллаҳи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дастаҳои мусаллаҳи муҳолифин дар минтақаҳое, ки зери назораташои мебошанд, роҳҳоро аз мина ва садд тоза мекунанд ва кафолат медиҳанд, ки борҳои хоҷагии ҳалқ маводи кумаки башардӯстона, инчунин, шаҳрвандон, аз ҷумла онҳое, ки ба ҷойи икоматашон бозмегарданд, аз онҳо саломат убур мекунанд.

6. Нозирони ҳарбии СММ бо мақсади таъсиси назорати ичрои Созишномаи Техрон пешгирии эҳтимолияти поймол шудани он дар минтақаи Тавилдара ба қумондонҳои саҳроии дастаҳои мусаллаҳи муҳолифин ва фармондехони қисмҳои ҳарбии нерӯҳои мусаллаҳи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон робитаи мустақили телефонӣ барқарор мекунанд.

7. Ҳайати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ ҳоҳиш мекунад, ки бо Ҳукумати Афғонистон маслиҳат карда, ҳалли масъаларо дар бораи дар Тоҷикистон ҷойгир намудани пункти алоқа ва дигар нуқтаҳои назорат дар навоҳии бо Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамсарҳади Давлати Исломии Афғонистон вусъат баҳшад.

8. Нозирони ҳарбии СММ ва Комиссияи муштарак шикояти эҳтимолии тарафҳоро дар бораи риоя намудани Созишномаи Техрон меомӯзад ва аз натиҷаи тафтиш МНООНТ ва Тарафҳоро огоҳ мекунад.

8. Тарафҳо амали Созишномаи Техронро ба муддати то 31 декабри соли 1996 тамдид менамоянд.

Т. НАЗАРОВ,
роҳбари ҳайати Ҳукумати
Ҷумҳурии Тоҷикистон

А. ТЎРАЧОНЗОДА,
Роҳбари ҳайати
Иттиҳоди муҳолифини тоҷик

Г. МЕРРЕМ,
Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ
Ашқобод 21 июли с. 1996

ПРОТОКОЛ
**дар бораи ичрои амали башардӯстона роҷеъ ба табдили асирони ҳарбӣ
ва маҳбусон**

Ҳайати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Иттиҳоди мухолифини тоҷик дар гуфтушуниди байни тоҷикон (минбаъд «Тарафҳо» номида мешаванд) дар иттиҳоди андешаҳои башардӯстона бо мақсаде, ки ба ҷамъбости босамараи раванди музокирот муҳити мувоғиқ ба вуҷуд оварда бошанд, мувоғиқа ҳосил намуданд:

1. Мувоғиқи рӯйхате, ки Тарафҳо то тамомшавии ин давраи гуфтушуниди байни тоҷикон дар Ашқобод ба Кумитаи байналмиллалии Салиби Сурх (КБСС) месупоранд, то 20 августи соли 1996 дар шаҳри Хоруғ ба миқдори баробар асирони ҳарбӣ ва маҳбусон давра ба давра иваз карда мешаванд. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон рӯйхати асирони ҳарбӣ, Иттиҳоди мухолифини тоҷик рӯйхати маҳбусонро пешниҳод менамоянд.

1. Аз КБСС ҳоҳиш карда шавад бо дарназардошти он ки ичрои ин амали башардӯстона дар асоси қоидаҳо ва проседураҳои ин созмон сурат мегирад, ба татбиқи он ёрӣ расонад.
2. Ба Комиссияи муштарак супорида шавад, ки оид ба ҳамаи масъалаҳои эҳтимолӣ, ки ба татбиқи ивази асирони ҳарбӣ ва маҳбусон алоқаманд аст, бо КБСС ҳамкорӣ намоянд.
3. Бо кумаки КБСС ва бо иштироки 5 нафар намояндагони волидайн то 26 июли соли 1996 26 нафар асирони ҳарбиеро, ки мухолифин онҳоро каблан бекайду шарт озод кардаанд, ба ҷойи истиқомати доимиашон расонанд.
4. Уҳдадории қаблӣ дар бораи бемонеа ба ҷойи нигоҳдории маҳбусон ва асирони ҳарбӣ ин дафъа ва дар оянда низ роҳ додани вакилони КБСС ва аъзои Комиссияи муштарак гирифтаанд, тасвиб карда шавад. Тарафҳо кафолат медиҳанд, ки амният, ҳаракати озодашонро таъмин менамоянд ва ҳангоми ичрои вазифаашон ҳаматарафа ёрӣ мерасонанд.

Т. НАЗАРОВ,
роҳбари ҳайати Ҳукумати
Ҷумҳурии Тоҷикистон

А. ТҰРАЧОНЗОДА,
роҳбари ҳайати
Иттиҳоди мухолифини тоҷик

Г. МЕРРЕМ,
Намояндаи маҳсуси Муншии умунии СММ

21 июли соли 1996,

Ашқобод

КОМЮНИКЕИ МУШТАРАК
**дар бораи чамъбости марҳалаи сеюми гуфтушуниди байни тоҷикон дар
Ашқобод (8–21 июли соли 1996)**

Аз 8 то 21 июли соли 1996 дар Ашқобод марҳалаи сеюми гуфтушуниди байни тоҷикон оид ба оштии миллӣ баргузор гардид. Ҳайати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро ҷаноби Талбак Назаров, вазири корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳайати Иттиҳоди мухолифини тоҷикро ҷаноби Акбар Тӯраҷонзода, муовини аввали Раҳбари Иттиҳоди мухолифини тоҷик сарпарастӣ карданд. Дар гуфтушунид Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ ҷаноби Г.Меррем миёнаравӣ кард.

Гуфтушунид дар фазои корӣ ва кушод ҷараёи гирифт. Ин имкон дод, ки дар бораи қатъи амалиёти ҷангӣ ва риояи Созишномаи Техрон Изҳороти муштарак ба имзо расад. Бо нияти фоиданокии таъсири Созишномаро тақвият додан, барои пурратар кардани назорати аз ҷониби Тарафҳо риоя шудани он ҷороҳои иловагӣ андешида шуданд. Ҳамчунин, дар хусуси ба муҳлати то 41 декабри соли 1995 тамдид кардани амали Созишномаи Техрон ризоят ҳосил гардид.

Дар асоси андешаҳои инсонпарварона Тарафҳо дар хусуси то 20 августи соли 1996 анҷом додани амали башардӯстона оид ба табдили төъодди баробари асирони ҳарбӣ ва маҳбусон Протоколero ба имзо расониданд. Тарафҳо аз Кумитаи байналмилалии Салиби Сурх ҳоҳиш карданд, ки дар иҷрои ин амали башардӯстона ёрӣ диҳад.

Тарафҳо садоқати ҳудро ба ҳалли сиёсии мочаро тасдиқ карданд. Бо ин мақсад онҳо дар бораи тартиби пурмуҳтавои музокира ва машваратҳояшон то охири сол мувофиқа ҳосил карданд, то ки дар мавриди проблемаҳои муҳимтарини бо ҳам алокаманди сиёсӣ ва ҳарбӣ ба натиҷаи дилҳоҳ расанд. Тарафҳо уҳдадор шуданд, ки барои баррасии блоки масъалаҳои сиёсӣ дар вақтҳои наздиктарин гуфтушунидро давом медиҳанд. Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ бо Тарафҳо маслиҳат карда, ҷой ва вақти давраи навбати гуфтушунидро муайян менамояд.

Тарафҳо аз Ҳукумати Ҷумҳурии Туркманистон барои меҳмоннавозӣ, кумак ва шароити олие, ки баҳри гуфтушуниди муғид фароҳам соҳт, сидқан миннатдоранд.

Тарафҳо ҳамчунин, ба Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ ҷаноби Г. Меррем, ҳам ба намояндагони давлатҳои мушоҳид дар гуфтушунид ва нозири САҲА барои кумакашон дар созмон додани гуфтушуниди байни тоҷикон эҳтироми ҳудро баён мекунанд.

Т.НАЗАРОВ,
роҳбари ҳайати Ҳукумати
Ҷумҳурии Тоҷикистон

А. ТӮРАҶОНЗОДА,
роҳбари ҳайати Иттиҳоди
муҳолифини тоҷик

Г.МЕРРЕМ
Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ

**ВОХӮРИИ РОҲБАРОНИ МАҚОМОТИ НИЗОМИИ ҲУКУМАТИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ВА ҚУМОНДОНҲОИ САҲРОИИ
МУХОЛИФИН**

15–16 сентябри соли 1996, Фарм

Иштирок доштанд: А.Азимов (*роҳбари ҳайати ҳукуматӣ*), С. Зухуров, А.С.Чубарев, Ф.Мирзоев, М.Кабиров, А.Олимов, Б. Н.Абдуллоев, Ш.Сайдамиров, М. Низомов (*роҳбари қумондонҳои сахроии мухолифин*), Маҳмадрӯзӣ, Эшони Азиз, М.Аҳмадов, Сироҷиддин, Қосимҷон; генерал Ҳасан Аббаза, намояндаи СММ, намояндана-гони Комиссияи оташбас.

ПРОТОКОЛИ

**мулоқоти ҳайатҳои Комиссияи Давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва
қумондонҳои ҷабҳаи Қаротегин, ки 15 ва 16 сентябри 1996 дар шаҳраки
Фарм баргузор гардид**

Дар мулоқот аъзои Комиссияи Ҳукуматӣ дар ҳайати Амирқул Азимов (раис), котиби Шӯрои амният, Сайдамир Зухуров, Вазири умури дохила, генерал Чубаров А. С., муовини вазири мудофиа, генералFaффор Мирзоев, сардори Горди президентӣ, М.Кабиров, мушовири давлатии Президенти ҶТ ва А.Олимов, додситони низомӣ ва аз ҷониби Иттиҳодияи оппозитсиони тоҷик Мирзоҳӯҷа Низомов (раис), қумондони кулли ҷабҳаи Қаротегин, Маҳмадрӯзӣ Исқандаров, қумондони Тоҷикобод, Эшони Азиз, муовини қумондони Комсомолобод, Мирзоҳӯҷа Аҳмадов, қумондони Фарм, Сироҷиддин, қумондони Фарм ва Қосимҷон, қумондони Комсомолобод иштирок доштанд. Мулоқоти тарафайн бо миёнаравии Созмони Милали Муттаҳид таҳти роҳбарии генерал Ҳасан Аббаза ва Комиссияи муштараки Созишномаи Техрон сурат гирифт.

Дар гуфтушунид Абдуллоев Б.Н, муовини вазири амният ва Сайдамиров Ш., фармоидеҳи қувваҳои дохилаи вазорати умури дохилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон низ иштирок карданд.

Иштироккунандагони мулоқот ба хотири таъмини ичрои санадҳои марҳалаи сеюми даври панҷуми Музокироти сулҳи тоҷикон дар Ашқобод, дарёфти оташбаси воқеӣ ва қатъии амалиёти низомӣ дар ноҳияҳои Комсомолобод, Фарм, Тоҷикобод ва Ҷиргатол, ба эътидол овардани вазъият дар ин сарзamin ва ба минтақаи амн табдил додани он розӣ шуданд, ки то ҳалли масъалаҳои сиёсӣ дар давраҳои навбатии музокироти байни тоҷикон корҳои зеринро анҷом бидиҳанд;

1. Постҳои нерӯҳои мусаллаҳи тарафайнро аз ноҳияҳои Ҷиргатол ва Тоҷикобод бардоранд.
2. Органҳои корҳои дохилий ва амнияти давлатиро дар ноҳияҳои

Чиргатол ва Тоҷикобод барқарор намоянд ва барои фаъолияти босамари онҳо заминаро муҳайё созанд.

3. Ба аъзои дастаҳои низомии Иттиҳоди оппозитсиони тоҷик берун аз қароргоҳашон дар маркази ноҳияҳои Тоҷикобод, Ғарм ва Ҷиргатол ҳаққи бе силоҳ гаштанро дода шавад.
4. Ба тариқи истисно ва ба ҳамоҳангӣ бо органҳои даҳлдори ноҳияҳои Тоҷикобод, Ғарм ва Ҷиргатол қумондонҳои Иттиҳоди муҳолифини тоҷик тоҷик бо ду нафар муҳофиз метавонанд силоҳ бо худ дошта бошанд. (Номгӯйи қумондонон ҳамоҳанг карда мешавад).
5. То интиқоли пости нерӯҳои мусаллаҳи давлатӣ дар деҳаи Ланғари шоҳ (воқеъ дар ноҳияи Тоҷикобод) ба ҷойи дигар тарафҳо ба хотири назорати Комиссияи муштарак (дунафарӣ аз ҳар ду тараф ва як нафар аз Прокуратураи низомии Тоҷикистон) ташкил медиҳанд.
6. Назорат бар постҳои Лабиҷар ва Чорсадаи қувваҳои мусаллаҳи давлатӣ ба зиммаи Додситони низомӣ, Вазорати амният, Вазорати умури дохилаи ҷумҳурӣ, Горди президентӣ ва ду нафар аз намояндагони Иттиҳоди оппозитсиони тоҷик гузошта шавад.
7. Тарафҳо тасмим гирифтанд, ки ҳаракати озоди воситаҳои нақлиёт ва мардумро дар роҳи Душанбе – Ҷиргатол таъмин ҳоҳанд кард.
8. Масъалаҳои баҳсталабро тарафҳо якҷоя баррасӣ ва таҳқиқ ҳоҳанд намуд.
9. Протоколи мазкур аз 17 сентябри соли 1996 эътибор пайдо мекунад.
10. Назорат бар иҷрои Протоколи мазкур ба зиммаи Комиссияи муштараки назорат бар Созишномаи Техрон ва нозирини низомии СММ гузошта шавад.

А.АЗИМОВ,
раиси Комиссияи давлатӣ

М. НИЗОМОВ,
раиси ҳайати қумондонони ИНОТ
дар ноҳияҳои Комсомолобод
Ғарм, Тоҷикобод ва Ҷиргатол

Генерал **ҲАСАН АББАЗА,**
сардори нозирони ҳарбии СМ

16 сентябри 1996,
Ғарм

МУЛОҚОТ ДАР САТҲИ ОЛӢ

19–23.12.96

a) давраи аввали омодагӣ

8–18 октябри 1996

ш.Техрон

Иштирок доштанд: Воизӣ, муовини вазири корҳои хориҷии Эрон, Меррем Г.Д., Горяев В.И.

Нозирон: Эрон, Русия, Афғонистон, Ӯзбекистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Покистон, Туркманистон, САҲА.

Ҳайати ҳукуматӣ: Усмонов И.К. (раис), Абдуллоев Б. Н., Салимов С., Шодиев Ҳ., Раҳмонов С., Юнусов Т.

Ҳайати мухолифин: Латифӣ О. (раис), Ҳимматзода М., Холиқназаров Ҳ., Сатторзода А., Мирраҳимов М.

б) давраи дувуми омодагӣ

10–11 декабря 1996

Афғонистони Шимолӣ

Иштирок доштанд: Б.Раббонӣ, Президенти ДИА, А.Масъуд, Г.Д.Меррем.

Ҳайати ҳукуматӣ: Раҳмонов Э.Ш., Зуҳуров С., Зуҳуров Ш., гурӯҳи корӣ Усмонов И.К. (роҳбар), Алиев З., Салимов С., Шодиев Ҳ.

Ҳайати мухолифин: С.А.Нурӣ, Қ.Ғозӣ, Д.Исмон, гурӯҳи корӣ Латифӣ О. (роҳбар), Ниёзов Ҷ., Холиқназаров Ҳ.

в) давраи ниҳоӣ – севум

19–23 декабря 1996

ш. Москав

Иштирок доштанд: Черномирдин, Пастухов, Меррем, Горяев.

Нозирон: Русия, Эрон, Афғонистон, Ӯзбекистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Туркманистон.

Ҳайати ҳукуматӣ: Раҳмонов Э.Ш., Назаров Т., Зухуров Ш., Юлдозев К., гурӯҳи корӣ Усмонов И.К. (роҳбар), Салимов С., Абдуллоев Б. Н., Алиев З., Шодиев Ҳ., Юнусов Т.

Ҳайати мухолифин: С.А.Нурӣ, Қ.Фозӣ, Д.Исмон, А. Тӯраҷонзода, М.Ҳимматзода, О.Латифӣ, Ҳ.Холикназаров, А.Сатторзода, Ҳ. Сангинов, Ҷ. Ниёзов

11 декабря соли 1996

Афғонистони Шимолӣ

**ПРОТОКОЛ
дар бораи танзими авзои ҳарбию сиёсии минтақаҳои доф**

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э.Ш. Раҳмонов ва роҳбари Иттиҳоди мухолифини тоҷик С.А.Нурӣ авзои ҳарбию сиёсии минтақаҳои Қаротегину Тавилдарараво, ки вақтҳои охир тезутунд шудааст, баррасӣ намуда, дар арафаи мулоқоташон дар Москав тасмим гирифтанд:

1. Аз соати 00 таърихи 12 декабря соли 1996 то имзои Созишнома дар Москав ҳама гуна амалиёти ҷангӣ қатъ карда шавад.

2. Тарафҳо қисмҳо ва воҳидҳои ҳарбии худро аз роҳи Душанбе–Хоруғ оқибтар мегиранд. Дар самти Тавилдара тарафҳо назоратгоҳҳои худро мутаносибан дар ду ҷониби ағбаи Карапак ҷойгир мекунанд (назоратгоҳи ҳукуматӣ дар шуъбаи №1, назоратгоҳи мухолифин дар деҳаи Саридашт). Онҳо аз намояндагии СММ ҳоҳиш мекунанд, ки барои назоратгоҳҳои зикршуда ба ҳайси нозир намояндагонашонро муайян намоянд. Ҳамзамон ба ин, дастаҳои мусаллаҳи мухолифинро аз маркази Тавилдара бароварда ба деҳаи Дашти Шер оқиб кашида мешаванд. Артиши ҳукуматӣ дар ағбаи Хобуработ ва маҳали Лабиҷар меистанд.

3. Тарафҳо назоратгоҳҳои низомии хешро аз сари роҳи Душанбе–Ҷиргатол мебардоранд. Иттиҳоди мухолифини тоҷик дастаҳои мусаллаҳи худро аз маркази ноҳияҳои Комсомолобод, Ғарм, Тоҷикобод ва Ҷиргатол мебарорад. Баталиёни қувваҳои дохилаи ВКД дар Ғарм дар мавқеи пештараи худаш боқӣ мемонад.

4. Барои таъмини эътиимод Иттиҳоди мухолифини тоҷик хизматчи-

ёни низомии артиши Ҳукуматро, ки дар асари воқеаҳои охир дар Тавилдара, Комсомолобод, Фарм, Тоҷикобод ва Ҷиргатол гирифтор шудаанд, озод мекунад. Аз намояндагиҳои СММ дар ҶТ ва КБСС ҳоҳиш шавад, ки барои иҷрои ин амали башардӯстона ҳамкориашонро дарег надоранд.

5. Ба мақсади пешгирий намудани ба шакли контрабанда ворид ва хориҷ кардани арзишҳои моддӣ, силоҳ, гиёҳҳои нашъаовар ва дигар ашёи қонунан манъшуда дар сарҳади ноҳияи Ҷиргатол ва Ҷумҳурии Қирғизистон назоратгоҳи гумруқӣ ва якҷоя бо нерӯҳои ҳукуматӣ ва ИНОТ назоратгоҳи муштараки сарҳадӣ таъсис дода шавад.

6. Фаъолияти мақомоти қонунии ҳокимияти давлатӣ дар ҳудуди ноҳияҳои Тавилдара, Комсомолобод, Фарм, Тоҷикобод ва Ҷиргатол барқарор карда шавад. Ҳангоми интиҳоб ва ҷойгузории ҳайати шахсӣ ба роҳбарии мақомоти корҳои доҳилӣ ба қадрҳои маҳаллии касбӣ бартарӣ додан лозим аст. ИНОТ мақомоти ҳокимиятро эътироф мекунад ва ба фаъолияти муътадилаш ҳалал намерасонад.

7. Назорати иҷрои ин Протоколро ба дӯши Комиссияи муштарак гузошта, аз намояндагии СММ дар ҶТ ҳоҳиш карда мешавад, ки дар ин бобат ҳамкорӣ намояд.

8. Протокол аз лаҳзаи имзо шуданаш ҳукми қонунӣ пайдо мекунад.

Президенти ҶТ
Э.Ш.РАҲМОНОВ

Роҳбари ИНОТ
С.А.НУРӢ

Намояндаи маҳсуси Муншии умумии
СММ дар Тоҷикистон
Г.Д.МЕРРЕМ

ИЗҲОРОТИ МУШТАРАКИ
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э. Ш. Раҳмонов
ва Роҳбари Иттиҳоди нерӯҳои оппозитсиони тоҷик С.А.Нурӣ

Мо, рӯзи 10–11 декабри соли 1996 дар шимоли Афғонистон мулӯқот карда, дар шоҳидии Раиси Ҷумҳури Давлати Исломии Афғонистон, профессор Бурҳониддин Раббонӣ ва Намояндаи маҳсуси Муншии Умумии Созмони Милали Муттаҳид дар Тоҷикистон Г.Д. Меррем аҳд кардем, ки рӯзи 19 декабри соли 1996 дар шаҳри Москвав воҳӯрем. Мақсад аз ин воҳӯрӣ он ки масъалаҳои мубрами сарнавишти тоҷиконро бо роҳи гуфтушунид ва бо роҳи мусолиҳатомез ҳал қунем, то ки ҳалқи азияткашидаи хешро аз гирдоби душвориҳои ба миёномада начот диҳем ва ваҳдати миллиро дар кишварамон таъмин намоем. Ба ин хотир созишномаero ба имзо мерасонем, дар он таъсиси Комиссияи оштии миллӣ (КОМ) эълон мешавад. Зимнан ният дорем барои тамоми давраи гуфтушуниди байни тоҷикон оташбас эълон намоем.

Ҳангоми мuloқot дар Афғонистон protokole ҳам имзо намудем, ки ҳадафи он қатъ кардани амалиёти ҷангӣ дар mintaқaҳoi Қaroteginu Tavildara va taъmini кори ҳokimiyat va maқomoti расmӣ дар navoҳii ин mawzeъҳo мeboшad.

Бовар дорем, ки дар ҳucchatҳoi оmodашудa роҳи muvoifiktarini dastrasi ba oshтии milli, roҳi bоварию эъtimod bo ҳamdigar muайян shudaast va on заминai muҳime барои расидan ba maқсадҳoi волои milli mo hoҳad шуд, зero ҳeç chiz behxtar az ҳamdigarfahmi insonro ba maқsad наздик намекунад.

Mo, az Munshii umumii Sozmoni Milali Muttahid B.Butros Golj хoҳish менамоем, kи дар назди Шурои Amniati Sozmoni Milali Muttahid masъalaи tamdiди vakolati nozironi ҳarbii Sozmoni Milali Muttahid дар Toҷikistonro peshnihod namoyad.

Mo ба Raиси Ҷумҳuri Давлати Islomii Afғoniston, chalolatmaob, professor Burxoniiddin Rabboni, Namояndaи maxsusи Munshii umumii Sozmoni Milali Muttahid G.D. Merrem, ҳukumatҳoi Federatsiyaи Rуsия, Ҷумҳurii Islomii Эron va digar kishvarҳoi mushoҳid дар guftushuniidi baini toҷikon baroи саъi ва kӯшишashon дар sозmon dодani ин voхӯrӣ va meҳmonavaziashon samimona minnatdorӣ менамоем.

Президенти
Ҷумҳurii Toҷikiston
Э.Ш.Раҳмонов

Роҳbari
Иттиҳodi neruxoi muholifinii
toҷik
С.А.Нурӣ

Намояndaи maxsusи Munshii Umumii СММ
G.D.MERREM

Шимоли Afғoniston,
11 декабря соли 1996

С О З И Ш Н О М А И
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э.Ш.Раҳмонов
ва Роҳбари ИНОТ С.А.Нурӣ зимни воҳӯриашон дар Москва
(23 декабри соли 1996)

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Шарифовиҷ Раҳмонов ва Роҳбари Иттиҳоди нерӯҳои мухолифини тоҷик Сайд Абдуллоҳи Нурӣ бо дарки ҳалокатоварии муқовимати ҳарбию сиёсӣ, эҳсоси масъулияти олий барои ояндаи ҳалқу давлати тоҷик 23 декабри соли 1996 дар шаҳри Москав воҳӯрда, ба созиши зерин расиданд, ки:

—тайи 12–18 моҳи баъди имзои Созишномаи мазкур бояд гуфтушуниди байни тоҷикон ва татбиқи созишномаҳое, ки дар рафти он имзо мешаванд, ба анҷом расонда шавад;

—бо дарназардошти он ки бо имзои ҳамин Созишнома дар роҳи сулҳ ва ризояти миллӣ марҳалаи сифатан наве фаро мерасад, қарори сиёсӣ қабул намуданд, ки бораи ҳамин давраи гузариш Комиссияи оштии миллӣ (КОМ) таъсис намоянд. Раиси ин комиссия намояндаи Иттиҳоди нерӯҳои мухолифини тоҷик (ИНОТ) таъйин мешавад. Ба ҳайатҳо дар гуфтушуниди байни тоҷикон, ки рӯзи 5 январи соли 1997 дар Техрон оғоз меёбад, супорида шавад, ки миқдор ва ному насаби ҳайати Комиссия, вазифаҳои мушаххас ва ваколатҳои онро муайян намоянд;

—лозим аст, ки авфи умумӣ ва ҳамдигарбахшии ашхосе, ки дар муқовимати ҳарбиу сиёсӣ аз соли 1992 сар карда то лаҳзай қабули ҳӯҷҷат дар бораи афв иштирок кардаанд, амалӣ карда шавад.

—дар муҳлатҳои кӯтоҳтарин асирони ҳарбӣ ва маҳбусон пурра иваз карда шаванд. Ба намояндагии нозирони СММ дар Тоҷикистон ва ба Кумитаи Салиби Сурҳ муроҷиат намуданд, ки дар татбиқи амалӣ зикршудаи башардӯстона ба таври зарурӣ ҳамкорӣ намоянд;

—аз лаҳзай имзои ҳамин Созишнома барои муддати тамоми давраи гуфтушуниди байни тоҷикон оташбаси доимӣ ва қатъи дигар амали душманона эълон карда шавад;

—бо мақсади дар мамлакат истиқори сулҳ ба ҳайатҳо дар гуфтушунид супориданд, ки бо имзои ҳӯҷҷатҳои дар Протоколи аз 17 августи соли 1995 пешбинишуда музокиротро то 1 июляи соли 1997 ба анҷом расонанд.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Роҳбари Иттиҳоди мухолифини тоҷик ба ҳукumatҳои Федератсияи Русия, Ҷумҳурии Исломии Эрон, Давлати Исломии Афғонистон, дигар кишварҳои мушоҳиди гуфтушуниди байни тоҷикон ҳамчунин Муншии умумии Созмони Милали Муттаҳид Б. Бутрос Голӣ ва Намояндаи маҳsusи ў дар Тоҷикистон Г.Д. Меррем барои меҳмоннавозӣ ва ҳамкорӣ дар ташкили мулоқот дар Москав миннатдорӣ изҳор менамоянд.

Президенти ҶТ
Э.Ш.РАҲМОНОВ

Намояндаи маҳsusи Муншии умумии СММ

Г.Д.МЕРРЕМ

Роҳбари ИНОТ
С.А.НУРӢ

ПРОТОКОЛ дар бораи вазифаҳо ва ваколатҳои асосии Комиссияи оштии миллӣ (КОМ)

Бо дарназардошти он, ки дар истиқори сулҳ ва ризояти миллии Тоҷикистон марҳалай сифатан наве оғоз ёфтааст, тарафҳо Созишномаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э. Ш. Раҳмонов ва Роҳбари Иттиҳоди нерӯҳои муҳолифини тоҷик С. А. Нуриро ба асос гирифта қарор доданд барои давраи гузариш Комиссияи оштии миллӣ (КОМ) таъсис диханд.

Вазифаҳои асосии КОМ иборатанд аз таъмили оштии миллӣ бо роҳи амалӣ кардани созишномаҳои дар ҷараёни гуфтушунид ҳосил шуда, фароҳам соҳтани муҳити боварӣ ва баҳшидани гуноҳҳои ҳамдигар, таъмини музокироти нерӯҳои муҳталифи сиёсии қишвар барои истиқорор ва таҳқими ризояти шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон.

Бо ин мақсад Комиссия вазифадор карда мешавад:

–ҳамроҳи мақомоти дигари бо ин мақсад таъсисёфта му-қаррар намудани усули назорат ва ҳамчунин, татбиқи назорати он ки тарафҳо Созишномаҳоро оид ба истиқори сулҳ ва ризояти миллӣ чӣ гуна иҷро мекунад;

–андешидани ҷораҳое, ки бехавфу ҳатар ва сарбаландона бозгаштани гурезаҳоро таъмин, ба ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ ва иқтисодии мамлакат фаъолона пайвастанашон, бо мақсади барқарор кардани манзилҳо, объектҳои саноатӣ ва зироатии бар асари ҷанг ҳаробшуда ёрӣ расонданро таъмин менамоянд.

–пешниҳоди таклифҳо дар масъалаи тағйир додани қонунҳои фаъолияти аҳзоб, ҷунбишҳои сиёсӣ ва воситаҳои ахбори омма.

Президент ва Комиссияи оштии миллӣ дар давраи гузариш вазифҳо ва ваколатҳои зеринро татбиқ менамоянд:

– бо раъйдиҳии умумӣ пешниҳод намудани тағйироту иловаҳо ба Конститутсияи амалқунанда;

–омода соҳтан ва ба тасдиқи Парлумон, агар зарур шавад, ба раъйдиҳии умумиҳалқӣ пешниҳод намудани қонуни нав дар бораи интихоботи Парлумон ва мақомоти ҳокимияти маҳалӣ;

–дар давраи гузариш ташкил намудани Комиссияи марказии иитихобот ва раъйдиҳӣ;

–ислоҳоти ҳукumat – ба соҳторҳои ҳокимияти иҷроия, ба шумули вазоратҳо, идораҳо, мақомоти ҳокимияти маҳалӣ, мақомоти суд ва муҳофизати тартибот бо дарназардошти аслии минтақавӣ, ба миқдори баробари намояндаҳои тарафҳо дар Комиссияи оштии миллӣ ворид соҳтани намояндағони муҳолифин;

–роҳбарӣ ва назорат ба барҳам додан, ҳалъи силоҳ кардан ва реинтегратсияи дастаҳои мусаллаҳи муҳолифин, амалӣ соҳтани тадбирҳои ислоҳоти мақомоти қудратӣ ва прокуратура;

–назорати пурра иваз кардани асирони ҳарбӣ, маҳбусон ва озод намудани шахсоне, ки зӯран дар асорат нигоҳ дошта мешавад;

–қабули ҳуччат дар бораи ҳамдигарбахшӣ, таҳияи Қонун дар бораи авф, ки бояд аз тарафи Парлумон ва Комиссияи оштии миллӣ қабул карда шавад;

–коркарди механизми ба ҳизбҳои сиёсӣ табдил ёфтани ҳаракатҳои ҳарбию сиёсӣ;

–дар бораи вақту таҳти назорати СММ ва САҲА, бо иштироки кишварҳои нозирги гуфтушуниди байни тоҷикон баргузор кардани интихоботи Парлумони нави қасбӣ ба муҳокимаи Парлумон таклиф пешниҳод намудан;

Мақомоти ҳокимијат қарорҳои қабулнамудаи Президент ва Комиссияи оштии миллиро бояд ҳатман иҷро кунанд.

Фаъолияти Комиссияи оштии миллӣ дар алоқамандии қавӣ бо намояндагии нозирони СММ ва намояндагии САҲА дар Тоҷикистон сурат мегирад.

Баъди даъвати Парлумони нау ва ташаккули мақомоти роҳбарии он фаъолияти Комиссияи оштии миллӣ қатъ мешавад.

Ин Протокол ҷузъи таркибии Созишишномае мебошад, ки Э.Ш. Раҳмонов, С.А. Нури ва Г.Д.Меррем 23 декабря соли 1996 дар Москав имзо кардаанд.

Президенти ҶТ
Э.Ш.РАҲМОНОВ

Роҳбари ИНОТ
С.А.НУРӢ

Намояндаи маҳсуси муншии
умумии СММ
Г.Д.МЕРРЕМ

ҲАМВАТАНОНИ АЗИЗ!

Мо, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонов ва Роҳбари Иттиҳоди Нерӯҳои оппозитсиони тоҷик Сайд Абдуллоҳи Нури дарду машаққат ва орзуву омолӣ шуморо бо ҳам дида, масъулияти хешро дар назди шумо ва наслҳои оянда дарк карда, ибтикори роҳбарии Русия ва намояндагии СММ дар Тоҷикистонро пазируфта, расман дар Москав воҳӯрдем. Дар ин шаҳр ҳанӯз моҳи апрели соли 1994 музокироти байни тоҷикон дар роҳи сулҳ ва оштии миллӣ оғоз ёфта буд ва имрӯз бо қабули Созишишнома ва Протокол ин кори хайр анҷом ёфт. Мо тасмими сиёсӣ гирифта, Комиссияи оштии миллӣ (КОМ) таъсис намудем. Ният дорем якҷоя чунон ислоҳоту дигаргуниҳои демократиро амалӣ созем, ки онҳо муқовимати низомиро пурра аз байн баранд ва гуногунақидагии сиёсӣ меъёри умури иҷтимоӣ гардад.

Мо ба Шумо тоҷикону тоҷикистониёни дар асари низоъу ҷангӣ бародаркуш фироригашта муроҷиат менамоем:

–дар солҳои охир ба иллати ҷанг ва набудани ҳусни тафоҳум аз коста гардидани муносибат ва эҳтироми ҳамдигар Ватанамон ҳаробу мардуми

он саргардон шуд:

—халқи точик, ки бо заҳматқаринию ҳимматбаландӣ ва меҳмоннавозиаш шуҳрати ҷаҳонӣ дошт, дастнигари дигарон гашт;

— Тоҷикистон, ки мамлакати сарватманд ва аз имкони ҳӯрондану пӯшондани даҳчандай нуфусаш бархурдор мебошад, ба сабаби ин ҳодисоти мудҳишу ноҳуш ва фирорӣ шудани иддае аз ҳамдиёрон имконоти моддии хешро ҳарчи бештар аз даст медиҳад;

— илму фарҳанг ва маорифи точик ба сабаби дар ҳориҷ будани иддае аз муаллимон, донишмандон, камии сармоя имрӯз гирифтори вазъи басе ногувор аст;

Бо вучуди он ки аз соли 1993 инҷониб төъдоде аз ҳамдиёрони фирорӣ ба қишвар баргаштаанд, vale мутаассифона, то қунун шуморае аз ҳамватаон ҳанӯз ҳам дар қишварҳои Иттиҳоди Ҷумҳурии Муқаррар, Афғонистон ва мамлакатҳои дигар дар ғурбату саҳтӣ умр ба сар мебаранд, ки дилҳоро реш-реш мегардонад.

Имрӯз баъди имзои Созишнома ба Шумо эълон медорем:

—мо ҷанг муқовимати мусаллаҳонаро ҳамчун василаи барҳам ҳӯрдани якпорчагии қишвар ва пароканда шудани миллати точик маҳкум мекунем. Бовар ҳосил кардем, ки барои ба мақсад расидан ҷангро истифода бурдан гуноҳ аст. Аз ҳамин рӯз умед дорем, ки оштии миллий тадриҷаи дар амал татбиқ мегардад. Бо умеди осоиштагии мардум ва шукуфоии Ватан ва бо мақсади наҷиби зудудани қинаву адован аз синаҳо бояд сидқан бикӯшем, ки ҳама гуна мухолифатҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ бо роҳи мусолиҳатомезӣ сиёсӣ ба амал бароварда шаванд.

Ватан-Модар якто—Тоҷикистон. Онро наметавон қисмат намуд. Онро бояд дӯст дошт ва обод кард! Аз ин рӯ, ҳамаи Шуморо даъват менамоем, ки ба Ватан баргардед. Мамлакат, манзил, хешу акрабо ва волидайну фарзанд ва ҳамаи аҳли диёр нигарони баргаштани шумо мебошанд. Имрӯз зиндагӣ аз нигоҳи майшӣ ва маданий ниҳоят душвор аст. Онро ҳамаи мо метавонем дар якҷоягӣ ва бо қумаку дастгирии ҳамдигар беҳбуд бахшем.

Аз ҳамватаони сармоядори берунмарзӣ ҳоҳиш мекунем, ки шароити сулҳи дар мамлакат ба дастомадаро ғанимат шуморида, барои ободии Ватанамон саҳмгузорӣ қунанд.

Танҳо дар якҷоягӣ мо метавонем ҳоҷагии халқи қишварро эҳъё намоем, ислоҳоти иқтисодиро пайғирона давом диҳем, фарҳангамонро ғанӣ гардонем ва бо сари баланд ба ҷомеаи ҷаҳонӣ бипайвандем.

Ин ҳама ҳамкорӣ ва дастгириҳо метавонанд омили муҳими пойдор шудани сулҳ дар сарзамини мо гарданд. Сулҳи Тоҷикистон бозгӯяндаи оромии минтақа ҳоҳад буд.

ЭМОМАЛИ РАҲМОНОВ,
Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон

САЙИД АБДУЛЛОҲИ НУРӢ,
Роҳбари Иттиҳоди нерӯҳои
муҳолифини точик

ДАВРАИ ШАШУМ

4–19 января 1997

Техрон

Иштирок доштанд:

Иштирок доштанд:

А. Вилоятӣ, вазири корҳои хориҷии ҶИЭ,
Г. Меррем Г., В. И. Горяев.

Нозирон:

Эрон, Русия, Афғонистон, Ӯзбекистон,
Қазоқистон, Қирғизистон, Покистон, Туркмани-
стон, САҲА.

Ҳайати ҳукуматӣ:

Назаров Т. (раис), Зухуров Ш., Салимов С.,
Усмонов И. К. муовинҳо). Алиев З., Абдуллоев
Б. Н., Шодиев Ҳ., Бахтий М., Орумбеков Ш., Юнусов Т., Атоев А.

Ҳайати мухолифин:

Тӯраҷонзода А. (раис), Ҳимматзода М., Латифӣ О. (муовинҳо), Сатторзода А., Сангинов Ҳ.,
Холиқназаров Ҳ., Ниёзов Ҷ., Кабиров Ш.,
Давлатов Ҳ.

12 января соли 1997,
Техрон

ПРОТОКОЛ

оид ба масъалаи гурезаҳо

Ҳайати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Иттиҳоди мухолифини тоҷик (минбаъд «Тарафҳо» номида мешаванд) бо мақсади истоҳи натиҷаҳои ҷанги гражданиӣ, ҳосил кардани сулҳ ва ризояти миллӣ дар мамлакат, дар иттико ба Протокол дар бораи принсипҳои асосии барқарор кардани сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон аз 17 августи соли 1995 Изҳороти муштарак оид ба ҷамъбасти давраи ҷоруми гуфтушуниди байни тоҷикон дар Алмаато, ҳамчунин, Муроҷиатномаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э. Ш. Раҳмонов ва Роҳбари Иттиҳоди нерӯҳои мухолифини тоҷик С. А. Нурӣ ба ҳамвatanони фирорӣ, ки 23 декабря соли 1996 дар Москва имзо шудааст, ба натиҷаҳои зерин расиданд:

1. Қӯшишҳои муштараки худро барои ихтиёран, бехатарона ва бошарафона ба ҷойи зиндагии доимиашон бозгаштани ҳамаи гурезаҳо ва муҳочирои иҷборӣ тақвият бахшида, ин равандро дар зарфи 12–18 моҳи баяди имзои ин Протокол ба анҷом расонанд. Бо нияти амният ва шарафу номуси онҳоро таъмин кардан, тарафҳо ҳамчунон аз СММ, Комиссари олии СММ оид ба гурезаҳо (УВКБ) ҳоҳиш менамоянд, ки барои таъмини амнияти гуреза ва муҳочирони иҷborии бозгарданда кумак намоянд ва дар макони истиқомати онҳо фаъолтар ҳузур гиранд.

2.Хукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон уҳдадор мешавад, ки бо ҳаёти иҷтимоиу иқтисодӣ дохил шудани (реинтегратсия) гурезаҳои бозгаштаро ба шумули ба онҳо ёрии башардӯстона ва молӣ расондан, бо кор таъмин шудан, ҷойи зист ёфтани, дар ҳамаи ҳукуқҳое, ки шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон доранд (аз ҷумла ба онҳо бозгардонидани манзил ва сарватҳояшон, риояи собиқаи корашон) таъмин намоянд, ҳамчунин, гуреза ва муҳоҷирони иҷбории бозгаштаро тибқи қонунҳои ҷории Тоҷикистон ба ҷавобгарии ҷиной накашанд.

3.Тарафҳо қарор доданд, ки фаъолияти Комиссияи муштарак оид ба гурезаҳоро тайи як моҳи аз рӯзи имзои ҳамин Протокол барқарор қунанд, дар ҳамкорӣ бо УВҚБ Низомномаи Комиссияро тайёр намоянд.

4.Тарафҳо қарор доданд ба Комиссияи муштарак оид ба кори гурезаҳо супориш диҳанд, ки тибқи ҳамин протокол бо иштироки намояндағони ҳукуматҳои маҳаллӣ, ҳамчунин, Иттиҳоди нерӯҳои муҳолифини тоҷик (ИНОТ) аз лагерҳои гурезаҳо дар Давлати Исломии Афғонистон, ҷойи зисти якҷояи онҳо дар давлатҳои ИДМ, ба замми ин, аз он навоҳии Тоҷикистон, ки ба он ҷо гурезаҳо ва муҳоҷирони иҷборӣ бозгаштанианд, аз рӯйи нақшай маҳсус мунтазам дидан қунанд. Ҷунин зиёрати Комиссияи муштарак ба мавзеи истиқомати муташаккили муҳоҷирини иҷборӣ низ ташкил карда мешавад. Нақшай зикршударо Комиссияи муштарак дар зарфи як моҳи баъди имзои ин Протокол мувоғиға менамояд.

5.Тарафҳо ҳукуматҳои давлатҳои ИДМ-ро даъват менамоянд, ки масъалаи ба гурезаҳои тоҷикистонӣ додбани шаҳодатномаи муваққатиро арзёбӣ қунанд, ҳамчунин, якҷоя бо УВҚБ барои таъмини амният ва ҳимояи шарафу номуси онҳо ҷораҳо иловагӣ биандешанд.

6.Тарафҳо ба СММ, УВҚБ, САҲА, мамлакатҳои донор ва хазинаи Оғоҳон барои кумакашон миннатдорӣ баён карда, ҳамзамон аз онҳо ва Хазинаи байналмилалии асъор, Бонки ҷаҳонии тармим ва рушд, Бонки аврупоии тараққиёт, Бонкҳои исломӣ ва хазинаи Оғоҳон боисрор ҳоҳиш мекунанд, ки барои дастгирии гурезаҳо, муҳоҷирони иҷборӣ ва Комиссияи муштарак оид ба кори гурезаҳо, инчунин, барои барқарор кардани ҳоҷагии ҳалқи ба асари ҷанг вайроншуда ва беҳбуди некуаҳволии мардум ҷораҳои иловагӣ биандешанд.

Т.НАЗАРОВ,
роҳбари ҳайати Ҳукумати
Ҷумҳурии Тоҷикистон

А.ТЎРАЧОНЗОДА,
роҳбари ҳайати Иттиҳодияи
нерӯҳои муҳолифини тоҷик

Г. МЕРРЕМ,
Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ

19 январи соли 1997,
Техрон

ИЗҲОРОТИ МУШТАРАКИ
ҳайати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳайати Иттиҳоди мухолифини тоҷик дар бораи натиҷаи гуфтушуниди рӯзҳои 5–19 январи соли 1997
дар Техрон

Ҳайати Тарафҳо рӯзҳои 5–19 январи соли 1997 бо супориши Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонов ва роҳбари Иттиҳоди нерӯҳои мухолифини тоҷик Сайд Абдуллоҳи Нурӣ дар шаҳри Техрон таҳти сарпарастии СММ дар бобати масъалаҳое, ки дар Созишнома ва Протоколи рӯзи 23 декабри соли 1996 дар Москва имзокардаашон зикр шудаанд, музокира намуданд. Роҳбари ҳайати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, вазири корҳои хориҷӣ Т.Назаров, роҳбари ҳайати Иттиҳоди мухолифини тоҷик Ҳоҷӣ Ақбар Тӯраҷонзода буданд. Намояндай маҳсуси Муншии умумии СММ Герд Дитрих Меррем дар гуфтушунид миёнаравӣ кард. Дар музокирот нозирон аз Давлати Исломии Афғонистон, Ҷумҳурии Исломии Эрон, Қазоқистон, Қирғизистон, Покистон, Федерасияи Русия, Туркманистон, Ӯзбекистан, САҲА ва Созмони Конфронси Исломӣ иштирок намуданд.

Тибқи мувофиқаи ҳосилшуда Тарафҳо масъалаҳои марбут ба миқдор ва ҳайати Комиссияи оштии миллӣ (КОМ), вазифа ва ваколатҳои мушаххаси онро амиқ баррасӣ карданд. Дар ин чорҷӯб онҳо лоиҳаи Протоколи масъалаи сиёсиро, ки Созишнома ва Протоколи 23 декабри соли 1996 дар Москвав имзошуда қисми таркибии он мебошанд, арзёбӣ намуданд.

Тарафҳо лоиҳаи Низомномаи Комиссияи оштии миллиро муҳокима карда, таркиб, миқдори ҳайати Комиссия-27 нафар, вазифа ва ваколатҳои мушаххаси онро муайян намуданд. Дар бораи идома додани баррасии масъалаҳои марбут ба квота дар Комиссия ва кафолати амнияти аъзои он мувофиқа ҳосил шуд. Дар вақти гуфтушунид барои муайян кардани хислати Протокол оид ба масъалаи сиёсӣ кори зиёде анҷом дода шуд.

Аз чор масъалаи усулии сиёсӣ дар сетоаш мувофиқа ҳосил шуд:

а) дар бораи проседураи қабули амали ҳамдигарбахшӣ ва Қонун дар бораи афв;

б) дар бораи Комиссияи марказии интихобот ва раъйпурсӣ дар давраи гузариш ва квотаи намояндагии Иттиҳоди мухолифини тоҷик дар ҳайати он;

в) дар бораи ислоҳоти Ҳукумат ва механизми ҳамроҳшавии намояндагони Иттиҳоди нерӯҳои мухолифини тоҷик (ИНОТ) ба структуроҳои ҳукуматӣ аз рӯйи квота.

Тарафҳо тасмим гирифтанд, ки баррасии масъалаи фаъолияти аҳзоб ва ҷунбишҳои сиёсии аъзои Иттиҳоди нерӯҳои мухолифини тоҷикро идома диханд.

Бо нияти ислоҳи натиҷаҳои ҷанги гражданиӣ, ҳосили сулҳ ва оштии миллӣ тарафҳо оид ба масъалаи гурезаҳо Протокол имзо карданд, ки он

қисми таркибии Созишномаи умумӣ дар бораи истиқрори сулҳ дар кишвар мебошад. Дар Протокол параметрои ҳуқуқию сиёсии бозгашти бехатарона, ихтиёрий ва бошарафонаи гурезаҳо ва муҳочирони иҷборӣ ба зодгоҳашон пайвастани онҳо ба ҳаёти иқтисодию сиёсӣ ва иҷтимоии қишивар, ҳамчунин, эҳёи ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ, молӣ ва таъмини амният муайян шудааст.

Тарафҳо карор доданд, ки тибқи даъвати Федератсияи Русия ва Ҷумҳурии Исломии Эрон давраи ояндаи гуфтушунид аз 26 феврали соли 1997 дар Москвагӣ ё Техрон оғоз мешавад.

Тарафҳо ба роҳбарияти Ҷумҳурии Исломии Эрон барои меҳмоннавозӣ ва кумак, ки дар ташкилу гузаронидани гуфтушунид дар Техрон карданд, эҳтироми самимӣ баён мекунанд. Барои ҳамкорӣ ва дастгирӣ дар гуфтушунид онҳо инчунин, ба намояндагони мамолики нозир ва соҳимонҳои байналмилалӣ ҳам миннатдории худро изҳор менамоянд. Ҳайатҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Иттиҳоди нерӯҳои муҳолифини тоҷик ба намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ барои кӯшишаҳ дар ҳосили муваффақияти гуфтушунид самимона миннатдорӣ изҳор менамоянд.

Т. НАЗАРОВ,
роҳбари ҳайати
Ҳукумати ҶТ

А. ТҰРАҶОНЗОДА,
роҳбари ҳайати ИНОТ

Г. МЕРРЕМ,
Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ

ВОХҮРЙ ДАР САТХИ ОЛЙ

18–21 февраля соли 1997

Машҳад

Иштирок доштанд: А. Вилоятӣ, Г. Меррем, В. Горяев.

Ҳайати ҳукуматӣ: Э. Раҳмонов, Ш. Зухуров, К. Юлдошев К., Усмонов И.
(роҳбари гурӯҳи корӣ), Б. Абдуллоев, З. Алиев,
С. Салимов, Г. Юнусов.

Ҳайати ИНОТ: С. А. Нурӣ, А. Тӯраҷонзода, М. Ҳимматзода, О. Латифӣ,
А. Сатторзода, Ҷ. Ниёзов, Х. Холиқназаров,
Д. Исмон.

ПРОТОКОЛИ ИЛОВАГӢ

ба Протокол «Дар бораи вазифаҳо ва ваколатҳои асосии КОМ»

21 февраля соли 1997

ш. Машҳад

Ба сабаби он ки дар раванди гуфтушунид душвориҳо пеш омаданд, бо мақсаде, ки Комиссияи оштии миллӣ ҳарҷӣ зудтар ба кор оғоз намояд, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э. Ш. Раҳмонов ва Роҳбари Иттиҳоди нерӯҳои мухолифини тоҷик С. А. Нурӣ дар ш. Машҳади Ҷумҳурии Исломии Эрон 20–21 февраля соли 1997 воҳӯрда, қарор доданд:

1. Дар Протокол дар бораи вазифаҳо ва ваколатҳои асосии Комиссияи оштии миллӣ (КОМ), ки 23 декабря соли 1996 имзо шудааст, аз банде, ки ба ислоҳоти Ҳукумат тааллуқ мегирад (охирни сах. 1), ибораи «ба микдори баробари намояндаҳои тарафҳо дар Комиссияи оштии миллӣ» бароварда шавад.

2. Ба намояндагони мухолифин (ИНОТ) дар сохторҳои ҳокимиюти иҷроия ба шумули вазоратҳо, идораҳо, мақомоти ҳокимиюти маҳаллӣ, мақомоти суд ва прокуратура бо дарназардошти усули минтақавӣ сӣ дарсади ҷойҳо ҷудо карда шаванд.

3. Баъди имзои Протокол оид ба масъалаҳои ҳарбӣ, пункти Протокол аз 23 декабря соли 1996 «Дар бораи вазифа ва ваколатҳои Комиссияи оштии миллӣ» роҷеъ ва «коркарди механизми ба ҳизбҳои сиёсӣ табдил ёфтани ҳаракатҳои ҳарбию сиёсӣ» аҳамияти худро гум мекунад, зоро ин масъала дар чорҷӯби блоки проблемаҳои ҳарбӣ баррасӣ мешавад.

Президенти Ҷумҳурии
Тоҷикистон
Э.Ш. РАҲМОНОВ

Роҳбари Иттиҳоди нерӯҳои
оппозитсиони тоҷик
С. А. НУРӢ
Намояндаи маҳсуси
Муншии умумии СММ
Г.Д. МЕРРЕМ

НИЗОМНОМАИ КОМИССИЯИ ОШТИИ МИЛЛӢ

I. Мулоҳизаи умумӣ

1. Президенти Ҷумқурии Тоҷикистон Э.Ш. Раҳмонов ва Роҳбари Иттиҳоди мухолифини тоҷик С.А. Нурӣ дар асоси манфиатҳои олии халқҳои Тоҷикистон бо мақсади ноил гардидан ба сулҳи босубот ва созгории миллӣ дар мамлакат дар бораи таъсиси Комиссияи оштии миллӣ (минбаъд «Комиссия») қарори сиёсӣ қабул карданд ва бо ин мақсад 23 декабря соли 1996 дар Москвава Созишнома ва Протокол имзо намуданд.

2. Вазифаи Комиссия ҳалли маҷмӯи проблемаҳои вобаста ба оштии миллӣ мебошад. Комиссия бояд муҳоҳидаҳоеро амалӣ созад, ки дар ҷараёни музокироти тоҷикон ба даст омадаанд, вай бояд ба фароҳам соҳтани муҳити боварӣ ба баҳшидани гуноҳони ҳамдигар мусоидат намояд, инчунин, гуфтушуниди васеи қувваҳои гуногуни сиёсии мамлакатро барои истикрор ва таҳқими созгории миллӣ дар Тоҷикистон ба роҳ монад.

3. Комиссия мақоми муваққатӣ мебошад, ки дар давраи гузориш ташкил карда мешавад. Вай фаъолияташро баъди ташкили парлумони нав ва мақомоти роҳбарикунандай он қатъ менамояд. Комиссияи оштии миллӣ фаъолияташро баъди 2 ҳафтай имзои Протоколи баҳшида ба проблемаҳои ҳарбӣ ва сиёсӣ оғоз ҳоҳад кард.

II. Ҳайат ва масъалаҳои тартиби фаъолияти КОМ

4. Комиссияи оштии миллӣ (КОМ) аз шумораи баробари намояндагони Ҳукумати Ҷумхурии Тоҷикистон ва Иттиҳоди нерӯҳои мухолифини тоҷик (ИНОТ) ташкил карда мешавад. Шумораи аъзои он 26 нафар мебошад. Ба Комиссия раиси он—намояндаи Иттиҳоди нерӯҳои мухолифини тоҷик роҳбарӣ мекунад, ки як нафар муовин дорад ва он намояндаи Ҳукумати Ҷумхурии Тоҷикистон мебошад. Ҳайати КОМ 10 рӯз пеш аз оғози фаъолияти он эълон карда мешавад. Роҳбарон ва аъзои Комиссия ба таври доимӣ кор мекунанд ва тарафҳо аъзои КОМ-ро ба истиснои шароите, ки иҷрои вазифаҳои онҳоро имконнопазир мегардонад, бозхонда наметавонанд.

5. Комиссия аз чор зеркомиссия иборат ҳоҳад буд:

- а) Роҷеъ ба масъалаҳои сиёсӣ;
- б) Роҷеъ ба масъалаҳои ҳарбӣ;
- в) Роҷеъ ба масъалаҳои гурезаҳо;
- г) Роҷеъ ба масъалаҳои ҳуқуқ.

Ба КОМ ҳуқуқ дода мешавад, ки дар мавриди зарурат зеркомиссияҳои дигар ташкил намояд, онҳоро муттаҳид созад ё барҳам диҳад. Ҳар зеркомиссия раиси худро интихоб менамояд. Дар ин маврид ба ду зеркомиссия намояндагони Ҳукумат ва ба ду зеркомиссияи дигар намояндагони Иттиҳоди нерӯҳои мухолифини тоҷик (ИНОТ) роҳбарӣ мекунанд. Комиссия дар мавриди зарурӣ мақомоти корӣ—гуруҳҳои коршиносон, дафтари матбуот ва гайра ташкил менамояд. Комиссияҳои муштарақ, ки дар ҷараёни музокироти тоҷикон ташкил карда мешаванд, мақомоти кории КОМ мегарданд.

6. Мачлиси КОМ дар мавриде салоҳиятдор ҳисоб карда шавад, ки

дар он камаш аз се ду ҳиссаи аъзои Комиссия иштирок намоянд. Масъалаҳои моҳиятан муҳим бо роҳи овоздиҳии консенсус ҳал карда мешаванд. Дар мавриди баъди 10 маҷlis натиҷаи дилҳоҳ надодани чунин тартиби овоздиҳӣ Раиси КОМ тартиби қабули қарорҳоро роҷеъ ба масъалаҳои моҳиятан муҳим муайян менамояд Масъалаҳои тартиби фаъолияти Комиссия бо роҳи овоздиҳии одӣ ҳал карда мешаванд. Мақомоти ҳокимиёт қарорҳои қабулнамудаи Президент ва Комиссияи оштии миллиро бояд ҳатман ичро кунанд.

III. Вазифа ва ваколатҳои комиссия

7. Вазифаҳо ва ваколатҳои Комиссияи оштии миллий (КОМ) ба тариқи зайланд:

—муқаррар намудани усулҳои назорат ва назорати аз тараф ҷонибҳо ичро кардани созишномаҳои истиқори сулҳ ва оштии миллий дар мамлакат ҳамроҳи мақомоти дигар, ки бо ин мақсад ташкил карда мешаванд;

—ичрои тадбирҳои бо сари баланд бозгаштани гурезаҳо, таъмини амнияти онҳо, ба ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ ва иқтисодии мамлакат ҳамроҳ соҳтани гурезаҳо, расондани кумак дар барқарор намудани манзил, корхонаҳои саноатӣ ва кишоварзии бар асари ҷанг ҳаробгардида;

—пешниҳоди таклифҳо дар масъалаи тағиیر додани қонунҳои фаъолияти аҳзоби сиёсӣ, ҷунбишҳо ва васоити аҳбори омма.

Президент ва Комиссияи оштии миллий (КОМ) дар давраи гузариш вазифаҳо ва салоҳиятҳои зеринро соҳиб мегарданд:

—ба раъидиҳии умумӣ пешниҳод намудани тағиироту иловаҳо ба Конститутсияи амалкунанд;

—омода соҳтан ва ба тасдиқи Парлумон пешниҳод кардани қонуни нав «Дар бораи интихоби Парлумон ва мақомоти ҳукумати маҳаллий». Ин масъала дар мавриди зарурат ба раъидиҳии умумӣ низ пешниҳод карда мешавад;

—дар давраи гузариш ташкил намудани Комиссияи марказии интихобот ва райъдиҳӣ;

—ислоҳоти ҳукумат—ба соҳторҳои ҳокимиёти ичроия (аъзои ҳукумат) ворид соҳтани намояндагони мухолифин, аз ҷумла вазоратҳо, идораҳо, ҳукуматҳои маҳаллий, мақомоти суд ва муҳофизи қонун бо дарназардошти принсипи минтақавӣ;

—роҳбарӣ ва назорати барҳам додан, мусодираи аслиҳа ва тағиир додани фаъолияти гурӯҳҳои мусаллаҳи мухолифин, амалӣ соҳтани тадбирҳои ислоҳоти мақомоти интизомӣ ва прокуратура;

—назорати пурра иваз кардани асирони ҳарбӣ, маҳбусон ва озод намудани шахсоне, ки бо зӯрий дар асорат нигоҳ дошта мешаванд;

—қабули ҳучҷат дар бораи баҳшидани гуноҳони ҳамдигар, таҳияи қонуни афви гуноҳ, ки бояд аз тарафи Парлумон ва Комиссияи оштии миллий (КОМ) қабул карда шаванд;

—пешниҳоди таклифҳо ба Парлумон дар бораи гузаронидани интихоботи парлумони нави ихтисосӣ таҳти назорати Созмони Милали Муттаҳид, Созмони амнияти ҳамкории Аврупо (САҲА) ва бо иштироки намояндагони мамлакатҳои нозир дар музокироти тоҷикон.

IV. Кафолати амнияти аъзои КОМ

Аъзои КОМ статуси дахлнапазирӣ доранд. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Иттиҳоди нерӯҳои мухолифини тоҷик (ИНОТ) ба таъмини амният ва дахлнапазирии аъзои КОМ зимни иҷрои вазифаҳояшон ва фориг аз кор кафолат медиҳанд. Аъзои Комиссияро барои фаъолияти тоузви Комиссия интиҳоб шуданашон, ҳамчунин, барои фаъолияташон ҳамчун узви Комиссия дастгир кардан, ҳабс намудан ва ба суд додан мумкин нест. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба дахолатнапазирии биноҳои расмӣ ва истиқоматие, ки дар онҳо аъзои Комиссия ва аҳли оилаҳои онҳо кору зиндагӣ мекунанд, кафолат медиҳад.

Ҳукумат дар таркиби вазорати амният барои таъмини амнияти аъзои КОМ ва оилаҳои онҳо аз ҷумлаи шумораи баробари намояндагони ҳукумат ва ИНОТ иборат аз 80 нафар дастаи маҳсус ташкил медиҳад.

V. Маҳалли фаъолияти КОМ

9. Комиссия дар пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон – шаҳри Душанбе фаъолият мекунад.

VI. Таъминоти моддию техникии фаъолияти комиссия

10. Фаъолияти Комиссияи оштии миллӣ (маош, ҳарочоти алоқа, нақлиёт ва гайра) аз ҳисоби буҷаи давлатӣ тибқи сметаи маҳсус таъмин карда мешавад.

VII. Тартиби инъикоси фаъолияти КОМ

11. Дафтари матбуотии Комиссияи оштии миллӣ бо мақсади мусоидат ба ҷараёни мусолихаи миллӣ, фароҳам соҳтани мухити боварӣ ва ҳусни тафоҳум, конфронтҳои матбуотӣ, нишаствҳои матбуотӣ ташкил намуда, ҳабарҳо ва бюллетенҳо нашр менамояд. Васоити аҳбори оммаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Иттиҳоди нерӯҳои мухолифини тоҷик (ИНОТ) фаъолияти КОМ-ро мунтазам инъикос менамоянд.

VIII. Ҳамкории СММ ва Созмони амнияти ҳамкории Аврупо (САХА) бо Комиссияи оштии миллӣ (КОМ)

12. Мувофиқи Протоколи 23 декабря соли 1996 дар Москав имзодардаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва роҳбари Иттиҳоди мухолифини тоҷик фаъолияти КОМ дар ҳамкории ҳамаҷониба бо гурӯҳи нозирони СММ ва Созмони амнияти ҳамкории Аврупо дар Тоҷикистон ба роҳ монда мешавад. Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ ва гурӯҳи нозирони СММ дар Тоҷикистон ба КОМ барои ба роҳ мондани фаъолияти он машварат дода, ҳамчунин, чи тавре дар ваколатҳои ояндаи он пешбинӣ карда мешавад, ба Комиссия кумакҳои дахлдор мерасонанд. Қарорҳои КОМ дар масъалаҳои марбут ба фаъолияти гурӯҳи нозирони СММ дар Тоҷикистон ҳамроҳи Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ қабул карда мешаванд.

Президенти ҶТ
Э.Ш. РАҲМОНОВ

Роҳбари ИНОТ
С.А. НУРӢ

Намояндаи маҳсуси
Муншии умумии СММ
Г.Д.МЕРРЕМ

ИЗҲОРОТИ МУШТАРАК

Мо, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонов ва роҳбари Иттиҳоди нерӯҳои оппозитсиони тоҷик (ИНОТ) Сайд Абдуллоҳи Нури 20–21 феврали соли 1997 дар шаҳри Машҳади Ҷумҳурии Исломии Эрон мулоқот карда, дар баробари масъалаҳои дигар пиromуни воқеаҳои рӯзҳои охир дар кишварамон низ изҳори ақида ва ташвиш намудем. Воқеан, вақте дар Москвав Созишиномаи таъсиси Комиссияи оштии миллӣ (КОМ) ба имзо расид, мо пай мебурдем, ки душманони сулҳу осоиш дар Тоҷикистон қӯшиш менамоянд, ки ба татбиқи он ҳалал расонанд, зоро мутаассифона, ҳанӯз одамоне кам нестанд, мисли гурӯҳи Ризвон Садиров, ки барори онҳо вазъи ҷангӣ, тарсуваҳм аз сулҳу салоҳ беҳтар аст. Гаравгонгирии намояндағони созмонҳои байналмилаӣ, кормандони ҳукumat ва хабарнигорон ва амалиёти терористӣ далели ин мебошад. Чунин кирдорҳо эътибори мамлакат, ҳалқ ва давлати моро коста меқунад, зоро ҳеч гуна мақсаде буда наметавонад, ки барои ҳосил кардани он ҷони одамон зери ҳатар гузошта, ҳуқуқи инсон поймол карда шавад. Мо чунин амалҳоро маҳкум менамоем.

Имрӯз бори дигар мо ба аҳли башар, ба ҳалқи худ муроҷиат менамоем ва изҳор меқунем, ки Ҳукumatӣ Тоҷикистон ва Иттиҳодияи нерӯҳои оппозитсиони тоҷик (ИНОТ) амалиёти терористӣ, гаравгонгири 20 ва вайронкориро дар ҳар шакле, ки зоҳир мешавад, маҳкум менамоянд ва тамоми қӯшишу имконияти худро барои он сафарбар меқунанд, ки пеши роҳи чунин корҳо ва ҳар гуна қӯшиши садди роҳи мусо лиҳаи миллӣ шуданро қотеъона бигиранд. Мо ба муқобили ҳама гуна қувваҳое, ки раванди сулҳро дар кишвар ҳалалдор карданӣ мешаванд, якҷоя мубориза мебарем. Умед ба он дорем, ки Комиссияи оштии миллӣ (КОМ) дар ҳамдастӣ бо Президент ва ҳамаи мақомоти давлатии Тоҷикистон ба зудӣ дар мамлакат шароити беҳтари кору созандагиро ба вучуд меоранд ва Ҷумҳурии Тоҷикистони соҳибистиклол чун кишвари сулҳ шуҳрат меёбад.

Ҳамаи ҳамвatanони гиромиро, сарфи назар аз диdi сиёсиашон даъват меқунем, ки қӯшишу иқдомҳои моро дар ин масъала дуруст фахманд ва ҳамаҷониба дастгирӣ намоянд.

Э.Ш.РАҲМОНОВ,
Президенти ҶТ

С.А.НУРИЙ,
Роҳбари ИНОТ

ш. Машҳад,
21 феврали соли 1997

ДАВРАИ ҲАФТУМ

Феврал– 8 марта 1997

ш.Москва

Иштирок доштанд

Примаков Е.М., вазири корҳои хориции Руся, Меррем Г.Д., Горяев В.И., Пастухов Б.Н. Руся, Афғонистон, Эрон, Ӯзбекистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Покистон, Туркманистон.

Ҳайати ҳукуматӣ:

Назаров Т. (раис), Зухуров Ш., Салимов С., Усмонов И. (муовинҳо), Алиев З., Аб- дуллоев Б., Шодиев Ҳ., Шарифов М., Юнусов Т., Мирзоев М.

Ҳайати мухолифин:

Тӯраҷонзода А. (раис), Ҳимматзода М., Латифӣ О. (муовинҳо), Сатторзода А., Сангинов Ҳ., Холикназаров Ҳ., Исмон Д., Ниёзов Ҷ.

Москва,
8 марта соли 1997

ПРОТОКОЛИ МАСЪАЛАҲОИ НИЗОМӢ

Ҳайатҳои ҳукуматии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Иттиҳоди нерӯҳои оппозитсиони тоҷик (ИНОТ) дар гуфтушунид (минбаъд «Тарафҳо» но-мида мешаванд), бо мақсади истиқори сулҳ, ризояти миллӣ ва таъсиси артиши миллии воҳид дар асоси Протоколи 17 августи соли 1995 дар бораи принсипҳои асосии барқарор қардани сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон, Созишнома ва Протоколи 23 декабри соли 1996 дар Москва ба имзорасида ва Низомномаи Комиссияи оштии миллӣ, ки 21 феврали соли 1997 тасвib шудааст, дар масъалаҳои зерини проблемаҳои низомӣ мувофиқа ҳосил намуданд.

I. Мағҳуми умумӣ

Дар давраи гузариш реинтегратсия, ҳалъи силоҳ ва барҳам додани дастаҳои мусаллаҳи Иттиҳоди мухолифини тоҷик (ИНОТ), ҳамчунин, азнавсозии сохторҳои низомии Ҷумҳурии Тоҷикистонро Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Комиссияи оштии миллӣ (КОМ) дар алоқамандии қавӣ бо Миссияи намояндагони СММ дар Тоҷикистон (МНООНТ) ва дар асоси ҷадвали дар бандҳои 5,9,11-и ҳамин Протокол зикршуда ба амал мебароранд.

1. Зеркомиссияи КОМ оид ба масъалаҳои низомӣ, инчунин, Комиссияи муштараки марказии аттестатсионӣ, ки дар асосҳои баробарӣ таъсис меёбанд, иҷрои амалии мақсадҳои дар ин Протокол пешбинишударо таъмин менамоянд.

2.Хукумат ва ИНОТ дар мавриди реинтегратсияи дастаҳои мусаллаҳи ИНОТ ва азnavsозии сохторҳои низомии ҳукумат ба ҳам ахбори зарурӣ пешниҳод мекунанд.

3.Дастаҳои мусаллаҳе, ки дар гузоришҳои дар тараф зикр нашудаанд, маҷбур мешаванд дар бораи худ ба зеркомиссияи КОМ оид ба масъалаҳои низомӣ ҳабар диҳанд ва дар муддати ду моҳи баъди оғози кори КОМ иттилооти заруриро пешниҳод намоянд. Дастаҳои мусаллаҳе, ки дар татбиқи нуктаҳои он Протокол ҳамкорӣ намекунанд, файриқонунӣ ҳисоб карда, зӯран ҳалъи силоҳ мегарданد.

II.Реинтеграция, ҳалъи силоҳ ва барҳам додани дастаҳои мусаллаҳи ИНОТ

1.Реинтегратсия, ҳалъи силоҳ ва барҳам додани дастаҳои мусаллаҳи ИНОТ давра ба давра сурат мегирад.

а) дар давраи аввал ИНОТ дастаҳои мусаллаҳи худро дар ҷойҳои пешбинишуда, ки ҳар ду тараф мувофиқанд, ҷамъ меорад, ҳудуди ноҳияҳои Ванҷ, Фарм, Ҷиргатол, Комсомолобод, Кофарниҳон, Рӯшон, Тавилдара Тоҷикобод, шаҳри Ҳоруг ва деҳаи Мағмуруди ноҳияи Ленин ва дар ин ҷойҳо онҳо ба қайд ва ба ҳисоб гирифта мешаванд, аз назорати тиббӣ мегузаранд. Дар ҷойҳои ҷамъшавӣ силоҳ, техникаи ҳарбӣ ва муҳимотро ба ҳисоб гирифта, дар ҷойи алоҳидаи ҷиддӣ муҳофизатшаванда ҷамъ мешаванд. Ин давра дар давоми ду моҳ аз рӯзи оғози фаъолияти КОМ амалӣ мегарداد;

б) дар ҳамин давра дастаҳои мусаллаҳи ИНОТ, ки дар қаламрави Давлати Исломии Афғонистон ҷой гирифтаанд, давра ба давра ба пунктҳои қаблан муайяншуда, ки дар боло зикр гардидаанд, тавассути гузаргоҳҳои Ишкошим ва Панҷи Поён фиристода мешаванд. Бо ризояти Ҳукумати Афғонистон зеркомиссияи КОМ оид ба масъалаҳои низомӣ ва МНООНТ ба Афғонистон рафта, силоҳҳо ва муҳимоти супурдашударо ба реестр (фехрист) дохил мекунанд. Дастаҳои мусаллаҳи ИНОТ сарҳадро бе силоҳ ва муҳимот убур мекунанд. Қувваҳои сулҳпарвари ИДМ таҳти назорати МНООНТ ҳайати шаҳсӣ, силоҳ ва муҳимотро то пунктҳои ҷамъшавӣ ҳамроҳӣ мекунанд, дар он ҷо силоҳ ва муҳимотро тибқи реестр дар биноҳои маҳсуси ҳифзшаванда ҷамъ меоранд. Лагерҳо ва марказҳои тайёр кардани дастаҳои мусаллаҳи ИНОТ, ки берун аз хоки Тоҷикистон ҷойгиранд, ҳамзамон ба ҷойивазкунии дастаҳои мусаллаҳи зикршуда ба пунктҳои ҷамъшавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пароканда ва баста мешаванд;

в) дар давраи дуюм, дар зарфи на дертар аз як моҳи баъди анҷом расидани ҷамъшавии дастаҳои мусаллаҳи ИНОТ дар ҷойҳои таъйиншуда аз ҳисоби онҳо ҷузъу томҳои Қувваҳои мусаллаҳи доимии Тоҷикистон таъсис дода мешаванд. Онҳо савганди ҳарбӣ ёд мекунанд, либосҳои зарурии низомӣ мепӯшанд, ба қисмҳои даҳлдори сохторҳои низомии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шакли ҷузъу томҳои алоҳида сабт мешаванд ва ба сифати гурӯҳҳои хос ба шакли амудӣ (вертикали) ба

қумондонҳо тобеъ мешаванд. Ҳуҷҷатҳои даҳлдори меъёрии ҳарбӣ ва оинномаҳои низомии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба онҳо татбиқ карда мешаванд.

Роҳбарияти ИНОТ ба таври расмӣ барҳам дода шудани дастаҳои мусаллаҳи худро эълон мекунад.

г) дар давраи сеюм Комиссияи муштараки аттестатсионӣ ҳайати шахсии қисмҳои реинтегратсияшудаи ИНОТ-ро аттестатсия мекунад, ба шакли алоҳида масъалаҳои мувофиқати онҳоро барои минбаъда идома додани хизмати низомӣ ва хислати ин хизмат муайян мекунад, ҳамчунин, барои таъйин ба вазифаҳои фармондехӣ тавсия менамояд. Ашхосе, ки хизмат кардан намехоҳанд, аз нигоҳи саломатӣ ба хизмат лоиқ нестанд, қобилият надоранд, ё то моҳи майи соли 1992 суд шудаанд, аз хизмат ҷавоб дода шуда, ба кори мулкӣ мегузаранд;

д) ҷорабиниҳои барои давраҳои якум, дуюм ва сеюми реинтегратсияи дастаҳои мусаллаҳи ИНОТ ба соҳторҳои низомии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинишуда дар зарфи 6 моҳи аввали фаъолияти КОМ анҷом мегиранд.

ж) дар давраи ҷоруми реинтегратсия яққояшавии пурраи ҷузъу томҳои собиқи ИНОТ бо соҳторҳои низомии ҳукуматӣ ба амал меояд. Ин раванд бояд то анҷоми давраи гузариш – 1 июля соли 1998 ба охир расонида шавад.

6. Ҷузъу томҳои реинтегратсияшудаи ИНОТ ба ҷойҳои доимии хизматиашон фиристода мешаванд ва дар казармаҳои алоҳида ҷой мегиранд. Қисми алоҳидае, ки микдорашро Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва роҳбари ИНОТ муайян мекунанд, дар шаҳри Душанбе як ҳафта қабл аз оғози кори КОМ ҷойгир карда мешаванд.

7.Кормандони собиқи соҳторҳои соҳибқудрат, ки аз сабаби муқовиматнишондии гражданий маҷбуран ҷойи кори худро тарқ карда буданд ва акнун хизматро идома додан меҳоҳанд, мувофиқи тавсияи Комиссияи аттестатсионӣ дар ҷойҳои пештараи кори худ ё вазифаҳои ба он баробар барқарор карда мешаванд.

8.Ба ашхосе, ки узви дастаҳои мусаллаҳи ИНОТ буданд ва меҳоҳанд маълумоти ҳарбӣ гиранд, имконияти баробари таҳсил дар ҷунин муассисаҳои таълимӣ фароҳам соҳта мешавад.

III. Азnavsозии соҳторҳои низомии ҳукуматии Ҷумҳурии Тоҷикистон

9.Азnavsозии соҳторҳои низомии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо роҳи аттестатсияи ҳайати шахсӣ, ба шумули фармондехӣ амалий мегардад. Ин корро Комиссияи марказии аттестатсионӣ дар муддати шашмоҳ аз рӯзи оғози фаъолияти КОМ анҷом медиҳад.

10.Комиссияи марказии муштараки аттестатсионӣ дар асоси се нишондиҳандай зерин дар хусуси ба эҳтиёт фиристодан ба ҳаёти мулкӣ пайвастан қарор қабул мекунад: вазъи саломатӣ, суд шудан то моҳи май соли 1992 ва надоштани қобилияти қасбӣ.

11.Ҷузъу томҳое, ки аз ҷониби мақомоти маҳаллии ҳокимият дар

давраи муқовимати шаҳрвандӣ таъсис шудаанд (дар шакли қувваҳои худмуҳофиз, гурӯҳҳои посбонӣ, дастаҳои назоратнашаванд ва ф.) дар зарфи шаш моҳи аввали фаъолияти КОМ барҳам дода мешаванд ва ба-рои пешгирии гурӯҳҳои нав чора андешидо ҳоҳад шуд. Ашхосе, ки хизматро давом додан меҳоҳанд, ба соҳторҳои низомии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи асосҳо ва тартиби дар банди 5-уми ҳамин Протокол муайяншуда мепайванданд. Аъзои чунин дастаҳо, ки хизматро давом додан намехоҳанд, то моҳи майи соли 1992 суд шуда бошанд ё ба сабаби вазъи саломатӣ ба хизмат мувофиқ нестанд, ҳалъи силоҳ гардида, ба ҳаёти мулкӣ мепайванданд.

12. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ИНОТ дар давраи амалӣ кардани чорабиниҳое, ки дар ин Протокол пешбинӣ шудаанд, талаботи Созишномаи Техронро қатъиян риоя мекунанд ва ҳама гуна қӯшишҳои ноором соҳтани вазъи Ҷумҳурии Тоҷикистонро пешгирӣ менамоянд. Дар ҳамаи давраҳои реинтегратсияи дастаҳои мусаллаҳи ИНОТ ва азnavosии соҳторҳои низомии ҳукуматӣ ба муқобили ҷинояткорӣ дар кишвар чорабиниҳои якҷоя гузаронида мешаванд. Бо нияти мустаҳкам кардан боварии ҳамдигарӣ дар давраҳои якум, дуюм ва сеюми реинтегратсия байни қумондонҳои қисмҳо робитаҳои доимӣ барқарор ва мустаҳкам карда мешаванд, робитаи ҳайати шахсӣ ба роҳ монда мешавад. Ҳамчунин, барои таълими муштараки онҳо чораҳои алоҳида андешидо мешаванд.

V. Нақши созмонҳои байналмилалий

13. Тарафҳо бо мақсади пурра ва пурсамар татбиқ намудани асосҳои ин Протокол аз СММ ҳоҳиш мекунанд, ки тавассути Миссияи намояндаҳояш дар Тоҷикистон раванди иҷрои мувофиқатномаҳои зикршударо назорат кунанд, қумакҳои экспертию машваратиашонро дар ҳамаи марҳалаҳои дар Протоколи зерин зикршуда дареф надоранд.

Т. НАЗАРОВ,
роҳбари ҳайати Ҳукумати
Ҷумҳурии Тоҷикистон

А. ТУРАҶОНЗОДА
роҳбари ҳайати ИНОТ

Г. МЕРРЕМ,
намояндаи хоси Муншии умумии СММ

8 марта 1997,
Москва

ИЗҲОРОТИ МУШТАРАКИ

ҳайати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳайати Иттиҳоди нерӯҳои оппозитсиони тоҷик (ИНОТ) роҷеъ ба ҷамъбасти гуфтушуниди байни тоҷикон, ки аз 26 феврал то 8 марта соли 1997 дар шаҳри Москва баргузор шуд

Таҳтироҳбарии СММ аз 26 феврал то 8 марта соли 1997 давраи навбатии гуфтушуниди байни тоҷикон баргузор гардид. Ҳайати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро вазири корҳои хориҷӣ Талбак Назаров, ҳайати Иттиҳоди нерӯҳои оппозитсиони тоҷикро муовини аввалироҳбари Иттиҳоди нерӯҳои оппозитсиони тоҷик Ҳочӣ Ақбар Тӯраҷонзодароҳбари карданд. Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ Герд Дитрих Меррем дар ҷараёни гуфтушунид миёнаравӣ кард. Дар гуфтушунид нозирон аз Давлати Исломии Афғонистон, Ҷумҳурии Исломии Эрон, Ҷумҳурии Қазоқистон, Ҷумҳурии Қирғизистон, Ҷумҳурии Исломии Покистон, Федератсияи Русия, Туркманистон, Ҷумҳурии Ӯзбекистон ва САҲА иштирок доштанд.

Проблемаҳои низомӣ марбут ба реинтегратсия, ҳалъи силоҳ ва барҳам додани дастаҳои мусаллаҳи Иттиҳоди нерӯҳои муҳолифини тоҷик (ИНОТ), ҳамчунин, ислоҳоти соҳторҳои қудратии Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ шуданд. Арзёбии ин блоки масъалаҳои печида, ки барои пешрафти раванди мусолиҳаи миллӣ аҳамияти ҳаётai муҳим доранд, дар тақвияти боварии тарафайн иқдоми муҳиме гардид. Имзо шудани Протокол оид ба проблемаҳои низомӣ дар роҳи ҳатми муваффақиятноки музокираи сиёсии байни тоҷикон қадами нави муҳиме мебошад.

Тарафҳо аҳд карданд, ки давраи навбатии музокиротро аз 9 апрели соли ҷорӣ мувофиқӣ пешниҳоди самимонаи Ҳукумати Ҷумҳурии Исломии Эрон дар Техрон оғоз намоянд.

Тарафҳо ба Ҳукумати Федератсияи Русия барои меҳмонавозӣ ва қумакашон дар ташкил ва гузаронидани гуфтушунид дар Москва миннатдории амиқ изҳор менамоянд. Онҳо ҳамчунин ба намояндагони кишварҳои нозир ва созмонҳои байналмилалӣ ҳам барои ҳамкорӣ ва дастгириашон дар гуфтушунид миннатдорӣ баён меқунанд.

Ҳайатҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Иттиҳоди нерӯҳои оппозитсиони тоҷик (ИНОТ) ва намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ ва кормандони намояндагии он барои қӯшишаҳон дар ҳосил шудани пешравӣ дар музокирот эҳтироми самимӣ изҳор менамоянд.

Т. НАЗАРОВ,
роҳбари ҳайати
Ҳукумати ҶТ

А. ТӯРАҶОНЗОДА
роҳбари ҳайати ИНОТ

МУЛОҚОТ ДАР САТҲИ ОЛӢ

16–18 майи 1997

Бишкек

Иштирок доштанд	А.Акаев, Президенти Қирғизистон, Р.Отунбаева, вазири корҳои хориҷии Қирғизистон, Г.Меррем, Андерсен, В.И. Горяев, Ж. Рузеслс.
Нозирон:	Русия, Қирғизистон, Эрон.
Ҳайати ҳукуматӣ:	Э.Рахмонов, К.Юлдошев, Т.Назаров, Ш.Зухуров, И. Усмонов, Б. Абдуллоев, З.Алиев, С. Салимов, Ҳ. Шодиев, Т.Юнусов.
Ҳайати мухолифин:	С.А. Нурӣ, А.Тураҷонзода, М.Химматзода, О. Ллатифӣ, Ҷ. Ниёзов, Ҳ.Сангинов, Ҳ. Холикназаров.

18 майи соли 1997

ПРОТОКОЛ оид ба масъалаҳои сиёсӣ

Ҳайати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Иттиҳоди нерӯҳои мухолифини тоҷик (минбаъд «Тарафҳо» номида мешаванд) бо нияти дар мамлакат сулҳ ва ризояти миллиро устувор намудан, мутобики Протоколи 17 августи соли 1995 дар бораи принсипҳои асосии барқарор кардани сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон ва Созишиномаву Протокол аз 23 декабря соли 1996 дар бораи вазифаҳо ва ваколатҳои асосии Комиссияи оштии миллӣ, ки аз тарафи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э.Ш.Рахмонов ва Роҳбари Иттиҳоди нерӯҳои оппозитсиони тоҷик С.А.Нурӣ имзо шудааст, амал карда, бо мақсади татбики дастурҳои Президент ва Роҳбари ИНОТ Низомномаи КОМ-ро қабул карданд, ки ҷузъи таркибии ҳамин Протокол мебошад. Созишинома ва Протоколи 23 декабря соли 1996 дар Москвав имзошуда низ қисми ҷудонашаванди он мебошад. Тарафҳо оид ба масъалаҳои усулии зерин низ мувофиқа ҳосил карданд:

1. Президент ва Комиссияи оштии миллӣ ба ҳайси аввалин иқдоми ҳалли сиёсӣ дар рӯзҳои нахустини фаъолияти КОМ ҳамдигарбахшӣ эълон мекунанд. На дертар аз як моҳи баъди он қонун дар бораи афв қабул карда мешавад.

2. Комиссияи марказӣ оид ба интиҳобот ва райъпурсӣ барои давраи гузариш бо ҳамроҳ шудани 25 дарсад намояндагони мухолифин ба ҳай-

ати он таъсис меёбад ва то оғози фаъолияти парлумони касбӣ ва ташаккули комиссияни нави интихоботии Ҷумҳурии Тоҷикистон боқӣ мемонад.

3. Тарзи ислоҳоти ҳукumat бо роҳи ба таркиби ҳукumatи иҷроия, ба шумули вазоратҳо, идораҳо, мақомоти ҳокимиyaти маҳаллӣ, органҳои суд ва прокуратура ва муҳофизати тартибот тибқи квота доҳил кардани намояндагони ИНОТ сурат мегирад. Номзадҳо мувофиқи пешниҳоди ИНОТ баъди маслиҳат байни Президент ва раиси Комиссияи оштии миллӣ таъйин карда мешаванд.

4. Мақомоти ҳокимиyaти Тоҷикистон баъди ба анҷом расидани марҳалаи дуюми татбиқи Протокол оид ба проблемаҳои низои манъ ва маҳдудияти фаъолияти аҳзоб ва ҳаракатҳои сиёсии ҷузъи ИНОТ ва во-ситаҳои ахбори оммаро бартараф мекунанд. Аҳзоб ва ҳаракатҳои сиёсии ҷузъи ИНОТ дар ҷорҷӯби Сарқонун ва қонунҳои амалкунандай Ҷумҳурии Тоҷикистон ва тибқи меъёр ва кафолатҳои дар Созишномаи умумӣ дар бораи барқарор кардани сулҳ ва оштии миллӣ дар мамлакат муайяншуда фаъолият мекунанд.

Э.РАҲМОНОВ,
Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон

С.А.НУРӢ,
Роҳбари ИНОТ

Г.Д. МЕРРЕМ,
Намояндаи маҳсуси Муншии
умумии СММ

18 майи соли 1997

МЕМОРАНДУМИ БИШКЕК

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э. Раҳмонов ва роҳбари ИНОТ С.А.Нурӣ бо нияти амиқ баррасӣ кардани масоиле, ки дар ҷорҷӯби музокироти байни тоҷикон арзёбӣ мешавад, 16–18 майи соли 1997 дар пойтаҳти Ҷумҳурии Қирғизистон шаҳри Бишкек воҳӯрданд.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва роҳбари Иттиҳоди нерӯҳои оппозитсиони тоҷик, ки ба манфиатҳои олии миллии ҳалқи тоҷик содиқанд, дар он маврид ҳамфирӯз буданд, ки раванди қаблии гуфтушунид ва созишномаҳое, ки дар асари онҳо ба даст омад, барои ба сатҳи мусолиҳатомези созандагӣ расонидани авзои сиёси Ҷумҳурии Тоҷикистон заминаи коғиро ташкил медиҳад. Дар ин ҷорҷӯб барои ҳалли проблемаҳое, ки дар рӯзномаи гуфтушунид қарор доранд, қадами ҷиддии навбатӣ гузошта шуд. Протокол оид ба масъалаҳои сиёсӣ ба имзо расид, ки он ҳовии мувофиқаҳо роҷеъ ба проблемаҳои усулий оид ба ҳамдигарбахшӣ ва Қонун дар бораи афв; ба ҳайати Комиссии марказӣ оид ба интихобот ва раъйпурсӣ дар давраи гузариш доҳил кардани 25 дарсад намояндагони ИНОТ; ислоҳоти ҳукumat бо роҳи ба он аз рӯйи квота до-

хил кардани намояндагони ИНОТ; баъди ба анчом расидани татбиқи марҳалаи дуюми Протокол оид ба проблемаҳои низомӣ боздоштани манъи фаъолияти аҳзоб ва ҳаракатҳои сиёсий ҷузъи ИНОТ ва воситаҳои ахбори омма мебошад. Дар иртибот ба талабҳои Протокол оид ба проблемаҳои низомӣ дар бораи дар Душанбе ҷойгир кардани 460 нафар дастай мусаллаҳи ИНОТ ва 40 нафари дигар барои муҳофизати Комиссияи оштии миллӣ мувофиқа ҳосил шуд.

Президенти ҶТ ва Роҳбари ИНОТ тасмим гирифтанд, ки масъалаи ивази асирони ҳарбӣ ва маҳбусон ҳамаҷониба ҳангоми гуфтушунидҳои минбаъда дар Техрон ва Москав баррасӣ шуда, барои татбиқашон механизми мувофиқе тайёр карда шавад.

Президенти ҶТ ва Роҳбари ИНОТ зикр карданд, ки дар натиҷаи воҳӯрии Бишкек монеаҳое, ки вақтҳои охир дар раванди музокирот пеш омада буданд, бартараф гардиданд, барои идомаи бомуваффақияти онҳо замина гузошта шуд. Онҳо мувофиқа ҳосил карданд, ки баробари имзои Созишинаи умумии истиқори сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон Комиссияи оштии миллӣ ба кор оғоз менамояд.

Президенти ҶТ Э.Ш.Раҳмонов, Роҳбари ИНОТ С.А. Нурӣ ва намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ дар Тоҷикистон Г.Д.Меррем ба Президенти Ҷумҳурии Қирғизистон А.Ақаев ва ҳалқи Қирғизистон барои меҳмоннавозӣ, истиқболи некашон ва дар сатҳи аъло гуфтушунидро ташкил карда, ба ҳалли муваффакиятноки он ҳисса гузоштанашон, са-мимона миннатдорӣ мекунанд.

Э. РАҲМОНОВ,
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

С.А.НУРӢ
Роҳбари ИНОТ

Г.Д. МЕРРЕМ,
Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ

ДАВРАИ ҲАШТУМ

а) 8–18 апрели соли 1997
б) 21–29 майи соли 1997

ш.Техрон
ш.Техрон

Иштирок доштанд

А.Вилоятӣ, вазири корҳои хориҷии Эрон, Воизӣ,
Г.Мерр, В.Горяев.

Нозирон:

Эрон, Русия, Афғонистон, Қазоқистон, Қирғизистон,
Ўзбекистон, Покистон, Туркманистон,
САҲА, СКИ.

Ҳайати ҳукуматӣ:

Т.Назаров (роҳбар), Ш.Зухуров, С. Салимов, И.
Усмонов (муовинҳо), Б. Абдуллоев, З.Алиев,
Ҳ.Шодиев, М. Бахтӣ, Ш. Орумбеков, А.Атоев, Т.
Юнусов.

Ҳайати мухолифин:

А. Тӯраҷонзода (роҳбар), О. Латифӣ, М. Ҳимматзода (муовинҳо), А. Сатторзода, Ҳ. Сангинов,
Ҷ. Ниёзов, Ҳ. Холиқназаров. М.Мирраҳимов.

28 майи соли 1997,
Техрон

ПРОТОКОЛ

дар бораи кафилони татбиқи Созишномаи умумии барқарор кардани
сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон

Тибқи Протоколи 17 августи соли 1995 дар бораи принсипҳои асосии барқарор кардани сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон ва бо мақсади таъмини иҷрои пурра ва соғдилонаи Созишномаи умумии барқарор кардани сулҳ ва оштии миллӣ дар Тоҷикистон (минбаъд «Созишномаи умумӣ» номида мешавад), ки инҳо қисмҳои таркибиаш мебошанд:

–Протоколи 17 августи соли 1995 дар бораи принсипҳои асосии истикори сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон;

–Протокол оид ба масъалаҳои сиёсӣ аз 18 май 1997;

–Созишномаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Шарифович Раҳмонов ва Роҳбари нерӯҳои оппозитсиони тоҷик Сайд Абдуллоҳи Нурӣ оид ба ҷамъбасти воҳӯриашон дар Москвав аз 23 декабри соли 1996;

–Протокол дар бораи вазифа ва ваколатҳои асосии Комиссияи оштии миллӣ (КОМ), 23 декабри соли 1996;

–Низомномаи Комиссияи оштии миллӣ, 21 феврали соли 1997;

–Замимаи Протокол «Дар бораи вазифаҳо ва ваколатҳои асосии Комиссияи мусолиҳаи миллӣ», аз 21 феврали соли 1997;

–Протокол оид ба проблемаҳои низомӣ, 8 марта соли 1997;

—Протокол оид ба масъалаҳои гурезаҳо, 13 январи соли 1997.

Ҳайатҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Иттиҳоди нерӯҳои оппозитсиони тоҷик (ИНОТ) бо намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ дар Тоҷикистон, ба намояндағони САҲА, Созмони Конфронси Исломӣ, Давлати Исломии Афғонистон, Ҷумҳурии Исломии Эрон, Ҷумҳурии Қазоқистон, Ҷумҳурии Қирғизистон, Ҷумҳурии Исломии Покистон, Федератсияи Русия, Ҷумҳурии Туркманистон, Ҷумҳурии Ӯзбекистои маслиҳат карда, ба натиҷаҳои зерин расиданд:

1. Нияти неки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Роҳбарияти Иттиҳоди нерӯҳои оппозитсиони тоҷик (минбаъд «Тарафҳо» номида мешаванд) дилбастагии онҳо ба таҳқими сулҳ ва оштии миллӣ дар мамлакат кафолати муҳимтарини ичрои ҳатмии Созишномаи умумӣ ҳисобида шавад.

Ба ин маъно кафолати моддӣ мувофиқаҳое мебошанд, ки дар Протокол ва Созишномаҳои боло зикр шудаанд, аз ҷумла ташкил кардани Комиссияи оштии миллӣ (КОМ) бо намояндағии баробари Тарафҳо дар он ва роҳбарии намояндаи ИНОТ, ба намояндағони муҳолифин voguzoштани 30 дарсади мақомоти ҳокимияти ичроия ва 25 дарсади ҷойҳои Комиссияи марказии интихобот; татбиқи реинтегратсия, ҳалъи силоҳ ва барҳам додани дастаҳои мусаллаҳи ИНОТ, ҳамчунин, ислоҳоти мақомоти қудратии Ҷумҳурии Тоҷикистон; таъмини бозгашти ихтиёри, бехавф ва бошарафони ҳамаи гурезаҳо ва муҳочирони иҷборӣ ба ҷойҳои зисти доимиашон; афви ашҳосе, ки дар мочарои шаҳрвандӣ ва муқовимати сиёсӣ иштирок намудаанд, ҳамчунин, бардоштани манъ ва маҳдудияти фаъолияти аҳзоб ва ҳаракатҳои сиёсии аъзои ИНОТ ва васоити аҳбори омма, ки онҳо тибқи Сарқонун ва қонунҳои ҷории Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дар асоси меъёрҳо ва кафолатҳои дар Созишномаи умумӣ пешбинишуда амал мекунанд.

2. Ба Созмони Милали Муттаҳид бо ҳоҳише муроҷиат карда шавад, ки барои ичрои Созишномаи умумӣ бо роҳи эҳтимолан аз тарафи Шӯрои Амнияти СММ таъйин кардани ваколати нави Миссияи нозирони СММ дар Тоҷикистон (МНООНТ), ки он хотима ёфтани гуфтушуниди байни тоҷиконро ба назар мегирифта бошад ва аҷаб не назоратро ба раванди ичрои Созишномаи умумӣ аз ҷониби тарафҳо назорат мекарда бошад, дар ҳама марҳалаҳои он қумаки машваратии экспертӣ ва хизмати холисона кунад ва вазифаҳои эҳтимолии дигар дошта бошад, кафолат диханд.

3. Мувофиқи ҳоҳиши Тарафҳо ҳукуматҳои Давлати Исломии Афғонистон, Ҷумҳурии Исломии Эрон, Ҷумҳурии Қазоқистон, Ҷумҳурии Қирғизистон, Ҷумҳурии Исломии Покистон, Федерасияи Русия, Ҷумҳурии Туркманистон ва Ҷумҳурии Ӯзбекистои розӣ шуданд, ки дар роҳи татбиқи комплексӣ ва соғдилонаи Созишномаи умумӣ аз ҷониби тарафҳо ба ҳайси кафилони сиёсӣ ва аҳлоқӣ баромад кунанд. Бо ин ният муфоқи мақсад мебуд, ки дар шаҳри Душанбе дар давраҳои муайян воҳӯрии вазирони корҳои хориҷии мамлакатҳои нозир доир шавад.

4. Давлатҳои кафил розӣ шуданд, ки барои давраи татбиқи Созишномаи умумӣ бо мақсади назорати иҷрои Созишномаи умумӣ аз ҷониби тарафҳо ба онҳо қумакҳои экспертӣ, машваратӣ ва дигар хизмати холисона расонидан, дар шаҳри Душанбе Гурӯҳи робита ташкил диханд, ки он аз сафирони мамлакатҳои нозир ё намояндаҳои маҳсус таъйинкардаи онҳо иборат мешавад. Ба Гурӯҳи робита Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ дар Тоҷикистон, роҳбари намояндагии САҲА дар Тоҷикистон ва намояндаи Созмони Конфронтси Исломӣ низ дохил мешаванд. Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ дар Тоҷикистон вазифаи танзимгари Гурӯҳи робитаро иҷро мекунад. Ҳамзамон бо вазифаҳои фавқуззикр оид ба назорат ва қумаки холисона Гурӯҳи робита ҳамчунин ҳукуматҳои мамлакатҳои кафил ба василаи Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ дар Тоҷикистон мақомоти роҳбариқунандай САҲА ва Созмони Конфронтси Исломиро дар бораи аз ҷониби тарафҳо эҳтимол риоя нашудани Созишномаи умумӣ хабардор мекунад, дар хуусуси роҳҳои ислоҳи он тавсия медиҳад. Гурӯҳи робита ҳамзамон ба Комиссияи оштии миллӣ дар Душанбе ба кор оғоз менамояд. Тартиби протседурии фаъолияти гурӯҳи робитаро дар ҳафтаи аввали кораш аъзои он тайёр мекунанд.

5. САҲА дар шаҳси намояндагиаш дар шаҳри Душанбе ба татбиқи баҳшҳои марбут ба риояи ҳукуқи шаҳе ва эъмори ниҳод ва равандҳои демократӣ, сиёсӣ ва ҳукуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоидат менамояд.

Протокол ба забонҳои русӣ ва англисӣ омода шуда, ҳар дуи матн аҳамияти якхела дорад.

Т. НАЗАРОВ,
роҳбари ҳайати Ҳукумати
Ҷумҳурии Тоҷикистон

А. ТҰРАҶОНЗОДА,
роҳбари ҳайати ИНОТ

Г. МЕРРЕМ
Намояндаи маҳсуси Муншии
умумии СММ

Намояндаи САҲА
Намояндаи Созмони Конфронтси Исломӣ
Аз номи Ҳукумати Давлати Исломии Афғонистон,
Ҷумҳурии Исломии Эрон,
Ҷумҳурии Қазоқистон Ҷумҳурии Қирғизистон,
Ҷумҳурии Исломии Покистон,
Федератсияи Русия, Туркманистон,
Ҷумҳурии Ӯзбекистон.

28 майи 1997,
Техрон.

ДЕКЛОРАТСИЯИ ТЕХРОН

Аз 9 то 16 апрел ва аз 22 то 28 май соли 1997 дар Техрон таҳти сар-парастии СММ давраи ниҳоии гуфтушуниди тоҷикон оид ба мусолиҳаи миллӣ баргузор шуд. Ҳайати ҳукуматии Ҷумҳурии Тоҷикистонро (ҶТ) ҷаноби Т.Назаров, вазири корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳайати Иттиҳоди нерӯҳои оппозитсиони тоҷикро (ИНОТ) ҷаноби А. Тӯраҷонзода муовини аввали ИНОТ роҳбарӣ карданд. Дар гуфтушунид ҷаноби Г.Д.Меррем, Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ миёнаравӣ кард. Намояндагони Давлати Исломии Афғонистон, Ҷумҳурии Исломии Эрон, Ҷумҳурии Қазоқистон, Ҷумҳурии Қирғизистон, Ҷумҳурии Исломии Покистон, Федератсияи Русия, Туркманистон, Ҷумҳурии Ӯзбекистон, Созмони амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо (САҲА), Созмони Конфронси Исломӣ дар гуфтушунид ба ҳайси нозир иштиrok карданд. Дар давоми ду марҳалаи давраи хотимавии музокирот дар Техрон пешрафти назаррасе ҳосил шуд: оид ба аксари мавзӯъҳои Протоколи сиёсӣ, ки дар вақти воҳӯрии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э.Раҳмонов ва роҳбари ИНОТ С.А.Нурӣ 18 май соли ҷорӣ дар Бишкек ба имзо расид, мувофиқа ҳосил шуд, ҳамчунон Протоколи кафилони татбиқи Созишиномаи умумӣ дар бораи барқарории сулҳ ва оштии миллӣ дар Тоҷикистон тайёр ва ба имзо расид.

Протокол дар бораи кафilon мувофиқai муҳими байни давлатҳои нозiri музокирoti тоҷikonro дар ҳususi ба ҳaisi kafile siёsӣ va маъnavi iчroi maҷmӯi va soғdilonaи Sозишиномai umumi dар bar meғirad. Ba ҳamin maқsad taraфxо хostori on shudaид, kи дар Dушанбе muлоқoti вазironi korҳoи xoriҷi guzaronida shawand, muvofiқa ҳosil karданd, kи дар Protokol maғxume ilova shawad, kи дар shaҳri Dushanbe gurӯhi robita taъsis ёbad, kи on az safironi dар on zo akkreditatasiyshuda ё namояndagoni maҳsus tайъinshudaи kiшvarҳoи nозir, hamchunin, namояnдаи maҳsusи Mуншии umumии СММ dар Toҷikiстон, roҳbarии namояndagii САҲА dар Toҷikiстон va namояnдаи Sозmoni Konfronsi Isломӣ iborat xoҳad буд. Dar Protokol dар boraи kafileon naқshi muҳimi СММ va САҲА dар ravandi tatiq Sозiшинomai umumi peshbini shudaast, kи in kafolati chiddii iчroi purrai on maҳsуб meshawad. Ҳamzamон ба in, ба izҳori chunon maъno, kи kafileoni aсосitariini iчroi Sозiшиномai umumi niyati holis va dilbastagi taraфxо baroi ҳosili sulҳ va oshтиi milлi dар mamlakat meboшad, ҳaiatҳoi Ҳukumatи ҶT va ИНОТ mавқei siёsии xudro dар Protokol ifoda намуданд.

Ҳайати ИНОТ бо дарназардошти anҷomi muваффaqiatnoki музокираи байни тоҷikon оид ба sulҳ va rizояti milлi dар charaёni marҳalaи duomi давраи гуфтушунidi Техрон ročeъ ba oynadaи қувваҳoi дастaчamъii sulҳi Иттиҳodi Davlatҳoi Mustaqil (KMC IDM) dар Toҷikiстон, naқsh va vazifaҳoi onҳo masъala guzoшt. Dar in mavrid ҳайати Ҳukumatи ҶT izҳor намуд, kи barrasii masъalaе, kи ҳaiatи

ИНОТ пешниҳод кардааст аз чорҷӯби музокироти байни тоҷикон берун аст.

Ба муносибати анҷоми бомуваффақияти раванди гуфтушуниди байни тоҷикон ҳайатҳои Ҳукумати ҶТ, ИНОТ ва Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ бо шукри беҳад ва миннатдории амиқ зикр менамоянд, ки дар пойтаҳти меҳмоннавози Эрон аз моҳи июни соли 1994 сар карда, чор давраи гуфтушуниди байни тоҷикон ва ду давраи пурраи машварати ҳайатҳо бо иштироки Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ баргузор шуданд. Ҳамчунин, аҳамияти ду воҳӯрии Президент ҶТ Э.Раҳмонов ва роҳбари ИНОТ С.А. Нури, ки моҳи июли 1995 дар Техрон ва феврали 1997 дар Машҳад доир шуданд, дар раванди сулҳ бебаҳост. 17 сентябри соли 1994 бо он, ки тарафҳо Созишнома дар бораи оташбаси муваққатӣ ва қатъи дигар амалиёти душманона дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон ва дохили кишварро дар Техрон имзо карданд, тамоюл ба сулҳ ва оштии миллӣ дар Тоҷикистон мушоҳида гардид. Протокол оид ба гурезаҳо, ки 13 январ дар Техрон ба имзо расид, низ марҳалаи муҳиме мебошад. Бо ин ки имruz Протоколи кафилон имзо шуд, раванди гуфтушуниди байни тоҷикон ба анҷом расид. Аз ин рӯ, ҳайатҳои Ҳукумати ҶТ ва ИНОТ ба Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ дар Тоҷикистон, ба Ҳукумат ва халқи Ҷумҳурии Исломии Эрон барои меҳмоннавозии доимӣ, кумак ва дастгирӣ дар ҷараёни тӯлонӣ ва душвори ҷустуҷӯйи шакли сулҳи Тоҷикистон самимона миннатдорӣ изҳор мекунанд. Миннатдории самимиро барои Ҷумҳурии Исломии Эрон тамоми халқи Тоҷикистон дастгирӣ мекунад.

Ҳайатҳои Ҳукумати ҶТ ва ИНОТ ба намояндагони давлатҳо на созмонҳои байналмилалӣ, ки дар гуфтушуниди байни тоҷикон нозир буданд, барои дастгириашон дар ҷараёни ин давраи гуфтушунид ва ризояташон барои ба ҳайси кафилони сиёсӣ ва маънавӣ дар иҷрои Созишномаи умумӣ саҳм гирифтанд, изҳори эҳтиром менамоянд.

Ҳайатҳои Ҳукумати ҶТ ва ИНОТ ба Намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ ҷаноби Г.Д. Меррем барои қӯшишҳои зиёд ва паёпаяш, ки боиси муваффақиятҳои гуфтушунид гардиданд, миннатдории самимӣ изҳор мекунанд.

Т. НАЗАРОВ,
роҳбари ҳайати Ҳукумати
Ҷумҳурии Тоҷикистон

А. ТЎРАЧОНЗОДА,
роҳбарони ҳайати
ИНОТ

Г.Д. МЕРРЕМ,
намояндаи маҳсуси Муншии умумии СММ

ДАВРАИ ХОТИМАВӢ

24–27 июни соли 1997

шахри Москва

Иштирок доштанд: Елцин Б.Н., Примаков Е.М., Мейер, Меррем Г.Д., вазирони корҳои хориҷии давлатҳои Эрон, Ӯзбекистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Туркманистон, намояндагони Афғонистон, Покистон САҲА, СКИ.

Ҳайати Ҳукумати Тоҷикистон: Раҳмонов Э.Ш., Назаров Т., Убайдулоев М., Салимов Ё., Қосимов С., Юлдошев К., Оқилов О., Зуҳуров Ш., Усмонов И., Салимов С., Абдуллоев Б., Алиев З., Шодиев Ҳ., Бахтий М., Атоев А., Мирзоев Р. З. Юнусов Т.

Ҳайати мухолифин: Нурӣ С.А., Тӯраҷонзода А., Ҳимматзода М., Латифӣ О., Сатторзода А., Ҳолиқназаров Ҳ., Сангинов Ҳ., Ниёзов Ҷ., Атобеков А.

Москва, 27 июни соли 199

СОЗИШНОМАИ УМУМИИ истикрори сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон

Бо мақсади дастрасӣ ба сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон ва барҳам додани оқибати ҷанги шаҳрвандон аз 5 апрели соли 1994 сар карда то ҳамин рӯз зери сарпарастии СММ гуфтушуниди байни тоҷикон оид ба оштии миллӣ давом қард. Ҳангоми ҳашт давраи гуфтушуниди байни ҳайатҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҶТ) ва Иттиҳоди нерӯҳои оппозитсиони тоҷик (ИНОТ), ки минбаъд «Тарафҳо» номида мешаванд ва дар Алмаато, Ашқобод, Бишкеқ, Исломобод, Кобул, Машҳад (Эрон), Москва, Техрон ва Ҳустдехи Афғонистон баргузор шуданд, шаш мулоқоти Президенти ҶТ ва Роҳбари ИНОТ, ҳамчунин, се машварати тарафҳо, протокол ва дигар ҳуҷҷатҳое, ки дар маҷмӯъ, Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон (Созишномаи умумӣ) ба миён меоранд, мувофиқа ва имзо шуданд. Ин Созишнома дарбаргирандаи асноди зерин аст:

Протокол дар бораи принципҳои асосии барқарор қардани сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон аз 17 августи соли 1995 (замимаи 1);

Протокол оид ба масъалаҳои сиёсӣ аз 18 май 1997 (замимаи 2) ва Созишномаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Шарифович Раҳмонов ва Роҳбари Иттиҳоди нерӯҳои оппозитсиони тоҷик Сайд Абдуллоҳи Нурӣ оид ба ҷамъбасти воҳӯриашон дар Москва 23 декабря соли 1996, ки ҷузъи он мебошад. (замимаи 3);

Протокол «Дар бораи вазифа ва ваколатҳои асосии Комиссияи оштии миллӣ» аз 23 декабри соли 1996 (замимаи 4);

Низомномаи Комиссияи оштии миллӣ аз 21 феврали соли 1997 (замимаи 5);

Протоколи иловагӣ ба Протокол «Дар бораи вазифа ва ваколатҳои асосии Комиссияи оштии миллӣ» аз 21 февраля соли 1997 (замимаи 6);

Протоколи масъалаҳои низомӣ (замимаи 7);

Протокол оид ба масъалаҳои гурезаҳо аз 13 январи соли 1997 (замимаи 8);

Протокол дар бораи кафилони татбиқи Созишномаи умумии истикори сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон аз 28 май соли 1997 (замимаи 9).

Президенти ҶТ ва Роҳбари ИНОТ мувофиқа ҳосил намуданд, ки бо имзои ҳамин Созишномаи умумӣ марҳалае шурӯъ мешавад, ки созишномаҳои ҳосилшуда ба таври умумӣ ва алоқамандӣ бо ҳам ичро мешаванд, ки ин ба мочарои бародаркушӣ дар Тоҷикистон ба таври абадӣ хотима мегузорад, ҳамдигарбахшӣ ва афвро таъмин мекунад, гурезаҳоро ба зодгоҳашон бозмегардонад, барои рушди демократии чомеа, гузаронидани интихоботи озод ва барқарор кардани иқтисоди кишвар, ки аз мочарои бисёрсола ҳароб шудааст, шароит фароҳам месозад. Нишонаи олии миллии кишвар сулҳ ва ваҳдати миллии ҳамаи тоҷикистониҳо, сарғи назар аз миллият, диди сиёсӣ эътиқоди динӣ ва мансубияти маҳаллӣ хоҳад буд.

Президенти ҶТ ва Роҳбари ИНОТ тасмим гирифтанд аз Муншии умумии СММ ҳоҳиш кунанд, ки барои ичрои комплексии Созишномаи умумӣ кумак ва ҳамкорӣ намояд. Онҳо ҳамчунон шарт карданд ба Раиси амалкунандаи Созмони амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо (САҲА), Созмони Конфронси Исломӣ, ҳукумати давлатҳое, ки котингентҳои низомиашонро ба ҳайати нерӯҳои дастаҷамъии сулҳоҳи Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил фиристодаанд ва ҳукуматҳои давлатҳои кафил муроҷиат намоянд, ки ба ичрои бахшҳои даҳлдори Созишномаи умумӣ мусоидат кунанд.

Президенти ҶТ ва Роҳбари ИНОТ қарор доданд, ки тибқи моддаи 102-и Оинномаи СММ Созишномаи умумиро дар Котиботи СММ ба қайд монанд.

Э.РАҲМОНОВ,
Президенти ҶТ

С.А.НУРӢ,
Роҳбари ИНОТ

Г.Д.МЕРРЕМ,
Намояндаи маҳсуси Муншии
умумии СММ

Москва, июни соли 1997

ИЗХОРОТИ МОСКАВ

Мо, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э.Ш. Раҳмонов ва Роҳбари Иттиҳоди нерӯҳои оппозитсиони тоҷик С.А. Нурӣ ва Намояндаи маҳсуси Муншии умумии Созмони Милали Муттаҳид Г.Д. Меррем имрӯз дар Москва Созишномаи умумии истиқори сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистонро имзо кардем. Ҳамин тавр, гуфтушуниди байни тоҷикон оид ба оштии миллӣ бомуваффақият ба анҷом расид.

Пас аз панҷ соли муқовимати шаҳрвандон, ки дар таърихи бисёрасраи кишвар яке аз саҳифаҳои фоқианоктарин мебошанд, рӯзи умед, боварӣ ба ақл, ки солҳо интизораш будем, фаро расид.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Роҳбари Иттиҳоди нерӯҳои оппозитсиони тоҷик ба Созмони Милали Муттаҳид, ки таҳти сарпарастӣ ва миёнаравии он се сол гуфтушуниди байни тоҷикон давом дошт, миннатдории амиқ изҳор менамоянд. Онҳо итминон доранд, ки СММ дар татбиқи созишномаҳои ҳосилшуда низ ба Тоҷикистон ёрӣ мерасонад. Мо барои кумакҳои гуногун ва бешоиқае, ки кишварҳои нозираи гуфтушуниди байни тоҷикон: Давлати Исломии Афғонистон, Ҷумҳурии Исломии Эрон, Ҷумҳурии Қазоқистон, Ҷумҳурии Қирғизистон, Ҷумҳурии Исломии Покистон, Федератсияи Русия, Ҷумҳурии Туркманистан, Ҷумҳурии Ӯзбекистон дар солҳои душвори санчиш ба мардуми мо расониданд, миннатдорӣ изҳор мекунем. Он ҳақиқат, ки ин кишварҳо розӣ шуданд кафили иҷрои Созишномаи умумӣ шаванд, боварии моро ба пурра ва сари вақт амалӣ шудани уҳдадориҳои дар Созишнома сабтшуда зиёд мекунад.

Мо нақши Созмони амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо (САҲА) ва Созмони Конфронси Исломиро дар раванди гуфтушуниди байни тоҷикон гиромӣ медорем, умед мекунем, ки онҳо дар татбиқи шартномаҳо низ ҳамкорӣ менамоянд.

Мо ба марҳалаи нави масъулияtnok –дар ҳаёт татбиқ картина ҳадафҳои Созишномаи умумӣ қадам гузошта, боз як бор изҳор менамоем, ки ҳарҷӣ зудтар сулҳ ва ризояти миллиро дар кишвар барқарор кардан меҳоҳем.

Э.РАҲМОНОВ,
Президенти ҶТ

С.А.НУРӢ,
Роҳбари ИНОТ

Г.Д. МЕРРЕМ,
Намояндаи маҳсуси Муншии
умумии СММ

ПРОТОКОЛИ

**ҳамдигарфаҳмии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
Э.Ш. Раҳмонов ва Роҳбари Иттиҳоди нерӯҳои оппозитсиони тоҷик
С.А.Нурӣ**

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э.Ш.Раҳмонов ва Роҳбари Иттиҳоди нерӯҳои оппозитсиони тоҷик С.А. Нурӣ бо мақсади такмили раванди оштии миллӣ дар Тоҷикистон рӯзи 27 нюни соли 1997 дар Москва воҳӯрии хосе ташкил карда, масъалаҳои марбут ба мустаҳкам карданн ҳисси боварии тарафайнро баррасӣ намуданд.

Дар натиҷаи мулоқот мувоғиқаи зерин ҳосил гардид:

1. Маҷлиси аввали Комиссияи оштии миллӣ (КОМ) бо мақсади баррасӣ ва ба Парлумони Тоҷикистон пешниҳод кардани Қонун дар бораи афви умумӣ дар Москва то 7 июляи соли 1997 даъват карда шавад.

2. Бо нияти татбиқи он қисмати Меморандуми Бишкек аз 18 майи соли 1997, ки ба масъалаи табдили асирони ҳарбӣ ва маҳбусон бахшида шудааст, чун рамзи ҳисси эҳтиром то 15 июляи соли 1997 50 нафарӣ асирон ва маҳбусон, аз ҷумла ҳамаи онҳое, ки пас аз феврали соли 1997 бандӣ шудаанд, озод карда шаванд.

3. Терроризмро қатъан маҳкум карда ва мавқеи қаблиашонро дар мавриди муборизаи якҷоя бар зидди он таъқид намуда, тарафҳо розӣ шуданд, ки фактҳо ва шубҳаҳои маълумро бо нияти бадномкунии сиёсӣ истифода нақунанд.

Э. РАҲМОНОВ,
Президенти ҶТ

С.А. НУРӢ,
Роҳбари ИНОТ

Дар шоҳидии
Намояндаи маҳсуси Муншии умумии
СММ дар Тоҷикистон

Г.Д.МЕРРЕМ

Вазири корҳои хориҷии
Федератсияи Русия

Е.М. ПРИМАКОВ

Вазири корҳои хориҷии
Ҷумҳурии Исломии Эрон

А.А. ВИЛОЯТӢ

Москва, 27 июни соли 1997

МУНДАРИЧА

ПЕШГУФТОР.....	4
НАҚШИ САРВАРИ ДАВЛАТ ЭМОМАЛӢ РАҲМОН ДАР ТАЪМИНИ СУЛҲУ ВАҲДАТИ МИЛЛӢ	
ДАР ТОҶИКИСТОН	6
ВАҲДАТИ МИЛЛӢ – ЗАМОНАТИ БАҶОИ МИЛЛАТ	13
НАҚШИ АҲМАДШОҲИ МАСъУД ДАР РАВАНДИ ИСТИҚРОРИ СУЛҲ ВА РИЗОЯТИ МИЛЛӢ ДАР ТОҶИКИСТОН	31
МЕВАҲОИ ШИРИН ВА ТАЛХИ ИСТИҚЛОЛИЯТ.....	45
ИСТИҚЛОЛИЯТИ ДАВЛАТӢ ВА РАВАНДИ ТАШАККУЛЁБИИ ДИПЛОМАТИЯИ ТОҶИК	
ДАР СОЛИ 1992.....	50
ЗАМИНАҲОИ МАФКУРАВИЮ МАҶНАВИИ РУШДИ ТОҶИКИСТОН ВА РОҲҲОИ ДАРЁФТИ ФОЯИ УМУМИМILLӢ	62
ПРИОРИТЕТЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН В ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИКЕ И РЕГИОНАЛЬНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В ДЕЛЕ	
ТРАНСПОРТИРОВКИ ЭЛЕКТРОЭНЕРГИИ.....	70
РЕСПУБЛИКА ТАДЖИКИСТАН И ОРГАНИЗАЦИЯ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ – СОТРУДНИЧЕСТВО ВО ИМЯ РАЗВИТИЯ.....	85
ВЛИЯНИЕ КЛИМАТИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ НА ЭКОЛОГИЧЕСКУЮ СИТУАЦИЮ	
В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН	91
НАҚШИ ИЧЛОСИЯИ XVI ДАР БАРҶАРОРИИ ДАВЛАТИ ДУНЯВӢ ДАР ЧУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН.....	100
ИЧЛОСИЯИ XVI ВА НАТИҶАҲОИ ТАЪРИХИИОН	104
НАҚШИ ИЧЛОСИЯИ XVI ШӮРОИ ОЛИИ ЧУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР НИГАҲДОРӢ ВА РУШДУ ПЕШРАФТИ ИҚТИСОДИЁТИ ТОҶИКИСТОН	110
РУШДИ ҲАМКОРИҲОИ ИҚТИСОДИИ ЧУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН БО АФГОНИСТОН БАҶДАЗ СОЛИ 2014.....	115
ТОҶИКОН ВА ШОҲРОҲИ БУЗУРГИ АБРЕШИМ	120
ЧАШНИ 16-СОЛАГИИ РӮЗИ ВАҲДАТИ МИЛЛӢ МУБОРАК БОД!.....	124
ВАҲДАТИ МИЛЛӢ – ЗАМИНАИ РУШДИ УСТУВОР	144
ЗАРУРАТИ ТАҲКИМИ ВАҲДАТИ МИЛЛӢ ДАР ШАРОИТИ ҶАҲОНИШАВӢ	154
ВАҲДАТ – КАФОЛАТИ ҲАСТИИ МИЛЛАТ	161
ЗАМИМА. ҲУЧҶАТҲОИ ГУФТУШУНИДИ БАЙНИ ТОҶИКОН ...	170

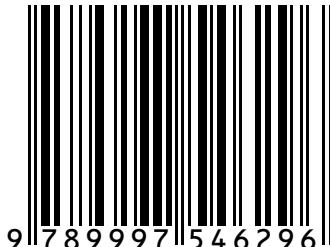
**МАРКАЗИ ТАДҚИҚОТИ СТРАТЕГИИ НАЗДИ
ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОЧИКИСТОН**

ХУДОБЕРДӢ ХОЛИҚНАЗАР

**ВАҲДАТ – КАФОЛАТИ
ҲАСТИИ МИЛЛАТ**

Нашри дуюми мукаммалшуда

ISBN 978-99975-46-29-6

9 789997 546296

Ба матбаа 13.06.2015 таҳвил гардид. Чопаш 17.06.2015
ба имзо расид. Коғази офсет. Андозаи 60x84 1/16.
Ҷузъи чопии шартӣ 16,25. Адади нашр 300 нусха.
Супориши № 232. Нархаш шартномавӣ.

ЧДММ «Эр-граф»
734036, ш. Душанбе, кӯч. Р. Набиев, 218.
Тел.: (+992 37) 233-17-17. E-mail: r-graph@mail.ru

Дар матбааи ЧДММ «Андалеб-Р» ба табъ расидааст.
734036, ш. Душанбе, кӯчаи Р. Набиев 218.
Тел: (+992 37) 233-17-17. E-mail: andaleb.r@mail.ru